Albert Manfred

Robespierre

Robespierre

Albert Manfred

KUSTANNUSLIIKE PROGRESS

SN KIRJAT OY

Alkuteos: Максимилиан Робеспьер

Suomentanut Lea Minkkinen

Painettu Neuvostoliitossa

© Издательство "Мысль", 1979
© Kustannusliike Progress ja SN-kirjat Oy 1989

ISBN 951-615-640-12

SISÄLLYS

Saatteeksi 5

MAXIMILIEN DE ROBESPIERRE 18

Tasavaltalainen kalenteri (Liite I) 227
Ranskan vallankumouksen kulku (Liite II) 228
Viitteitä 235

SAATTEEKSI

Vaikka Ranskan vallankumouksesta on kulunut 200 vuotta, se herättää edelleen intohimoja ja poliittisia kiistoja aivan kuin se olisi tapahtunut eilen. Nyt 80-luvulla väittely on kiihtynyt ja siihen on tullut mukaan uusia tai ainakin uudelta tuntuvia sävyjä. Etenkin Ranskassa kuuluu oikeiston mieliteemoihin väittää, että vallankumouksen huippukohta, jakobiinien valtakausi on ollut kaikkien myöhempien "totalitaaristen" hallitusten esikuva ja perusmalli.

"Ensimmäisen Gulagin keksijät olivat vuosien 1793—1794 terroristit", kirjoitti oikeistolainen *Le Figaro*-lehti 30. marraskuuta 1984. Frédéric Bluche puolestaan pani 1986 ilmestyneessä kirjassaan *Septembre 1792* lukijansa valitsemaan kahden vaihtoehdon välillä: "Vallankumous on kokonaisuus. Itse kukin on vapaa hyväksymään tai hylkäämään sen perinnön; mutta jokainen, joka pitää tuota suurta kouristusta arvossa, joutuu varauksetta hyväksymään sen toteuttaman raa'an ja verisen väkivallan. Jokainen ranskalainen, joka tuntee väristyksiä lukiessaan perustuslakia säätävän kokouksen suurten vasemmistolaisedustajien puheita tai muistelee Bastiljin valtausta ja Valmyn luona saatua voittoa, joutuu juomaan sen ihmisverta täynnä olevan lasillisen, jota mademoiselle de Sombreuil ei ehkä koskaan juonut. Tämä antaa ajattelemisen aihetta." Ja uusfilosofi Jean-Paul Dollé puolestaan teki *Le Magazine Littérairessa* kaksi vuosisataa sitten tapahtuneesta vallankumouksesta syypään jopa nykyisen atomisodan uhkaan: "Ydinaseterro-

ri... on seurausta Robespierren ja Saint-Justin, noiden rappeutuneiden kirjoittajien keksimästä kielestä". *

Neuvostoliittolaisen historioitsijan A. Z. Manfredin Robespierre-elämäkerta tarjoaa oikeistolaisia hyökkäyksiä huomattavasti monipuolisemman kuvan Ranskan vallankumouksesta Robespierre-tulkinnan kautta. Huolimatta siitä, että Manfredin teksti on olennaisilta osiltaan peräisin jo vuodelta 1965, sillä on edellytyksiä toimia puheenvuorona vielä nyt, 80-luvulla, jolloin kiista Ranskan vallankumouksen olemuksesta on taas kärjistynyt. Toisin kuin porvarillinen historiankirjoitus, näkee Manfred Robespierressä merkittävän vallankumousmiehen ja pyrkii ymmärtämään tämän motiiveja. Tietenkin Robespierressä oli myös puutteita, mutta perustellusti Manfred on sitä mieltä, että monet Robespierren henkilökohtaisiksi vioiksi luetut seikat selittyvät pikemmin itse aikakauden luonteesta johtuviksi.

Manfred jatkaa sitä vallankumousta käsittelevän historiankirjoituksen perinnettä, jonka panivat alulle jo Buonarroti (1828) sekä Levasseur (1829—1831) ja jota sittemmin ovat eri lähtökohdista kehitelleet niin Louis Blancin ja Jean Jaurèsin kaltaiset sosialistit, marxilaisuuden klassikot kuin myös venäläinen vallankumouksellinen demokraatti Alexandr Herzen.

Monessa suhteessa Manfred voi rakentaa Robespierre-kuvansa niiden tutkimustulosten pohjalta, joihin Alphonse Aulard ja etenkin tämän oppilaana aloittanut Albert Mathiez päätyivät. Mathiez perusti 1907—1908 erityisen aikakausjulkaisun, joka keskittyi tutkimaan Ranskan vallankumouksen historiaa ja pyrki arvioimaan jakobiinien ja Robespierren merkitystä uudelleen vasemmistolaiselta kannalta. Poliittisilta katsomuksiltaan Mathiez oli radikaali, mutta ei marxilainen. 1920 hän julkaisi *L'Humanitén* kustannuksella teoksen *Le Bolchévisme et Jacobinisme*, jossa hän tervehti Lokakuun vallankumousta sekä veti yhtäläisyysmerkkejä sen sekä Ranskassa toista vuosisataa aiemmin tapahtuneen mullistuksen välille.

* Sitaatti teoksesta: *Max Gallo*, Lettre ouverte à Maximilien Robespierre sur les noveaux muscandis, Paris (Albin Michel) 1986.

Manfred pitää Mathiezia suuressa arvossa, vaikka marxilaisena katsookin hänen näkemyksellään olevan rajoituksensa: "Mathiez antoi suuremman panoksen kuin kukaan muu historioitsija Maximilien Robespierren poliittisen elämäkerran ja aatteellisen perinnön tutkimiseen. Itse asiassa hän omisti koko tieteellisen elämäntyönsä... lempisankarinsa ja jakobiinidiktatuurin kauden maineen puhdistamiselle... Mutta silti Mathiez, joka satojen filigraanimaisella tarkkuudella kuvailemiensa tosiasioiden valossa onnistui laatimaan ja perustelemaan historiallisesti oikean kuvan Robespierrestä ja loi mestarin vakaalla kädellä muotokuvan jakobiinijohtajasta kaikessa hänen ankarassa suuruudessaan, ei tajunnut meitä Robespierrestä erottavaa ajallista etäisyyttä. Mathiez pyrki lähentämään Robespierreä nykyaikaan ottamatta huomioon kuluneita puoltatoista vuosisataa. Toisin sanoen, hän pyrki esittämään Robespierren historiallisena henkilönä ajan ulkopuolella, jäljittelyn arvoisena esikuvana ei vain menneisyydessä, vaan vielä nykyäänkin." *

Manfred huomauttaa Mathiezin antavan Robespierrelle sellaisia piirteitä, joita tällä ei ollut; niinpä Mathiez väitti eräässä 1910 ilmestyneessä artikkelissaan, että Robespierren tavoittelema tasa-arvon yhteiskunta olisi samaa kuin sosialismi. **

Marxilaiset eivät voikaan yhtyä Mathiezin edustamaan vasemmistoradikaaliseen tulkintaan Ranskan ja Venäjän vallankumouksien sukulaisuudesta. Porvarillisen ja sosialistisen vallankumouksen välillä vallitsee kyllä tietty jatkuvuus, mutta niiden suhdetta leimaa yhtä hyvin myös historiallisen prosessin laadullinen murros. Sosialismi ei Ranskan vallankumouksessa ollut tunnuksena, yhtä vähän 1789 kuin edes 1794; ensimmäiset kommunismiin tähtäävät ideat ilmenevät vasta Babeufin salaliitossa thermidorin 1794 jälkeen, jolloin Robespierre jo oli kukistunut.

Robespierren ja jakobiinien suhdetta omistuskysy-

* Ks. *М. Робеспьер*, Избранные произведения, т. 3, с. 278.
** Mts. 278.

mykseen voidaan neuvostoliittolaisen tutkijan Vjatšeslav Volginin (joka muuten oli Manfredin vanhempi työtoveri) terminologiaa soveltaen kutsua egalitaristiseksi. Toisin kuin sosialismi, egalitarismi tähtää tasa-arvoon yksityisomistuksen pohjalta; sen ihanteena on pienomistajien muodostama yhteisö, jossa kaikilla on suurin piirtein saman verran omaisuutta. Egalitaristien yhteiskunnassa ei ole liian rikkaita eikä liian köyhiä, vaan väestö koostuu lähinnä omat tuotantovälineensä ja maapalstansa omistavista pientuottajista ja maanviljelijöistä. Tällainen oli myös Rousseaun ihanne. Sen sijaan sosialismi haluaa kumota tuotantovälineiden yksityisomistuksen (henkilökohtainen omistus voi kyllä jäädä voimaan, mutta vieraan työvoiman käytön ja siis lisäarvon anastamisen mahdollistavaa tuotantovälineiden yksityisomistusta ei siis sallita).

Egalitarismin ja sosialismin välinen ero on siis varsin huomattava. Tasajakoajatus on sellaisenaan ikivanha; se löytyy jo Vanhan testamentin profeetoilta, ja esimerkiksi väite kristinuskon "sosialistisuudesta" palautuu tosiasiassa niiden evankeliumin kohtien väärintulkintaan, joissa kehotetaan jakamaan omaisuutta tasan. Sosialismin ja kommunismin idea sitävastoin on voinut syntyä vasta suhteellisen myöhäisessä vaiheessa kehittyneen yhteiskunnan oloissa.

Juuri tältä kannalta esimerkiksi Marx erotteli toisistaan "kehittymättömän", tasajakoaatteiden vaikutuksen alaisen kommunismin varsinaisesta, kehittyneestä kommunismista: "Tällainen kommunismi, joka kieltää kaikkialla ihmisen *persoonallisuuden*, ei ole mitään muuta kuin johdonmukainen ilmaus yksityisomistuksesta... Jokainen yksityisomistuksen ajatus on kateutena ja tasaamishaluna suuntautunut *vähintäinkin rikkaampaa* yksityisomistusta vastaan... Kehittymätön kommunisti edustaa vain tämän kateuden ja tasaamisen huipentumaa *kuvitellun* minimin pohjalta." *

* *Karl Marx*, Vuoden 1844 Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset, *Marx—Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 1, Moskova 1978, s. 247—248.

Ranskan vallankumouksen ensimmäisellä, maltillisporvarillisella kaudella eivät tasajakoaatteet vielä nousseet näyttävästi esille; vasta sen toisella, pikkuporvarillisella kaudella (10. elokuuta 1792 aina thermidoriin 1794) egalitaristiset pyrkimykset nostivat selvemmin päätään. Sekä girondistit että jakobiinit vetosivat Rousseaun yhteiskuntafilosofiaan, jolle — Volginin sanoin — oli "luonteenomaista ankara hyökkäily rikkautta, pääoman kasaamista ja kauppaa vastaan, mutta toisaalta tämä teoria on sangen varovainen käytännöllisten toimenpiteiden valinnassa". *

Jakobiinit menivät tässä suhteessa girondisteja pitemmälle. Kun girondisteista vain muutama piti loppuun asti kiinni tasajako-opeista, olivat jakobiinit taas Volginin mukaan "diktatuurinsa sankarillisella kaudella tyypillisimpiä egalitaristeja". Että näin kävi, selittyy pikemminkin olosuhteista kuin tietoisista ideologian toteutuspyrkimyksistä. DDR:läinen tutkija Walter Markov kirjoittaa:

"Jakobiinit eroavat tietysti merkittävästi perustuslakia säätävän kansalliskokouksen normaaleista 'silmäätekevistä' ja heidän johtotähdestään Montesquieusta; he eroavat myös kauppaporvariston käytännöllismielisistä girondistisista kannattajista ja tämän ryhmän kuosin mukaan leikatusta Condorcet'n filosofiasta. Mutta sielläkin, missä jakobiinit vakavasti ottavat omakseen Rousseaun egalitaristiset tunnelmoinnit, ylittävät he yhtä vähän *abstraktin* humaanisuuden tai porvarillisen edustuslaitoksen kuin Adam Smithin ja fysiokraattien kanonisoiman kapitalistisen kilpailutalouden puitteet — rauhan aikana. Missä he, kuten säätäessään maksimihinnat, loukkaavat näitä periaatteita, siihen heidät pakottaa sota ja sen aikaansaama hätätila; nämä ovat erityistoimia, jotka he raskain sydämin hyväksyvät välttämättöminä poikkeuksina." **

* *Vjatšeslav Volgin*, Esseitä sosialististen aatteiden historiasta, Moskova 1982, s. 332.

** *Walter Markov*, Die Jakobinerfrage heute, julkaisussa: Aufklärung und französische Revolution II; Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 3/1987, s. 158.

Manfrediin ja muuhunkin marxilaiseen historiantutkimukseen yhtyen Markov muistuttaa, miten jakobiinit hyväksyivät työläisvastaisen Le Chapelier'n lain, joka kielsi lakot ja ammattiyhdistysluontoisen toiminnan; yhdessä Gironden kanssa he säätivät kuolemanrangaistuksen niille, jotka vaativat yksityisomistuksen lakkauttamista (sillä jos ollaan johdonmukaisia egalitaristeja, on toki pidettävä kiinni yksityisomistuksen periaatteista).

"Jakobiinit murskasivat kaikin, myös vilpillisin keinoin sanskulottien pyrkimykset autonomistiseen ja suoran demokraattiseen itseorganisaatioon", Markov jatkaa. "Sosialistisen vallankumouksen eteneminen heidän asettamiensa puitteiden yli oli heistä valtiorikos numero yksi, ja sitä vastaan he sovelsivat giljotiinia." Jakobiinien radikaaleja toimia 1793—1794 Markov vertaa pakkotilanteen synnyttämään "sotakommunismiin', joka ei ollut alkuperäisen ohjelman hengen mukaista.

Markov päätyykin siihen arvioon, etteivät jakobiinit edustaneet äärimmäistä vasemmistoa Ranskan vallankumouksessa. Kuitenkin vallankumous tarvitsi sanskulotteja, Pariisin työväkeä ja köyhälistöä; ilman heidän joukkovoimaansa ei kumouksen tielle nousseita esteitä oltaisi kyetty murtamaan. Sanskulotit siis "taistelivat jakobiinien taisteluja ja samanaikaisesti koettivat tyrkyttää näille toisenlaista, plebeijistä egalitarismia" * — siinä piili Markovin mukaan vallankumouksen huippuvaiheen dialektiikka. Että sanskuloteista ja köyhälistöstä muodostuva plebeijinen aines saattoi näinkin pitkään ja määräävästi vaikuttaa vallankumouksen kulkuun, johtui juuri sotatilasta, joka vaati kaikkien voimien mobilisointia. Aiemmin porvarillisissa vallankumouksissa, esimerkiksi Englannissa 1651 Winstanleyn diggeriliikkeen aikana, plebeijinen aines esiintyi vain nopeasti häviävänä pyörteenä, kun taas Ranskassa se oli 1793—1794 pidemmän aikaa pinnalla; tämä juuri oli se "raivopäiden" (*enragés*) liike, jonka johtohenkilöt Robespierre heti sopivan tilaisuuden tullen lähetti giljotiiniin, ja Markov

* *Markov*, mts. 162.

katsoo sen edustaneen vallankumouksen todellista äärivasemmistoa.

Nämä Markovin arviot, jotka heijastavat uusimman marxilaisen tutkimuksen kantoja, ovat samansuuntaisia kuin Manfredin jo aiemmin esittämät näkemykset. Manfred arvosteli Mathiezin yritystä tulkita Robespierren toimet vasemmistolaisemmiksi ja "sosialistisemmiksi" kuin mitä ne todellisuudessa olivat. Samoin Manfred esitti kriittisiä reunahuomautuksia Mathiezilta vaikutteita saaneen englantilaisen J. M. Thompsonin 1935 ilmestyneeseen Robespierre-elämäkertaan. Thompson oli väittänyt Robespierren olleen "neljännen säädyn" etujen puoltaja, joka "ainakin poliittiselta puoleltaan julistautuu marxilaiseksi vallankumoukselliseksi. Itse Lenin olisi voinut toimia hänen ohjelmansa innoittamana". Tällainen arvio oli Manfredin mielestä Robespierren politiikan luvatonta modernisointia, jota läntisessä Robespierre-tutkimuksessa kuitenkin esiintyy melko runsaasti.*

Robespierren kriisi

Kiinnostavimpia kohtia Manfredin kirjassa on 12. luvussa esitetty analyysi Robespierren kriisistä kesällä 1794. Miksi Robespierre vetäytyi elämänsä viimeisinä viikkoina pois julkisuudesta eikä enää yrittänyt ohjailla poliittisten tapahtumien kulkua? Manfred katsoo että kyseessä ei ollut Robespierren henkilökohtainen, vaan koko vallankumouksen syvä kriisi, josta ei ollut ulospääsyä. "Hyveen terrori" ei ollut johtanut toivottuun tulokseen; sen sijaan "paheet, keinottelu ja omanvoitonpyynti" lisääntyivät päivä päivältä.

"Mitä merkitystä onkaan kuninkaiden aseistettujen käskyläisten perääntymisestä meidän aseidemme edellä, jos me peräännymme yhteiskunnan vapauden tuhoavien

* Ks. *J. M. Thompson*, Robespierre, vol. 2, Oxford 1935, s. 34; Manfredin kritiikki teoksessa: *M. Робеспьер*, Избранные произведения, т. 3, с. 278—279.

paheiden edessä!", huudahti Robespierre viimeisessä suuressa puheessaan konventissa 8. päivä thermidor-kuuta 1794. "Mikä merkitys onkaan meidän voitollamme kuninkaista, jos meistä saavat voiton paheet, jotka johtavat meidät tyranniaan!"

Rousseaun oppilas Robespierre käyttää tässä oppi-isänsä moralisoivaa kieltä. Jos hän olisi tarkemmin perehtynyt Helvétiuksen materialistiseen filosofiaan (tiedetään, että hän suhtautui Helvétiukseen erittäin kielteisesti), olisi hän ehkä voinut soveltaa tilanteen arviointiin tämän kehittämää "intressin" käsitettä sen sijaan että olisi tyytynyt jyrisemään "paheita" vastaan. Silloin hän olisi saattanut oivaltaa, että vallankumouksesta taloudellisesti hyötynyt porvaristo, varakkaampi talonpojisto, keinottelijat ja valtionvarkaat olivat muodostuneet mahtavaksi voimaksi, jonka intressien mukaista oli lopettaa sanskulottien voimin ylläpidetty poikkeustila ja siirtyä "normaaliin" porvarillisen tasavallan päiväjärjestykseen.

Ei Robespierre eivätkä muutkaan jakobiinit kyenneet erittelemään heitä vastaan nousevien voimien objektiivista luonnetta; vastavallankumous näytti heistä hydralta, jolle kasvoi alati uusia päitä, vaikka giljotiinin terä yhä kiihtyvään tahtiin leikkasi entisiä. Robespierre ei suinkaan luopunut periaatteistaan, mutta hän alkoi uskoa, että ne eivät toteudu. Näin hän Manfredin tulkinnan mukaan itse asiassa kulki täysin tietoisena kohti tuhoaan thermidor-kaappauksessa. Thermidorin 8. päivän puhetta voidaan siinä tapauksessa lukea Robespierren testamenttina, ja monet ovatkin pitäneet sitä sellaisena. Psykologisesti Manfredin luonnostelema kuva Robespierren viimeisistä viikoista on täysin uskottava ja myös lähdemateriaali tukee sitä.

Robespierren kokema kriisi oli myös porvarillisen vallankumouksen törmäämistä omiin rajoihinsa. Pidemmälle meneminen olisi edellyttänyt porvarillisen järjestelmän kaikkein pyhimpään, yksityisomistukseen koskemista, ja siihen ei aikakausi ollut kypsä. Jakobiinit vitkastelivat jo ventôse-kuun lakien toteuttamisessa, jotka säätivät "vallankumouksen vihollisten" omaisuuden takavarikoitavaksi ja jaettavaksi köyhille. Koska kriisin ratkaiseminen tällaisin yhteiskuntapoliittisin keinoin ei ollut mahdollista, jakobiinit turvautuivat moraaliseen painostukseen — siis terroriin. Terrorilla yritettiin pitää kurissa yksityisomistuksellisen järjestelmän tuottamat intressit (eli Robespierren terminologialla "paheet") ja taivuttaa kansakunta "yleistahdon" alaiseksi.

Jakobiinien politiikassa ilmenevää hyveen ja terrorin dialektiikkaa on Hegel—itse Ranskan vallankumouksen "ihanan auringonnousun" kokeneena — muutamaa vuosikymmentä myöhemmin luonnehtinut seuraavasti:

"Nyt hallitsevat abstraktit periaatteet — *vapaus*, ja sellaisena kuin se esiintyy subjektiivisessa tahdossa — *hyve*. Tämän hyveen on nyt hallittava monia vastaan, jotka turmeluksessaan ja vanhoissa etupyyteissään tai myös liiallisessa vapaudessaan ja intohimossaan ovat hyveelle uskottomia. Hyve on tässä yksinkertainen prinsiippi... Robespierre nosti hyveen periaatteen kaikkein korkeimmaksi, ja voidaan sanoa, että tämä ihminen otti hyveen vakavasti. Nyt hallitsevat *hyve* ja *terrori*; sillä subjektiivinen hyve, joka hallitsee vain mielenlaadun pohjalta, tuo mukanaan mitä kauheimman tyrannian".*

Jo varhaisemmassa teoksessaan *Fenomenologiassa* (1807) Hegel oli arvostellut Rousseaun oppia yleistahdosta. Tässä opissa asetetaan konkreettisten yksilösubjektien sijaan eräänlainen yleinen subjekti, jolla on absoluuttinen vapaus ja absoluuttinen tahto. Käsityksen päävikana on Hegelin mielestä se, ettei tällainen absoluuttinen tahto tunnusta mitään todellisuutta oman itsensä ulkopuolella; se on kuin Fichten filosofian "Minä", joka luo ja järjestää ulkomaailman itsestään käsin. Fichten ja jakobiinien henkiseen sukulaisuuteen onkin monesti kiinnitetty huomiota, ja tuskin erehdytään, jos "hyveen terrorissa" nähdään eräs voluntaristisen ihmiskuvan ja politiikannäkemyksen seuraus.

Terrorilla oli kuitenkin myös raadollisempi puolensa;

* *G. W. F. Hegel*, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, Werke, Vollständige Ausgabe, 3. Auflage, Bd. IX, Berlin 1848, s. 539.

Marxin sanoin se ei ollut muuta kuin "plebeijinen tapa" tehdä selvää kansan vastustajista. Se oli — tätä Manfred erityisesti haluaa korostaa — aluksi defensiivistä, vastaus taantumusvoimien terroriin; vasta myöhemmin se rappeutui jakobiinien sisäisen välienselvittelyn keinoksi. Terrorista hyötyivät taloudellisesti monet, jotka yrittivät sittemmin thermidorin kaappauksessa pelastaa nahkansa siirtymällä Robespierren vastustajien leiriin. Näihin kuuluivat muun muassa Carrier, joka jäi historiaan Nantesissa suorittamiensa joukkoteloitusten ansiosta: 2000—3000 tuomittua lähetettiin laivoissa keskelle jokea ja hukutettiin; Tallien, joka johti terroria Bordeaux'ssa; Collot d'Herbois ja Fouché, joiden toimeksiannosta tasavaltaa vastaan kapinoineessa Lyonissa mestattiin 1667 henkeä.* "Murhamiesten puheenjohtajaksi" Robespierre kutsuikin Collot'a thermidorin ratkaisupäivän kiivaan yhteenoton aikana.

"Porvariston idealisoitu valtakunta"

Jakobiinit, Robespierre ja Saint-Just näkivät — ja olivat tässäkin Rousseaun uskollisia opetuslapsia — tasavallan ihanteellisen esikuvan antiikin kaupunkivaltiossa. Vapaus, hyve ja oikeudenmukaisuus olivat "kansan" elämän ilmauksia juuri siinä mielessä kuin ne esiintyvät Kreikassa ja Roomassa, Plutarkhoksen ja Liviuksen kuvaamilla kaupunkitasavaltojen sankareilla. Davidin kuuluisa maalaus Horatiusten valasta, joka valmistui 1784, viisi vuotta ennen vallankumouksen alkua, kanonisoi jo etukäteen jakobiinien tasavaltalaisen ihanteen ja osoitti sen esikuvat. "Roomalaisten jälkeen maailma on ollut tyhjä", sanoi Saint-Just puheessaan Dantonin pidätyksen johdosta, "ja vain heidän muistonsa täyttää sen ja ennustaa vielä vapautta". Verrattuaan Dantonia Catilinaan kehotti Saint-Just puheensa päätteeksi: "Vallankumoukselliset olkoot roomalaisia!"

* Ks. *Albert Soboul*, The French Revolution, vol. II, London 1974, s. 342.

Marx ja Engels huomauttavat *Pyhässä perheessä*, kuinka jakobiinijohtajat samaistivat itsensä antiikin tasavaltalaisiin. "Robespierre kuvaa nimenomaan *ateenalaisia* ja *spartalaisia* käyttäen ilmaisua 'vapaat kansat'. Hän palauttaa jatkuvasti mieliin antiikin *kansan yhteisön* ja lainaa niin sen sankareita kuin sen tuhoojia — Lykurgosta, Demosthenesta, Miltiadesta, Aristidesta, Brutusta ja Catilinaa..." *

Tämä oli Marxin ja Engelsin mielestä jakobiinien "suunnaton harha-ajatus". Jakobiinijohtajat sekoittivat ideologisissa kuvitelmissaan toisiinsa antiikin ja nykyaikaisen porvarillisen yhteiskunnan. Kuitenkin porvarillisen aikakauden ihminen oli perusteellisesti toisentyyppinen kuin antiikin kaupunkivaltion kansalainen. Hän oli "teollisuuden, yleisen kilpataistelun, vapaasti tavoitteisiinsa pyrkivien yksityisintressien, anarkian, omasta itsestään vieraantuneen luonnollisen ja henkisen yksilöllisyyden yhteiskunnan" jäsen.** Egoistisena yksityisomistajana ei porvarillinen ihminen voinut muodostaa samanlaista yhteisöä kuin antiikin kaupunkivaltioiden asukkaat.

Jakobiinien harha-ajatus esiintyi traagisessa valossa, kun Saint-Just teloituspäivänään osoitti Conciergerien hallissa riippuvaa suurta ihmisoikeuksien julistusta ja lausui ylpeän itsetietoisesti: "Ja kuitenkin juuri minä tein nuo". Juuri tässä julistuksessa — toteavat Marx ja Engels — esitettiin sen ihmisen oikeus, porvarillisen aikakauden ihmisen oikeudet, joka ei voi olla antiikin yhteisön ihminen, "yhtä vähän kuin hänen *kansantaloudelliset* ja *teolliset* elämänolonsa olivat *antiikkiset*".***

Todellinen, aikakauden oloja vastaava historia, erotuksena kuvitellusta, antiikin muistoihin palaavasta historiasta, alkoi proosallisesti toteutua heti thermidorin kaappauksen ja Robespierren kukistumisen jälkeen. "Nyt tiedämme", kirjoitti Engels myöhemmin, "ettei tuo järjen valtakunta ollut muuta kuin porvariston idealisoi-

* *Karl Marx* ja *Friedrich Engels*, Pyhä perhe, *Marx—Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 1, Moskova 1978, s. 489.

** Mts. 489—490.

*** Mts. 490.

2—689

tu valtakunta; että ikuisesta oikeudenmukaisuudesta tuli toteutettuna porvarillinen oikeuslaitos; että tasavertaisuus typistyi porvarilliseksi samanarvoisuudeksi lain edessä; että oleellisimmaksi ihmisoikeuksista julistettiin — porvarillinen omaisuus; ja että järjen valtio, Rousseaun yhteiskuntasopimus, syntyi maailmaan porvarillisena, demokraattisena tasavaltana".*

Robespierren oli kukistuttava, sillä hän ei pystynyt arvioimaan oikein aikakautensa luonnetta eikä tiedostanut loppuun saakka Ranskan vallankumouksen tosiasiallisia liikevoimia.

* * *

Manfredin Robespierre-elämäkerran ensimmäinen versio ilmestyi 1965 Nauka-kustantamon julkaiseman kolmiosaisen Robespierren valittujen teosten laitoksen johdantona.** Elämänsä viimeisinä vuosina Manfred suunnitteli laajaa teosta, joka koostuisi sarjasta Ranskan vallankumouksen merkkihenkilöiden elämäkertoja. Ne oli tarkoitus järjestää siten, että niissä kuvastuisivat tapahtumien eri vaiheet — suuren mullistuksen kypsyminen ratkaisevaan vuoteen 1789 saakka, vallankumouksen nousukausi, huippukohta ja lopulta sen kriisi thermidorin päivinä 1794.

Tätä suunnitelmaansa Manfred ei koskaan ehtinyt viedä loppuun, mutta käsikirjoitus oli kuitenkin varsin pitkällä hänen kuollessaan 1976. Sen pohjalta toimitettiin julkaisukuntoon teos *Три портрета эпохи Великой французской революции*, jonka Mysl-kustantamo julkaisi Moskovassa 1979. Robespierren lisäksi siinä olivat mukana Rousseaun ja Mirabeaun pienoiselämäkerrat. Robespierreä koskeva jakso perustuu pääasiassa jo 1965 ilmestyneelle tekstille, pienehköin muutoksin ja ajankohtaisin lisäyksin varustettuna. Käsillä oleva suomennos on tehty tämän jälkimmäisen version pohjalta.

* *Friedrich Engels*, Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi, *Marx—Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 6, Moskova 1979, s. 65.

** *М. Робеспьер*, Избранные произведения, т. I, Москва 1965, с. 7—85.

Robespierre-elämäkerrassaan Albert Manfred on saanut tilaisuuden tiivistää Ranskan suuren vallankumouksen historiaa koskevien monivuotisten tutkimustensa tulokset ja samalla esittää ne yleistajuisessa muodossa. Epäilemättä tämä on ollut mahdollista nimenomaan sen poikkeuksellisen historiallisen roolin takia, joka Robespierrellä oli: ruumiillistaessaan vallankumouksen huippukohtaan vievää kehitystä, sen ristiriitoja ja tragediaa Maximilien Robespierre on hahmo, jonka tulkitseminen laajenee koko vallankumouksen olemuksen selvittelyksi.

Vesa Oittinen

MAXIMILIEN DE ROBESPIERRE

I

Historiassa on nimiä, jotka eivät häviä sukupolvien muistista ajan, intohimojen eivätkä välinpitämättömyyden myötä. Maximilien de Robespierre on näitä nimiä.

Robespierren elämä oli lyhyt. Hänet mestattiin pian sen jälkeen kun hän oli täyttänyt 36 vuotta. Tästä lyhyestä elämästä vain viisi viimeistä vuotta olivat merkittäviä. Nuori asianajaja Arrasista, Jean-Jacques Rousseaun kannattaja ja tunteellisten runojen sepittäjä ei varhempina vuosina juuri noussut esiin.

Kun Robespierre keväällä 1789 kolmannen säädyn valtiopäiväedustajana astui suurelle poliittiselle näyttämölle, hänen ensi askeleensa kohtasivat vihamielisyyttä ja ylenkatsetta. Rivarolin taantumuksellisen ja kuningasmielisen lehden *Apostolien tekojen* ohella häntä ivasivat myös poliittiset hengenheimolaiset, kolmannen säädyn edustajat ja absolutismia vastustavat lehtimiehet. Häntä joko ei huomattu tai sitten väheksyttiin. Sen ajan lehtikirjoituksissa väänneltiin hänen sukunimeään: häntä sanottiin milloin Robernierreksi, milloin Robezpierreksi, milloin taas Roberiksi. Useimmiten häntä kuitenkaan ei edes mainittu nimeltä, käytettiin vain loukkaavaa sanontaa "eräs edustaja". Pääkaupungin keikarit ja kokeneet vitsiniekat valitsivat Robespierren pilojensa uhriksi. Heitä ilahdutti kaikki tässä arrasilaisessa edustajassa: vanhanaikainen oliivinvärinen frakki, maalaistavat, ennalta kirjoitettujen puheiden ylevät ja mahtailevat sanakäänteet. Kerran Robespierren oli paettava korok-

keelta salissa syntyneen uskomattoman remakan vuoksi. Toisen kerran hän keskeytti puheensa kuulijakunnan hälinöinnin takia. Hän yritti kaikin voimin saada äänensä kuuluviin, mutta havaittuaan ettei se onnistu, lähti korokkeelta puhettaan päättämättä.

Aika kului, ja pilailijoiden oli vaiettava. Lehdissä opittiin kirjoittamaan hänen nimensä oikein. Hän pääsi viimeisiltä palstoilta etusivulle. Kansalliskokouksessa ja jakobiiniklubissa kuunneltiin nyt tarkkaavasti hänen puheitaan. Puhujan asu, tavat ja sanat eivät enää nostattaneet ironisia huomautuksia.

Kului vielä jonkin verran aikaa ja Robespierren jokaisesta konventissa pitämästä puheesta tuli poliittinen suurtapaus. Osa konventin jäsenistä tervehti häntä kiihkein vastalausein, toisilta hän sai jylisevät suosionosoitukset.

Vallankumous eteni ja kohosi uusille tasoille. Samalla kasvoi myös Maximilien Robespierren maine. Hänen elämänsä ei muuttunut millään tavalla. Hän asui kuten ennenkin yhdessä ainoassa huoneessa puuseppä Maurice Duplayn puisessa siipirakennuksessa Saint-Honoré-kadulla. Hän pysyi yhtä köyhänä kuin tuntemattomana ollessaan. Hänellä ei ollut minkäänlaisia erityisiä toimia tai virkoja. Silti hän vaikutti yhä enemmän vallankumoushallituksen politiikkaan ja tapahtumien yleiseen kulkuun. Hänen sanansa saivat yhä enemmän painoa.

Robespierre oli kaikista vallankumouksen johtajista ainoa, joka oli sen mukana ja johdossa alusta loppuun saakka. Eräät jättäytyivät pois jo alussa. Toiset heitettiin syrjään vallankumouksellisten tapahtumien jyrkissä käänteissä. Kolmesta jakobiinijohtajasta Marat'n kaatoi vihollisen tikari jakobiinivallan ensi päivinä, Dantonin pää pantiin giljotiinin terän alle vallankumoustribunaalin määräyksestä vähän myöhemmin. Vain Robespierre pysyi vallankumouksen aallonharjalla.

Robespierre oli historiassa ennennäkemättömien, vertaansa vailla olevien kiihkeiden tapahtumien keskiössä. Hän kävi ankaraa taistelua, mutta kuten Herzen sanoi, "astui rohkeasti vereen ryvettymättä siitä".[1] Tavalli-

nen kansa rakasti Lahjomatonta. Vallankumouksen avoimet ja salaiset viholliset, jotka vavahtivat jo hänen kulmakarvojensa liikkeestä mutta vihasivat häntä sitäkin voimakkaammin, teroittivat veitsiään ja punoivat juoniaan.

Kesällä 1794 tasavalta näytti saavuttaneen mahtinsa ja maineensa huipun. Tämä maine kirkasti vallankumoushallituksen johtajaa Robespierreä, mutta kun se oli kohonnut lakipisteeseensä, katkesi se äkisti giljotiiniin. Thermidor-kuun yhdeksäntenä päivänä hämärässä piileskelleet salaliittolaiset tekivät vastavallankumouksen, julistivat Robespierren ja hänen ystävänsä lainsuojattomiksi ja teloittivat heidät seuraavana päivänä ilman oikeudenkäyntiä Grèven aukiolla Pariisissa.

* * *

Robespierren epätavallinen elämä ja hämmästyttävät vaiheet ovat luonnollisesti vuosikymmenet olleet herpaantumattoman kiinnostuksen kohteena.

Robespierrestä tuli legenda heti kuolemaansa seuranneena päivänä. Hänen vihollisensa kaikista poliittisista leireistä, kaikista vallankumousta vastaan taistelleista ryhmittymistä ja fraktioista, hänen entiset ystävänsä, jotka pelko pani sanoutumaan irti voitetusta,— kaikki puhuivat häntä vastaan. Riittää kun mainitsee vaikkapa Louis Davidin, maineikkaan taiteilijan ja yleisen turvallisuuden valiokunnan jäsenen. David oli Robespierren ystävä, joka Lahjomattoman thermidor-kuun kahdeksantena päivänä jakobiiniklubilla pitämän puheen jälkeen lupasi hehkuvasti juoda hänen kanssaan maljan pohjaan asti. Robespierren tuhoutumisen jälkeen David puolusteli itseään ja väitti, että tämä oli pettänyt karkeasti häntä. Kaikki jakobiinien diktatuuriin eri syistä tyytymättömät, kaikki epäilyksenalaiset, joiden yllä riippui giljotiinin uhka, kaikki keinottelijat, lahjustenottajat, valtionvarkaat, kunniantavoittelijat, karrieristit, kaikki yhteishyvän valiokunnan rautaisen käden alla vavisseet viskoivat nyt kukistuneen johtajan ylle likaa, valheita ja parjauksia. Muutkin kuin kunniattomat salaliittolaiset, kaikki nämä tallienit, barrasit ja freronit, laskettelivat kilvan kirouksiaan ja ryöpyttivät niitä "tyrannin" ja "despootin" päälle, kuten Lahjomatonta nyt kutsuttiin. Poliittinen ilmapiiri oli thermidor-kuun yhdeksännen päivän jälkeen niin kuuma, että sellaisetkin ihmiset, joista oman edun tavoittelu ja poliittinen laskelmointi oli kaukana, joutuivat tämän yhteiskunnallisen psykoosin valtaan. Joseph Rouget de Lisle, nerokkaan Marseljeesin tekijä, sävelsi mielistelevän, ala-arvoisen hymnin thermidorin yhdeksännen päivän kunniaksi, joka muka teki lopun "Robespierren salaliitosta". Dramaturgit, ohjaajat ja näyttelijät, joiden nimet historia on jo unohtanut, panettelivat Lahjomatonta hillittömissä teatterikappaleissa. [2]

Lähes kaikki vallankumoukselliset saivat paljon vihamiehiä. Heidän elämäänsä seurannut vihamielisyys on jättänyt jälkensä historiaan. Tämä vihamielisyys samoin kuin sen leppymättömyyden aste on tietysti vaihdellut myöhempien sukupolvien hallitsevien luokkien keskuudessa. Esimerkiksi Marat sai porvariston erityiset vihat niskoilleen. Silti Robespierren vihollisten joukko oli huomattavasti laajempi kuin "Kansan ystäväksi" kutsutun Marat'n vastustajien. Marat'ta vihasivat ja pelkäsivät kaikki, jotka olivat jakobiineista oikealla: *girondistit*, *feuillantit*, kuningasmieliset. Robespierren vihamiesten joukossa oli näiden ohella myös muita, joita oli kertynyt jakobiinien vallan viime vuosina Marat'n jo ollessa poissa elävien kirjoista. Robespierren eläessä hänen vihollisiaan olivat lukemattomien ryhmittymien lisäksi myös "raivopäät", *hébertistit*, *dantonistit* sekä kaikki ne monenkirjavat ainekset, joista myöhemmin muodostui thermidorilaisten liittoutuma.

Robespierrelle sälytettiin vastuu kaikesta. Rangaistuksen terä, joka nostettiin Charlotte Cordayn ylle, susien kaluamat girondistiedustajien ruumiit, Marie Antoinetten kutrit, Orléansin herttuan Philippe Égalitén tomu, itsensä tyrmässä kuoliaaksi pistäneen Jacques Roux'n epätoivo, syyttömästi kuolleen Chaumetten veri, Dantonin härkämäinen raivo, Lucile Desmoulinsin kyyneleet, sadat muut vallankumoustribunaalin mestaamat syylli-

set ja syyttömät — kaikki tämä kirjattiin Maximilien Robespierren tiliin.

Tähän on syytä kiinnittää huomiota heti aluksi. Siinä näet on avain Robespierren myöhempien vaiheiden ymmärtämiseen ja se selittää hänestä jälkeenpäin esitetyt monimutkaiset ja ristiriitaiset arviot.

Jakobiinien diktatuurin kukistuttua kaikki Robespierren vastustajat, oikealla ja "vasemmalla", olivat herttaisen yksimielisiä hänestä. Heidän mielipiteensä olivat pelkkää parjausta mutta nostettiin yleisiksi totuuksiksi. "Tyranni", "diktaattori", "despootti", "tappaja", "verenimija"— kaikki nämä Robespierren valikoidut nimitykset kaikuivat yhtä lailla "vasemmistolaisen" Collot d'Herbois'n ja oikeistolaisen Boissy d'Anglas'n huulilla. Kaikenlaisten thermidorilaisten keskinäinen solidaarisuus heidän pyrkiessään esittämään Robespierren ihmissuvun vihollisena ulottui niin pitkälle, että tyytymättä jakobiinien johtajan poliittiseen ja fyysiseen tuhoamiseen he jopa häpäisivät hänen tomunsa ja sepittivät ivallisen hautakirjoituksen:

"Passant, qui que tu sois, ne pleure pas mon sort.
Si je vivais, tu serais mort",

minkä voi kääntää suunnilleen näin:

Ohikulkija, kuka lienetkin, älä murehdi kohtaloani.
Jos minä eläisin, sinä olisit kuollut. [3]

Tästä kuitenkin alkoivat erimielisyydet. Jo kaksi päivää thermidor-kuun yhdeksännen päivän jälkeen Billaud-Varenne, Barère ja Vadier syyttivät Robespierreä maltillisuudesta, kärsivällisyydestä vihollisia kohtaan, pappien suosimisesta, siis arvostelivat häntä niin sanotusti vasemmalta. Thibaudeau, Turreau ja muut dantonistit sitä vastoin vaativat vallankumoustribunaalin puhdistamista ja lakkauttamista, armahduksia ja lempeyttä.

Robespierre, joka ei enää voinut vastata arvostelijoilleen, tahrattiin siis likaan ja parjauksiin. Poliittiset ja kirjalliset ruumiinryöstäjät kiirehtivät hyötymään likaisesta työstään, rienasivat vuorelaisten johtajan muistoa ja sepittivät parjaavia tarinoita.

Kuva Robespierren elämästä alkoi vähitellen muodostua. Se koottiin Courtois'n esitelmästä [4], joka perustuu karkeille ja avoimille vääristelyille, sekä Duperronin, Montjoien, Merlin de Thionvillen ja Laurent Lecointren ala-arvoisista vihkosista [5] — Lecointre oli jo aikaisemmin tullut taitavaksi herjaavissa paljastuksissa — sekä monista muista vastaavista tuotteista. Kuva on äärimmäisen ristiriitainen, mutta alusta loppuun saakka valheellinen. Se perustuu panetteluille, vääristelyille, kostonhimoiselle ilkeilylle ja loukatulle vihamielisyydelle.

Näin muodostui kuva Robespierrestä: vääristynyt, vieras, hirveä, inhimillisiä piirteitä vailla oleva kuva, johon on iskostettu kaikki viat ja alhaiset kaameudet, tyrannin ja verenhimoisen tappajan muotokuva.

Tällainen siis on valtiovallan ylläpitämä versio, jota kirkko, koulu ja virallinen tiede juurruttavat. Mutta kansan tietoisuudessa, sukupolvien muistissa on säilynyt myös toisenlaisia käsityksiä Robespierrestä, toisenlaisia muistoja, ihmismäiset ja inhimilliset kasvot, jotka eivät muistuta tuota kauhistuttavaa muotokuvaa. Vaikka 1700-luvun suurta vallankumouksellista onkin yritetty mustata kaikin tavoin, niin silti vääristymätön ja likaantumaton muotokuva Lahjomattomasta on säilynyt. Se on häämöttänyt vuosien mittaan kertyneiden valheiden ja keksintöjen läpi. Uudet sukupolvet, jotka ovat tarkastelleet tätä selkeää, mutta ajan myötä yhä syvemmälle peittynyttä siluettia, ovat yrittäneet paljastaa sen salaisuuden.

Ensi näkemältä saattaisi vaikuttaa siltä, että nuorisoa innostaisi Robespierressä hänen elämänkaarensa poikkeuksellisuus: 30 vuotta pimennossa — sitten määrätietoinen ja huikea raketinnousu ylös, putoaminen korkeimmalta huipulta ja tuho. Viehätyksen syy ei kuitenkaan voine piillä tässä Robespierren elämän ulkoisessa puolessa. Siinä tapauksessahan kunniantuntoisia vetäisi vieläkin enemmän puoleensa toinen esimerkki kaikkien näkyvillä olevasta poikkeuksellisesta elämäntarinasta: Napoléon Bonaparte. Arcolen silta, Austerlitzin aurinko, voitonfanfaarit, kullanväriset mehiläiset sametilla (uuden keisaridynastian tunnus) — kaikki tämä on kunniaa kaipaaville ja 18-vuotiaille haaveksijoille ollut sata kertaa houkuttelevampaa kuin yhteishyvän valio-

kunnan karu musta verka. Stendhal oli uskollinen historialliselle totuudelle pannessaan mielisankarinsa Julien Sorelin, lahjakkaan ja kunnianhimoisen kansanmiehen, kätkemään patjansa alle salaisen muotokuvan — ei suinkaan Robespierrestä vaan tietenkin Napoléon Bonapartesta. Näitä kahta — kumpikin omalla tavallaan — merkittävintä henkilöä 1700- ja 1800-lukujen taitteen murroskaudelta on kohdeltu kovin eri tavoin myös kuoleman jälkeen. Hallitsevat luokat ovat ikuistaneet Napoléonin muiston Vendômen pylvään, Invalidihotellin, patsaiden, satojen tuhansien kuvajäljennösten, museoiden ja lähes ehtymättömän kirjallisuuden avulla, mutta tähän mennessä ei Ranskaan, ei pääkaupunkiin jossa konventti aikoinaan istui, eikä muihinkaan kaupunkeihin ole pystytetty patsasta ensimmäisen tasavallan huomattavimmalle edustajalle, eikä hänen nimensä vielä ole ansaitsemallaan paikalla Ranskan historiassa.

Ne, jotka ovat tavoitelleet kunniaa, voittoja ja huomionosoituksia, eivät tietenkään ole kiinnittäneet huomiota Robespierreen eivätkä ole yrittäneet ymmärtää hänen epätavallisen elämänsä salattua merkitystä. Sen sijaan sorrettujen luokkien ja vallankumoukselliseen taisteluun nousseiden yhteiskunnallisten voimien edustajat ovat nähneet jakobiinien diktatuurin ja sen johtajan Robespierren sankarillisessa kokemuksessa urotöihin ja koettelemuksiin innostavan esimerkin.

Gracchus Babeuf ja hänen toverinsa kuuluisassa "tasavertaisten salaliitossa" olivat ensimmäisiä, jotka julistautuivat rohkeasti Robespierren seuraajiksi ja tämän johtaman taistelun jatkajiksi. He panivat alulle paljon Robespierrelle myötämielisemmän ja todenmukaisemman suuntauksen yhteiskunnallisessa ajattelussa, etenkin Ranskan ensimmäistä vallankumousta koskevassa historiankirjoituksessa, ja se on ristiriidassa taantumuksellisen ja herjaavan suunnan kanssa. Tätä onkin syytä tarkastella lähemmin.

* * *

Babeufin "tasavertaisten liike" syntyi tunnetusti samaan aikaan kuin niin sanotut vasemmistolaiset thermidorilaiset ajautuivat aatteelliseen ja poliittiseen haaksi-

rikkoon. Eräät heistä, esimerkiksi Amar, solmivat suorat suhteet tasavertaisten salaliittoon [6] ja olivat liikkeessä varsin merkittävä tekijä. Kokonaisuutena vasemmistothermidorilaiset Billaud-Varenne, Collot d'Herbois, Vouland, Barère ja muut olivat kaukana tasavertaisten liikkeestä, Babeufista ja hänen kumppaneistaan, ei vain järjestöllisesti ja aatteellisesti, vaan myös Robespierren arvioinnissa.

Vasemmistolaisilla thermidorilaisilla oli tunnetusti merkittävä ja pahaenteinen asema kohtalokkaissa tapahtumissa thermidor-kuun 8.—10. päivinä. [7] Useimmat tasavertaisten salaliiton tulevista jäsenistä, kuten muuten myös muut kunnialliset jakobiinit, esimerkiksi niin sanotut "viimeiset vuorelaiset" Romme, Goujon, Bourbotte, Soubrany ja muut tulevat prairialin uhrit, auttoivat paljon vähemmän Robespierren kukistamisessa vaikka hyväksyivätkin täysin kumouksen. Näistä eroista huolimatta kummatkin pitivät — todellisen vakaumuksen takia, harkitsemattomuuttaan vai tekopyhyyttään, sillä ei tässä tapauksessa ole väliä — thermidor-kuun yhdeksännen päivän vastavallankumousta vallankumouksellisena kapinana tai vallankumouksena. Jopa eräässä tasavertaisten liikkeen varhaisessa asiakirjassa, joka ajoittuu vuoden 1795 loppuun tai 1796 alkuun, sanotaan heinäkuun 27. päivän tapahtumia vuonna 1794 "thermidorin vallankumoukseksi". [8]

Vasemmistolaisille thermidorilaisille kävi kuitenkin hyvin pian kumouksen jälkeen selväksi, että tämä "thermidorin vallankumous" ei enää totellut heitä ja osoittautui todellisuudessa vastavallankumoukseksi. Vasta kun thermidorilaisia alettiin työntää taka-alalle, sitten suomia ja leimata, sitten pidättää ja karkottaa, useimmiten jopa oikeudellisia muodollisuuksia noudattamatta täsmälleen samoin kuin thermidor-kuun yhdeksäntenä, koitti katumuksen aika.

Psykologisesti on täysin ymmärrettävää, että vasemmistothermidorilaiset — kaikki nämä billaudit, collot't ja vadierit, jotka olivat jäseninä mahtavissa yleisen turvallisuuden ja yhteishyvän valiokunnissa ja kaikkine synteineen teräksen lailla karaistuneita — kiehuivat

suuttumuksesta nähdessään, miten joku mitätön Rovère, joka kyynisesti tunnusti "hyväilleensä Couthonin koiraa saavuttaakseen isännän suosion", [9] määräsi nyt yleisen turvallisuuden valiokunnassa ihmiskohtaloista ja kylpi kullassa!

Tällä myöhäisellä ja nyt jo tarkoituksettomalla itsekritiikillä oli tietysti vasemmistolaisten thermidorilaisten keskuudessa oma yksilöllinen vivahteensa. Viisas, joustava ja periaatteeton Barère de Vieuzac, joka osasi aina pysyä vuolaan virran pinnalla ja oli aikoinaan ollut feuillanttiklubin puheenjohtaja ja myöhemmin lähes ainoa vaihtumaton jäsen yhteishyvän valiokunnassa, tunnusti vain vähän yli 30 vuotta vuoden 1794 traagisten tapahtumien jälkeen kirjoitetuissa tai toimitetuissa muistelmissaan, että "thermidor-kuun yhdeksäs murskasi vallankumouksen voiman". Suuttumustaan peittelemättä Barère kirjoitti, että valtaan tuli "vastavallankumouksellinen liittoutuma", joka hänen mukaansa koostui Dantonille uskollisista henkilöistä, "suon" edustajista ja Ludvig XVIII:n salaisista agenteista. Hän jopa nimitti heitä halveksivasti thermidorilaisiksi,[10] jättäen tietysti itsensä joukon ulkopuolelle. Barère ymmärsi kuitenkin nämä tapahtumat ennen muuta henkilökohtaiseksi katastrofiksi: thermidor muuttui vastavallankumoukseksi ei siksi, että Robespierren johtama vallankumoushallitus kukistettiin, vaan siksi, että pian thermidorin jälkeen lahjattomat vallankäytön harrastelijat, jotka eivät antaneet hänelle, Barèrelle, anteeksi hänen suosiotaan ja lahjakkuuttaan, syrjäyttivät hänet johdosta.[11] Ajatus tarkistaa suhdettaan Robespierreen ja arvioida poliittisesti uudelleen Lahjomattoman osuutta vallankumouksessa oli Barèrelle äärettömän kaukainen. Järkevänä ihmisenä hänen täytyi tietysti tunnustaa myös Robespierren ansiot, lahjomaton rehellisyys, vapaudenrakkaus, vankat periaatteet, välinpitämättömyys aineellisista eduista sekä uskollisuus kansan asiaa kohtaan. Muutoin olisikin vaikea ymmärtää miten hän, Bertrand Barère, oli voinut jakaa tämän kanssa maineen ja vallan yhteishyvän valiokunnassa. Mutta vielä porvariston voittokulun pitkän kokemuksen ja feodaalis-aristokraattisen taantumuksen jälkeen Barère asiallisesti ottaen toisti muistelmissaan vanhan tarinan Robespierren kyltymättömästä ja vallanhimoisesta hirmuvallasta. Selvästi teeskennellen Barère myös liioitteli osuuttaan thermidor-kuun yhdeksännen päivän tapahtumissa.[12]

Vielä 30 vuotta Robespierren kukistumisen ja tuhon jälkeen Barère siis puolusteli edelleen taistelua tätä vastaan muka sankarillisena urotyönä, jolla pelastettiin vallankumous sitä ahdistavalta tyrannimaiselta diktatuurilta.

Historioitsijoiden käytössä ei valitettavasti ole muita lähteitä, jotka olisivat yhtä täydellisiä kuin Barèren muistelmat ja kertoisivat muiden vasemmistolaisten thermidorilaisten aatteellisista kannoista heidän poliittisen perikatonsa jälkeen. On tyydyttävä hajanaisiin, toisen käden tietoihin ja jätettävä tilaa arveluille.

Filippo Buonarrotin muistiinpanoista, jotka koskevat Belgiaan karkotettujen Barèren ja Vadierin tapaamisia restauraation aikana (ne on julkaissut ranskalainen historioitsija Mathiez[13]), voimme saada selkeän käsityksen kummankin thermidor-kuun yhdeksännen päivän kumoukseen osallistuneen henkilön näkemyksistä ja aatteellisista kannoista.

Buonarrotin vaikutelmat ja päätelmät Barèresta vahvistavat kokonaisuutena täysin sen poliittisen omakuvan, jonka Barère luonnosteli noin 30 vuotta näiden tapahtumien jälkeen julkaistuissa muistelmissaan. Buonarrotin antama luonnehdinta Barèresta osoittaa, että näiden huomautusten tekijä on päätelmissään huomattavan terävä ja tarkka.

Vadier oli yleisen turvallisuuden valiokunnan vaikutusvaltainen jäsen, leppymätön kirkon ja uskonnon vastustaja. Hänellä oli melkoinen osuus thermidor-kuun kumouksen valmistelussa ja järjestämisessä. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin, jolloin Buonarroti tapasi Vadierin uudestaan maanpaossa Brysselissä, tämä oli jo yli yhdeksänkymmenen ikäinen vanhus. Edes tämä kunnioitettava ikä ei herättänyt Buonarrotissa arvostusta yleisen turvallisuuden valiokunnan entistä julmaa johta-

jaa kohtaan. Buonarroti kirjoitti hänestä halveksivaan ja pahantahtoiseen sävyyn: "Vihata aatelisia ja pilkata uskontoa — siinä Vadierin koko politiikka. Hän rakastaa kovin tasavertaisuutta, jos se vain takaa hänelle hyvät tulot ja jos hän voi myydä edullisesti tuotteitaan sekä säilyttää jonkinlaisen vaikutusvallan politiikassa." [14] Tällainen oli vanhentunut Vadier, peittelemättä ja kaunistelematta, sellaisena kuin Buonarroti on hänet omin silmin nähtynä kuvannut arkisissa olosuhteissa. Tämä vähäpätöinen, vihainen ja turhamainen vanhus, jollaisena hän Buonarrotille näyttäytyi, piti tietysti nyt thermidor-kuun yhdeksättä päivää tuhoisana ja kohtalokkaana, sillä siitä alkoivat isänmaan kurjuudet, jotka hän samasti omiin onnettomuuksiinsa. Mutta aivan kuten Barèrekin, tosin karkeammin ja primitiivisemmin, ilman minkäänlaisia varauksia, piti Vadier täysin oikeana omaa osallistumistaan Robespierren vastaiseen taisteluun ja toisti kaikki tutut ja keksityt syytökset, joita Robespierreä vastaan esitettiin vuonna 1794.

Meillä ei ole tietoja, joiden perusteella voisi päätellä vasemmistothermidorilaisten johtajien Collot d'Herbois'n ja Billaud-Varennen suhtautumisen Robespierreä kohtaan jotenkin muuttuneen.

Yhteishyvän valiokunnan hébertistejä lähinnä ollut, Lyonin äärimmäisistä julmuuksista vastuullinen ja vallankumoushallituksen tuomitsema Collot d'Herbois, jolla oli täysi syy pelätä Robespierreä, juuri hän oli yksi päätekijöistä thermidor-kuun ratkaisevina päivinä. Hän johti puhetta konventin kohtalokkaassa istunnossa thermidor-kuun yhdeksäntenä päivänä käyttäen väärin valtaansa salaliittolaisten hyväksi, ja häntä Robespierre sanoi tappajien puheenjohtajaksi viimeisessä paikalta huudetussa vihaisessa repliikissään. Collot d'Herbois heitettiin muutaman kuukauden kuluttua tyrmään ja lähetettiin sitten trooppisen kuumeen vaivaamaan Guyanaan kuolemaan. Arvioiko hän sellin olkipatjalla uudestaan niiden tapahtumien merkitystä, joissa hänellä oli ollut niin pahaenteinen osuus? Tästä ei ole minkäänlaisia tietoja, ja arvelut eivät tässä ole paikallaan. Collot d'Herbois jäi historiaan sellaisena kuin hänet nähtiin thermidor-kuun yhdeksäntenä, Robespierren raivokkaana ja häijynä vihamiehenä.

Ankara, kova, elämänsä loppuun saakka vakaumuksellisena demokraattina pysynyt Billaud-Varenne oli kuolemansa jälkeen julkaistuissa muistelmissaan paljon oikeudenmukaisempi Robespierreä kohtaan kuin eläessään. "Jos minulta kysyttäisiin miten Robespierre onnistui hankkimaan niin suuren vaikutusvallan yleiseen mielipiteeseen, niin vastaisin että se saavutettiin korostamalla ankarimpia hyveitä, ehdotonta uhrautuvaisuutta ja puhtaimpia periaatteita", Billaud-Varenne kirjoitti. Silti myös hän oli yhtä vähän kuin Barère ja Vadier — kenties heitä vähemmänkin, sillä hän oli periaatteellisempi — halukas arvioimaan kriittisesti uudelleen osuuttaan kesän 1794 tapahtumiin.

Carrier pelkäsi Collot d'Herbois'n tapaan vallankumouksen rangaistusta Nantesin rikollisista julmuuksista ja osallisuudestaan hébertistien epäonnistuneeseen kapinayritykseen maaliskuussa 1794. Hän oli jo tästä syystä Robespierreä vastustaneiden salaliittolaisten todellinen rikoskumppani. Mutta kohtalon julmasta ironiasta Carrier olikin ensimmäisiä, jonka oikeistothermidorilaiset julistivat Robespierren häntyriksi ja raahasivat giljotiiniin. Carrier'n konventissa pitämän puolustuspuheen kuuluisalla lauseella: "Kaikki täällä ovat syyllisiä, kaikki puheenjohtajan soittokelloa myöten!" oli selvä sanoma: koko vuori, koko konventti on vastuussa terrorista ja väkivallan politiikasta, vaikka se nyt yritetään panna vain hänen, Carrier'n syyksi. Loogisesti Carrier'n päättelyn olisi pitänyt johtaa myös Robespierren välilliseen rehabilitointiin, mutta lauseella ei ollut jatkoa. Carrier luisui alamäkeä eikä näiden epätoivoisten sanojen peitelty uhkaus auttanut häntä pysymään pinnalla. Päinvastoin, nuo sanat vain nopeuttivat hänen vaipumistaan tuhoon — juuri koska niihin sisältyvä vihjaus ymmärrettiin liiankin hyvin.

Onko tarpeen puhua muista vasemmistothermidorilaisista?

Olemme jo käsitelleet heitä varsin pitkään. Tämä oli kuitenkin aiheellista sen osoittamiseksi, että useimmat

vasemmistothermidorilaiset, vielä senkin jälkeen kun heidän politiikkansa oli kärsinyt täydellisen vararikon ja heidät oli henkilökohtaisesti tuhottu, puolustelivat edelleen taisteluaan Robespierreä vastaan kesällä 1794.

Tämän toteaminen on tärkeää myös siksi, että se selittää toisen Robespierrelle vihamielisen suuntauksen syntyä vallankumouksellis-demokraattisessa historiankirjoituksessa myöhemmin 1800-luvulla.

* * *

Vasemmistothermidorilaisista poiketen Babeuf ja hänen kumppaninsa arvioivat thermidorilaisen taantumuksen ja direktorion kaudella täydellisesti uudelleen näkemyksiään heinäkuun 1794 mullistavista tapahtumista ja muuttivat tietoisesti suhtautumistaan Robespierreen.

Mathiez, joka on useampaan otteeseen tutkinut babouvistien asennetta Robespierreen, esitteli laajimmin näkemyksiään tästä kysymyksestä arvokkaassa 1917 julkaistussa kirjoituksessa "Babeuf ja Robespierre"[15].

Mathiez muistutti artikkelissaan, että Babeuf oli vuodesta 1791 lähtien uskollinen Robespierren ihailija. Hänen mielestään Babeufin hyväksyntä thermidor-kuun yhdeksännen päivän kumoukselle oli vain tekopyhää myöntymistä ajan vaatimuksiin. "Babeufin täytyi lehtimiehenä epäilemättä ottaa huomioon yleinen mielipide", Mathiez kirjoitti, "hänen oli pakko toisen vuoden fructidor-kuun 17. päivänä perustamassaan sanomalehdessä kieltää Robespierre ja sanoutua irti komprometoivasta nimestä". Mutta tapa, jolla hän tämän teki, "ei peitä hänen todellisia tunteitaan".[16]

Tähän mielipiteeseen ei voi yhtyä. *Journal de la liberté de la presse* -lehdessä syyskuussa 1794 ilmestyneen Babeufin artikkelin ja osittain myös sen *Le tribun du peuplessa* ilmestyneen jatkon analysointi osoittaa, että ensimmäisinä kuukausina thermidor-kuun yhdeksännen päivän jälkeen Babeuf ei monen muun tapaan saanut selkoa hyvin sekavasta ja erilaisten peittelevien tunnusten hämärtämästä tilanteesta. Hän tervehti thermidorin kumousta vallankumouksena ja tuomitsi Robespierren tyrannina.[17] Babeufin kanta noina päivinä oli lähellä niitä monia muita petettyjä tai pettyneitä vasemmistodemokraatteja, jotka ottivat täydestä thermidorilaisten demagogiset tunnukset tyrannian vastaisesta taistelusta. Babeuf uskoi monien muiden tapaan naiivisti, että "tyrannien triumviraatin" kaatumista seuraisi kansan rajoittamaton vapaus. Ensimmäisen Babeufin julkaiseman lehden nimikin — *Lehdistönvapauden äänenkannattaja* — puhui kauniisti puolestaan.

Thermidorin vastavallankumouksesta saamansa kokemuksen järkiinnyttämänä Babeuf kuitenkin muutti pian suhtautumistaan. Vastaavasti Babeuf tarkisti arvioitaan thermidorin uhreista, Robespierrestä, Saint-Justista, Couthonista sekä heidän asemastaan ja osuudestaan vallankumouksessa. Babeufin aatteellisen kehityksen analysointi näinä kahtena viimeisenä ja ratkaisevana elinvuotena ei kuulu tämän teoksen piiriin. Huomautamme tässä vain hyvin yleisesti, että sitä mukaa kuin Babeuf kohosi tasavertaisten liikkeen aatteelliseksi ja poliittiseksi johtajaksi, hän muutti yhä päättäväisemmin arviotaan Robespierrestä ja jakobiinien diktatuurista myönteisemmäksi.

Babeuf esitti uuden arvionsa Robespierrestä ja vallankumousdiktatuurista useammassa *Le tribun du peuplen*[18] artikkelissa, minkä jo Buonarroti totesi kuuluisassa tasavertaisten salaliiton historiassaan.[19] Parhaiten kannanmuutos kenties kuitenkin on muotoiltu Babeufin yksityisessä kirjeessä Bodsonille 29. helmikuuta 1796, jonka Espinas julkaisi 1800-luvun lopulla. "Minun täytyy nyt tunnustaa syyllisyyteni siihen, että kerran näin mustana sekä vallankumoushallituksen, Robespierren että Saint-Justin", Babeuf kirjoitti. "Olen vakuuttunut siitä, että nämä henkilöt olivat arvokkaampia kuin kaikki vallankumoukselliset yhteensä ja että heidän diktatuurihallituksensa oli pirun hyvin keksitty!" Ja edelleen: "...robespierreläisyys on demokratiaa; nämä kaksi sanaa tarkoittavat yhtä ja samaa."[20]

Tässä päätelmiä, jotka eivät jätä sijaa vääristelyille tai minkäänlaisille epäselvyyksille!

Eikä vain Babeuf, vaan myös muut tasavertaisten liikkeen johtajat ja jäsenet pystyivät thermidorilaisen vastavallankumouksen ja "direktorion porvarisorgioiden"[21] päivinä ymmärtämään ja arvioimaan Robespierren historiallista suuruutta. Buonarrotin mukaan Alexandre Darthé, yksi tasavertaisten salaliiton tärkeimmistä johtajista, joka mestattiin yhdessä Babeufin kanssa, "omaksui varhain Robespierren vakaumukset ja pyrki kaikin voimin toteuttamaan niitä; Robespierre puolestaan piti häntä varsin suuressa arvossa". Buonarroti määritteli itse Robespierren "kuuluisaksi tasavertaisuuden marttyyriksi",[22] ihaili häntä koko ikänsä ja piti häntä suurena ihmisenä.[23]

Buonarroti taas oli ensimmäisenä ja arvovaltaisimpana edustamassa käsitystä, jonka mukaan Babeufin ja Robespierren, babouvistien ja jakobiinien välillä on perinnöllinen yhteys. Hän osoitti teoksessaan, että heidän välillään vallitsee ei vain henkilökohtainen, vaan myös aatteellinen perinnöllinen jatkuvuus. Buonarroti onnistui mainiosti määrittelemään vallankumoushallituksen diktatuuripolitiikan edistyksellisen ytimen, jonka he olivat syvällisesti ymmärtäneet. Vastustaen Robespierreen kohdistuneita valheellisia tyranniasyytöksiä Buonarroti kirjoitti: "Robespierren tyrannia... oli hänen viisaiden neuvojensa voimassa, hänen hyveidensä vaikutuksessa... Hän oli tyranni pahoille ihmisille."[24]

Arvioidessaan samassa kirjassa tasavertaisten liikkeen myönteisiä tavoitteita, Babeufin kannattajien pyrkimystä toteuttaa "vapauden ja tasavertaisuuden lakeja", Buonarroti kirjoitti, että "Robespierre oli tällaisen tasavertaisuuden ystävä" ja piti häntä samalla tasavertaisten liikkeen suoranaisena edeltäjänä.[25]

Mathiez on seurannut Buonarrotin käsityksiä korostaessaan robespierreläisyyden ja babouvistien perinnöllistä yhteyttä. Hän on tehnyt paljon arvokasta tällä alalla, etsinyt ja julkaissut joukon uusia asiakirjoja; ne osoittavat taas kerran, miten paljon Babeuf ja hänen ystävänsä arvostivat Robespierreä, Saint-Justia ja heidän johtamaansa vallankumoushallitusta. Mathiez on kuitenkin tehnyt tässä kaksitahoisen virheen. Ensiksi, hän on supistanut babouvistien aatteelliset lähteet jos nyt ei yksinomaan niin kuitenkin lähinnä robespierreläisyyteen ja ottanut tässä askeleen taaksepäin verrattuna Buonarrotiin ja jopa Advielleen,[26] joka ei syyllistynyt tällaiseen yksipuolisuuteen. Toiseksi, Mathiez on taipuvainen modernisointiin ja etsimään sosialismia sieltä missä sitä ei ole eikä voikaan olla. Tämän mukaisesti hän yrittää lähentää Robespierreä ja Babeufia toisiinsa antamalla Robespierrelle sosialistisen taistelijan tai jopa kommunistin piirteitä.[27]

Neuvostoliittolaisen historiankirjoituksen alkuvaiheessa 1700-luvun lopun utopistikommunistin hahmo herätti luonnollisesti suurta kiinnostusta ja huomiota. Aiheen tutkiminen johti lainomaisesti myös babouvismin aatteellisen alkuperän selvittämiseen. Tästä käytiin aikoinaan ankaria kiistoja, joiden kuluessa esitettiin todenmukaisten ajatusten ohella myös melko sekavia ja virheellisiä väitteitä. Näihin kiistoihin ei kannata enää palata — ei siksikään, koska epäilyttävimpien tai suoranaisesti virheellisten kantojen esittäjät (J. M. Zaher, P. P. Štšogolev) ovat sittemmin itsekin luopuneet niistä. Tärkeintä on kuitenkin, etteivät kiistat ole voineet mitenkään vaikuttaa neuvostoliittolaisen historiankirjoituksen uudempaan kehitykseen, niin perusteellisesti ne on myöhempien vuosikymmenten aikana unohdettu.[28]

Väittelyistä on kuitenkin jäänyt eloon ajatus, että babouvismi juontaa juurensa yksinomaan *Cercle socialista* ja "raivopäistä".

Neuvostoliittolaisessa historiankirjoituksessa on tosin jo useamman vuoden ajan kannatettu laajempaa ja verrattomasti lähempänä totuutta olevaa näkemystä babouvismin aatteellisista juurista. "Käytyään läpi vallankumousvuosien koulun ja pitäen itseään jakobiinien asian jatkajina babouvistit omaksuivat lujasti ajatuksen vallankumouksellisesta diktatuurista", kirjoitti akateemikko V. P. Volgin.[29] Tämä muotoilu oli vain muunnos kirjoittajan vanhasta näkökannasta. Siteeratussa teoksessa, kuten ei aikaisemmissakaan, V. P. Volgin ei ollut taipuvainen palauttamaan babouvismin juuria ainoastaan jakobiineihin. Hän korosti ja osoitti, että vallanku-

3—689

mousta edeltäneet ranskalaiset ajattelijat, kommunistiset teoreetikot Mably ja Morelly, etenkin jälkimmäinen, ovat vaikuttaneet babouvismiin. Viitattuaan aivan oikein siihen, että babouvistit olivat heidän oppilaitaan, V. P. Volgin muistutti kuitenkin samalla, että tätä ei pidä ymmärtää ahtaasti. On otettava huomioon myös myöhempi historiallinen kokemus, joka vaikutti Babeufin ja hänen ystäviensä näkemysten muotoutumiseen. "Ranskan vallankumous opetti paljon; Morellyn tapaan teoretisoiminen oli babouvisteille jo täysin mahdotonta vuonna 1795."[30]

Monet kysymystä käsitelleet kirjoittajat eivät valitettavasti ole ottaneet asianmukaisesti huomioon näitä oikeita päätelmiä. Aiheen konkreettinen historiallinen analyysi korvattiin toistuvilla vetoamisilla Marxin *Pyhässä perheessä* Bruno Baueria vastaan esittämään tunnettuun poleemiseen väitteeseen, joka on jättänyt varjoonsa monia muita Marxin ja Engelsin aiheesta esittämiä käsityksiä. Asianmukaista huomiota ei esimerkiksi ole kiinnitetty toiseen babouvismin aatteellisten lähteiden määrittelyyn, jonka Engels esitti lähes samaan aikaan, vuonna 1845: "Babeuf ja hänen salaliittonsa jäsenet tekivät tasa-arvoisuuden suhteen pisimmälle meneviä johtopäätöksiä vuoden 1793 demokratiasta, sellaisia kuin siihen aikaan suinkin oli mahdollista."[31] On selvää, että Marxin tunnettu arvio *Pyhässä perheessä* ja tämä Engelsin lausunto vaativat erittelevää asennoitumista, eivät lainauksilla kinastelua.

Babouvistit eivät suinkaan olleet Jacques Roux'n ja Varlet'n henkisiä rintaperillisiä eivätkä Claude Fauchén ja Nicole de Bonvillen seuraajia, kuten suosituksi tulleesta suoraviivaisesta periytyvyystulkinnasta seuraisi. Heidän aatteelliset juurensa olivat monimutkaisemmat ja monihaaraisemmat.

Kysymyksen lähempi tarkastelu veisi meidät kuitenkin sivuun pääaiheesta. Kaiken yllä sanotun perusteella on kuitenkin kiistatonta, että Robespierre ja ylimalkaan robespierreläiset jakobiinit olivat Babeufin aatteellisia edeltäjiä.

Tämän kysymyksen arvovaltaisin kirjoittaja, Gracchus Babeuf itse on selvitellyt asiaa täsmällisemmin kuin mikään historiallinen tutkimus. Edellä lainatussa kirjeessä Bodsonille vuonna 1796 Babeuf kirjoitti: "Minusta ei ole, kuten sinusta, epäpoliittista ja tarpeetonta palauttaa mieleen Robespierren ja Saint-Justin tomu ja periaatteet oman oppimme lujittamiseksi. Ennen muuta teemme sillä tavoin vain oikeutta suurelle totuudelle... Tämä totuus on, että me olemme vasta toisia Ranskan vallankumouksen gracchuksia... että me vain seuraamme ensimmäisiä jaloja kansan puolustajia, jotka jo ennen meitä asettivat itselleen saman innoittavan oikeudenmukaisuuden ja onnen tavoitteen."[32]

* * *

Thermidorilaisten tappama ja parjaama Robespierre ei siis kuitenkaan ollut lopullisesti kuollut.

Kaksi vuotta tuhon jälkeen hänen varjonsa nousi Babeufin ja Darthén hartioiden takaa. Ja "tasavertaisten" uudessa äänessä, joka oli sekoitus menneestä ja tulevasta, erottui selvästi myös Maximilien Robespierren kumea ääni.

Keväällä 1797 thermidorilaiset mestauttivat Babeufin ja Darthén, kuten aikaisemmin Robespierren. Taantumus voimistui. Thermidor-kuun yhdeksännestä päivästä alkaen Ranskan poliittinen historia kääntyi 35 vuoden ajan jyrkästi vain yhteen suuntaan — oikealle: thermidorilainen konventti, direktorio, konsulikausi, Bourbonien restauroitu monarkia. Nämä ovat tasavaltalaisten thermidorilaisten porvarillisen vastavallankumouksen kehitysvaiheet Ludvig XVIII:n rojalistien feodaaliseen vastavallankumoukseen saakka.

Alati voimistuvan poliittisen taantumuksen aikana ei puhuttu lainkaan vallankumouksesta eikä siis myöskään sen sankareista, tai puhuttiin vain pahaa. Direktorion kaudella herjattiin kyynisesti vallankumousta — nimittäin sen aikaisempaa vaihetta, jakobiinien kautta. Napoléonin aikana vallankumous poistettiin Ranskan historiasta poliisikäskyllä eikä sitä rohjettu muistella edes puoliääneen ystävienkään kesken. Mestatun kunin-

kaan veljien Ludvig XVIII:n ja Kaarle X:n aikana vallankumouksen ylle ryöpytettiin restauroidun valtaistuimen korkeuksista kirouksia ja sitä parjattiin kaikilla turuilla ja toreilla.

Robespierre, vallankumouksen sankarillisen kauden huomattavin edustaja, jakoi täysin tämän kohtalon. Tuolloin saattoi vaikuttaa siltä, että vallankumouksen vihollisten ponnistelut hänen kuolemansa jälkeen poistaisivat hänen nimensä kansan muistista.

Ensimmäiset vallankumousta käsitelleet Sieyèsin[33] kaltaiset muistelmakirjailijat ja historioitsijat tarttuivat kynään direktorion kaudella kostaakseen terrorin päivinä kokemansa pelon ja alennustilan. He pitivät päätehtävänään mustata sitä, jota pitivät lähes ainoana syyllisenä kaikkiin "rikoksiin" — tällainen nimitys annettiin vallankumoukselliselle terrorille vastavallankumouksellisen terrorin aikana.

Konsulikaudella ja imperiumin aikana tehtiin loppu tästäkin. Robespierreä ei saanut edes moittia. Entisestä tykistökapteenista, jota konventin komissaarit Augustin Robespierre ja Saliceti olivat suojelleet, tuli keisari Napoléon. Hän käski unohtaa ne, joihin liittyivät hänen elämänsä ensimmäiset ratkaisevat menestykset.

Restauraatio murskasi tämän haudanhiljaisuuden, mutta vain ryöpyttääkseen likaa ja herjauksia vallankumouksen ja sen merkkihenkilöiden niskaan. Bonaldin, Chateaubriandin[34] ja muiden aatelisten ja kirkollisten historioitsijoiden ja kirjoittajien tuotteissa hyökättiin raivokkaasti vallankumousta ja sen johtajia vastaan. Viha sokaisi niin nämä kirjoittajat, että vallankumouksen kirkas monivärinen kuva muuttui heidän piirtämänään kokomustaksi. Tämän vuoksi restauraation ajan monien aatelisten ideologien ja kirjoittajien joukossa — ja jotkut heistä, vaikkapa itse Chateaubriand, olivat kieltämättä lahjakkaita — ei ollut ainuttakaan suurta menneen kauden kuvaajaa.

Viimeistään siinä vaiheessa, kun poliittinen kehitys oikealle eteni loogiseen päätökseensä, äärirojalistien herruuteen ja lakiin emigranteille annettavista korvauksista, kävi selväksi — teräväpäisille se oli jo aiemmin selvinnyt —, että miten aatelis-klerikaalinen taantumus sitten mellastikin, se ei kyennyt kääntämään historian pyörää taaksepäin eikä pysäyttämään maan siirtymistä uudelle, kapitalistiselle tielle, jonka Ranskan ensimmäinen vallankumous oli raivannut.

Madame de Staëlin teos Ranskan vallankumouksesta ja myöhemmin jo selvästi historialliset Mignet'n ja Thiersin teokset,[35] joissa vallankumous kokonaisuudessaan rehabilitoitiin, edustivat osittain kasvaneen, lujittuneen ja täydellistä valtaa tavoitelleen liberaalin porvariston näkökulmaa.

Restauraation kauden porvarillisten historioitsijoiden töiden yleistä merkitystä ja etenkin heidän suhdettaan vallankumoukseen on selvitetty marxilaisessa kirjallisuudessa niin paljon, ettei tässä ole tarpeen pysähtyä sitä käsittelemään. On kuitenkin syytä huomauttaa, että de Staël ja myöhemmin myös Mignet ja Thiers, jotka kukin tavallaan esittivät puolustuspuheen vallankumoukselle, eivät tietenkään puolustaneet Robespierreä, vaan panivat hänet syytettyjen penkille.

De Staël, joka sekoitti pohdiskelujensa joukkoon luovan mielikuvituksensa elähdyttämiä epäselviä muisteluja nuoruusvuosiltaan, piirsi Robespierrestä kaikkein vääristyneimpiin kuuluvan muotokuvan.[36] Mignet oli demokraattisissa sympatioissaan valmis tunnustamaan Dantonin ansiot ja kuvasi häntä "vallankumousmiesten jättiläiseksi". Robespierreä kohtaan hän tunsi vastenmielisyyttä ja vihaa. Mignet'n mielestä Robespierre oli täysin taipuvainen tyranniaan ja hänen vaikutuksensa vallankumoukseen hirveä.[37] Thiers oli tuntenut nuoruudestaan asti vaistonvaraista kunnioitusta jokaista autoritaarista toimeenpanovallan edustajaa kohtaan (muistettakoon Marxin huomautus siitä, miten tämä "puhdisti Napoléonin saappaat" kirjoittamassaan Konsulivallan ja keisarikunnan historiassa). Thiers oli Robespierren suhteen aikalaistaan Mignet'ta pidättyvämpi, vaikka luonnollisesti suhtautuikin ehdottoman vihamielisesti Robespierreen.

Siinä kulki rajalinja, joka erotti liberaalin porvariston demokraattisesta ja siitä vasemmalla olevista luokista.

Liberaali porvaristo "tunnusti" Ranskan vallankumouksen ja vieläpä nosti "vasemmistolaistumisaikanaan" vallankumouksen trikolorin taistelulipukseen. Se ei kuitenkaan hyväksynyt vallankumousta kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan tiettyyn rajaan asti. Liberaali porvaristo hyväksyi girondistit, jotkut sen edustajat Dantonin. Robespierre pysyi vastapuolella, pahan maailmassa (erotuksena hyvän maailmasta).

Rajalinja piirtyi jyrkkänä ja tarkkana. Vallankumoukseen osallistuneet ryhmäkunnat ja ryhmittymät alkaen girondisteista, Dantonia myöten edustivat poliittista perintöä, joka sopi liberalismille. Robespierre ja hänestä vasemmalle olevat ryhmittymät olivat demokraattisen leirin poliittisia edeltäjiä.

Liberaalin porvariston edustajien suhtautuminen Robespierreen oli leppymättömän vihamielistä jo sen "vasemmistolaistumiskautena", restauraation aikana, jolloin porvaristo vasta haaveili pääsystä valta-asemaan. Nämä asenteet kovenivat entisestään vuoden 1830 porvarillisen vallankumouksen jälkeen, kun osa porvaristoa, raha-aristokratia pääsi vallan makuun, sekä samoin vuoden 1848 vallankumouksen ja toisen tasavallan antamien kokemusten jälkeen.

Alphonse de Lamartine suhtautui girondisteja ihannoivassa moniosaisessa proosarunossaan *Histoire des Girondins*[38] Robespierreen tietysti vihamielisesti. Poliittisista puutteistaan huolimatta Lamartine oli taiteelliseen hahmottamiseen kykenevä lahjakas runoilija. Tämän vuoksi hän ei voinut olla vaistoamatta Robespierren historiallista suuruutta. Lamartine kuvasi Robespierren merkityksen vallankumoukselle pahaenteiseksi ja turmiolliseksi, vaikka pitikin tätä henkilökohtaisilta motiiveiltaan puhtaana. Silti Lamartine tunnusti, että "tasavallan suuruuden kausi päättyi Robespierren ja Saint-Justin myötä. Vallankumouksellisten toinen sukupolvi sai alkunsa. Tasavalta vajosi tragedian korkeuksista juonitteluun..."[39]

Kului viisitoista vuotta. Vuoden 1848 vallankumouksen koetukset (siinä Lamartinen asema ei ollut lainkaan kunniakas) ja toisen tasavallan aikaisen luokkataistelun opetukset olivat takana. Kokemuksesta viisastunut Lamartine kirjoitti 1861 kritiikin kirjaansa *Histoire des Girondins*. Arvioidessaan tässä kirjoituksessaan uudelleen Robespierreä Lamartine, joka ei ole enää runoilija vaan entinen väliaikaisen hallituksen ministeri, teki oleellisia korjauksia: "Olisin tänä päivänä ehkä ankarampi (arvioitaessa Robespierreä — *A. M.*), sillä näin hänen varjonsa kaduilla vuonna 1848..."[40] Nämä Lamartinen kynästä karvonneet sanat paljastavat, miksi hän ja hänen ohellaan koko porvaristo tunsi voimistuvaa vihamielisyyttä Robespierreä kohtaan vuoden 1848 jälkeen.

Merkillistä! Voisi olettaa, että julman vuoden 1793 jäädessä yhä kauemmas vuosikymmenten taakse kiihko laantuisi ja kauna, henkilökohtainen ystävyys tai viha tasaantuisi. Tuntuisi siltä, että ajankulun hillitsevän vaikutuksen olisi pitänyt sammuttaa tuolta myrskyisältä aikakaudelta periytyneen levottomuuden ja puolueellisuuden viimeiset lieskat.

Todellisuudessa kävi kuitenkin toisin. Suurporvaristoa edustaneiden historioitsijoiden ohella myös jotkut poliittisilta näkemyksiltään, ajattelutavaltaan ja yhteiskunnallisilta ihanteiltaan selvästi pikkuporvarilliset kirjoittajat ovat kuvanneet Robespierreä niin ärtyisästi ja kaunaisesti, että sitä on vaikeata selittää. Esimerkkinä mainittakoon Michelet, Edgar Quinet tai eiranskalaisista Thomas Carlyle[41]. Heilläkin hyvän ja pahan rajalinja 1700-luvun suuren vallankumouksen historiassa kulki edelleen tiukasti Mignet'n alunperin hahmottelemissa rajoissa. Kaikki hyväksyttävissä oleva päättyi girondisteihin ja Dantoniin. Robespierrestä alkoi sosiaalisen pahan hirvittävä maailma.

Tarkastelkaamme myös Hippolyte Tainea, historioitsijaa, joka kirjoitti vallankumouksesta lähes sata vuotta sen alkamisen jälkeen[42] ja jolla siten oli kokemuksia Pariisin kommuunista. Hänen kirjoituksissaan tulee selvästi ilmi uusi vihan aste suhteessa ylipäätään vallankumoukseen ja erityisesti Robespierreen. Se ei ollut enää antipatiaa eikä kaunaa, vaan eräänlaista kirjallisiin muotoihin verhottua raivoa ja hillitöntä

vihaa, johon vimman hehku loi jopa ulkoista loistetta.

Mistä siis oli kysymys? Mikä oli porvariston ja sen historioitsijoiden Robespierreen kohdistaman sammumattoman vihan lähteenä? Miksi porvaristo hyväksyi girondistit ja Dantonin, mutta torjui suuttuneena Lahjomattoman?

Tarkasteltaessa Robespierrestä esitettyjen kielteisten arvioiden perusteluja käy ilmi niiden huomattava samankaltaisuus useimmilla porvarillisilla kirjoittajilla.

Robespierreä vastaan on hyökätty pääasiassa moraalisista ja eettisistä lähtökohdista. Häntä on syytetty julmuudesta, turhamaisuudesta, veren- ja vallanhimosta sekä samoin useiden ihmisten tuhoamisesta, despoottisuudesta ja tyranniudesta. Eräät historioitsijat ovat liittäneet syytöksiinsä joitakin esteettisiä näkökohtia. He ovat kuvanneet Robespierreä lyhytkasvuiseksi, hänen ääntään soinnittomaksi ja kasvojaan vihreiksi, mikä juontaa madame de Staëlin luomasta legendasta.

Kaikkien noiden perustelujen teennäisyys ja perättömyys käy kuitenkin täysin ilmeiseksi, jos siirrytään puhumaan saman aikakauden toisesta merkkihenkilöstä, Napoléon Bonapartesta. Kaikki Robespierreä vastaan esitetyt moraalis-eettiset syytökset voitaisiin paljon suuremmalla syyllä kohdistaa Napoléoniin. Bonaparte oli todellakin sekä turhamainen, julma että vallanhimoinen. Hän tuhosi suuren määrän ihmisiä ja hallitsi itsevaltiaana Ranskaa ja puolta Eurooppaa. Itse asiassa hän oli myös pienikokoinen ja monien silminnäkijöiden mielestä hänen kasvojensa väri ei ollut terve. Kuten tiedetään Napoléon Bonaparte herätti kuitenkin porvaristossa ja sen historioitsijoissa ihastusta, ei kaunaa tai vihaa. Robespierren tuomitseminen moraalis-eettisistä lähtökohdista käsin on ollut siis pelkästään tekopyhä keino verhota porvariston vihan todelliset syyt.

Ratkaisu kysymykseen, mistä tuo kasvava viha kumpusi, sisältyi jo edellä lainattuihin sanoihin Lamartinen itsekritiikistä vuodelta 1861.

Porvariston silmissä Robespierre oli ja pysyy vallankumouksellisen demokratian edustajana. Porvaristo on

aina liittänyt hänen nimensä taisteluun nousseeseen kansaan, joka on ottanut itselleen vallan puuttua tapahtumien kulkuun, kesytöntä energiaa täynnä olevaan vallankumoukselliseen kansaan.

Mirabeau, feuillantit ja girondistit edustivat porvariston itsensä eri ryhmiä ja niiden politiikka pysyi kaikissa vallankumouksen vaiheissa aina yhteiskunnan porvarillisen yläkerrostuman politiikkana. Danton edusti kompromissipolitiikkaa pyrkien sopimaan näiden ryhmien kanssa. Suosittuna kansantribuunina hänen merkityksensä vain kasvoi.

Kuten kaikki porvarillisetkin kirjoittajat tunnustavat, Robespierre ei ollut lähtöisin kansasta vaan porvaristosta. Tästä huolimatta hän ei koskaan ajanut eikä puolustanut porvariston ylimmän osan etuja. Hän päinvastoin taisteli kansan tuella niitä vastaan puolustaen kansan etuja. Quinet kirjoittikin suorasukaisesti, että girondistien kukistumisen jälkeen Robespierre rakensi riidan kansan ja porvariston välille.[43]

Tämä riitti täysin syyksi sammumattomaan vihaan Lahjomatonta kohtaan.

Mitä kärkevämmäksi kävi valtaan nousseen porvariston taistelu kansaa ja sen etujoukkoa, työväenluokkaa vastaan, sitä vihamielisemmäksi tuli luonnollisesti sen suhtautuminen Robespierreen.

Niin sanottu liberaali porvaristo astui kehityksessään jälleen yhden askeleen oikealle vuonna 1848, Pariisin työläisten kesäkuun kapinan jälkeen, joka oli kansalaissotaa hirmuisimmassa muodossaan, työn ja pääoman välistä sotaa.[44] Myös Lamartine oli suoranaisesti vastuussa kesäkuun tragediasta. (Muistakaamme Marxin sanat, jotka ilmaisivat porvariston uuden vastavallankumouksellisen olemuksen: "Lamartinen ilotulitus on muuttunut Cavaignacin tykkituleksi."[45]) Lamartine tunnusti, että hän olisi tuominnut Robespierren ankarammin nähtyään tämän varjon Pariisin kaduilla vuonna 1848. Se ei ollut runoilija, historioitsija ja ministeri Lamartinen henkilökohtainen tuomio. Se oli porvariston luokkatuomio.

Vuoden 1848 kesäkuun kapinan jälkeen tuli Pariisin

kommuuni 1871 ja Lamartinen akateemista uudelleenarviota seurasi akateemikko Hippolyte Tainen sapekas häväistyskirjoitus, melkeinpä sadattelu vallankumousta vastaan.

* * *

Aateliston ja porvariston historiankirjoitus on vuosisadan ajan riepotellut Robespierreä, mustannut hänen muistoaan ja sulkenut hänet Ranskan maineikkaan historian ulkopuolelle. Se on halunnut vieroittaa kansan ainiaaksi Robespierrestä.

Mitä sitten on ollut näiden pyrkimysten vastapainona?

Onko kauan sitten mestattu ja parjattu Robespierre jäänyt elämään kansan tietoisuuteen ja vaikuttamaan sen taisteluun? V. I. Lenin on kirjoittanut: "...Ranskan vallankumous voitti siitä huolimatta, että se lyötiin, koska se antoi koko maailmalle sellaisen perustuksen porvarillista demokratiaa, porvarillista vapautta varten, ettei sitä enää ole voitu hävittää."[46] Tuo Leninin suurenmoinen ajatus on erittäin tärkeä koko uuden ajan historian käsittämisen kannalta, mutta samalla se antaa hyvin paljon aineksia myös yksittäisen kysymyksen, Maximilien Robespierren kuolemanjälkeisen merkityksen ymmärtämiseen.

Joka kerta, kun historiallinen kehitys on pakottanut "toteuttamaan osia" Ranskan suuren vallankumouksen asettamista tehtävistä, on kansan muistossa aina herännyt eloon vallankumouksen merkittävimpiin vaikuttajiin kuuluneen Maximilien Robespierren hahmo.

Siitä on ollut osoituksena erilainen käytännön toiminta, muun muassa vallankumouksellisen tasavaltalaisen liikkeen elpyminen ja salaisten vallankumouksellisten ryhmien perustaminen. Siitä kertovat samoin Lahjomattomaan suoraan tai välittömästi liittyvät historialliset teokset, joiden ilmestyminen on myös ollut täysin odotettua.

Ranskassa julkaistiin toisen, vuoden 1830 porvarillisen vallankumouksen aattona peräjälkeen Buonarrotin ja Levasseurin muistelmat.[47]

Kuten jo todettiin, Buonarrotin tunnetussa kirjassa "tasavertaisten salaliitosta" Robespierre kuvattiin ensimmäistä kertaa Babeufin mestauksen jälkeen avoimesti suureksi vallankumousmieheksi. Levasseur oli vuoden 1793 koitoksissa karaistunut rautainen jakobiini, jota kiertolaiselämä sen paremmin kuin vainotkaan eivät pystyneet lannistamaan. Hän muisteli routavuosinakin ylpeästi suuren aikakauden suuria ihmisiä ja heistä suurinta, Lahjomatonta.[48]

Kolmannen, vuoden 1848 vallankumouksen ja toisen tasavallan aattona Robespierreä ylistettiin Buchez'n ja Louis Blancin teoksissa, jotka erosivat toisistaan luonteeltaan ja merkitykseltään.

Buchez oli eräänlainen saintsimonilainen kristillinen sosialisti. Hän ryhtyi heinäkuun monarkian aikaan julkaisemaan yhdessä Roux'n kanssa laajaa laitosta Ranskan vallankumouksen aikaisista dokumenttiaineistoista, jotka olivat sisällöltään lähes poikkeuksetta poliittisia.[49] Tuo julkaisu on nykyäänkin tietyssä määrin tieteellisesti arvokas, mutta omana aikanaan sen ilmestyminen oli suurtapaus. Porvarikuninkaan pikkuporvarillisena hallituskautena, jolloin mitättömät ja alhaiset juonittelut, pennejä laskeva saituus sekä pikkumainen itsekäs laskelmointi olivat vallitsevina, Buchez'n ja Roux'n julkaiseman moniosaisen kirjan sivuilta kuuluivat äkkiä aivan toisenlaiset, nuoret ja voimakkaat äänet, joissa kaikui vallankumousmyrskyn jyrinä. Kirjan sivuilta nousivat esiin aivan toiset, ikäänkuin pronssiin valetut hahmot, A. I. Herzenin ilmaisua käyttäen "kansalaishengen jättiläisten" hahmot.

Buchez'n mielestä jakobiinit olivat kaikkein suurenmoisimpia vallankumouksellisia ja Robespierre jakobiineista suurin. Buchez antoi tälle runsaasti tilaa julkaisussaan. Oli kulunut neljäkymmentä vuotta thermidorkuusta, kun uusi ranskalaispolvi kuuli ensimmäistä kertaa jälleen Robespierren äänen. Tuo sukupolvi oli rakentava jonkin ajan kuluttua toisen tasavallan. Itse Robespierren puheet olivat tietysti tuolle uudelle tasavaltalais-

polvelle paljon vakuuttavampaa luettavaa kuin toimittaja Buchez'n intomieliset, mutta kovin sekavat kommentit.

Louis Blanc alkoi julkaista 12-osaista Ranskan vallankumouksen historiaansa kaksi vuotta ennen helmikuun vallankumousta. Hän puolusti Robespierreä haltioituneesti teoksessaan, josta hän tosin kirjoitti pääosan vasta vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen.[50]

Myönnettäköön toki, ettei Louis Blancin myötämielinen arvio Robespierrestä kuten ei hänen teoksensa kokonaisuudessaankaan ollut hyödytön omana aikanaan. Kiistellessään Michelet'n, Thiersin, Lamartinen ja muiden historioitsijoiden kanssa Louis Blanc puolusti Robespierreä näiden sepustuksia vastaan ja osui näin menetellessään useimmiten oikeaan.

Tämä ei tietenkään merkinnyt sitä, että *Organisation du travail*-kirjan tekijästä, pikkuporvarillisesta reformistista ja sopuilupolitiikan (kuten V. I. Lenin sen määritteli 1917[51]) esi-isästä olisi tullut todellinen vallankumouksellisen terroriajan jakobiini. Ei suinkaan. Louis Blanc ei yrityksistään huolimatta kyennyt olemaan Lahjomattoman mittainen mies. Politiikkaan ja vuoden 1848 vallankumoukseen Louis Blanc ja hänen pikkuporvarilliset sopuilijakumppaninsa, joiden kannattajat julistautuivat myöhemmin "Uudeksi vuoripuolueeksi", omaksuivat vuoden 1793 todellisilta jakobiineilta ainoastaan heidän puhetyylinsä ulkoisia piirteitä. Jakobiinien väkevät, mutta niukat sanat liittyivät vielä voimallisempiin tekoihin. Louis Blancin, Ledru-Rollinin ja uuden vuoripuolueen sankareiden mahtipontinen sanahelinä toimi vain tekojen puuttumisen verhona. Heillä vallankumouksellinen luokkataistelupolitiikka vaihtui korulauseisiin. Heidän esiintymisensä oli pelkkää todellisen vuoripuolueen surkeaa parodiaa. Siinä näkyy, miten vuosien 1789—1794 murhenäytelmä toistui farssina vuonna 1848. Marx on osoittanut sen loistavasti tunnetussa artikkelissaan *Louis Bonaparten brumaire-kuun kahdeksastoista.*[52]

Louis Blanc alkoi kirjoittaa Ranskan vallankumouksen historiaansa ennen helmikuuta 1848 ja päätti teoksensa maanpaossa Lontoossa 1862. Hänen poliittinen toimintansa, joka ei ollut muuta kuin Robespierren surkuteltavaa ja farssimaista parodiointia toisen tasavallan todellisessa elämässä, ja toisaalta hänen historiantutkimuksensa, jossa hän siirtyi oman aikansa todellisuudesta takaisin ensimmäisen tasavallan aitoon murhenäytelmään kuvaten Robespierren sankarillista elämää, liittyivät niin kiinteästi toisiinsa, ettei ensinmainittu voinut olla vaikuttamatta jälkimmäiseen.

Louis Blancin "heikkous, horjuvuus ja luottamus porvaristoa kohtaan" pikkuporvarillisena poliitikkona (kuten Lenin häntä arvioi)[53] leimasi tietyssä määrin häntä myös historioitsijana, vaikka hän olikin paljon parempi historioitsija kuin poliitikko. Koko hänen laatimansa vallankumoushistoria oli sisäisesti erittäin ristiriitainen. Blanc ylisti Robespierreä ja puolusti tämän tekoja, mutta vähätteli samanaikaisesti vuoripuolueen ja girondistipuolueen välisten erimielisyyksien syvyyttä sekä tyrkytti — tosin monin varauksin — ajatusta niiden keskinäisen sovinnon hyödyllisyydestä. Silti Louis Blanc hyväksyi teoksessaan ehdoitta Robespierren politiikan ja teot; hänen kirjansa oli yhtä Robespierren ylistystä.

Itse asiassa Robespierren politiikka ei suinkaan ollut kokonaisuudessaan hyväksyttävää. Robespierre piti voimassa työläisvastaisen Le Chapelier'n lain ja kannatti ylärajan määräämistä myös työläisten palkoille. Hän ei lämmennyt työläisten eduille eikä tarpeille ja oli välinpitämätön heidän vaatimuksiaan kohtaan. Samanlaisella välinpitämättömyydellä Robespierre suhtautui maaseutuköyhälistön etuihin eikä tehnyt mitään sen aseman parantamiseksi. Hänen iskunsa kohdistuivat tasavallan vihollisten ohella myös vallankumousta tukevien vasemmistolaisten ryhmien edustajiin, niin sanottuihin "raivopäihin" (enragés), sittemmin Chaumetteen.

Luettelen tässä ainoastaan joitakin tosiasioita ja piirteitä Robespierren poliittisesta henkilöhistoriasta. Niistä käy kuitenkin selkeästi ilmi hänen ristiriitaisuutensa ja heikkoutensa porvarillisena — suurena mutta silti vain porvarillisena — vallankumouksellisena. Työväenluokan tulo mukaan luokkataisteluun 1800-luvulla oli syn-

nyttänyt uuden historiallisen tilanteen. Näissä oloissa Robespierren esimerkin ja jakobiinien perinteiden seuraaminen osoitti vähintäänkin jakobiinien kokemuksen kritiikitöntä toistamista sekä jakobiinien ja heidän johtajiensa idealisointia.

Louis Blanc hyväksyi Robespierressä varauksetta kaiken, koko hänen politiikkansa alusta loppuun saakka. Hän ei pitänyt jakobiinien johtajan poliittisia virheitä ja heikkouksia suinkaan virheinä, vaan päinvastoin ylensi ne kansalaishyveeksi. Näin myös hän vääristi Robespierren historiallista hahmoa, vaikkakin muista eroavalla tavalla.

Hamel, joka meni Louis Blanciakin pitemmälle Robespierren koko politiikan ehdottomassa hyväksynnässä, ja muut vähemmän merkittävät kirjoittajat ovat jatkaneet Blancin linjaa ranskalaisessa historiankirjoituksessa. Louis Blancin aloittama suuntaus on osoittautunut hyvin sitkeähenkiseksi: sen vaikutusta on nähtävissä muuten keskenään niinkin erilaisten historioitsijoiden kuin Aulardin ja Mathiezin teoksissa, jos kohta sangen muuntuneena.

Neljännen vallankumouksen — vuoden 1870 porvarillis-demokraattisen vallankumouksen ja kolmannen tasavallan — aattona, kun bonapartistinen hallinto oli joutunut kriisiin, ilmestyi jälleen useita Ranskan suuren vallankumouksen historiaan liittyviä kirjoja. Niiden joukossa oli sellaisia teoksia, jotka ensi kertaa kertoivat hyvin myönteisessä hengessä erityisesti vallankumouksen vasemmistolaisista vaikuttajista, jakobiinijohtajista Robespierrestä, Marat'sta ja Saint-Justista.[54] Näiden teosten ilmestyminen oli sinällään hyvin oireellista. Se oli osoituksena siitä, miten työväenluokan ja porvariston välisen luokkataistelun kehittyessä ja kärjistyessä menneisyyden unohdetuilta tuntuneet varjot, ensimmäisten vallankumoustaistojen johtohahmot heräsivät henkiin ja yllättäen paljastuivat uudessa historiallisessa vaiheessa joiltakin piirteiltään kansalle läheisiksi, ymmärrettäviksi ja tarpeellisiksi.

On tosin todettava, että suunnilleen samoihin aikoihin kuului myös avoimen vihamielisiä ääniä demokraat-

tien riveistä. Auguste Blanqui arvosteli jyrkästi ja leppymättömästi Robespierren koko toimintaa. Tunnettu 1800-luvun vallankumouksellinen arvosteli Robespierreä niin sanotusti vasemmalta. Blanqui piti Robespierreä "ennen aikaansa syntyneenä Napoléonina", diktaattorina ja tyrannina. Hän syytti Robespierreä erityisesti tämän taistelusta niitä vastaan, jotka pyrkivät kristinuskon poistamiseen ja "Korkeimman olennon" palvontaan.[55] Mistä sitten johtui Blanquin äärimmäinen vihamielisyys Robespierreä kohtaan? Mathiez, joka julkaisi Molinier'n hänelle välittämät Blanquin muistiinpanot ensi kerran 1928, on selittänyt tuota vihamielisyyttä sillä, ettei Blanqui saanut vankilaan tarpeeksi tietoja Ranskan vallankumouksen historiasta ja nekin vähät, joita hänellä oli, Lamartinen kirjoittamasta *Girondistien historiasta*. Mathiez on ilmaissut asian siten, että "nuo muistiinpanot on kirjoittanut poliitikko, joka ei tuntenut historiaa muuten kuin toisen poliitikon kirjoittaman harkitsemattoman ja virheitä vilisevän teoksen perusteella" tarkoittaen jälkimmäisellä Lamartinea.

Mathiezin kantaan ei voi yhtyä. Lamartinen *Girondistien historiaan* tehdyt viittaukset, joita todellakin on Blanquin käsikirjoituksessa, voi selittää nähdäkseni vain sillä, ettei Blanquin käytettävissä ollut Lamartinen ohella muita kirjoja Doullensin vankilassa, jossa hän kirjoitti muistiinpanonsa 1850. Vain hetkellisen harmin tai ärtymyksen sokeuttamana voitaisiin väittää, että Blanqui tunsi Ranskan vallankumouksen pelkästään Lamartinen teosten pohjalta. Olihan Blanqui sentään konventin jäsenen poika, Filippo Buonarrotin oppilas ja hän kuului kansan ystävien klubiin, jonka kokouksista huokui Heinen kuvaannollisen ilmaisun mukaan "Moniteur-lehden vuoden 1793 rikkiluetun ja nuhraantuneen numeron henki".[56] Olihan hän myös Godefroy Cavaignacin ja muiden 1830-luvun "nuorten jakobiinien" työtoveri.

Eräiden epäsuorien todisteiden perusteella voidaan olettaa, että tässä kysymyksessä Blanquihin ei vaikuttanut suinkaan Lamartine, vaan "vasemmistolaisten thermidorilaisten" historiallinen kirjallisuus, josta oli puhe kirjan alussa.

Blanquin muistiinpanoilla oli joka tapauksessa tietty merkitys kiisteltäessä Robespierrestä. Vaikka niitä ei julkaistukaan kirjoittajan elinaikana, ne levisivät käsin kopioituina kannattajalta toiselle. Blanquin näkemykset historiasta vaikuttivat suoraan hänen lähimmän oppilaansa Gustave Tridonin julkaisemaan kirjaan. Tridon puolusti avoimesti hébertistejä ja hyökkäsi Robespierreä vastaan. Samoin ne vaikuttivat Avenelin teokseen Anacharsis Clootsista, joka oli jossain suhteessa lähellä Tridonin kirjaa.[57]

Robespierreä koskevan historiankirjoituksen demokraattisessa siivessä säilyi siis sekä Robespierreen myönteisesti suhtautuva suuntaus että tämän kanssa kiistelevä, Robespierreä ns. vasemmistolaisista lähtökohdista vastustava suuntaus. Jälkimmäinen linja kulki "vasemmistolaisista thermidorilaisista", jumalankieltäjä Barèresta ja Vadier'sta Blanquin kautta Tridoniin. Sillä on ollut myös joitakin kosketuskohtia P. A. Kropotkinin anarkistiseen tulkintaan Ranskan vallankumouksesta.[58]

Robespierrelle vihamielinen suuntaus ei silti voimakkaimmillaankaan — silloinkaan kun sitä edusti Blanquin maineikas nimi — saavuttanut demokraattisessa kirjallisuudessa suurta merkitystä. Edes valtavalla moraalisella arvovallallaan Blanqui ei pystynyt saamaan joidenkin läheisimpien kannattajiensa tukea Robespierren vastaisille näkemyksilleen. Niinpä hyvin pitkään Blanquin työtoverina ollut Martin Bernard oli Lahjomattoman suurimpia ihailijoita.[59]

Robespierren kiivas puolustaminen löi 1860-luvulla leimansa demokraattiseen historiankirjoitukseen. Samaan aikaan ilmestyi ensimmäinen ranskalaisen historioitsijan laatima teos, jossa 1500 sivulla pyrittiin jäljittämään päivä päivältä suuren vallankumousmiehen elämä. Vaikka kirjan kirjoittaja Ernest Hamel painottikin kaikin tavoin omaa tasapuolisuuttaan ja puolueettomuuttaan, hän ei mitenkään peitellyt syvää ihailuaan kuvaamaansa sankaria kohtaan.[60]

Ranskan ensimmäisen vallankumouksen historiografiassa (eli historiantutkimuksen historiassa) on suhtauduttu Hamelin teoksiin pidättyvästi tai jopa yliolkaisesti, mihin Mathiez on tietyssä määrin syyllinen. Mielestäni tuo suhtautuminen ei ole oikeutettua. Hamelin panos oli omana aikanaan suuri. Hänen työnsä tieteellisen henkilökuvan luomiseksi Robespierrestä oli yhtä merkittävä kuin Bougeartin *Marat*-teos. Tutkijana Hamel toimi kuin entisöijä, joka raaputtaa vanhan muotokuvan pinnalta pois vuosikymmenien aikana kerrostuneen lian ja palauttaa sille pala palalta alkuperäiset linjat ja värin.

Hamelin kirjan aatesisällössä on kylläkin arvostelun sijaa koskien ennen kaikkea hänen pyrkimystään puolustaa joka taholta Robespierren toimintaa. Hamel selitti Robespierren kaikki, myös virheelliset, teot parhaiten päin ja pyrki esittämään ne poliittisesti oikeiksi. Lyhyesti sanoen Hamel ei vienyt Robespierren arvosteluaan tarpeeksi pitkälle.

Joka kerta siis, kun historiallinen kehitys on Ranskassa asettanut tehtävän "viedä loppuun" (kuten Lenin totesi) Ranskan ensimmäinen vallankumous, on 1700-luvun suuren vallankumouksellisen, Maximilien Robespierren hahmo noussut esiin kaukaisesta menneisyydestä. Se on kerta kerralta yhä selvemmin ja näkyvämmin ikäänkuin suurentuen ja kasvaen lähentynyt uusia sukupolvia.

Mutta 1800-luku ei ollut Ranskan ensimmäistä vallankumousta seuranneiden uusien porvarillis-demokraattisten vallankumouksellisten liikkeiden vuosisata vain Ranskalle, vaan myös muille Euroopan maille. Jokaisessa maassa nuo historialliset prosessit kehittyivät luonnollisesti niiden omista lähtökohdista käsin. Sitäkin huomionarvoisempaa on, että toisessa, kuolemanjälkeisessä tulemisessaan ylistetty Robespierre pystyi ylittämään oman synnyinmaansa rajat ja saavuttamaan edistyksellisten ihmisten ymmärtämyksen ja tunnustuksen eri maissa.

Puoli vuosisataa Robespierren kuoleman jälkeen, 1840-luvun alussa Nikolai I:n kuolettavan vallan kahlitseman kaukaisen Venäjän kummastakin pääkaupungista löytyi nuoria ihmisiä, jotka julistautuivat Robespierren kannattajiksi. Näillä nuorilla venäläisillä ei tosin ol-

4—689

lut korkeata arvoa tai asemaa, mutta sen sijaan jotain muuta: he edustivat kansansa tulevaisuutta.

Tiedämme I. I. Panajevin muistelmien [61] perusteella (hänen serkkunsa V. A. Panajev on ne myös vahvistanut [62]), että Ivan Panajev luki ääneen Ranskan vallankumouksen historiasta kertovia teoksia Belinskin ystäville asunnossaan lauantaisin talvella 1841—1842. Panajevin lähdeaineistona olivat yllä mainittu Buchez'n ja Roux'n kirja Ranskan vallankumouksen parlamenttihistoriasta, *Moniteur*-lehti (joka tunnetusti julkaisi Robespierren puheet täydellisinä) sekä kirjallisuus [63] *. Luennan jälkeen syntyi kiistoja. Panajev on muistellut, että Maslovista ja "eräistä muista oli tullut vimmattuja girondisteja. Minä puolustin yhdessä Belinskin kanssa vuorelaisia" [64].

Belinski ja Panajev eivät olleet ainoita Robespierren kannattajia. Tuolloin yhtä nuori Aleksandr Herzen kirjoitti: "Maximilien on ainoa todella suuri vallankumouksen edustaja, kaikki muut sen välttämätöntä pintaloistoa eivätkä muuta." [65] Herzen on tunnustanut kirjassaan *Byloje i dumy* (Menneitä ja mietteitä), että tuohon aikaan, 1840-luvun alussa hän kadehti Robespierren voimaa. Hänen ystävänsä Nikolai Kettšer "luki iltarukouksen sijaan Marat'n ja Robespierren puheita" [66]. Siten nuo nuoret, jotka olivat tuolloin Venäjän parhaimmistoa, sen toivo, määrittelivät sympatioistaan käsin poliittiset kantansa ja ryhmittyivät vuoripuolueen ja sen johtajan Robespierren ympärille.

Nuo vuonna 1841 käydyt ensimmäiset kiistat, jotka jakoivat Belinskin ryhmän girondistien ja vuorelaisten kannattajiin, jatkuivat vielä jyrkissä ja periaatteellisiksi muuttuneissa erimielisyyksissä, joita Belinskillä ja Herzenillä oli T. N. Granovskin kanssa. [67] Kiistojen aihe liittyi edelleen etupäässä Robespierren henkilöön, mutta niiden ydin oli sekä syvällisempi että laajempi. Niistä al-

* I. Jampolski on osoittanut hyvin perusteellisessa kommentissaan, että Belinski oli tutustunut jo aiemmin syvällisesti Ranskan vallankumoukseen ja määritellyt siihen täysin kantansa.

koi rajalinja, kaksi toisistaan eroavaa tietä: vallankumouksellisen demokratian ja toisaalta liberalismin tie.

Kun Venäjän edistyksellisissä yhteiskuntapiireissä 1800-luvun keskivaiheilla riideltiin Robespierrestä, riideltiin samalla Venäjän tulevaisuudesta, sen kehitysteistä ja tulevasta vallankumouksesta.

Mikä Lahjomattomassa veti puoleensa Belinskiä, nuorta Herzeniä ja heidän ystäviään? Robespierren syvä demokraattisuus, hänen horjumaton uskonsa kansaan sekä hänen pelottomuutensa, päättäväisyytensä ja tinkimättömyytensä vallankumouksellisena. Siis juuri ne samat piirteet, jotka herättivät pelkoa edistysmielisessä ja valistuneessa, mutta aina yläluokkaisena pysyneessä Granovskissa ja sysäsivät tätä kauemmas Robespierrestä.

Venäläiset vallankumoukselliset demokraatit löysivät Robespierrestä edeltäjänsä. Heitä vastassa oli pelottava vihollinen: itsevaltiuteen ja maaorjuuteen perustuva järjestelmä, joka pyrki tukahduttamaan Venäjän kansan koko elinvoiman. He olivat vakuuttuneet siitä, ettei tuota järjestelmää voitu voittaa liberaalien "sulokkailla ja haltioituneilla korulauseilla", mihin Granovskin kanta itse asiassa supistui. Voittoon tarvittiin "Robespierrien ja Saint-Justien sanojen ja tekojen kaksiteräistä miekkaa" kuten Belinski osuvasti kirjoitti väitellessään Granovskin kanssa.

Näin siis kulkivat näkymättömät langat, jotka yhdistivät toisiinsa 1700-luvun ranskalaisia vallankumouksellisia, jakobiineja ja kansansa suurelle tulevaisuudelle tietä valmistelevia 1800-luvun puolivälin venäläisiä vallankumouksellisia demokraatteja.

Suunnilleen samaan aikaan aivan Euroopan vastakkaisella, läntisellä laidalla, Brittein saarilla ottivat toiset, jyrkkää luokkataistelua käyvät sosiaaliset voimat Robespierren nimen taistelutunnuksekseen. Englannin työväenluokka oli pitkien etsintöjen ja useiden tappioiden jälkeen noussut poliittiseen kamppailuun ratkaistakseen yhteiskunnalliset ongelmat. Tieteellisen kommunismin ymmärtämisen tasolle se ei kuitenkaan vielä ollut edennyt. Englantilainen työväestö löysi jakobiineissa itselleen

innostavan ja opettavan esimerkin. Kyse on luonnollisesti chartismista, kunniakkaasta vaiheesta Englannin työväenliikkeessä.

Chartismin parhaimpia edustajia oli sen vasemman siiven johtaja George Julian Harney, josta myöhemmin tuli Marxin ja Engelsin ystävä. Hän ihaili Ranskan vallankumousta ja hänellä oli tapana Marat'n tavoin signeerata artikkelinsa *Ami du peuple* (Kansan ystävä). Puhuessaan demokraattien kansainvälisessä tapaamisessa Lontoossa syyskuussa 1845 Harney sanoi: "Tiedän, että yhä vielä pidetään huonotapaisena suhtautua Robespierreen muutoin kuin hirviönä. Luulen kuitenkin, ettei ole kaukana se päivä, jolloin tämän epätavallisen ihmisen luonteesta ollaan aivan toista mieltä." [68]

Harney ei ollut ainoa Robespierren ja jakobiinien kannattaja englantilaisten chartistien joukossa. J. B. O'Brien oli vielä häntäkin tulisempi ja vannoutuneempi Lahjomattoman ihailija. O'Brien alkoi 1830-luvulla tutkia vakavasti Ranskan vallankumousta ja erityisesti Maximilien Robespierren toimintaa ja aatteellis-poliittisia näkemyksiä. Jakobiinidiktatuurin johtajan hahmo teki häneen valtavan vaikutuksen. Hänestä Robespierre edusti todellista demokratiaa. Chartismin kasvun vuosina O'Brien työskenteli Robespierren elämäkerran parissa. Sen ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1837, chartismin ensimmäisen aallon nousuvuonna. [69]

Ei ole mahdollista eikä varmaan välttämätöntäkään tarkastella ja osoittaa esimerkein Ranskan suuren vallankumouksen historiallisen kokemuksen, sen vapausaatteiden ja siihen osallistuneiden merkkihenkilöiden vaikutus kaikkeen vallankumoukselliseen ja kansalliseen vapaustaisteluun, jota käytiin mitä erilaisimmin yhteiskunnallisin painotuksin useimmissa Euroopan ja Amerikan maissa 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Maximilien Robespierren, 1700-luvun suuren jakobiinin ääriviivat piirtyvät esiin milloin näkyvämpinä milloin himmeämpinä aina, kun puhutaan Ranskan vallankumouksen aikaisesta ns. unkarilaisten jakobiinien kirjallis-poliittisesta liikkeestä (nämä perustivat Martinovicsin johdolla salaisen vallankumouksellisen Vapaus ja

tasa-arvo -nimisen yhdistyksen) tai myöhemmin vaikuttaneen suuren unkarilaisen runoilijan Sándor Petőfin tuotannon aatteellisista juurista. [70] Samoin on laita, kun tarkastellaan liikehdintää Italiassa, jossa kansa ilmaisi Milanossa 1801 suuttumuksensa Eläköön Robespierre! -huudoin, [71] tai Georg Büchnerin näytelmätuotantoa. [72] Sama ilmiö toistuu tutustuttaessa myös "Nuoren Saksan" kykyjen nuoruudenharrastuksiin [73] tai moniin muihin vallankumouksellisiin ja edistyksellisiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin.

Feodaalis-aatelinen sen paremmin kuin porvarillinenkaan taantumus ei ole pystynyt poistamaan historiasta Robespierren nimeä. Historiaa luova ja eteenpäin vievä kansa on saattanut päätökseen Ranskan vallankumouksen asettamat tehtävät ankarin taisteluin eikä se ole voinut unohtaa vallankumouksen sankareita.

On itsestään selvää, ettei vallankumouksellinen liike myöhemmässä vaiheessaan ole voinut olla eikä ole ollut pelkästään Ranskan vallankumouksen toistoa. Se on uusiutunut sisällöltään erityisesti kehittyneimmissä kapitalistisissa maissa, joissa työväenluokka on kehittynyt nopeasti. Mutta 1840-luvun vallankumouksellis-demokraattinen liike tunsi hyvin voimakkaana yhteytensä Ranskan vallankumoukseen ja julisti sitä avoimesti. Tuo liike aisti jo uuden vallankumouksellisen aallon lähestymisen, joka sitten todellakin vyöryi päälle vuonna 1848. "...Koko nykyinen eurooppalainen sosiaalinen liike on vain vallankumouksen toista kohtausta, ainoastaan valmistautumista sen draaman loppuratkaisuun, joka alkoi vuonna 1789 Pariisissa ja on nyt ottanut näyttämökseen koko Euroopan..." [74], kirjoitti Engels 1845.

Luonnollisesti tuon draaman ensimmäisen kohtauksen keskeiset sankarit ja heidän mukanaan miltei tragedian pääroolia esittänyt Robespierre valtasivat jälleen niiden miljoonien ihmisten mielen ja sydämen, jotka tapahtumien kulku oli vetänyt mukaan vallankumousnäytelmän uuteen kohtaukseen.

Päätän tähän pitkäksi venähtäneen johdantoni, joka sai tahtomattani historiografisia piirteitä. Tarkoituksenani ei ollutkaan koko historiantutkimuksen historian

selvittäminen, mikä olisikin käytännössä mahdotonta. Mikäli tarkastelisimme viimeiset 150 vuotta historiallisessa kirjallisuudessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa jatkuneita kiistoja Lahjomattoman ympärillä, pitäisi kirjaa laajentaa kaksin-kolminkertaiseksi. Se ei liene tarpeen.

Johdannon tehtävä on ollut toinen. Mielestäni tämän Robespierre-elämäkerran paremman ymmärtämisen kannalta on ollut tarpeen heti alkuun osoittaa, että Robespierren lähettäminen ilman oikeudenkäyntiä mestattavaksi, hänen väkivaltainen kuolemansa ja kuolemanjälkeinen parjaamisensa on vastoin hänen vihollistensa pyrkimyksiä valunut tyhjiin. Maahan lyöty, tapettu ja parjattu Robespierre on jatkanut elämäänsä kansan muistissa.

Tätä unohtamatta palaamme nyt siihen, mistä ehkä olisi pitänyt aloittaa.

II

Jokainen suuri historiallinen aikakausi synnyttää suuria kykyjä. Niitä esiintyy tavallisesti kaikilla inhimillisen toiminnan alueilla: politiikassa, yhteiskunnallisessa ajattelussa, tieteessä, kirjallisuudessa ja taiteessa.

Myös 1700-luku, Ranskan suuren vallankumouksen ja sen historiallisen valmistelun aikakausi synnytti suuren joukon loistavia kykyjä. Heidän merkityksensä tuleville sukupolville on tosin vaihdellut. Aika on koetellut ja määritellyt sen panoksen, millä kukin näistä kyvyistä on ihmiskunnan henkistä elämää rikastuttanut.

On ollut nimiä, jotka loistivat häikäisevinä vallankumousvuosina ja tuntuivat aikalaisista suurilta tähdiltä, mutta eivät läpäisseet ajan koetusta. Ensin ne kalpenivat, sitten ne alkoivat himmetä sammuen lopulta kokonaan. Näistä nimistä on jäänyt historiaan vain vaivoin havaittavissa oleva jälki.

Toisista on jäänyt pysyvämpi muisto, mutta huomio ja kiinnostus heitä kohtaan on säilynyt ainoastaan erityisalojen, historian, filosofian ja filologian tutkijoiden

keskuudessa. Heidän entinen maineensa ja kohtalonsa on jättänyt uudet sukupolvet välinpitämättömiksi.

Vain aivan muutamat, todella harvat nimet ovat painuneet ihmiskunnan muistiin ikuisiksi ajoiksi. Ajan virtakaan, joka siirtää kaiken menneisyyteen, ei ole pystynyt heitä voittamaan. Jokaisessa uudessa historian käänteessä jotkin aiemmin tiedostamattomat piirteet näissä henkilöissä ovat saaneet uuden, elämään astuvan ihmispolven huomion kiintymään heihin. Näihin harvoihin kuuluu myös Maximilien Robespierre, kuten juuri olemme yrittäneet osoittaa.

Maximilien de Robespierre syntyi 6. toukokuuta 1758 Arrasin kaupungissa Ranskan pohjoisosassa sijaitsevassa Artois'n maakunnassa. Täydellisenä hänen etunimensä olivat Maximilien Marie Isidore. Kirjoittaessaan nimensä hän käytti tuskin koskaan kaikkia kolmea etunimeä, vaan laittoi sukunimensä eteen vain ensimmäisen — Maximilien. Hänen oli liitettävä se aina sukunimeensä, jotta häntä ei sekoitettaisi nuorempaan veljeensä Augustin Joseph Robespierreen, josta tuli myöhemmin myös poliitikko.

Tulevan jakobiinijohtajan syntymävuosi 1758 on jäänyt ikimuistoisena Ranskan historiaan. Se oli Ludvig XV:n pitkäaikaisen valtakauden kunniattomimpia vuosia, jolloin voimakkaat sisäiset ja ulkoiset ravistukset koettelivat Ranskan kuningaskuntaa. Ranskan armeijan tappiot seitsenvuotisessa sodassa Rossbachin luona 1757 ja Krefeldissä 1758 olivat ankara isku kuningaskunnan arvovallalle. Ludvig XV tavoitteli edeltäjänsä, "aurinkokuninkaan" mainetta ja suuruutta. Nyt tuli esiin hänen valtansa todellinen tila. Hänen omalle maalleen ja koko maailmalle paljastui sen heikkous, kyvyttömyys ja mitättömyys. "Tosiasiassa meiltä puuttuu hallitus... Meillä on yhtä vähän kenraaleita kuin ministereitäkään...", kirjoitti merkittävä hallituksen virkamies, apotti de Bernis, joka oli ulkoasiainhallinnon valtiosihteerinä.[75]

Tuo hallitus, jonka mitättömyyden jopa sen korkeimmat virkamiehet tunnustivat, ei kuitenkaan halun-

nut erota vapaaehtoisesti. Se päinvastoin voimisti rankaisutoimiaan kaikkia "toisinajattelijoita" vastaan. Syyskuussa 1758 Pariisissa Grèven aukiolla hirtettiin julkisesti eräs anomustuomioistuimen virkamies, koska hän oli puhunut epäkunnioittavasti kuninkaasta ja hänen ministereistään. Ankarat rangaistukset eivät kuitenkaan pystyneet murtamaan yhteiskunnallista tyytymättömyyttä. Syksyllä 1758 Comédie-Françaiseen, Louvreen ja muihin Pariisin kokoontumispaikkoihin levitettiin kapinallisia tunnuksia sisältäviä lehtisiä.

Hallitus ja sen jälkeen Pariisin arkkipiispa kielsivät ja tuomitsivat vuonna 1758 ilmestyneen Helvétiuksen kirjan *De l'Esprit* (Älystä), mutta kieltämisensä jälkeen merkittävän materialistifilosofin kirjasta tuli suosituimpia teoksia. "Me lähestymme viimeistä rappiokautta", kirjoitti vuonna 1758 jo mainittu apotti de Bernis. Sanasta *décadence* (rappio) — oli se sitten alkujaan hänen kynästään tai joltakulta muulta lähtöisin — tulikin laajalle levinnyt ilmaisu, jota käytettiin kuolemaan tuomitusta järjestelmästä.

Mistä rappio oli alkanut? Milloin tuo luisuminen kaltevalla pinnalla oli saanut alkunsa? Se olikin jo vaikeampi kysymys. Kuningas Ludvig XV oli hallinnut Ranskaa yli 40 vuotta. Mitä pitemmälle aika kului, sitä selvemmäksi kävi sekä mitättömän hallitsijan heikkous ja kyvyttömyys että koko yksinvaltaisen feodaalijärjestelmän mädännäisyys. Versailles'n palatsi oli yhtä loistokas kuin "aurinkokuninkaan" Ludvig XIV: n aikaan, mutta näyttävä komeus sen paremmin kuin juhlat ja huvituksetkaan, jotka kaikkivoivan madame de Pompadourin kekseliäs mielikuvitus oli loihtinut, eivät enää synnyttäneet kuningaskunnan mahdin ja hyvinvoinnin vaikutelmaa.

Versailles'n linnassa sekä hovia matkimaan pyrkivän ylhäisen aristokratian palatseissa elettiin kiihkeästi ja raa'an ahnaasti. "Meidän jälkeemme vedenpaisumus!" — nuo kyyniset sanat on kirjattu Ludvig XV: n sanomiksi. Niistä tuli ikäänkuin tunnus 1700-luvun puolivälin hallitsevalle feodaaliluokalle. Se eli tätä päivää huomista murehtimatta. Kuninkaan hovin, muun hoviväen, val-

tion kassan, valtavan veronperintäkoneiston, armeijan, kirkon, sukuaristokratian ja maa-aatelin ahnaiden ja hillittömien tarpeiden tyydyttämiseen ei ollut käytössä muita lähteitä kuin kasvava talonpoikien riistäminen ja lisääntyvä porvariston verottaminen.

Talonpojisto, johon kuningaskunnan väestön valtaenemmistö kuului, oli osatonta, oikeudetonta ja köyhää. Silti nuo ylivoimaisella työllä kiusatut ja näännytetyt talonpojat vastasivat hirvittävään riistoon kasvavalla vastarinnalla. Usein avoimiksi aseellisiksi kapinoiksi kehittyvät talonpoikaislevottomuudet voimistuivat 1700-luvun mittaan. Sen puolivälin tienoilla ja erityisesti vuosisadan toisella puoliskolla talonpoikien kätketty vastarinta armotonta feodaalista riistoa kohtaan muuttui yhä useammin avoimeksi kansannousuksi.

Valistusfilosofit saavuttivat Ranskassa yhä uusia kannattajia kolmannen säädyn ja jopa liberaalin aateliston keskuudessa. Se samoin kuin valistusajattelun kukoistus olivat ulkoista heijastusta kansanjoukkojen ja vahvan nuoren porvariston kasvavasta taistelusta aikansa elänyttä absoluuttista feodaalijärjestelmää vastaan.

Tuota uuden ja vanhan välistä kamppailua oli käyty jo kauan. Feodalismin aika oli päättymässä. Uusi aikakausi, uudet yhteiskunnalliset suhteet ja uusi yhteiskunnallinen järjestelmä oli kolkuttamassa ovella. Niiden todellinen sisältö, jona yhteiskuntakehityksen lakien mukaan saattoi olla vain porvariston vallan pystyttäminen, oli vielä epäselvää ja ratkaisematonta jopa viisaimmille ihmisille. He kuvittelivat — luonnollisestikin kukin tavallaan — uuden aikakauden järjen ja vapauden voiton ajaksi, yhteiskunnalliseksi järjestykseksi, joka olisi parempi, oikeudenmukaisempi ja harmonisempi sekä rakentuisi "ihmisen luonnollisille oikeuksille".

Millaiseksi tulevaisuus kehkeytyy, sitä ei tiennyt kukaan varmasti. Kuitenkin jo monet tunsivat, että suuret muutokset lähenivät; jyrkkä käänne koko yhteiskunnallisessa ja poliittisessa elämässä oli odotettavissa. Tuon murroksen jälkeinen tulevaisuus näytti heistä ihanalta.

1700-luvun keskivaiheilla elämään astuva nuoriso

hautoi levottomuutta herättäviä toiveita ja sen mieli oli kiihdyksissä. Se etsi kysymyksiinsä vastauksia Voltairen, Montesquieun, La Mettrien, Helvétiuksen ja Rousseaun teoksista sekä Diderot'n ja d'Alembert'n *Encyclopédien* artikkeleista. Nuo "kapinalliset mielialat", tuo "vapaa-ajattelun henki" oli hallitukselle täysin vierasta ja se vainosi sitä vaarallisena "kapinallisuutena" ja "kerettiläisyytenä".[76]

Kuilu kolmannen säädyn, joka edusti 9/10 kuningaskunnan väestöstä, ja olemassaolevan vallan, absoluuttisen feodaalijärjestelmän välillä kasvoi äärimmilleen. Ne olivat kaksi erilaista, toisilleen vihamielistä maailmaa, joiden oli pakko elää saman valtiollisen organismin puitteissa. Vanha, absoluuttisen feodalismin maailma piti valtaa, sorti ja määräsi komennon. Kansa ja sen rinnalla tai paremminkin johdossa kulkeva porvaristo puolestaan pyrkivät murtamaan tuon taantumuksellisen piintyneen järjestelmän kuolettavan levon ja rikkomaan sen kahleet. Vuosisadan keskivaiheilta alkaen nuo voittamattomat ristiriidat alkoivat yhä useammin murtautua pintaan.

Vuosina 1748—1749 Ranskan eri maakunnissa ja itse Pariisissakin syttyi levottomuuksia kansan keskuudessa. Hallitus tukahdutti ne julmin rankaisutoimenpitein, mutta kansan tyytymättömyyttä se ei pystynyt lopettamaan. Maan alle ajettunakin se kyti.

Ranskan tuhatvuotisella monarkialla oli siis loppu käsillä. Se oli vihdoin tiedostettu ja sanottu ääneen. Vapaamielisyyden ja "kriittisyyden" henki ja muutospyrkimykset voimistuivat päivä päivältä. Mutta tuo "kapinahenki", joka oli vallannut maan sellaisella voimalla, että sai jopa Grimmin pelkäämään vallankumousta,[77] tuo vapauden tuuli, joka oli saanut pariisilaisen nuorison päät pyörälle, heikkeni, vaimeni ja pääsi vain vaivoin puhaltamaan Arrasin kaupungin tunnetun asukkaan, kuninkaallisen oikeuden asianajajan François Robespierren hyvinvoivan talon suljettujen ikkunoiden läpi.

Niin nuoren Maximilienin isä, isoisä, isoisän isä kuin muutkin esi-isät olivat olleet säädyltään tuomareita. Heidän perheensä oli hyvin toimeentuleva "patriisiperhe", joka oli tunnettu ja kunnioitettu omassa kaupungissaan ja jolla oli vanhat vankat perinteet. Tuntuisi kuin tuollaisessa kodissa olisi hyvin vaikeata joutua alttiiksi uuden ajan tuulahdusten synnyttämille houkutuksille ja epäilyksille.

Seitsenvuotiaaksi saakka Maximilienin lapsuus oli huoletonta, mutta sitten kaikki muuttui. Äiti kuoli ja kolme vuotta tämän jälkeen perheen pää François Robespierre lähti Arrasista ja sittemmin koko Ranskasta. Lähdön syyt eivät ole selvillä. Hän muutti Saksaan asuen jonkin aikaa Mannheimissa. Myöhemmin hän siirtyi asumaan vielä muualle ja kuoli Münchenissä vuonna 1777.[78]

Neljä lasta jäi orvoksi. Isoisä otti huolehtiakseen heistä. Lapsista vanhin, Maximilien koki kipeimmin perheen katastrofin, joka muutti kaiken lapsen maailmassa. Yltäkylläisyys vaihtui köyhyyteen, äidin hellyys yksinäisyyteen. Tuo jyrkkä kohtalon käänne ei voinut olla vaikuttamatta Maximilienin luonteeseen. Se löi leimansa koko hänen loppuelämäänsä.[79]

Isoisä pani Maximilienin ensin paikalliseen kimnaasiin, mutta hankki tälle myöhemmin apurahan Lycée Louis le Grandiin Pariisiin, missä tämä saisi valmennuksen Sorbonnen lakitieteelliseen tiedekuntaan pääsyä varten. Syksyllä 1769 yksitoistavuotias Maximilien jätti kaupungin, jossa hän oli varttunut, ja hevosten vetämät vaunut veivät hänet pitkälle tielle tuntemattomaan Pariisiin.

Kuningaskunnan pääkaupungissa Maximilien vietti kaksitoista vuotta vuoteen 1781. Hän opiskeli ensin Lycée Louis le Grandissa ja sen jälkeen Sorbonnen lakitieteellisessä tiedekunnassa. Hän päätti sen 1780 ja sai oikeustieteen baccalaureuksen arvon. Sitä seurasi vuoden työharjoittelu Pariisissa, minkä jälkeen hänelle myönnettiin oikeustieteen lisensiaatin arvo.

Kimnaasissa ja sittemmin myös Sorbonnessa hän omistautui kokonaan opiskelulle. Lukeminen vei kaiken hänen aikansa. Robespierren myöhemmin pitämät puheet osoittivat, että hän tunsi täydellisesti antiikin kirjailijat sekä Kreikan ja Rooman historian. Louis le Grand-

lyseon kasvattien elämä oli hyvin suljettua ja eristettyä pappien valppaan ja tarkan valvonnan alla. Siitä huolimatta myrskyä edeltävän ajan raikas tuuli tunkeutui myös sen tiiviiden seinien sisäpuolelle. Louis le Grand-lyseon oppilaat ja Pariisin yliopiston opiskelijat olivat nuorison mielen valloittaneiden suurten valistuskirjailijoiden kiellettyjen teosten kiihkeimpiä lukijoita ja ihailijoita. Nuori Maximilien Robespierre suorastaan ahmi noita teoksia.

Ikätoverien ja opettajien yksimielisten kertomusten mukaan arrasilainen stipendiaatti vietti sulkeutunutta elämää opiskeluaikanaan Pariisissa. Hän oli köyhä. Arrasissa hänelle määritelty apuraha oli 450 livreä vuodessa. Pääkaupungissa elämiseen se oli mitättömän vähän. Hän oli köyhästi pukeutunut, kulki kengät lintallaan. Hän oli vaitelias. Hän ei etsinyt toveriseuraa, vaan luki mieluummin yksinään kirjan toisensa perään.

Varttuneen Robespierren esiintymisten perusteella voidaan täysin varmasti todeta, että hän tunsi aikansa yhteiskunnallis-poliittisen ajattelun kaikki tärkeimmät teokset. Hän oli erittäin hyvin perehtynyt valistuskirjallisuuteen. Marat'n tavoin hän arvosti suuresti Montesquieuta. Hänen lempikirjailijansa oli kuitenkin Jean-Jacques Rousseau, jolla oli häneen erittäin suuri vaikutus.

Rousseau ei ollut pelkästään Robespierren mielikirjailija, jonka tuotannon jotkin puolet vastasivat hänen sisäistä mielenlaatuaan. Rousseausta tuli Robespierren opettaja. Robespierre matkusti 20-vuotiaana Ermenonvilleen, missä *Uuden Héloisen* ja *Yhteiskuntasopimuksen* kirjoittaja vietti eristäytyneenä viimeisiä elinpäiviään. Hän tapasi siellä kuuluisan kirjailijan, mistä itse kertoi myöhemmin.[80] Tuosta tapaamisesta on sepitetty monia tarinoita.[81] Pitänee kuitenkin yhtyä Hamelin kantaan, ettei kaikkia esiintuotuja yksityiskohtia voida pitää todenperäisinä.[82] Ei sovi myöskään yliarvioida tuon tapaamisen merkitystä. Lyhyt tapaaminen ei voi selittää Robespierren pitkäaikaista tai paremminkin sanoen jatkuvaa kiinnostusta Rousseauta kohtaan.

Robespierren henkiseen kehitykseen eivät tietenkään

vaikuttaneet niinkään kimnaasin ja myöhemmin Sorbonnen kuivat oppiaineet tai edes hänen ahmimansa kielletty kirjallisuus, jonka valtiovalta ja kirkko olivat tuominneet, kuin itse ukkosta edeltävä myrskyisä aikakausi.

Robespierre kasvoi, kypsyi ja muotoutui ihmisenä yksinvaltiuden kriisivuosina, jolloin vallankumouksellinen jyrinä oli lähestymässä. Ikätoveriensa tapaan hän koki vaiheen, jota värittivät lähes peittelemätön Ludvig XV:n tuomitseminen sekä Ludvig XVI:n valtaantuloon ja Turgot'n uudistuksiin liittyneet toiveet. Myös hän koki noiden lyhytaikaisten harhakuvitelmien murskaantumisen ja sen innostuksen, jota viestit "vapauden poikien" urhoollisesta taistelusta synnyttivät nuorisossa. Tuolla nimellä kutsuttiin tuolloin Amerikkaan muuttaneita siirtolaisia, jotka olivat nousseet vapaussotaan brittiläistä kruunua vastaan. Luonnostaan lahjakas Maximilien Robespierre kuunteli ahnaasti ajan kumua ja erotti siinä ehkä aikalaisiaan selvemmin ukkosen lähestymisestä kertovat merkit.

Luulenpa, että Jean-Jacques Rousseaulla saattoi olla nuoreen Sorbonnen opiskelijaan, sittemmin oikeustieteen baccalaureukseen, asianajajaan ja poliitikkoon niin huomattava ja pysyvä vaikutus ennen kaikkea siksi, että Rousseaun teoksissa — kaikesta niiden ristiriitaisuudesta huolimatta — Robespierre, samoin kuin hänelle tuohon aikaan tuntematon Marat tai myöhemmin Saint-Just, tunsi voimakkaimpana vallankumousta edeltäneen ajan kapinahengen. Robespierre löysi niistä selvimmin ilmaistuina kansanjoukkojen levottomat, vielä loppuun asti tiedostamattomat toiveet. Koulu- ja yliopistoaikaan Maximilien Robespierrestä tuli rousseaulainen. Sellaisena hän pysyy myöhemminkin. Robespierren rousseaulaisuutta ei pidä kuitenkaan käsittää minään jähmeänä ja muuttumattomana. Aika kului ja oppilas meni monessa suhteessa opettajaansa pitemmälle.

Vuoden 1781 lopussa 23-vuotias oikeustieteen lisensiaatti Maximilien de Robespierre (ilmeisesti turhamaisuus sai hänet kirjoittamaan nimensä tuossa muodossa vielä muutaman vuoden ajan) sai oikeustieteen opinton-

sa kunnialla päätökseen Pariisissa ja palasi kotikaupunkiinsa Arrasiin. Isänsä, isoisänsä, isoisänsä isän ja isoisänsä isoisän tavoin hän pysyi uskollisena tuomarin ammatille. Hän toimi asianajajana Arrasin kuninkaallisessa tuomioistuimessa. Saattoi tuntua siltä, että kaikki toistuu uudestaan, että jälleen yksi Robespierrien perheelle perinteinen kehä on alkamassa.

Nuori asianajaja asettui sisarensa Charlotten kanssa asumaan kelpo taloon Saumon-kadulle. Hän oli saanut jonkin verran perintöjä edesmenneeltä isoisältään ja tädeiltään. Robespierre alkoi pukeutua hyvin, jopa huolitellusti. Hänen pidättyvyytensä, arvokkaat tapansa ja tarkka kirjakielensä tekivät kaupunkilaisiin erittäin hyvän vaikutuksen. Arrasin asianajajista vanhin ja arvostetuin, herra Liborel otti nuoremman ammattiveljensä suojelukseensa. Asiakkaat kääntyivät mielellään tuon nuoren, mutta vakavan asianajajan puoleen, joka jatkoi ansiokkaasti esi-isiensä viitoittamalla tiellä. Olisi voinut odottaa, että Pariisin nuoruusvuosien vapaamieliset harrastukset unohtuisivat pian (kukapa ei olisi ollut helposti innostuva seitsentoistavuotiaana!), Rousseaun kirjat peittyisivät pölyyn hyllyillään, nuori asianajaja vakavoituisi, ottaisi itselleen vaimon kaupungin rikkaimmasta perheestä ja hänestä tulisi isänsä, isoisänsä ja isoisänsä isän tavoin kunnioitettu kunnon arrasilainen.

Mutta toisin kävi.

Nuori asianajaja sai kylläkin menestystä ja tuli nopeasti tunnetuksi omassa maakunnassaan. Hän ohitti helposti ja vaivatta jonkin verran vähemmän muodikkaat kollegansa. Robespierre herätti huomiota puheillaan oikeusistunnoissa ja hänestä tuli pian kunnioitetuimpia arrasilaisia. Nuori Robespierre toi kuitenkin isiensä ammattiin jotain uutta. Häntä eivät houkuttaneet suuret tulot eivätkä edulliset oikeusjutut, jotka olisivat laajentaneet hänen yhteyksiään alueen varakkaisiin ja vaikutusvaltaisiin ihmisiin. Robespierren sekä hänen vanhimman ammattiveljensä ja suojelijansa Liborelin tiet erkanivat. Robespierre ei pelännyt konflikteja Artois'n maakunnan voimahahmojen kanssa vakaumusten niin vaatiessa. Hän pyrki toteuttamaan asianajajan am-

mattiaan käytännössä sen korkeinta tarkoitusta vastaavalla tavalla puolustaen heikkoja ja syyttömiä. Hän otti hoitaakseen vaikean oikeusjutun auttaakseen piispan kanssa pitkään käräjöineitä talonpoikia. Hän ei myöskään pelännyt käydä taistoon paikallisia kirkollisen vallan edustajia vastaan palauttaakseen syyttömästi kirotun käsityöläisen maineen ja pystyi saavuttamaan voiton tässä vaikeassa oikeusprosessissa.

Erään Saint-Omerista kotoisin olleen Visseryn huomiotaherättävä, luonteeltaan poliittinen juttu toi hänelle eniten julkisuutta. Fysiikasta innostunut Vissery oli pystyttänyt Franklinin keksimän ukkosenjohdattimen talonsa katolle. Muuta ei tarvittukaan, kun paikalliset vallanpitäjät jo syyttivät häntä rikollisista aikeista. Ukkosenjohdatin määrättiin poistettavaksi "yhteiskuntajärjestykselle vaarallisena".

Vissery kääntyi avunpyyntöineen Robespierren puoleen. Nuori asianajaja otti mielellään jutun hoidettavakseen. Siinä törmäsivät yhteen kaksi toisilleen vastakkaista maailmaa, pimeän taantumuksen ja valistuksen maailma, eilispäivä ja huominen. Robespierre lähti mielellään otteluun "filosofien puolueen" vastustajien kanssa. Oikeudenkäynti herätti suurta huomiota. Robespierre piti kaksi loistavaa puhetta Arrasin tuomioistuimessa. Ne julkaistiin myöhemmin erillisenä kirjasena Pariisissa.[83] Juttu voitettiin ja se toi Robespierrelle heti julkisuutta koko Artois'n maakunnassa.

Robespierre oli nuori. Asianajajan tehtävät eivät pystyneet kuluttamaan kaikkea hänen energiaansa eivätkä olemaan koko elämän sisältönä, vaikka hän olisi suhtautunut kuinka innokkaasti tahansa velvollisuuteensa puolustaa sorrettuja ja syyttömiä. Hän kirjoitti vapaa-aikanaan runoja, sujuvia ja siroja säkeitä luonnon kauneudesta ja ruusun tuoksusta. Ne olivat runomuotoista kaunokirjoitusta, joka ei ilmentänyt erityisempää lahjakkuutta eikä mielen tai tunteen paloa. Kyseessä oli muoti-ilmiö eikä hän itse pannut mitään painoa omille runokokeiluilleen. Robespierre kirjoitti filosofiskirjallisia traktaatteja moraaliin liittyvistä aiheista, rangaistuksista perheen sisällä tai tuohon aikaan suositusta

runoilijasta Gresset'stä ja hänen runostaan *Vert-Vert.*[84] Hänen kirjallisilla kokeiluillaan oli menestystä. Tutkielma moraalista, jonka hän oli lähettänyt Metzin kuninkaallisen tiede- ja taideseuran julistamaan kilpailuun, palkittiin mitalilla. Imarreltu kirjoittaja kiirehti julkaisemaan kirjoituksensa erillisenä kirjasena Pariisissa.

Tuohon aikaan eräissä Ranskan maakuntakaupungeissa oli paikallisia akatemioita, jotka kokosivat yhteen alueen merkkihenkilöitä tai sellaisena itseään pitäviä. Nuo akatemiat eivät olleet ehkä aivan tiedekeskuksia, mutta joka tapauksessa eräänlaisia maakunnan henkisen elämän keskuksia. Myös Arrasissa oli toiminut akatemia jo noin puolen vuosisadan ajan. Se eli kukoistuskauttaan 1780-luvulla ja sen jäsenenä oli henkilöitä, joiden näkemykset olivat aikaansa nähden edistyksellisiä, mm. nuoren Babeufin kanssa vilkasta kirjeenvaihtoa käynyt Dubois de Fosse, Lazare Carnot, jonka nimi kirjoitettiin myöhemmin suurin kirjaimin Ranskan historiaan, sekä Maximilien Robespierren läheinen ystävä, asianajaja Buissart.

Syksyllä 1783 Robespierre valittiin akatemian jäseneksi luultavasti Buissartin aloitteesta. Kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1786 hänet valittiin sen presidentiksi. Tuo valinta oli osoituksena arvovallasta, jonka Robespierre oli kyennyt saavuttamaan akatemian muiden jäsenten keskuudessa. Samoin se heijasti myös hänen kasvanutta suosiotaan maakuntakaupungin valistuneissa piireissä.

Nuori asianajaja ei kuitenkaan rajoittunut toimimaan ainoastaan virallisissa tai puolivirallisissa yhteisöissä. Hän vieraili usein ystävänsä Buissartin kodissa, samoin rouva Marchandin kodissa, jossa kokoontui Arrasin "kerma". Hän ei vieroksunut nuorten kauniiden naisten seuraa. Juoruilijat (kukapa ei pikkukaupungissa juoruilisi!) ovat kertoneet hänen ihastumisestaan mademoiselle Dehay'hon, joka oli hänen sisarensa ystävätär. Myöhemmin kuiskuteltiin nuoren asianajajan olevan jo lähes kihloissa serkkunsa Anaïs Deshortiesin kanssa.

On vaikeata sanoa, mikä on totta ja mikä tarua, eikä se loppujen lopuksi ole edes niin tärkeätä. Robespierren

nuoruusvuosien kirjeenvaihdosta on säilynyt joitakin hänen kirjeitään nuorelle tytölle, jotka on kirjoitettu kahdeksannelletoista, kirjeenkirjoitustaiteen vuosisadalle ominaiseen huolitellun hiottuun kirjalliseen tyyliin, mutta joiden rivien välistä on helppo lukea jotain enemmänkin.

Robespierre toimi aktiivisesti paikallisessa kirjallistaiteellisessa yhdistyksessä nimeltään *Rosati* (Ruusujen ystävät). Hän liittyi jäseneksi yhdistykseen vuonna 1787. Jäseneksi hyväksyminen tapahtui juhlavan leikkisin seremonioin. Nuori tykistöupseeri toivotti hänet tervetulleeksi pikarillisella viiniä esittäen laulamalla runon hänen kunniakseen. Tuota upseeria pidettiin hienostuneena kavaljeerina ja taitavimpana runonlaatijana noissa Arrasin nuorten kykyjen kohtaamistilaisuuksissa. Tapa vaati, että Ruusujen ystävien uuden jäsenen piti vastata heti paikalla runomitassa. Arrasin akatemian nuori presidentti ei pettänyt toiveita. Robespierre lausui improvisoimansa leikkisän runon samalla nuotilla, ehkä hivenen vierestä.

Robespierre oli tapaava vielä useasti tuon nuoren upseerin, joka oli niin huolettomalla ja todellisella ilolla tervehtinyt Ruusujen ystävien yhdistyksen uutta jäsentä. Tuo upseeri oli Lazare Carnot, kuuluisa matemaatikko ja myöhemmin tasavallan puolustuksen tunnettu järjestäjä. Vain muutaman vuoden kuluttua nuo uudet ystävykset, jotka aiemmin olivat juhlineet huolettomina pikarien ystävällisin kilistyksin jonkun toverinsa onnistunutta runoa tai kirpeätä sanaa, tapasivat uudelleen, tällä kertaa ankara- ja niukkapuheisina yhteishyvän valiokunnan salaisissa kokouksissa tasavallan kriittisinä päivinä. Myöhemmin heidän tiensä erosivat lopullisesti, heidät erotti sovittamaton viha. Se tapahtui kuitenkin myöhemmin.

III

Kauan odotettu, kaikkien aavistama, mutta silti yllättävä ukkonen tuli päälle 1788—1789. Pääkaupungista

ja sen myrskyistä kaukana olevassa Arrasin maaseutukaupungissa elämä tuntui soljuvan erityisen rauhallisesti. Samaan aikaan Pariisissa ja heti perään koko maassa poliittinen ilmapiiri oli jo sähköistynyt äärimmilleen. Maassa kehittyi vallankumouksellinen tilanne.

Talonpojat kapinoivat useissa maakunnissa. Puute sai kaupunkien köyhälistön epätoivon valtaan ja ajoi sen levottomuuksiin. Ruokakauppoja, varastoja ja rikkaiden taloja ryöstettiin. Pariisissa vallitsi yhteiskunnallinen kiihtymys. Palais-Royalissa pidettiin salaisia kokouksia ja hallituksenvastaisia lehtisiä ilmestyi mitä odottamattomimpiin paikkoihin. Tilanne kärjistyi jo siinä määrin, että joku oli kiinnittänyt Italialaisessa oopperassa kuninkaallisen aition samettiin paperiliuskan, johon oli kirjoitettu suurin kirjaimin: "Vaviskaa, tyrannit, valtanne päättyy!"[85]

Tuo lähestyvän lopun tuntu saavutti vihdoin myös hiljaisen Arrasin. Koko kuningaskunnan tavoin myös Artois'n maakunnassa kaikki joutui liikkeeseen. Nuoret Ruusujen ystävät heittivät syrjään iloiset pilapuheet, harmittomat harrastukset ja tunteellisen runoilun. Robespierre antautui täysin poliittiseen taistoon.

Elokuun alussa 1788 ilmoitettiin virallisesti valtakunnan säätyjen — *les Etats Généraux* — koollekutsumisesta. Valtiopäivät eivät olleet kokoontuneet 200 vuoteen ja tuolla kuninkaan pakkotilanteessa tekemällä ratkaisulla oli valtava vaikutus koko maassa.

Nuori asianajaja Robespierre meni mukaan vaalikamppailuun. Hän kirjoitti nopeasti kirjasen syvällisten uudistusten välttämättömyydestä Artois'n alueella ja julkaisi sen yhtä nopeasti.[86] Tuo kirjoitus oli suunnattu Artois'n maakunnan asukkaille ja ensi lukemalta se käsittelikin kapean paikallisia kysymyksiä, jotka eivät kosketaneet maakunnan ulkopuolisia asioita. Ensivaikutelma oli kuitenkin pettävä. Vaikka Robespierren kirjoituksen aiheena olivat todellakin Artois'n maakunnan uudistamiseen liittyvät kysymykset, kirjoittaja tarkasteli niitä niin laajasta näkökulmasta, että ne menettivät paikallisen luonteensa. Lentokirjasessaan Robespierre paljasti

jyrkkäsanaisesti kuvernöörin ja valtiovallan toimien mielivaltaisuuden ja laittomuuden. Hän arvosteli verojärjestelmää, joka koetteli kovimmin kolmatta säätyä. Kirjoittaja piirsi kuvan äärimmilleen kurjistetun talonpojiston täydellisestä oikeudettomuudesta ja puutteesta. Robespierre kirjoitti Artois'n talonpoikien hädästä. Mutta eikö hänen piirtämänsä kuva kansan kärsimyksistä heijastanutkin samassa määrin tilannetta Champagnessa, Tourainessa tai kuningaskunnan muissa osissa? Artois'ssa vallitsevan järjestyksen jyrkkä arvostelu kasvoi Ranskan koko tuolloisen järjestelmän arvosteluksi ja tuomitsemiseksi.

Kirjanen oli valtava menestys. Se toi kirjoittajalleen lukuisia vihollisia maakunnan johtomiesten ja arvostelun kohteiden joukosta. Vielä enemmän se toi hänelle kuitenkin uusia ystäviä. Lyhyen ajan sisällä kirjasesta otettiin toinen painos.

Nyt nuori asianajaja tunnettiin hyvin sekä Arrasissa että Artois'n maakunnassa. Edistysmieliset arrasilaiset näkivät hänessä kolmannen säädyn etujen lupaavan puolustajan. Robespierrestä tuli ensin yksi niistä 24 valitsijamiehestä, jotka edustivat Arrasin kaupungin kolmatta säätyä; myöhemmin, huhtikuussa 1789 hänet valittiin yhdeksi 12 valtiopäiväedustajasta.

Robespierren suosio kotikaupungissaan kasvoi. Ei ollut siis ihme, että hänelle annettiin tehtäväksi laatia yhteenveto Arrasin vaalipiirin äänestäjien evästyksistä. Robespierre tarttui vastuulliseen kunniatehtävään hänelle ominaisella tarmolla. Se antoi hänelle sitäpaitsi mahdollisuuden systematisoida myös omaa poliittista vaatimusohjelmaansa.

Robespierren kokoama arrasilaisten valitsijoiden evästyslista ei ollut mitenkään poikkeuksellinen verrattuna tuon ajan muihin evästysasiakirjoihin. Se ei yllättänyt sisältämiensä vaatimusten jyrkällä radikaalisuudella eikä tyylilläänkään. Sen sijaan asiapaperiin oli kirjattu johdonmukaisesti ja loogisesti tuon ajan tärkeimmät demokraattiset vaatimukset. Siinä vaadittiin muun muassa säätyyn perustuvien etuoikeuksien poistamista, henkilökohtaisen, lehdistön ja omantunnon vapauden turvaa-

mista, verotaakan oikeudenmukaista jakamista sekä toimeenpanovallan oikeuksien rajoittamista.

Silti Arrasin evästyslistan ei voi katsoa ilmentävän täysin Robespierren poliittista vakaumusta vallankumouksen aattona. Evästysten kokoajana ja toimittajana Robespierreä sitoi hänen saamansa aineisto, jota hän yleisti ja järjesteli, vaikka asiakirja tietenkin vastasi myös Robespierren henkilökohtaisia näkemyksiä ja heijasti niitä huomattavassa määrin.

Kirjanen *Artois'n kansalle* ja muut Robespierren puheet vuosilta 1788—1789 osoittavat, että hänellä oli vielä tuolloin monia harhakuvitelmia. Robespierre suhtautui luottavaisesti ja hyväntahtoisesti kuningas Ludvig XVI:een uskoen tämän hyviin aikeisiin ja haluun poistaa vallitsevat epäoikeudenmukaisuudet. Hän oletti, että kansan onnellisuus riippui kuninkaan tahdosta ja piti mahdollisena hallitsijan ikuista liittoa vapaan ja onnellisen kansan kanssa. Hän luotti yhtä paljon myös Neckeriin, joka oli vuonna 1788 määrätty uudelleen valtion varainhoitajaksi. Robespierre piti Neckeriä suurena uudistajana ja uskoi genèveläisen pankkiirin kykyyn pelastaa maa.

Noita naiiveja harhakuvitelmia ei voida pitää osoituksena Robespierren poliittisesta lyhytnäköisyydestä tai hänen poliittisen kantansa jälkeenjääneisyydestä vallankumouksen aattona. Kaikki kolmannen säädyn jäsenet jakoivat tuohon aikaan samat illuusiot. Niistä ei ollut vapaa edes Marat, vaikka hän olikin kypsä ja teräväälyinen poliitikko. Tosin Marat'n kannat kokonaisuudessaan olivat tuolloin vasemmistolaisempia kuin Robespierren.

Robespierre oli vallankumouksen kynnyksellä jo sydämestään vakaumuksellinen demokraatti. Hän taisteli yksinvaltiuden järjestelmää ja sen käskyläisiä vastaan. Hän puolusti kiivaasti kansan etuja. Robespierre tuomitsi feodaalisen, hierarkkisen säätyjärjestelmän, samoin hän suuttumusta uhkuen paljasti rikkaiden oman edun tavoittelun. Ei ollut sattuma, että hän kirjoitti tuossa elämänsä käännekohdassa innoittuneen *Omistuskirjoituksen Jean-Jacques Rousseaulle*, missä hän ylisti opettajaansa.

Olisi kuitenkin turhaa hakea Robespierren vallankumousta edeltäneistä puheista ja kirjoituksista kansalle suunnattua kehotusta ottaa omat oikeutensa ase kädessä. Arrasin kauden Robespierre ei vielä ymmärtänyt, että kansan oli välttämätöntä taistella oikeuksistaan asein. Marat'llahan tuo ajatus oli esillä jo hänen 1770-luvun alussa kirjoittamassaan teoksessa *Orjuuden kahleissa.*

Vaikka Robespierre tunnoiltaan ja vakaumukseltaan oli todellinen demokraatti, vaikka hän jo luonteensa puolesta pyrki tarmokkaasti muuttamaan sanat teoiksi (mikä olikin hänen vahvimpia puoliaan poliitikkona), hänestä ei Arrasin kautena ollut vielä tullut vallankumouksellista demokraattia. Osuvinta ehkä olisi todeta, että Robespierre ennen vallankumousta oli vilpitön ja vakaumuksellinen demokraatti, joka pyrki tekemään vakaumuksesta käytännön todellisuutta, mutta jolla oli vielä harhakuvitelmia perustuslaillisesta monarkiasta.

IV

Arrasin kolmannen säädyn edustaja, 30-vuotias asianajaja Maximilien Robespierre saapui huhtikuussa 1789 Versailles'hin ja asettui asumaan pieneen hotelliin Sainte-Elisabeth-kadulle. (Nykyään sen nimi on Duplessiskatu).

Robespierrellä oli kaikki perusteet katsella tulevaisuuteen luottavaisesti. Oli kulunut kahdeksan vuotta siitä, kun hän lähti Pariisista köyhänä ja tuntemattomana oikeustieteen lisensiaattina. Nyt hän palasi paikkaan, jossa kuningas asui ja valtiopäivät kokoontuivat, Ranskan kansan täysivaltaisena edustajana, tehtävänään löytää yhdessä muiden edustajien kanssa keinot Ranskan pelastamiseksi.

Jouduttuaan Versailles'n valtavaan Huvisaliin, missä valtiopäiväistunnot pidettiin, Robespierre olikin vain yksi 600 kolmannen säädyn edustajasta. Hänen kotikaupungissaan saavuttamansa menestys ei ollut kiirinyt

muualle maahan. Versailles'ssa tai Pariisissa ei kukaan tuntenut vaatimatonta arrasilaista asianajajaa. Valtiopäiväedustajissa oli monia kuuluja nimiä, jotka tunnettiin koko Ranskassa ja koko Euroopassa. Edustajina olivat mm. kreivi Honoré Mirabeau, "vanhan ja uuden maailman sankari", markiisi Lafayette, kirjallaan *Mitä on kolmas sääty?* kuuluisuutta saavuttanut apotti Sieyès, Yhdysvaltain vapaussodan urhea soturi Charles Lameth ja tähtitieteilijä Bailly. Heidän ilmaantumisensa puhujakorokkeelle synnytti myrskyisät suosionosoitukset, joita kesti pitkään. Heidän kuuluisuutensa oli jo ennalta takeena heidän puheidensa menestykselle.

Nuori Arrasin edustaja jäi vaille huomiota tässä loistavassa kuuluisuuksien ja kykyjen joukossa. Robespierre osallistui kuitenkin heti ensi päivistä alkaen aktiivisesti valtiopäivillä kehkeytyneeseen kamppailuun. Säätyjen väitellessä kiivaasti keskenään Robespierre teki kommuunien[87] kokouksessa poliittisesti viisaan ja myöhemmin oikeaksi osoittautuneen ehdotuksen kääntyä papiston puoleen ja kutsua sitä yhtymään kolmanteen säätyyn. Tarkkanäköisenä hän oletti, että alempi papisto (seurakuntapapit) "irrottautuu erilläänoloa kannattavasta säätynsä osasta ja liittyy kommuuneihin".[88]

Yhdessä kolmen muun Artois'n edustajan kanssa Robespierre oli aloitteentekijänä, kun ehdotettiin vannottavaksi vala, etteivät säädyt hajaantuisi ennen kuin perustuslaki oli laadittu. Vala vannottiinkin kuuluisassa Pallosalin istunnossa 23. kesäkuuta 1789. Eräät historiantutkijat ovat arvelleet, että Robespierrelle kuuluisi myös ajatus valtiopäivien nimittämisestä kansalliskokoukseksi (*Assemblée Nationale*). Kuten tunnettua, tätä koskeva päätös tehtiin kommuunien kokouksessa 17. kesäkuuta.[89]

Mikä sai Arrasin edustajan käymään noin aktiivisesti käsiksi valtiopäivätyöhön? Kunnianhimoko? Vaiko halu päästä eteenpäin tai kiinnittää huomio itseensä?

Tuskinpa vain. Ainoana kelvollisena lähteenä noilta neljältä ensimmäiseltä Versailles'ssa vietetyltä viikolta meillä on käytettävissä Robespierren kirjeet ystävälleen Buissartille. Niistä ei voi löytää mitään, mikä kertoisi

Robespierren toiminnan kunnianhimoisista tai edes henkilökohtaisista motiiveista. Hän kirjoitti itsestään ylipäätään hyvin vähän. Riittää, kun vertaa noita kirjeitä Mirabeaun tai Camille Desmoulinsin itsekehua ja oman merkityksen liioittelua sisältäneisiin kirjeisiin samalta ajalta. Silloin havaitsee heti, miten kaukana Robespierren tunteet, ajatukset ja hänen käyttäytymisensä psykologinen perusta olivat motiiveista, jotka innoittivat kuulua tribuunia tai "lyhtypylvään prokuraattoria".

Robespierre heittäytyi kaikilla voimillaan poliittiseen taisteluun, koska sitä vaativat hänen vakaumuksensa ja velvollisuudentunteensa kansaa kohtaan, joka oli uskonut hänelle tehtävän edustaa etujaan. Lisäksi hän oli luonteeltaan aikaansaapa ja pyrki aina toteuttamaan periaatteensa käytännössä, muuttamaan sanat teoiksi. Pelkästään kansalliskokouksen ensimmäisinä työviikkoina touko-kesäkuussa 1789 Robespierre sai paljon tehdyksi. Joka tapauksessa hän oli aktiivisempi ja toimeliaampi kuin monet muut, jopa useimmat kansalliskokousedustajat.

Silti ei Arrasin edustaja edelleenkään erottunut muista. Häneen ei kohdistunut mitään mielenkiintoa eikä huomiota. Lehtiartikkeleissa hänen puheistaan kerrottiin hyvin lyhyesti ja lisäksi epätarkasti. Lehtimiehet ja lehtien tapahtumaselostajat eivät välittäneet laittaa hänen nimeään muistiin. Kansalliskokouksessa jopa edustajatoverit kolmannesta säädystä suhtautuivat välinpitämättömän yliolkaisesti Arrasin sisukkaaseen edustajaan, joka tuntui heistä maalaismaiselta ja kuosiltaan vanhahtavalta. Robespierren puheiden aikana melu ei hiljentynyt salissa eikä hänen äänensä ollut riittävän voimakas kaikuakseen yli pauhun ja pakottaakseen sen vaientumaan. Välinpitämättömyys ja vihamielinen halveksuntakaan eivät silti pystyneet suistamaan Robespierreä valitsemaltaan tieltä. Hän kulki omaan suuntaansa varmana siitä, että se on oikea. Hän teki ja sanoi sen, mitä piti tarpeellisena kansan kannalta.

Robespierren kirjeet Buissartille touko-heinäkuulta 1789 (niitä ei oltu tarkoitettu ulkopuolisten luettaviksi) hämmästyttävät sisältämiensä ajatusten riippumatto-

muudella ja kypsyydellä ja ne ovat yllättävän tarkkanäköisiä. Toukokuussa 1789, kun Mirabeau oli maineensa kukkuloilla, Robespierre kirjoitti, että "kreivi Mirabeau esittää mitätöntä roolia, hänen alhainen moraalinsa on vienyt häneltä kaiken luottamuksen." Myöhemmin, heinäkuussa hän pehmensi leppymättömiä sanojaan Mirabeausta, mutta palasi hyvin pian entisille linjoilleen. Robespierre kirjoitti kielteisesti Mounier'sta, Target'sta ja Malouet'sta. Nämä olivat tuohon aikaan hyvin suosittuja edustajia kansalliskokouksen liberaalin porvarienemmistön keskuudessa. Robespierre kirjoitti äärimmäisen pidättyvästi Lafayettesta,[90] joka oli tuolloin epäjumala useimmille edustajille ja joukoille.

Nuori arrasilaisedustaja ei nähtävästi arvostanut muiden mielipiteitä. Hän yksinkertaisesti halveksi niitä. Hän toimi ja puhui ainoastaan omien näkemystensä mukaan.

Robespierre oli horjumattoman varma siitä, että hänen poliittinen linjansa oli oikea eli vastasi kansan etuja. Siitä hän sai lujuutta ja sitkeyttä esiintymisiinsä. Marc Bouloiseau on laskenut, että vuonna 1789 lehdet huomioivat 69 Robespierren puhetta perustuslakia säätävässä kokouksessa, vuonna 1790 125 puhetta ja vuonna 1791 yhdeksän toimintakuukauden aikana 328 puhetta.[91] Nämä kuivat luvut ovat hämmästyttäviä. Niiden taakse kätkeytyi jatkuvasti voimistunut painostus ja vastarinnan voittamiseen tähdännyt valtava tahdonvoiman keskittäminen.

Tarkkasilmäiset ihmiset kykenivät muita aikaisemmin arvostamaan tuon aiemmin Pariisissa tuntemattoman arrasilaisedustajan voimaa. Viisas, ovela ja herkkävainuinen Barère de Vieuzac, joka oli tuleva feuillantti, tuleva girondisti, tuleva jakobiini ja lopulta thermidorilainen, oli kenties ensimmäisiä, joka arvasi ja huomioi uuden kyvyn ilmaantumisen lehtensä *Point du jour* sivuilla. Tunnetaan myös Mirabeaun tarkkanäköinen mielipide: "Hän menee pitkälle, koska uskoo siihen mitä puhuu."

Kului vielä jonkin aikaa ja tuo aina pidättyväinen, hätäilemätön ja rauhallisen itsevarma Arrasin edustaja,

jota ei voinut saada tolaltaan, saattaa hämilleen tai pelästyttää, pakotti moniäänisen, intohimoja kiehuvan kokouksen kuuntelemaan puheitaan. Hän ei saanut kokousta puolelleen. Hän ei myöskään saavuttanut sen sympatioita. Kokouksen enemmistö oli häntä kohtaan vihamielinen. Toisin ei voinutkaan olla, koska poliittiset edut olivat erottavana tekijänä. Kuitenkin vähitellen, askel askeleelta, puhe puheelta Robespierre nöyrrytti ja taltutti tuon häntä kohtaan vihamielisen salin. Hän totutti nuo "Ranskan kansakunnan edustajat", joista lähes jokainen pyrki olemaan tärkein, ottamaan hänet huomioon voimahahmona ja kuuntelemaan herpaantumatta hänen puheitaan.

Robespierre muuttui tietenkin myös itse noina vaikeina kuukausina. Hän otti oppia elämältä, kansalta ja vallankumoukselta. Ranskan suuren vallankumouksen alkusoittona olleella kansankapinalla 14. heinäkuuta oli valtavan suuri, voisipa sanoa, ratkaiseva vaikutus häneen. Kirjeessään Buissartille 23. heinäkuuta 1789 pidättyväinen Robespierre kirjoitti haltioissaan Bastiljin valtauksesta. Hän arvioi heti oikein heinäkuun 13. ja 14. päivän tapahtumien muodostavan suuren vallankumouksen alkutahdit, mihin monet hänen aikalaisensa eivät pystyneet.

"Tämä vallankumous, rakas ystäväni, on lyhyen ajan kuluessa tehnyt meistä suurenmoisimpien ihmiskunnan historian koskaan tuntemien tapahtumien todistajia", Robespierre kirjoitti Buissartille. Hänen mielestään kansan ratkaiseva merkitys ja sen osoittama epätavallinen energia olivat tärkeintä tuossa vallankumouksessa.

"...Kolmesataatuhantinen isänmaanystävien armeija, johon kuului kansalaisia kaikista luokista ja heihin yhtyneet ranskalaiskaarti, sveitsiläiset ja muut sotilaat, tuntui kuin ihmeen kautta kasvaneen maan alta. Toinen ihme oli se nopeus, jolla kansa Pariisissa valtasi Bastiljin... Kauhu, jota tämä Versailles'hin lähtövalmis kansallisarmeija (eli aseistautunut kansa — *A. M.*) synnyttää, on ratkaissut vallankumouksen kohtalon."[92]

Tuota tunnustusta kansan ratkaisevasta merkityksestä vallankumouksessa ei oltu sanottu sattumalta tai

erehdyksessä. Kolme päivää aikaisemmin, puheessaan kansalliskokouksessa 20. heinäkuuta Robespierre oli torjunut suuttuneena erään taantumuksellisen edustajan tekemän ehdotuksen, jonka mukaan tulisi turvautua voimatoimiin kansan liikehdinnän tukahduttamiseksi. Samalla Robespierre toi esiin heinäkuun 14. päivän kansankapinan pelastavan merkityksen. Hän sanoi: "Älkää unohtako, herrat, että ainoastaan tuon kapinan ansiosta kansakunta on saavuttanut vapautensa." [93]

Robespierrellä oli näihin aikoihin edelleen harhakuvitelmia kuninkaasta ja kuningasvallasta. Hän ei vapautunut niistä niinkään nopeasti. Kuitenkin juuri tuo ratkaiseva heinäkuun 14. päivä 1789 teki Robespierrestä vallankumouksellisen. Hän piti vallankumouksen päävoimana kansaa eikä parlamentaarikkoja, kansalliskokouksen edustajia. Hän uskoi kansan ehtymättömiin voimiin, sen energiaan ja toimintakykyyn. Aina heinäkuun 14. päivään asti hän oli mieltänyt yhteiskunnallisen edistyksen, eteenpäin suuntautuvan liikkeen vain laillisissa muodoissa toteutettavaksi. Bastiljin valtauksen jälkeen hän kuitenkin käsitti heti, että vallankumouksen perusvoima on laillisuuden rajat ylittävissä, ulkoparlamentaarisissa kansan teoissa, joukkojen vallankumouksellisessa aktiivisuudessa.

Vaikka Robespierre oli kaikki lain hienoudet tunteva juristi, hän hyväksyi heti ja ehdoitta vallankumouksellisen väkivallan kansan oikeudenmukaiseksi ja välttämättömäksi taistelukeinoksi. Yllä jo lainaamassamme kirjeessään Buissartille hän kirjoitti selvästi hyväksyen Bastiljin komendantin ja kauppiaiden esimiehen teloituksesta, jonka pariisilainen kansanjoukko oli (tietysti ilman oikeudenkäyntiä!) pannut toimeen näiden kansaan kohdistuneiden vihamielisten tekojen takia. Robespierre ilmoitti lyhyesti ja asiallisesti: "Herra Foulon hirtettiin eilen kansan tuomitsemana." [94]

Myöhemmin Robespierre hyväksyi ja tuki kansan toimia 5. ja 6. lokakuuta, mm. marssia Versailles'hin, talonpoikien liikehdintöjä maaseudulla ja vihattujen tilanherrojen kartanoiden polttamista.[95] "Jos kansan suuttumus polttikin Bretagnessa muutamia linnoja, niin ne

kuuluivat virkamiehille, jotka eivät olleet oikeudenmukaisia kansaa kohtaan eivätkä alistuneet teidän lakeihinne, vaan asettuvat edelleenkin perustuslakia vastaan. Älkööt nämä tosiasiat synnyttäkö minkäänlaista kauhua kansan ja isänmaan isissä!" Robespierre puhui perustuslakia säätävässä kokouksessa.[96] Puheensa päätteeksi hän sanoi: "Me emme seuraa niitä nurisijoita, jotka pitävät hiljaista orjuutta parempana kuin muutaman uhrin hinnalla hankittua vapautta ja jotka muistuttavat meitä lakkaamatta muutamasta palavasta linnasta. Haluaisitteko te tosiaankin Odysseuksen matkakumppaneiden tavoin palata kykloopin luolaan hakemaan sinne jättämiänne kypärää ja vyötä?" [97] Robespierre kehitteli samaa ajatusta useaan otteeseen puheissaan. Hänen näkemyksensä mukaan väkivalta ja uhrit olivat oikeutettuja, mikäli ne olivat välttämättömiä vallankumouksen ja vapauden saavuttamisen kannalta.

Bastiljin valtaamisen jälkeen Robespierre muuttui perustuslaillisesta demokraatista vallankumoukselliseksi demokraatiksi. Sanottua ei tietenkään pidä ymmärtää yksinkertaistetusti. Robespierrestä ei tule perustuslain tai perustuslaillisen järjestelmän vastustajaa. Kaikkien tuolloisten vallankumouksellisten demokraattien tavoin hän piti perustuslain laatimista välttämättömänä. Kysymys olikin vain siitä, millaiseksi tuo perustuslaki muotoutuisi. Kansan etujen mukaiseksi vai niiden vastaiseksi?

Robespierrelle oli täysin vierasta kohottaa perustuslaki joksikin itseisarvoksi, mikä taas oli ominaista kansalliskokouksen porvarillisille liberaaliedustajille. "...Älköön meille puhuttako perustuslaista. Tuo sana on nukuttanut meitä liian kauan, se on pitänyt meitä horrostilassa liian pitkään. Tuosta perustuslaista tulee vain hyödytön kirja ja mitä mieltä on sellaisen kirjan laatimisessa, jos meiltä ryöstetään vapautemme jo kehdossa." [98]

Siinä on erinomainen esimerkki vallankumouksellisesta ajattelusta. Robespierre asetti todellisen vapauden muodollisen perustuslain yläpuolelle. On merkillepantavaa, että Robespierre muotoili tuon suurenmoisen, aidon vallankumouksellisen tavan suhtautua perustusla-

kiin puheessaan 21. lokakuuta 1789, siis vain kolmen kuukauden kuluttua vallankumouksen alkamisesta.

Robespierren mielestä kansan etujen puolustaminen oli tärkeintä sekä käsiteltäessä tulevan perustuslain pykäliä, arvioitaessa kunkin ajankohdan tapahtumia että määriteltäessä vallankumouksen tehtäviä.

Robespierre taisteli perustuslakia säätävässä kokouksessa johdonmukaisesti kaikkia demokratianvastaisia luonnoksia ja kansan oikeuksiin kajoavia ehdotuksia vastaan. Ajatus kansan suvereniteetista, kansan johtavasta asemasta koko poliittisessa elämässä sekä kansan etujen ja oikeuksien ensisijaisuudesta kaikkiin muihin etuihin ja oikeuksiin nähden muodostui Robespierren perustuslakia säätävässä kokouksessa ja sen ulkopuolella pitämien puheiden punaiseksi langaksi. "On muistettava, että hallitukset, olivat ne sitten millaisia tahansa, ovat kansan itseään varten asettamia, että kaikki hallitsijat, siis myös kuninkaat ovat ainoastaan kansan valtuusmiehiä ja edustajia..."[99] Noissa sanoissa on muotoiltu erittäin selkeästi Robespierren periaatteellinen suhtautuminen perustuslakiin ja sen tarkoitusperiin. Konstituution piti käsittää kansan suvereniteetin turvaavat peruslait.

Näistä kannoista käsin Robespierre vastusti perustuslakia säätävässä kokouksessa johdonmukaisesti kaikkia demokratianvastaisia luonnoksia, jotka kokouksen porvarillis-liberaalinen enemmistö hyväksyi vähitellen pykälä pykälältä osaksi tulevaa perustuslakia. Robespierre kamppaili mm. niitä esityksiä vastaan, joissa ehdotettiin kuninkaan ehdotonta tai lykkäävää veto-oikeutta sekä varallisuuskynnyksen soveltamista äänioikeutettuja ja ehdokkaita määrättäessä. Samoin hän vastusti kansalaisten jakamista aktiivisiin ja passiivisiin.

Puheissaan perustuslakia säätävässä kokouksessa Robespierre paljasti kansalliskokouksen enemmistön harjoittaman politiikan todellisen sisällön. Hän puhui suoraan lainsäädännön kansanvastaisesta luonteesta. Hän osoitti oman edun tavoitteluun perustuvien, ahtaan itsekkäiden motiivien ohjaavan kansalliskokouksen enemmistön toimintaa:

"Jos toinen osa kansakuntaa on itsevaltaista ja toinen sen alamaisia, niin tuollainen poliittinen järjestelmä merkitsee aristokratian vallan luomista. Ja millaisen aristokratian! Kaikkein kestämättömimmän, rikkaiden aristokratian. Te haluatte alistaa rikkaiden sorrettavaksi kansan, joka on juuri vapautunut feodaalisen aristokratian sorrosta."[100]

Robespierren lausuma on merkittävä siksi, että hän siinä arvioi luokkalähtökohdista kansalliskokouksen liberaalin enemmistön politiikan olemusta. Robespierre siirsi kysymyksen poliittisten ja eettisten kiistojen piiristä luokkataistelun alueelle. Robespierre totesi, että kansalliskokouksen enemmistön kaikkien demokratianvastaisten esitysten todellisena ydinajatuksena oli pyrkimys ikuistaa juridisesti perustuslailla "rikkaiden aristokratian" herruus. Näitä pyrkimyksiä ja politiikkaa vastaan Robespierre taisteli. Hän puolusti kansan etuja uuden vaaran uhatessa sitä.

Oliko Robespierre maan ainoa poliitikko, joka tiedosti sen vaaran, mikä sisältyi pyrkimyksiin ikuistaa valta "rikkaiden aristokratian" käsiin (eli suurporvariston käsiin, kuten me puhumme nykyään)? Ei tietenkään.

Tiedämme, että *L'Ami du peuple*-lehtensä sivuilla Marat kirjoitti lähes samoin ilmaisuin kuin Robespierre suurporvariston herruuden pystyttämisyrityksiä vastaan. "Mitä me hyödymme aateliston harvainvallan hävittämisestä, jos sen korvaa rikkaiden harvainvalta?" Marat kyseli suuttuneena eräässä artikkelissaan kesäkuulta 1790.[101]

Me näemme Robespierren ja Marat'n poliittisten kantojen lähentymisen ohella myös poliittisten ilmaisujen tarkan täsmäämisen. Ei maksane vaivaa selvittää, kumpi ensimmäisenä toi vallankumoussanastoon ilmaisun "rikkaiden aristokratia" tai kumpi esitti ensimmäisenä tunnuksen taistelusta sitä vastaan. Marat on itse kirjoittanut, että hän seurasi tarkkaan Robespierren puheita kansalliskokouksessa. Robespierre luki epäilemättä Marat'n taistelevaa lehteä. Että näin oli myöhemmässä vaiheessa asiainlaita, on kiistatonta, koska Robespierre mainitsi siitä itse. Silti lienee aiheellista yhtyä Bouloi-

seau'hon, joka oletti, että Robespierre luki myös aiemmin säännöllisesti *L'Ami du peuple*-lehteä.[102]

Tuskin on tarpeen yrittää selvitellä, kummalle noista kahdesta poliitikosta pitäisi tässä kysymyksessä antaa kunnia prioriteetista. Heidän kantansa moniin (ei tosin kaikkiin) poliittisiin kysymyksiin olivat tuohon aikaan hyvin lähellä toisiaan. Silti Marat'n ohella oli jo tuolloin, vuosina 1789—1790, myös muita, jotka esiintyivät perustuslakia säätävän kokouksen antidemokraattista politiikkaa vastaan, jos kohta eivät yhtä johdonmukaisesti. Heitä olivat mm. Camille Desmoulins, Georges Danton, muutamat kordeljeerit sekä *Révolutions de Paris* -lehti.

Tärkeämpi on muuan toinen seikka. Ainakin kansalliskokouksessa Robespierre oli lähes ainoa edustaja, joka kävi järjestelmällistä ja johdonmukaista kamppailua tuota politiikkaa vastaan. Siellä hänen tukenaan ei ollut neljää, viittä useampaa edustajaa. Pétion ja Grégoire olivat lähellä häntä. Nämä olivat myös vasemman äärilaidan puhujia. Kaikki muut (valtaenemmistö) suhtautuivat Robespierreen joko avoimen vihamielisesti tai pahansuovan neutraalisti.

Miten suurenmoisen urhea ja luja pitikään olla luonteeltaan ja miten vakuuttunut oman asiansa oikeutuksesta uidakseen vasten virtaa päivä toisensa jälkeen, puhuakseen jännittyneen vihamielisen huomion ilmapiirissä ja ollakseen yksinään kaikkia tai lähes kaikkia vastaan!

Perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa tehtiin tietysti myös sellaisia päätöksiä, joita Robespierre tuki ja jotka hän hyväksyi. Kokous hyväksyi tunnetusti joukon feodalisminvastaisia ja siis eittämättä edistyksellisiä asetuksia. Sellainen oli kuulu Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus, jolla oli suuri vallankumouksellinen merkitys. Se heijasti muita selkeämmin feodalisminvastaiseen taisteluun nousseiden kansanjoukkojen voimallista vallankumouksellista purkausta. Muista edistyksellisistä päätöksistä mainittakoon asetukset säätyjen ja periytyvien arvonimien hävittämisestä, Ranskan vanhan feodaalisen hallinnollisen jaon poistamisesta (se oli jakanut Ranskan muutamaan toisilleen vieraaseen maakuntaan) ja uuden yhdenmukaisen hallinnollisen departementtijaon luomisesta, samoin asetukset kirkon omaisuuden ottamisesta yhteiskunnan haltuun, papiston siviiliasemasta, säännöstelyn, ammattikuntarajoitusten ja muiden teollisuuden ja kaupan kehitystä jarruttaneiden esteiden purkamisesta sekä asetukset lehdistön- ja uskonnonvapaudesta.

Hyväksyessään tuon edistyksellisen lainsäädännön Robespierre näki sen kuitenkin ainoastaan alkuna. Oli selvää, etteivät nuo lait yksin riittäneet. Kokouksen liberaalin enemmistön mielestä taas vallankumouksen tehtävät päättyivät tuon lainsäädännön toteuttamiseen. Se katsoi, että politiikan piti tästä eteenpäin suuntautua vallankumouksen valloilleenpäästämisen ja laajentamisen sijasta sen kaventamiseen ja jarruttamiseen sekä kansanjoukkojen aloitteellisuuden rajoittamiseen.

Tuossa epätasaisessa taistelussa, jossa oli käytettävä hyväkseen pieninkin asemien vahvistamismahdollisuus, Robespierre nojautui usein perustuslakia säätävän kansalliskokouksen alkuajan edistykselliseen lainsäädäntöön ja asetti sen vastakkain myöhemmän ajan taantumuksellisen lainsäädännön kanssa. Kokouksessa käsiteltiin pitkään kysymystä, tulisiko äänioikeuden saamisen edellytykseksi määrätä tietty varallisuuden alaraja. Kansalliskokouksen liberaalit porvariedustajat vaativat omaisuuskynnystä ja saivat sen läpi. Lain käsittelyn aikana Robespierre asetti nuo taantumukselliset esitykset moneen otteeseen vastakkain Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen periaatteiden kanssa, joita hän nimitti "järkähtämättömiksi ja pyhiksi".

"Jotkut sanovat teille hyväksyvänsä yleensä ottaen oikeuksien julistuksen periaatteet, mutta lisäävät, että noita periaatteita voidaan soveltaa eri tavoin. Siinä on vielä yksi suuri harhakäsitys. Kyse on oikeudenmukaisuuden ja luonnollisen oikeuden periaatteista eikä mikään ihmisen säätämä laki voi niitä muuttaa... Miten me muka voisimme soveltaa niitä väärällä tavalla?"[103]

Tuollainen taistelumenetelmä oli taktisesti vahva. Robespierre paljasti, miten kansanvastaiset ja itsekkäät

motiivit liberaalien perustuslaillisten politiikalla oli, kun nämä pakottivat maan hyväksymään rajoitetun äänioikeuden, rikkaita varten laaditun perustuslain. Hän osoitti myös, miten nämä samalla kajosivat kansan perusoikeuksiin, vieläpä mitätöivät pilkallisesti juuri ne Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen periaatteet, jotka samainen perustuslakia säätävä kokous oli julistanut pyhiksi.[104]

Robespierre ei rajoittunut pelkästään enemmistön harjoittaman politiikan kriittiseen kieltämiseen. Merkittävä piirre hänen puheissaan perustuslakia säätävässä kokouksessa vuosina 1789—1791 oli, että hän toi yhtä johdonmukaisesti ja itsepintaisesti julki myönteisen demokraattisen uudistusohjelman.

”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina lain edessä”, sanottiin Ihmisoikeuksien julistuksessa. Perustuslain äänioikeusrajoitus (sensus) ja kansalaisten jakaminen ”aktiivisiin” ja ”passiivisiin” kumosivat suoraan julistukseen kirjatun ensimmäisen ja tärkeimmän oikeuden.

Miten tuo ehdoton oikeus sitten olisi voitu toteuttaa käytännössä? Toteuttamisen ensimmäisenä ja välttämättömänä ehtona oli yleinen äänioikeus. (Tässä ei ole tarpeen selvittää juurta jaksain sitä, että muiden tuon ajan poliitikkojen tapaan Robespierre ei ottanut lukuun yleisen äänioikeuden ulottamista naisiin. Se kysymys ei ollut juurikaan esillä 1700-luvulla.) Robespierre puolusti yleisen äänioikeuden periaatetta lukuisissa puheissa ja kirjoituksissa. Hänen mielestään kansa (työihmiset, talonpojat ja käsityöläiset) oli kansakunnan arvokkainta osaa, kun taas rikkaisiin liittyvät paheet ja rikokset. Arvostellessaan äänioikeutta rajoittavan vaalijärjestelmän luonnosta Robespierre käytti rousseaulaisia perusteluja: köyhyys on hyve, rikkaus on rikollista. ”...Missä oikeastaan on omaisuuksien äärimmäisen epätasaisuuden syy? Miksi kaikki rikkaudet keskittyvät harvoihin käsiin? Eikö syy olekin huonoissa laeissa, huonoissa hallituksissa ja lopulta turmeltuneiden yhteiskuntien kaikissa paheissa?”[105]

Robespierre paljasti kahden ohjelman — sensusvaalijärjestelmän ja yleisen äänioikeuden — välisen kilpailun kahden erilinjan yhteenotoksi, ei lainopillisessa eikä edes poliittisessa, vain syvällisimmässä, sosiaalisessa mielessä.

Mikä kiistassa oli olennaista? Robespierre porautui aivan sen ytimeen. ”...Rikkaat tavoittelevat kaikkea, he haluavat anastaa kaiken itselleen ja hallita kaikkia. Väärinkäytökset ovat rikkaiden asia ja alue, rikkaat tietävät onnettomuutta kansalle. Kansan etu on yleinen etu. Rikkaiden etu on yksityinen etu. Mutta te haluatte ajaa kansan mitättömyyteen ja tehdä rikkaista kaikkivoipia.”[106] Näin Robespierre paljasti jälleen poliittisten kiistojen luokkaolemuksen.

Sekä perustuslakia säätävän kokouksen väittelyissä että Ranskan suuren vallankumouksen ensi vuosien koko poliittisessa kirjallisuudessa Robespierre arvosteli kaikkein syvällisimmin äänioikeutta rajoittavaa vaalijärjestelmää; samoin hän perusteli syvällisimmin kansan lailliset oikeudet yleiseen äänioikeuteen.

Samoista peruslähtökohdista käsin Robespierre vaati tuon periaatteen johdonmukaista soveltamista, kansan ensisijaisuutta ja ylivaltaa käytännössä. Hän näki selvästi vaaran: rikkaat halusivat anastaa vallan ikuisiksi ajoiksi käsiinsä ja alistaa kansan itselleen. Tätä päämäärää palveli myös varallisuuskynnyksen käyttöönotto kansalliskaartiin pyrittäessä. Robespierre vastusti sitä erittäin päättäväisesti. Kansalliskaarti oli perustettu synnyinmaan ja vapauden puolustamista varten. ”Aseen kantaminen synnyinmaan puolustamiseksi on jokaisen kansalaisen oikeus.” Eikä köyhillä ollut siihen suinkaan pienempi, vaan suurempi oikeus kuin rikkailla. Kansalliskaarti pystyisi täyttämään paikkansa ja tehtävänsä vain mikäli se kehittyisi siksi, mikä sen piti olla, aseistautuneen kansan organisaatioksi.[107]

Robespierren demokraattinen ohjelma edellytti tekoja, jotka antaisivat jonkinlaisen takuun toimeenpanovallan vaarallista voimistumista vastaan. Syyskuussa 1789 Robespierre teki esityksen edustajien vuosittaisesta uudelleenvalinnasta. Myöhemmin hän ehdotti lakiasäätävän kokouksen edustajamäärän kohottamista tuhan-

teen.[108] Hän vaati, että toteutettaisiin viranhaltijoiden tilivelvollisuus äänestäjilleen.

Lähes kaikki demokraattiset esitykset, jotka Robespierre teki vuosina 1789—1791, toteutuivat myöhemmin 1793 hyväksytyssä toisessa tasavaltalaisessa perustuslaissa.

Oliko noilla esityksillä minkäänlaista menestystä niinä vuosina, jolloin Arrasin edustaja toi ne ensi kertaa perustuslakia säätävän kokouksen käsiteltäviksi? Ei minkäänlaista. Perustuslakia säätävä kokous hyväksyi Robespierren esityksistä tuskin ainuttakaan.

Robespierreä kuunneltiin. Hän pakotti ja totutti muut kuuntelemaan itseään. Oli jo kaukana takanapäin se aika, jolloin itsevarmat, voimakkaita elämyksiä janonneet edustajat sinkauttelivat pisteliäitä repliikkejään Arrasin kaupungin edustajalle. Nyt he jo pelkäsivät tuota aina huolellisesti pukeutunutta, puuteroitua peruukkia päässään pitävää nuorta miestä, joka ilmaisi näkemyksensä hiljaisella mutta varmalla äänellä ja oli lahjomaton ja peloton. Häntä kuunneltiin, vieläpä tarkkaavaisesti. Oli tarpeen tietää, mitä hän halusi, jotta sitten voitaisiin äänestää yksimielisesti hänen esityksensä nurin.

Vaikka Robespierren kansalliskokouspuheet jäivät käytännössä vaille tulosta, se ei hämmentänyt häntä väähääkään. Kun kokouksen liberaali porvarienemmistö oli torjunut jonkun hänen esityksensä, hän oli jo seuraavana päivänä jälleen valmis puhumaan ja perustelemaan uusin argumentein puolustamiaan demokratian periaatteita.

Oliko kyseessä siis fanaatikko, tosiasioista piittaamaton sokea jukuripää, pakkomielteiden riivaama kiihkoilija?

Ei toki, Robespierren luonteessa, henkisessä rakenteessa tai ajattelussa ei ollut mitään "donquijotemaista".

Tuo nuori mies uskoi vankasti, että hänen vakaumuksensa olivat oikeita. Hän uskoi, että on välttämätöntä antaa kaikkensa voimiaan säästämättä viimeiseen hengenvetoon asti kansan ja vallankumouksen puolesta. Hänessä tuntui ajatusten ja tunteiden ylevyys yhdistyneen tarkkaan kotkankatseeseen, taipumattomaan tahtoon sekä terävään älyyn.

Tuolla Rousseaun oppilaalla ja seuraajalla, joka ihaili tasa-arvon ja vapauden apostolin kaikkia hyveitä, ei ollut sitä sisäistä ristiriitaisuutta, epäilyksiä eikä haaveellisuutta, mikä oli niin ominaista "suurelle Geneven kansalaiselle". Hän tiesi aina, mitä halusi ja miten saavuttaa haluamansa. Hän oli toiminnan ihminen.

Kaikki se, mikä Arrasin edustajan puheissa tuntui käytännöllisistä porvaripoliitikoista, liikemiesedustajista "abstraktilta", "kirjanoppineen viisaudelta" tai vaarallisilta houreilta, oli todellisuudessa tarkka ilmaisu hyvin laajojen kansanjoukkojen vaatimuksista. Ajatukset kansan suvereniteetista, poliittisesta ja sosiaalisesta tasa-arvosta olivat punaisena lankana lähes kaikissa Robespierren perustuslakia säätävässä kokouksessa ja jakobiiniklubissa vuosina 1789—1791 pitämissä puheissa. Juuri nuo perusajatukset ilmaisivat välillisesti kansan, siis ennen kaikkea talonpoikien, käsityöläisten, työläisten sekä demokraattisen porvariston (pikkuporvariston ja osittain porvariston keskikerroksen) päävaatimuksia. Samassa välillisessä muodossa nuo ajatukset heijastivat pääosin vallankumouksen objektiivisia perustehtäviä.

Robespierren puheet eivät pystyneet muuttamaan kansalliskokouksen enemmistöön kuuluneiden edustajien näkemyksiä. Nämä edustivat suurporvaristoa ja tavoittelivat avoimesti valtaa ja hyötyä. Robespierre tiesi sen. Hän puhuikin kansalliskokouksen edustajien kautta kansalle.

Robespierren ääni kuultiin. Hänen kansansuosionsa alkoi kasvaa nopeasti jo vuodesta 1790. Arrasin edustaja, jonka puheita lehtien oli pakko julkaista, ilmaisi monien ranskalaisten mielessä liikkuvia ajatuksia, pyrkimyksiä ja toiveita.

Nuori Saint-Just kirjoitti Robespierrelle elokuussa 1790 Blérancourtista: "En tunne Teitä, mutta olette suuri ihminen. Te ette ole vain yhden maakunnan edustaja, Te edustatte koko ihmiskuntaa..." [109]

Niukasti kehuja jakanut Marat, joka ei tuntenut Robespierreä vielä henkilökohtaisesti mutta oli lukenut hä-

nen puheitaan, kirjoitti jo marraskuussa 1789, että "hänen nimensä pysyy rehellisille kansalaisille aina rakkaana". Vuoden kuluttua, lokakuussa 1790 hän kutsui Robespierreä ainoaksi suurten periaatteiden innoittamaksi edustajaksi, "ehkä ainoaksi todelliseksi isänmaanystäväksi senaatissa" (Ei silti tule unohtaa, että Marat esitti silloin tällöin myös kriittisiä arvioita Robespierrestä).

Edistyksellisten poliitikkojen ohella myös vallankumouksen rivimiehet maaseudulla ja Pariisissa kuuntelivat Robespierren ääntä ja ilmaisivat hänelle lämpimän hyväksyntänsä. Avignonin kunnanhallituksen jäsenet esittivät Robespierrelle erikoiskiitoksen hänen "erinomaisesta puheestaan" joulukuussa 1790. He kirjoittivat innoissaan liioitellen: "Mikäli Teidän niin voittoisasti perustelemanne periaatteet tunnettaisiin kaikkien maailman kansojen keskuudessa, ei pian olisi jäljellä yhtään tyrannia."[110] Kirjeessään 27. toukokuuta 1791 Marseillen kunnanhallitus nimitti Robespierreä "ihmiseksi, jonka nerous ja sydän palvelevat uskollisesti yhteiskunnan asiaa ja jota me opimme rakastamaan yhä enemmän ja enemmän sitä mukaa, kun luemme hänen puhujakorokkeelta pitämiään erinomaisia puheita". Pariisin kordeljeeriklubi, Marseillen, Varsailles'n, Toulonin ja muiden kaupunkien klubit, poliitikot ja yksityishenkilöt lähettivät Robespierrelle kirjeitä, joissa vakuuttivat olevansa solidaarisia ja hyväksyvänsä hänen poliittiset puheensa.[111]

Robespierren maine kasvoi nopeasti koko maassa. Kansalliskokouksessa hänen puheensa saivat kuitenkin edelleen salista vastaansa kylmän vihamielisen varuillaanolon tai paheksunnan kumean jylinän. Robespierren ääni oli terävä muttei voimakas. Hän ei pystynyt huutamaan melun yli. Hän oli likinäköinen, siristeli silmiään ja laittoi joskus jopa lasit silmilleen. Todennäköisesti hän ei nähnyt kolmatta-neljättä penkkiriviä edemmäs. Hän ei pystynyt tempaamaan puheillaan mukaan perustuslakia säätävän kokouksen kuulijakuntaa. Tosin hän ei puhunutkaan noille juhlapukuisille herroille, jotka olivat aina uppoutuneina kunnianhimoisiin aatoksiinsa tai itsekkääseen laskelmointiin. Hänen siristävä katseensa

liukui edustajien päiden yli, noiden puuteroitujen peruukkien yli. Robespierre katseli tulevaisuuteen.

V

Varennesin kriisi, joka syntyi kesä-heinäkuussa 1791 kuningasparin pakoyrityksen ja vangitsemisen johdosta, paljasti vallankumouksen syvät sisäiset ristiriidat.

Nimensä kriisi sai rajan lähellä sijaitsevasta Varennesin paikkakunnasta, missä karkulaiset otettiin kiinni. Kansa palautti kuningasparin sieltä Pariisiin. Kesäkuun 21. päivästä lähtien alkoi Pariisissa ja muualla maassa esiintyä kuningasvallan vastaisia levottomuuksia. Kriisi päättyi siihen, että kansan mielenosoitus Pariisissa hajotettiin ampumalla 17. heinäkuuta 1791.

Kansan kauhistuttava suuttumus sen vaatiessa kuninkaan asettamista tuomiolle ja tasavalta-ajatuksen nopea menestys olivat ainoastaan ulkoinen ilmaus joukkojen suuresta tyytymättömyydestä. Kahtena vallankumousvuotena kansa ei ollut saanut toteutetuksi perusvaatimuksiaan. Ratkaisua odotti ennen kaikkea agraarikysymys: feodalismin, feodaalisten rasitteiden ja maaomistuksen hävittäminen. Talonpojat, kaupunkiköyhälistö ja osa porvariston keskikerrosta olivat tyytymättömiä vallankumouksen käytännön tuloksiin. Vallankumous ei ollut tuonut suuriakaan muutoksia niiden sosiaaliseen asemaan. Tyytymättömyyttä "kuumensi" äärimmäinen ärtymys vallan anastanutta suurporvaristoa kohtaan. Ärtymys kohdistui sen itsekkääseen ja demokratianvastaiseen politiikkaan, joka toteutui perustuslakia säätävän kokouksen lainsäädännössä.

Vaikka kansan laajan tyytymättömyyden juuret olivat hyvin syvällä ja liittyivät vallankumouksen kaikkiin ratkaisematta jääneisiin ydinkysymyksiin, Varennesin kriisin aikaan pinnalle nousivat kuitenkin vain poliittiset kysymykset kuningasvallan ja tasavallan kohtalosta.[112]

Maximilien Robespierre oli siihen asti ollut poliitikkona aikaansa edellä. Varennesin kriisin aikana tapahtumien kulku jätti hänet jälkeensä. Hänen ottamansa kanta oli äärimmäisen ristiriitainen.

Uutinen kuninkaan paosta järisytti Pariisia 21. kesäkuuta 1791. Kaduilla ja julkisissa tiloissa rikottiin Ludvig XVI:n patsaita. Tuona päivänä Robespierre puhui jakobiiniklubin kokouksessa. Hän hyökkäsi hänelle ominaisella pelottomuudella silloin vielä voimakasta kansalliskokouksen enemmistöä vastaan. Robespierre syytti kansalliskokousta siitä, että se "on pettänyt kansakunnan edut", koska koko sen politiikka on ollut tapahtuneen valmistelua. Hänen puheensa ravisutti jakobiineja. Kun hän sanoi, että hän pitäisi "kuolemaa helpotuksena", koska se estäisi häntä "näkemästä väistämättömät onnettomuudet", salin 800 kuulijaa ympäröi hänet tiiviinä seinänä. Kuului huutoja: "Me kuolemme yhdessä sinun kanssasi!"[113]

Seuraavina päivinä, kun kuningasvaltaan liittyneistä harhakuvitelmista vapautuneet pariisilaiset demokraattiset järjestöt (kordeljeeriklubi, sosiaalinen klubi, osa jakobiineista, kansan yhdistykset) puhuivat monarkian lakkauttamisesta ja tasavallan julistamisesta, Robespierre kieltäytyi kuitenkin yhtymästä niiden vaatimuksiin.

Niin sanottua triumviraattia (sen muodostivat edustajat Antoine Barnave, Adrien Duport ja Alexandre Lameth, jotka johtivat ns. perustuslaillisten ryhmää Mirabeaun kuoleman jälkeen) seuraavat kansalliskokouksen porvarilliset perustuslailliset esittivät valheellisen version "kuninkaan ryöstöstä", koska he pelkäsivät kaikkein eniten vallankumouksen kehittymistä pitemmälle. Robespierre taisteli tällöin ainoana edustajana perustuslaillisten ajamaa ratkaisua vastaan.

Hän osoitti samanlaista lujuutta ja leppymättömyyttä poliittisia vastustajiaan kohtaan ensimmäisen hajaannuksen tapahduttua jakobiiniklubissa 16. heinäkuuta 1791. Suurporvaristoa edustanut oikeistolainen osa, joka oli ryhtynyt vastatoimiin estääkseen vallankumousta kehittymästä edelleen, lähti jakobiiniklubista ja perusti uuden klubin, feuillanttiklubin. Siitä lähtien ns. perustuslaillisia alettiin tavallisesti kutsua feuillanteiksi.

Kansan mielenosoituksen hajottaminen ampumalla 17. heinäkuuta 1791 osoitti niin sanottujen perustuslaillisten eli kuningasmielisen suurporvariston ryhmittymän

muuttuneen avoimen vastavallankumoukselliseksi voimaksi. Vielä silloinkin Robespierre horjui yhä vallan muotoa koskeneessa kysymyksessä rohkenematta tukea vaatimusta tasavallasta.

Robespierren kannan ristiriitaisuus Varennesin kriisin aikoihin oli ilmiselvä. Se on tietenkin syytä myös tunnustaa virheelliseksi.

Robespierren horjunta tasavalta-asiassa johtui vanhoista, hänen moneen kertaan julkituomistaan epäilyksistä, että tasavallasta voi tulla porvarillisen harvainvallan muoto. Aikaisemmin, kun joukkojen monarkistiset harhakäsitykset olivat vahvoina, tasavallan aliarvioinnilla ei ollut käytännön merkitystä. Varennesin kriisi nosti nyt päiväjärjestykseen kysymyksen tasavallasta. Uudessa tilanteessa Robespierren kielteinen tai epäilevä suhtautuminen tasavalta-vaatimukseen muuttui virheelliseksi. Myös Marat'lla oli tuolloin samantyyppinen ja yhtä virheellinen kanta tasavallan julistamiskysymykseen.[114]

Robespierre, joka ymmärsi oikein ja tarkkanäköisesti vallankumouksen perustehtävät sekä ajoi kansan vaatimuksia, kiinnitti noina vallankumouksen ensi vuosina päähuomionsa poliittisiin eikä niinkään sosiaalisiin kysymyksiin. Sen voi tietenkin ymmärtää ja selittää. Hänen toimintaansa ohjasivat huomattavassa määrin perustuslakia säätävässä kokouksessa käsiteltävät kysymykset ja ne olivat etupäässä poliittisia.

On myös tunnustettava, että kaikista kansalliskokouksen edustajista Robespierrellä oli radikaalein kanta tärkeimpään sosiaaliseen ongelmaan, talonpoikaiskysymykseen.

Hän piti muutaman puolustuspuheen koskien talonpoikien etuja. Hän piti talonpoikien voimankäyttöä oikeutettuna vihattuja tilanherroja vastaan. Hän vaati triage-oikeuden (tämä oli feodaaliherrojen oikeus ottaa kolmannes yhteismaista käyttöönsä) lopettamista ja maan palauttamista talonpojille. Feodaalit olivat ryöstäneet maat itselleen vuonna 1669 kuninkaan käskyn turvin.[115]

Silti ei voi olla huomaamatta, ettei Robespierren talonpoikaiskysymykseen kiinnittämä huomio vastannut

sen todellista merkitystä vallankumouksessa. Hän ei luultavasti vielä tiedostanut, miten elintärkeätä talonpoikien perusvaatimusten ensi tilassa tapahtuva ratkaiseminen oli vallankumoukselle.

Robespierre pysyi vaiti, kun perustuslakia säätävässä kokouksessa kesäkuussa 1791 käsiteltiin Le Chapelier'n lakia. Tuo laki kielsi työläisiltä järjestäytymis- ja lakko-oikeuden.[116] Vakaumuksellisena demokratian esitaistelijana hänen olisi pitänyt nousta vastustamaan päättäväisesti avoimen työläisvastaista lakia. Mutta niin ei käynyt. Robespierre ei esiintynyt Le Chapelier'n lakia ja sen käytäntöön soveltamista vastaan vuonna 1791 eikä jatkossakaan.

Yllä sanotusta seuraa, että myös 1700-luvun Ranskan suuren vallankumouksen johtajista parhaimmalla oli virheitä, heikkouksia ja erehdyksiä. Joitakin niistä hän ei pystynyt voittamaan myöhemminkään. Esimerkiksi se välinpitämättömyys, jota Robespierre osoitti työläisten etuja kohtaan Le Chapelier'n lain hyväksymisvaiheessa, säilyi hänellä myös jakobiinidiktatuurin aikana.

Joitakin virheellisiä käsityksiään Robespierre kuitenkin korjasi. Vallankumous opetti Robespierreä. Hän kulki yhtä jalkaa vallankumouksen kanssa. Vallankumousprosessin kehityksen myötä Robespierren käsitys vallankumouksen tehtävistä tuli laajemmaksi, syvällisemmäksi ja oikeammaksi. Hänen voimansa oli siinä, että hän osasi kuunnella kansan ääntä ja ottaa sen huomioon. Marat'lla oli tapana ojentaa joukkoja, suunnata niille julkisia moitteita. Siinä suhteessa Robespierre erosi hänestä. Robespierre ei koskaan tuominnut kansaa. Hänen mielestään kansa oli vapauden tärkein tuki ja aina oikeassa.

Varennesin kriisi oli aiheuttanut ulkopolitiikan alueella kasvaneen interventiouhkan Euroopan monarkioiden taholta. Keisari Leopold II ja Preussin kuningas Fredrik Vilhelm II allekirjoittivat julistuksen yhteisistä toimista Ranskan kuninkaan tukemiseksi 27. elokuuta 1791 Pillnitzin linnassa Saksissa. Myöhemmin, 7. helmikuuta 1792 Itävalta ja Preussi solmivat liittolaissopimuksen, joka oli suunnattu vallankumouksellista Ranskaa vastaan.

Lokakuusta 1791 alkaen Brissot ja muut girondistijohtajat ryhtyivät pitämään sytyttäviä puheita, joissa he kutsuivat vallankumouksellista Ranskaa aloittamaan tyrannienvastaisen vapaussodan interventiota odottamatta. Vallankumouksellisen sodan propagoiminen sai vastakaikua isänmaallisesti asennoituneilta kansanjoukoilta.[117]

Sodan aloittamiskutsu sai kuitenkin tukea myös toiselta taholta. Ludvig XVI ja Marie Antoinette, joista oli tullut epäonnistuneen pakoyrityksensä jälkeen tosiasiassa kansan kruunattuja vankeja, asettivat kaiken toivonsa sotaan. Ainoastaan vierasmaalaisten maahantunkeutujien pistimet voisivat palauttaa Ranskan kuninkaalle hänen menettämänsä rajoittamattoman vallan.

Perustuslakia säätävä kokous päätti työnsä syyskuussa ja 1. päivänä lokakuuta aloitti toimintansa lakiasäätävä kansalliskokous, joka oli valittu äänioikeutta rajoittavan sensusvaalijärjestelmän mukaan.

Kolme vuotta valtavaa painetta ja työtä oli takana. Nyt Robespierre sai lopulta mahdollisuuden vetää henkeä. Perustuslakia säätävä kokous oli näet päättänyt, ettei yksikään sen edustajista saanut toimia edustajana lakiasäätävässä kokouksessa. Se koski luonnollisesti myös Robespierreä. Hän matkusti puoleksitoista kuukaudeksi kotikaupunkiinsa Arrasiin. Kun Robespierre palasi Pariisiin, siellä vallitsi suuri kiihtymys. Kaikkialla puhuttiin vain lähestyvästä sodasta. Brissot ja hänen kannattajansa, jotka esittivät tunnuksen kansojen sodasta tyranneja vastaan, otettiin vastaan myrskyisin suosionosoituksin jakobiiniklubissa ja kansan yhdistyksissä.

Robespierre katseli hetken aikaa ympärilleen. Hänen piti saada tilanne selville. Joulukuun 12. päivän puheessaan jakobiiniklubissa Robespierre aloitti varovasti, mutta sitten toisessa laajassa loistavassa puheessaan 18. joulukuuta samassa paikassa hän arvosteli jo murhaavasti Brissot'n tuhoisaa seikkailupolitiikkaa. Robespierre ennusti suurenmoisen tarkkanäköisesti, että Ranskan tilanteessa sota palvelisi hovia ja vastavallankumousta. Kansan isänmaallisia tunteita hyväkseen käyttävät puhujat vain auttoivat hovia toteuttamaan salaiset petolli-

set suunnitelmansa saattaa Ranska loukkuun. Päävihollinen ei ollut maan ulkopuolella, vaan sen sisällä.

"Koblenziin, te sanotte, Koblenziin!" Robespierre väitteli Brissot'n kanssa. "Ikäänkuin kansan edustajat voisivat täyttää kaikki velvollisuutensa lahjoittamalla kansalle sodan. Vaaniiko vaara sitten Koblenzissa? Ei, Koblenz ei suinkaan ole toinen Karthago. Pahan tyyssija ei ole Koblenzissa. Se on meidän keskuudessamme, se on teidän povellanne."[118]

Kolmannessa ja neljännessä sotaa käsitelleessä puheessaan (25. tammikuuta ja 10. helmikuuta 1792) Robespierre perusteli jälleen kerran loistavin argumentein ajatustaan. Hän piti päätehtävänä taistelua sisäistä vastavallankumousta vastaan. Niin kauan kuin tämä tehtävä oli ratkaisematta, ei ollut mahdollista voittaa ulkoista vastavallankumousta.[119]

Robespierre paljasti, miten vaarallista girondistijohtajien vallankumouksellinen sanahelinä ja sotaisa keikailu oli vallankumoukselle. "Nämä eivät voineet hillitä haluaan ryhtyä sotaan, joka näytti heistä kaiken hyvän alulta." Robespierre torjui kevytmielisen ja rikollisen leikittelyn sodalla. "Kansakunta ei kieltäydy sodasta, mikäli se on välttämätön vapauden saavuttamiseksi. Kansakunta haluaa kuitenkin vapautta ja rauhaa, jos se on mahdollista, sekä torjuu jokaisen sotasuunnitelman, joka on suunnattu vapauden ja perustuslain tuhoamiseen vaikkapa sen puolustamisen nimissäkin."[120]

Robespierre näkyi ymmärtävän syvällisesti vallankumouksellisen ulkopolitiikan periaatteita. Hän torjui täysin girondistien "äärivallankumoukselliset" ajatukset ja suunnitelmat "vapautussodasta" — eli nykykielellä ilmaisten "vallankumouksen maastaviennistä".

"Mitä jos vieraat kansat, Euroopan valtioiden sotilaat eivät osoittaudukaan niin filosofisiksi ja kypsiksi vallankumoukseen kuin te oletatte, samanlaiseen vallankumoukseen kuin se, jota teidän itsenne on niin vaikeata viedä loppuun? Entäpä jos he saavatkin päähänsä, että heidän ensimmäisenä huolenaan tulee olla arvaamattoman hyökkäyksen torjuminen paneutumatta sen pohdiskeluun, millä demokratian tasolla ulkoa saapuneet kenraalit ja sotilaat ovat?" Robespierre kyseli ironisesti "tyrannien kukistamisen" kannattajilta.

Hän esitti perustellun epäilyksen, että "aseellinen maahanhyökkäys saattaa vieroittaa kansat meistä sen sijaan että lähentäisi niiden pyrkimyksiä meidän lakeihimme". Robespierre torjui päättävästi girondistien niin mielellään propagoiman ajatuksen, että vapaus voidaan tuoda kansoille pistinten kärjillä.[121]

Robespierren viisaat varoitukset eivät pystyneet muuttamaan edes jakobiinien käsityksiä. Helmikuussa 1792 jakobiiniklubi hyväksyi jäsenilleen osoitetun vetoomuksen. Siinä sanottiin, että "kansakunta haluaa sotaa"; se odottaa vain sitä, milloin toivottu hetki on käsillä ja kansojen ja kuninkaiden suuri riita ratkaistaan taistelukentällä.[122] Vaikutusvaltaisista poliitikoista Robespierreä kannatti ainoastaan Marat, jonka kanta oli lähellä hänen näkemyksiään.[123] Marat palasi kuitenkin Englannista, missä hänen oli ollut pakko piileskellä, vasta huhtikuussa 1792. Girondistihallitus oli jo tällöin perustettu ja kysymys sodasta oli ennalta ratkaistu. Robespierre sen paremmin kuin Marat'kaan eivät onnistuneet vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Huhtikuun 20. päivänä 1792 Ranska julisti sodan Itävallan keisarille, "Unkarin ja Böömin kuninkaalle".

Sota alkoi ja entiset riidat menettivät merkityksensä. Nyt oli edessä uusi tehtävä. Koska sota kerran oli käynnissä ja se oli objektiivisesti oikeudenmukainen puolustussota taantumuksellisia itsevaltiaita vastaan, niin sitä piti käydä vallankumouksellisena kansan sotana.

Siinä poliittinen ohjelma, jota Robespierre nyt ajoi. Hän puolusti sitä jakobiiniklubin puhujakorokkeelta. Robespierre puhui kuitenkin aina kansaa varten. Siksi hän tarvitsi myös muunlaisen esiintymisareenan, joka olisi vähemmän sattumanvarainen kuin se, minkä hän sai aika ajoin käyttöönsä jakobiiniklubissa. Hän ryhtyi julkaisemaan viikkolehteä *Le défenseur de la Constitution* (Perustuslain puolustaja) maaliskuusta 1792 alkaen.[124]

Kuten Robespierre oli aavistanutkin, muuttui sota Ranskalle hyvin pian sarjaksi epäonnistumisia ja tap-

pioita. Vastoin girondistijohtajien kerskailevia lupauksia ranskalaisjoukot perääntyivät maahantunkeutujien rynnäkön pakottamina. Siihen ei ollut syynä ranskalaissotilaiden urheuden ja rohkeuden puute, vaan se, että armeijaa johtivat kenraalit ja upseerit, jotka eivät halunneet taistella vallankumouksen puolesta. Petturuus tasoitti tien viholliselle. Sen juuret olivat ennen kaikkea kuninkaan linnassa, josta oli tullut vastavallankumouksen ampiaispesä. Sieltä se ulotti ohuet lankansa maahantunkeutuja-armeijoiden esikuntiin.[125]

Lakiasäätävä kokous ja "valtiomiespuolue" (kuten Marat ironisesti kutsui girondisteja näiden istuuduttua ministerintuoleille[126]) eivät kumpikaan halunneet eivätkä kyenneet käymään sotaa vallankumouksellisesti. Maahantunkeutujien armeijat kulkivat kohti Pariisia ajaessaan takaa perääntyviä ranskalaisjoukkoja.

Valtava yhteiskunnallinen kiihtymys valtasi maan vaaran hetkellä. Loukatut kansallistunteet ja pelko isänmaan kohtalosta yhdistyivät nyt kansan suureen tyytymättömyyteen vallankumouksen sosiaalisia ja poliittisia tuloksia kohtaan. Kansa piti nyt kuningasvaltaa, valheellisen, maataan petkuttaneen kuninkaan ja vihatun "itävallattaren" (kuningatar Marie Antoinetten) vehkeilyjä pääsyyllisenä Ranskaa kohdanneisiin onnettomuuksiin. Kesä-heinäkuun vaihteessa sekä Pariisissa että maakunnissa alkoi jo lähes peittelemätön valmistautuminen kuningasvallan kukistamiseen.

Robespierre horjui tässä asiassa vielä keväällä 1792. Hän ei ollut vielä vapautunut vanhasta ennakkoluuloisuudestaan tasavaltalaista valtiomuotoa kohtaan. Hän näki siinä yhä edelleen aristokraattisen senaatin ja diktaattorin piiskan. Kuitenkin hän otti varteen kansan vaatimukset, vaikkei aivan aikanaan; hän pystyi ottamaan oppia kansasta.[127]

Robespierre julkaisi *Perustuslain puolustaja*-lehdessään Pariisiin saapuneiden vapaaehtoisten vetoomuksen, joka uhkui päättäväistä taisteluvalmiutta: "Pariisissa me voitamme tai kuolemme!"[128] Heinäkuussa 1792 Robespierre oli jo luopunut kaikista entisistä epäilyistään ja ennakkoluuloistaan: hän kamppaili kunin-

gasvallan välittömän hävittämisen ja tasavallan julistamisen puolesta. Pelkästään vanhan toimeenpanovallan murskaaminen ei riittänyt. Entä sitten lainsäädäntävalta? Ansaitsiko se luottamuksen?

Voimakkaassa puheessaan jakobiiniklubissa 29. heinäkuuta 1792 Robespierre hahmotteli ohjelman rohkean ja päättäväisen murroksen toteuttamiseksi maan koko valtiollisessa ja poliittisessa järjestelmässä. "Valtio on pelastettava tavalla millä hyvänsä. Perustuslain vastaista on ainoastaan se, mikä johtaa valtion tuhoon."[129]

Se oli aidon vallankumouksellisen puhetta. Mitkään perustuslailliset tai muodolliset esteet eivät hämänneet entistä lakitieteen lisensiaattia. Lakiasäätävä kokous oli osoittanut voimattomuutensa sekä osallisuutensa hovin rikollisiin puuhiin. Sen oli poistuttava näyttämöltä, koska se jätti Ranskan suojattomaksi sotilaallisen yksinvallan ja kapinoitsijoiden pyrkimysten edessä. Konventti! "Kansalliskonventti on ehdottoman välttämätön." Konventti piti luoda toisenlaiselle pohjalle kuin lakiasäätävä kokous, joka ei ollut täyttänyt paikkaansa. "Mistä löytää isänmaanrakkautta ja uskollisuutta yhteistä tahtoa kohtaan, ellei sitten itse kansasta?" Robespierre kyseli. Ja hän vaati täysiä oikeuksia sille "työteliäälle ja jalosydämiselle luokalle", joka oli vailla kansalaisoikeutta. Robespierren mielestä piti kumota äänioikeutta rajoittava varallisuuskynnys, toteuttaa yleinen äänioikeus lainsäädäntö- ja kaikkien muiden elinten vaaleissa sekä perustaa konventti ilmaisemaan kaikkien ranskalaisten tahtoa.[130]

Robespierre ei tyytynyt puheisiin noina ratkaisuhetkinä. Hän otti suoraan yhteyttä maakunnista Pariisiin saapuneisiin vapaaehtoisjoukkoihin ja kannusti niitä ryhtymään suoriin vallankumouksellisiin tekoihin.

Pariisissa neljästäkymmenestä kahdeksasta sektiosta neljäkymmentä seitsemän vaati kuningasta luopumaan vallasta. Koko maa nousi kuningasvaltaa vastaan. Girondistit yrittivät turhaan estää kansanjoukkojen kapinan kaksinaamaisilla liikkeillään ja salaisella yhteistyöllään hovin kanssa. Elokuun 10. päivänä 1792 pariisilaiset kansanjoukot nousivat rinta rinnan vapaaehtoisjouk-

kojen kanssa kapinaan kaikkien vihaamaa monarkiaa vastaan. Kansa voitti. Ludvig XVI suljettiin Templen torniin. Tuhatvuotinen kuningaskunta luhistui. Vallankumous astui uuteen vaiheeseen.

VI

Sen ohella, että elokuun 10. päivän kapina murskasi ja hävitti kuningasvallan, se horjutti myös suurporvariston poliittista herruutta. Voittoisaa kapinaa olivat johtaneet kommuuni ja sen poliittiset innoittajat, jakobiinit. Girondistit eivät tukeneet kapinaa, vaan päinvastoin toimivat sitä vastaan. Siitä huolimatta heidän kuitenkin onnistui käyttää hyväkseen kansan voiton hedelmiä. Vallankäyttö siirtyi käytännössä heidän käsiinsä. Girondistit olivat johtavassa asemassa sekä toimeenpanevassa neuvostossa että lakiasäätävässä kokouksessa.

Näiden niin sanotusti laillisten vallan elinten rinnalle syntyi elokuun kymmenennen jälkeen uusi elin, Pariisin kommuuni. Se ei tukeutunut lain kirjaimeen eikä lailliseen vallan lähteeseen, vaan aseelliseen kapinaan. Lakiasäätävän kokouksen ja Pariisin kommuunin välille syntyi kitkaa heti kuningasvallan kukistamisen jälkeen. Kitka kehittyi pian avoimeksi, leppymättömäksi taisteluksi.

Tuo taistelu oli sisällöltään laajempaa ja syvällisempää kuin pelkkä konflikti kommuunin ja lakiasäätävän kokouksen välillä. Se oli taistelua vuoripuolueen ja girondistien sekä niiden taustalla olevien luokkavoimien välillä. ”Vuorelaisiksi” kutsutut jakobiinit (nimitykset ”vuoripuolue” tai ”montagnardit” siitä, että vasemmiston paikat konventin istuntosalissa sijaitsivat ylimmillä penkeillä) edustivat pikku- ja keskisuuren porvariston, talonpojiston ja kaupunkiköyhälistön liittoa. Vuoripuolueen takana olivat siis ne luokkavoimat, joiden vaatimuksia vallankumous ei ollut toteuttanut ja jotka siksi pyrkivät jatkamaan ja syventämään vallankumousta. Girondistit edustivat kauppa- ja teollisuusporvaristoa sekä maanviljelijäporvaristoa (etupäässä maakunnissa). Päästyään lopulta vallan kahvaan tuo porvariston osa

suhtautui kansaan pelolla ja vihalla; se yritti pysäyttää vallankumouksen eikä halunnut päästää sitä kehittymään pidemmälle. Maa kävi hirvittävää sotaa ja sen taloudellinen tila oli hyvin vaikea. Noissa olosuhteissa vuorelaisten ja girondistien välisestä taistelusta tuli väistämättä äärimmäisen kärkevä.

Robespierren asema tuossa taistelussa oli merkittävä. On todettava, ettei historiatiede ole vielä täysin selvittänyt hänen osuuttaan elokuun 10. päivän tapahtumiin. On kuitenkin varmaa, että hänellä oli suuri poliittinen vaikutus kansan liikehdinnän valmisteluihin. Hän liitti oman henkilökohtaisen kohtalonsa alkaneeseen taistoon. Päiväämättömässä kirjeessään nuoruudenystävälleen Buissartille (Michonin esittämien perustelujen mukaan kirje on laadittu ennen elokuun kymmenettä 1792) Robespierre kirjoitti: ”Jos he (vapaaehtoiset —*A. M.*) lähtevät täältä onnistumatta pelastaa isänmaata, kaikki on tuhon omaa. Olkoonkin, että meidän kaikkien on kuoltava pääkaupungissa, mutta sitä ennen me kokeilemme kaikkein epätoivoisimmatkin keinot.”[131] Sanat ”meidän kaikkien” osoittavat, että hän piti myös itseään yhtenä tulevan kapinan osanottajista.

Elokuun 10. päivänä Robespierre puhui jakobiiniklubissa. Puheen lyhennelmässä luetellaan hänen tekemänsä käytännön ehdotukset: vaatimus kansalliskonventin koollekutsumisesta, asetus Lafayetten julistamisesta petturiksi, vangittujen isänmaanystävien vapauttaminen, kaikkien kansalaisten vapaa pääsy sektioiden istuntoihin, yhteyksien solmiminen sektioiden ja kansan yhdistysten välille sekä kansan tahdon saattaminen kansalliskokouksen tietoon; lisäksi ehdotus kommuunille lähettää komissaarinsa kaikkiin 83 departementtiin. Selostuksen mukaan Robespierre todisteli lisäksi, että ”olisi äärimmäisen ajattelematonta, mikäli kansa laskisi aseensa turvaamatta ennen sitä vapauttaan”.[132]

Vaikka selostus onkin niukkasanainen, voidaan sen sisällön perusteella kuitenkin todeta, että puheen pitäjän on täytynyt kuulua kansankapinan poliittiseen johtoon. Robespierren neuvot kuulostavat toimintaohjeilta. Ne oli osoitettu jakobiineille, mistä seurasi, että hetken ku-

luttua ne levisivät klubin seinien sisältä itse kansan pariin.

Samana päivänä, 10. elokuuta iltapäivällä Robespierre valittiin Pariisin kommuunin ja sen keskusneuvoston jäseneksi.

Vaikka on epäilemättä totta, ettei Robespierre osallistunut katutaisteluihin eikä hyökännyt ase kädessä Tuileries'n palatsiin, niin hänen vaikutuksensa tuon historiallisen päivän valmisteluihin oli todellisuudessa merkittävämpää. Hän kuului kapinan poliittisiin johtajiin. Osallistumisella kansankapinan ja myöhemmin kommuunin johtamiseen oli suuri merkitys Robespierren aatteellis-poliittiselle kehitykselle. Olihan hän tietysti jo heinäkuun 14. päivästä 1789 lähtien ihaillut kansan kapinointia ja hyväksynyt kaikki joukkojen vallankumouksellisen aloitteellisuuden rohkeat ilmaukset. Hän oli silti itse osallistunut ainoastaan laillisissa muodoissa käytyyn taisteluun arvokkaassa perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa, missä jokainen taistelutoveri nojasi moitteettoman lailliseen, äänestäjien valtuutuksella saatuun edustajamandaattiin.

Elokuun kymmenentenä Robespierre joutui ensi kertaa vedetyksi mukaan taisteluun, joka ilmensi joukkojen todellista vallankumouksellista luomisvoimaa. Ensimmäisenä tekonaan tuo luova vallankumouksellisuus kumosi kaikki entiset lait ja asetti muodollisen laillisuuden tilalle kansan korkeimman lain eli vallankumouksellisen välttämättömyyden.

Robespierre pystyi heti käsittämään, että se oli tärkeintä elokuun 10. päivän tapahtumissa, koska hän otti oppia vallankumouksesta ja hänellä oli erikoinen kyky omaksua sen opetukset muita oikeammin ja nopeammin.

Heti kansankapinan jälkeen julkaisemassaan suurenmoisessa artikkelissa *Tapahtumista 10. elokuuta 1792* Robespierre kirjoitti: "Kansat, aina tähän asti veijarit ovat puhuneet teille laeista vain voidakseen orjuuttaa ja tuhota teidät. Todellisuudessa teillä ei ole ollut lakeja. On ollut vain muutamien tyrannien rikollisia juonia. Nuo tyrannit ovat runnoneet valtaan vehkeilyjen avulla

ja he turvaavat voimaan... Heidän rikoksensa ovat pakottaneet teidät ottamaan jälleen kerran oikeuksienne toteuttamisen omiin käsiinne." [133]

Nuo entisen lakimiehen lausumat mielipiteet olivat kuin suuren vallankumouksellisen suusta. Hän ei antanut mitään arvoa muodolliselle laillisuudelle. Hän kielsi sen tyystin ja asetti mitätöimäänsä laillisuutta vastaan korkeimman lain, kansan oikeuksien toteuttamisen kansan voimin.

Robespierre palasi artikkelissaan useaan kertaan elokuun 10. päivän tapahtumien tärkeimpään puoleen eli kansan itsenäisten oikeuksien saavuttamiseen kansan vallankumouksellisen kapinan avulla:

"Koko Ranskan kansa, jota on nöyryytetty ja sorrettu jo ammoisista ajoista alkaen, tunsi, että sille on koittanut hetki täyttää pyhä velvollisuutensa, jonka itse luonto on antanut kaikille eläville olennoille ja sitä suuremmalla syyllä kaikille kansakunnille, eli velvollisuutensa huolehtia omasta turvallisuudestaan vastustamalla urhoollisesti sortoa."

Elokuun 10. päivän kapinassa kansa "toteutti tunnustetun itsemääräämisoikeutensa sekä pystytti oman valtansa ja oikeutensa turvatakseen pelastuksensa ja onnensa... Se toimi kuin korkeimman vallan haltija, joka halveksii tyranneja liian paljon pelätäkseen niitä ja joka on liian varma omasta voimastaan ja asiansa pyhyydestä alentuakseen peittelemään aikeitaan." [134]

Elokuun kymmenennen antaman kokemuksen pohjalta Robespierre kykeni ymmärtämään syvällisemmin joukkojen vallankumouksellisen väkivallan pelastavan merkityksen tietyissä historiallisissa olosuhteissa. Hän näki havainnollisesti, miten loputtoman paljon mahdollisuuksia kätkeytyy kansan uumeniin.

Robespierrestä tuli eräs Pariisin kommuunin vaikutusvaltaisimmista johtajista. Paitsi että hän itse myötävaikutti kommuunin työhön, opetti myös kommuuni puolestaan häntä. Robespierre alkoi ymmärtää asioita, joiden kanssa hän ei ollut aikaisemmin joutunut tekemisiin. Kommuuni oli valtaa, joka ei toiminut perustuslaillisten tai minkäänlaisten muidenkaan laillisten normien

7—689

pohjalla. Se oli valtaa, jonka tuki oli kapinassa; sen toiminnan lähtökohtana oli vallankumouksellinen välttämättömyys tai tarkoituksenmukaisuus.

Robespierren tovereina kommuunissa eivät olleet kuuluisat puhujat, huomattavat kirjailijat tai tunnetut porvarit kuten aikanaan perustuslakia säätävässä kokouksessa, vaan tuntemattomat tavalliset ihmiset, työihmiset, paikallisten sektioiden ja kansan yhdistysten perustason johtajat, joiden nimet tunnettiin vain joidenkin korttelien tai jopa yhden-kahden kadun alueella.

Kommuunissa toimi kivenhakkaajia, kultaseppiä, latojia, kirvesmiehiä, pikkukauppiaita, aloittelevia lehtimiehiä, taiteilijoita, maalareita, konttoristeja, oluenpanijoita... Koko tuo kirjava, meluisa ja taisteleva kommuunin väki, jolla oli tervettä järkeä, käytännön hoksaavaisuutta ja minkään edessä perääntymätöntä uljuutta, oli juuri sitä Ranskan kansaa, joka oli siihen asti ollut perustuslakia säätävän kokouksen edustajan suussa eräänlainen kollektiivinen käsite.

Ollessaan nyt välittömässä yhteydessä Pariisin sanskulotteihin ja käydessään heidän kanssaan jokapäiväistä yhteistä taistelua yhteisiä vihollisia vastaan Robespierre kävi läpi viimeistä vaihetta aatteellis-poliittisessa kehityksessään. Hän julisti avoimesti pitävänsä suuressa arvossa osallistumistaan kommuunin toimintaan ja olevansa ylpeä siitä.

Konventti kokoontui Pariisissa 20. syyskuuta 1792. Se oli valittu Robespierren ja hänen aatetovereidensa ehdotuksen mukaan yleiseen äänioikeuteen perustuvilla vaaleilla. Näytti siltä, että konventin voimasuhteet muotoutuisivat girondisteille suotuisiksi. Maaseudun äänten nojalla he saivat 165 edustajapaikkaa, jakobiineilla niitä oli noin sata. Edustajien valtaenemmistö, noin 480 edustajaa ei kuulunut mihinkään ryhmittymään. Se sai ironisen lisänimen "suo". Tuo edustajajoukko seurasi kullakin hetkellä vahvinta ryhmää. "Suo" tuki aluksi girondisteja, mikä luonnollisesti voimisti näiden asemia konventissa.

Pariisissa ehdokkaana ollut Robespierre meni läpi pääkaupungin edustajista suurimmalla äänimäärällä.

Noihin aikoihin hän oli jo erittäin suosittu koko maassa. Miljoonat ranskalaiset kannattivat nyt ajatuksia, joita Robespierre oli puolustanut niin lujasti ja sinnikkäästi häneen vihamielisesti suhtautuvassa perustuslakia säätävässä kokouksessa. Hän oli osoittanut olevansa oikeassa, mitä tulee kiistoihin poliittisten vastustajien kanssa. Monet hänen ennustuksensa olivat toteutuneet. Jo vuonna 1791 perustuslakia säätävän kokouksen työn loppupuolella tästä Arrasin edustajasta, joka oli ollut Rivarolin tapaisten kuningasmielisten töhertäjien kokkapuheiden maalitauluna, oli tullut maan tunnetuin ja pidetyin kansan edusmies.

Robespierrelle tuli maan kaikilta kolkilta kirjeitä, joissa häntä ylistettiin ja kiitettiin urheudesta, isänmaanrakkaudesta ja kansan etujen puolustamisesta. Perustuslakia säätävän kokouksen päättäjäispäivänä 30. syyskuuta 1791 pariisilaiset kansanjoukot osoittivat hänelle suosiotaan. Jakobiiniklubissa Robespierrellä oli ehdoton arvovalta. Koko demokraattinen lehdistö kirjoitti hänestä syvän kunnioittavaan sävyyn. Marat kirjoitti "maineesta, jota hän on saavuttanut puolustaessaan uskollisesti kansan etuja", "kansan kiintymyksestä, joka oli oikeutettu palkinto hänen kansalaishyveistään."[135]

Hébert huudahti hänelle ominaisella rempseällä tyylillään *Père Duchesne*-lehdessään: "Mielestäni Robespierre on arvokkaampi kuin kaikki Perun aarteet."[136] Näyteikkunoihin alettiin laittaa esille hänen kuviaan.

Robespierren ulkoisessa olemuksessa tai käytöksessä ei ollut mikään muuttunut. Siitä lähtien kun hän muutti Versailles'sta Pariisiin, hän oli asunut kahdessa pienessä huoneessa Saintonge-katu 8:n kolmannessa kerroksessa. Elokuussa 1791 hän muutti puuseppä Maurice Duplayn taloon Saint-Honoré-kadulle. Siellä hän asui puisessa siipirakennuksessa sijaitsevassa huoneessa viimeiseen elinpäiväänsä saakka. Robespierre viihtyi hyvin hiljaisessa, vaatimattomassa asumuksessaan Maurice Duplayn ja tämän pojan Simonin avomielisen sydämellisyyden tähden. Se ei kuitenkaan ollut ainoa tekijä. Hän oli rakastunut Mauricen tyttäreen Eléonoreen ja tuo tunne oli molemminpuolinen. Nuoret kuitenkin lykkäsivät jatkuvasti

avioliiton solmimista odottaen hetkeä, jolloin vapaus voittaisi ja sen viholliset olisi lyöty. Vaikka tuo hetki näytti olevan hyvin lähellä, ei se koskaan koittanut heille.

Robespierre pysyi yhtä köyhänä kuin ennenkin. Hän kieltäytyi viroista, joista hänelle lupailtiin suuria tuloja. Hänen tarpeensa olivat hyvin vaatimattomat. Rahalla ei ollut hänelle mitään merkitystä.

Tavallinen kansa arvosti Robespierren urheaa taistelua kansan etujen puolustajana, hänen epäitsekkyyttään sekä hänen pyrkimystensä ja tekojensa puhtautta. Kansa kiintyi häneen ja antoi hänelle kunnianimen Lahjomaton.

Konventti kokoontui hyvissä merkeissä. Vallankumouksellisen Ranskan armeija saavutti ensimmäisen voittonsa maahantunkeutujista Valmyn taistelussa 20. syyskuuta 1792. Silloin alkoi käänne sotatoimien kulussa. Menestyksen kannustamien vallankumouksellisten pataljoonien painostamina itävaltalaiset ja preussilaiset kääntyivät itää kohti.

Valmyn voiton siivittämät ensimmäiset konventin istunnot sujuivat yhteisen suuren isänmaallisen innostuksen vallassa. Asetus kuninkaan vallan lopettamisesta hyväksyttiin juhlallisesti. Syyskuun 21. päivä 1792 julistettiin "uuden aikakauden" aluksi, tasavallan ensimmäisen vuoden ja vapauden neljännen vuoden ensimmäiseksi päiväksi.

Konventin ja koko maan vallanneen isänmaallisen innostuksen vuoksi jakobiinit ehdottivat girondisteille sovintoa. Heidän pyrkimyksenään oli näet kaikkien vallankumouksellisten voimien yhdistäminen, jotta saavutettaisiin voitto vihollisesta. Marat kirjoitti uuteen lehteensä *Journal de la République* 22. syyskuuta ohjelmallisen artikkelin, jossa ilmoitti siirtyvänsä uuteen taktiikkaan, kaikkien isänmaallisten voimien tiivistämisen ja yhdistämisen taktiikkaan.

Girondistit olivat kuitenkin "juopuneet" maaseudulla saavuttamastaan menestyksestä ja "suon" edustajien tuesta, jonka kestävyyttä he yliarvioivat, eivätkä tarttuneet heille ojennettuun käteen. Girondistit torjuivat sovinnon ja lähtivät kiihkeään hyökkäykseen Vuorta vastaan. Eräät Gironden puhujat, mm. Vergniaud, Lasource, Rebecqui, Barbaroux ja Louvet, syyttivät Robespierreä ja Marat'ta erilaisista ilkitöistä ja pyrkimyksestä diktatuuriin. Vuori otti haasteen vastaan. Kahden ryhmittymän välinen taisto oli syttynyt uudelleen entistä julmempana.

Robespierre vastasi syyttäjilleen muutamissa puheenvuoroissa.[137] Hän torjui kaikki henkilökohtaiset syytökset ja siirsi väittelyn politiikan tasolle. Hän vei kiistan aivan erimielisyyksien ytimeen. "Kansalaiset, halusitteko te todellakin vallankumousta ilman vallankumousta!.. Kuka pystyy osoittamaan tarkasti, missä kansanjoukkojen kapinan vyöryn on pysähdyttävä sen jälkeen kun tapahtumat ovat lähteneet liikkeelle?" Robespierre kyseli edustajilta puheessaan konventissa 5. marraskuuta 1792.[138] Loistavien perustelujensa koko logiikalla hän todisteli, että hänen vastustajansa, girondistit olivat vallankumouksen vastustajia, jotka pyrkivät riistämään kansalta elokuun 10. päivän voiton hedelmät.

Puolustuskannalle jääminen ei ollut Robespierren luonteen mukaista. Hän siirtyi hyökkäykseen. Hän syytti girondisteja salaliitosta Pariisia vastaan sekä yrityksestä asettaa vallankumouksellinen pääkaupunki ja muu maa vastakkain. Robespierre paljasti erinomaisen tarkkanäköisesti girondistien vilpillisyyden ja tahallisen välttelyn heidän puheissaan — välttelyn, jonka taakse kätkeytyi salattua vihamielisyyttä vallankumousta kohtaan ja petollisia aikeita. Girondistit halusivat sitoa kansan kädet ja orjuuttaa sen jälleen käyttäen tekosyynä kiihottajien vastaista taistelua.

Kun konventissa nousi esiin kysymys entisen kuninkaan kohtalosta, Robespierre, Marat ja Saint-Just vaativat kaikkein ankarinta ratkaisua. Robespierre oivalsi sangen hyvin (ja myöhempi tapahtumien kulku vahvisti sen täysin), että girondistit pyrkivät kaikin mahdollisin keinoin pelastamaan Ludvig XVI:n hengen. Kiista entisen monarkin kohtalosta kosketti tuskin lainkaan Ludvigia henkilönä. Kyse oli vallankumouksen kohtalosta, sen etenemisestä tai pysähtymisestä.

Konventtipuheessaan 3. joulukuuta 1792 Robespierre vaati entiselle kuninkaalle kuolemantuomiota. Kuningasta ei pitänyt tuomita vaan rangaista. Syöstessään kuninkaan valtaistuimeltaan kansa itseasiassa päätti, että Ludvig XVI oli kapinoitsija. Häntä ei voida tuomita, koska hänet on jo tuomittu. Vanhojen perustuslakien tilalle oli tullut uusi ylin laki, "kansan etu, joka on itse yhteiskunnan perustana. Oikeus rangaista tyrannia ja oikeus syöstä hänet valtaistuimelta ovat sama asia. Kapina on oikeudenkäyntiä tyrannia vastaan ja hänen valtansa kukistaminen on sen tuomio. Rangaistus on sellainen, jota kansan vapaus vaatii. Kansat eivät tuomitse niinkuin tuomioistuimet; ne eivät langeta tuomioita. Ne syytävät salamoita. Kansat eivät tuomitse kuninkaita, ne syöksevät heidät olemattomuuteen".[139]

Noin saattoi puhua vain todella suuri kumousmies. Huomionarvoista on, että nuo vallankumouksellisen pelottomat sanat lausui poliitikko, joka vielä jonkin aikaa sitten oli perustuslakia säätävässä kokouksessa vaatinut kuolemantuomion lopullista lakkauttamista ja oli hyvin pitkään vastustanut monarkia-instituution kumoamista Ranskassa. Robespierre kulki vallankumouksen kärjessä ja ehkä ennen kaikkea juuri sen tähden, että kykeni kuuntelemaan sen ääntä, pystyi hän omaksumaan vallankumouksen opetukset ja välittämään niitä muille.

Vastoin Robespierren esitystä entinen kuningas Ludvig Capet asetettiin girondistien vaatimuksesta syytteeseen. Syyte käsiteltiin konventissa. Robespierre, Marat ja Saint-Just ajoivat kuninkaan mestausta.[140] Girondistit yrittivät kaikenlaisilla kaksinaamaisilla väistöliikkeillä pelastaa hänen henkensä. Kun konventti kuitenkin Marat'n ehdotuksesta aloitti nimenhuutoäänestyksen, girondistijohtajat käyttäytyivät raukkamaisesti: enemmistö kannatti kuninkaan teloitusta. Konventti langetti Ludvig Capet'lle kuolemantuomion 387 äänellä 334 vastaan. Hänet mestattiin giljotiinissa Pariisin Vallankumousaukiolla 21. tammikuuta 1793.

Kuninkaan kohtalosta konventissa käydyn kamppailun lopputulos osoitti, että girondistien vaikutus oli

alkanut heiketä. Eikä se ollut sattumaa. Vallankumous eteni ja luokkasuhteet muuttuivat.

Sota pitkittyi. Euroopan kuningaskuntien vastavallankumouksellinen liittoutuma laajeni. Itävallan ja Preussin ohella siinä olivat nyt mukana Englanti, Hollanti, Espanja, Napolin kuningaskunta, Sardinia sekä joukko saksalaisia ja italialaisia pikkuvaltioita. Maaliskuussa 1793 leimahti Vendéessa vastavallankumouksellinen kapina. Sieltä se levisi Normandiaan ja Bretagneen. Asemaansa girondistien avulla noussut ja heihin läheisessä yhteydessä ollut kenraali Dumouriez ryhtyi maaliskuussa neuvottelemaan itävaltalaisten kanssa ja yritti kääntää armeijan Pariisia kohti. Dumouriez'n petturuus oli alkuna vallankumousarmeijan sotilaalliselle epäonnelle. Tasavaltalaisjoukot joutuivat perääntymään kaikilla rintamalohkoilla maahantunkeutujajoukkojen ylivoiman edessä.

Maan elintarviketilanne kehittyi uhkaavaksi. Hintojen nopea kallistuminen johti ankaraan puutteeseen käsityöläisten, työläisten ja köyhälistön keskuudessa. Pariisissa ja muissa kaupungeissa syttyi levottomuuksia. Ns. raivopäiden[141] esiinnostettu vaatimus kiinteiden hintojen ("hintakaton") määräämisestä elintarvikkeille sai tukea kaupunkiköyhälistöltä.[142] Vallankumouksen tärkein kysymys, agraariongelma oli edelleen ratkaisematta ja malttinsa menettäneet talonpojat ilmaisivat avoimesti tyytymättömyytensä. Talonpoikaislevottomuudet voimistuivat jälleen syksyllä 1792.

Girondisteilta puuttui taito ja halu ratkaista syvenevä kriisi rohkeilla ja päättäväisillä toimenpiteillä. Sen sijaan että olisivat taistelleet ulkoisen ja sisäisen vastavallankumouksen kasvavaa painostusta vastaan, girondisteja huolettikin vain kamppailu vuorelaisia vastaan. Hetkellä, jolloin synnyinmaa oli kuolemanvaarassa, he ajattelivat ainoastaan itseään. Viha löi heidät sokeudella, mutta luokkavaistonsa ansiosta he toki tajusivat maassa käynnissä olevan taistelun todellisen sisällön. Tarkkanäköisimpiin girondisteihin kuuluva Vergniaud sanoi toukokuun alussa 1793: "Minä havaitsen, ikävä kyllä, että on käynnissä hirveä sota sanskuloteiksi nimi-

tettyjen ja entiseen tapaan herroiksi kutsuttujen välillä."[143] Havainto vastasi totuutta. Gironde oli herrojen puolue ja siksi he suuntasivat koko voimansa sanskulotteja, kansaa vastaan. Kansanvastaisuus johti kuitenkin väistämättä samalla epäkansallisiin, kansakunnan vastaisiin asenteisiin. Kansanvastaisesta taistelusta oli vain yksi askel avoimeen vastavallankumoukseen ja kansakunnan pettämiseen.

Robespierre käytti 3. huhtikuuta 1793 konventissa puheenvuoron Dumouriez'n rikoskumppaneista. Hän aloitti sen yksinkertaisilla ja ankarilla sanoilla: "On välttämätöntä ryhtyä vakavasti parantamaan tautejamme. Tämä komedia on lopetettava päättäväisillä toimilla, joihin ryhtymisen sanelevat synnyinmaata uhkaavat vaarat... Synnyinmaa on pelastettava todella vallankumouksellisten toimenpiteiden avulla. On käytettävä kansakunnan voimaa..."

Nämä sanat olivat kuitenkin vasta johdantoa. Niitä seurasi suora ja selvä syytös girondistien petturuudesta. Robespierre henkilöi syytöksensä. Hän ei puhunut kaikista girondisteja lähellä olevista edustajista, vaan ryhmän johtajasta. Robespierre sanoi: "Minä väitän, ettei Dumouriez'lla ja vapauden vihollisilla ole koskaan ollut uskollisempaa ystävää ja hyödyllisempää puolustajaa kuin Brissot." Jatkossa Robespierre "keri auki" todistusketjun väitteensä perusteeksi. "Minä väitän", hän toisti, "että meidän onnettomuuksiemme todellisena syynä on rikollinen side meidän keskuudessamme olevien ihmisten välillä ja nimenomaan minun mainitsemani henkilön ja kaikkien hänen kanssaan tekemisissä olevien ihmisten välillä." Robespierre ehdotti, että annettaisiin asetus Brissot'n panemisesta syytteeseen Dumouriez'n rikoskumppanina.[144]

Robespierre ja Marat olivat jo kauan kamppailleet girondisteja vastaan. Tässä yhteydessä ei ole aihetta ryhtyä selvittelemään, kumpi kahdesta kuulusta vallankumousjohtajasta teki enemmän maineen riistämiseksi "valtiomiespuolueelta". Robespierre ja Marat eivät toimineet yhteisestä sopimuksesta, vaan kumpikin kulki omaa tietään. Välistä he ilmaisivat tyytymättömyytensä

toinen toistaan kohtaan. Kumpikin oli kuitenkin ehdottoman uskollinen vallankumoukselle ja kansalle, joka oli vallankumouksen suorittanut. Taistelun logiikka saattoi heidän näkökantansa yhä lähemmäs toisiaan. Vuodesta 1793 lähtien tapahtumien kulku johti siihen, että Robespierrestä ja Marat'sta (tuolloin vielä myös Dantonista, vaikka jo tietyin varauksin) tuli suosituimpia jakobiinijohtajia ja heidän osakseen tuli johtaa taistelua yhteistä vihollista, girondisteja vastaan.

Taistelu alkoi jo vuonna 1791. Se kärjistyi huomattavasti jakobiiniklubin toisen hajoamisen (lokakuussa 1792) jälkeen. Robespierre iski nyt rajusti vastustajiensa kimppuun.[145] Kuitenkin vasta huhtikuun 3. päivän puheessa 1793 hän vei syytöksensä loogiseen loppuun syyttäen girondistijohtajia ja heidän kumppaneitaan vallankumouksen pettämisestä.

Nyt oli käsillä taistelun päätösvaihe. Sovinto oli jo mahdoton. Girondistit vastasivat Robespierren syytöksiin hirveillä hyökkäyksillä jakobiineja ja vallankumouksellista Pariisia vastaan. He rikkoivat edustajien koskemattomuuden periaatteen ja saivat aikaan sen, että Marat pantiin syytteeseen vallankumoustribunaalissa.

Katastrofi oli lähestymässä. Maahantunkeutujaarmeijan suuntana oli Pariisi. Maan sisäinen vastavallankumouksellinen kapinointi kiihtyi. Tällaisissa olosuhteissa vuorelaisiin kohdistuvan vihan sokeuttamat girondistit lietsoivat ehdoin tahdoin kansalaissotaa.

Puheenvuorossaan jakobiiniklubilla 8. toukokuuta Robespierre sanoi: "Ranskassa on vain kaksi puoluetta: kansa ja sen viholliset... Se, joka ei ole kansan puolella, on sitä vastaan. Se, joka kulkee kullalla ommelluissa housuissa, on kaikkien sanskulottien vihollinen."[146] Nämä sanat osoittavat, että Robespierre näki maassa kehittyvän luokkataistelun ytimen.

Robespierren ja jakobiinien voima oli siinä, että he olivat aina kansan rinnalla. He osasivat kuunnella kansan ääntä ja pystyivät ymmärtämään sen tarpeita ja vaatimuksia. Muiden jakobiinijohtajien tavoin Robespierre suhtautui aluksi epäilevästi, jopa kielteisesti ns. raivopäihin ja heidän poliittisiin ja sosiaalisiin vaatimuksiinsa.

Ottaen kuitenkin huomioon kansan tahdon ja maassa muodostuneen tilanteen hän muutti suhtautumistaan heidän esitykseensä rajahinnoista. Kun Pariisin kommuunikin oli ilmaissut kantansa sen puolesta, Robespierre ja jakobiinit asettuivat tukemaan hintojen säännöstelyä. Girondistien vastustuksesta huolimatta he veivät 4. toukokuuta 1793 konventissa läpi asetuksen kiinteän hinnan määräämisestä viljalle.

Jakobiinit onnistuivat toteuttamaan muutamia muitakin toimenpiteitä, jotka olivat välttämättömiä tasavallan pelastamisen kannalta. Heidän aloitteestaan Pariisiin perustettiin kansan valvontakomiteoita. Toukokuun 20. päivänä konventti hyväksyi asetuksen pakkolainasta, jolla rikkailta otettiin miljardi frangia. Girondistien vallan kukistaminen oli kuitenkin kaikkein välttämättömin toimenpide tasavallan pelastamiseksi. Robespierre oli jo huhtikuusta 1793 alkaen vaatinut jakobiiniklubilla pitämissään puheissa vallankumouksellisia käytännön ratkaisuja. Hän vaati vallankumouksellisen sanskulottiarmeijan perustamista ja epäilyksenalaisten henkilöiden pidättämistä. Nyt oli koittanut hetki siirtyä tärkeimpään.

Puheessaan jakobiiniklubilla 26. toukokuuta Robespierre sanoi: "Kun kaikkia lakeja rikotaan, kun despotismi on kehittynyt huippuunsa, kun rehellisyys ja häveliäisyys poljetaan jalkoihin, silloin kansan on noustava. Tuo hetki on koittanut." Toukokuun 29. päivänä hän toisti saman ajatuksen jakobiiniklubilla: "Minä sanon, että mikäli koko kansa ei nouse, vapaus on mennyttä." [147]

Toukokuun 31. päivänä 1793 kansa aloitti kapinan Pariisissa. Se päättyi 2. kesäkuuta. Kansan kapina otti vallan girondisteilta ja luovutti sen jakobiinien käsiin.

VII

Kapinapäivinä 31. toukokuuta — 2. kesäkuuta Robespierre teki muistikirjaansa lyhyitä muistiinpanoja: "Tarvitaan yhtenäistä tahtoa. Sen on oltava joko tasavaltalaista tai kuningasmielistä... Sisäinen vaara on peräisin porvaristosta. Porvariston voittamiseen tarvitaan yhtenäistä kansaa..." Ja edelleen: "Kansan on liittouduttava konventin kanssa ja konventin on turvauduttava kansan apuun." [148]

Muistiinpano sanoo paljon. Robespierre näki selkeästi sen luokkavoiman, jota vastaan oli taisteltava. Kapina oli suunnattu girondisteja vastaan ja Robespierre puhui vaarasta, joka uhkasi porvariston taholta. Hän siis ymmärsi hyvin, mikä luokka tuki vuorelaisten vastustajia. Hän ymmärsi myös, että girondistit ja porvariston saattoi voittaa vain kokoamalla kansa konventin ympärille.

Merkitseekö tämä sitä, että vuoden 1793 Robespierreä voitaisiin pitää köyhälistön tai "neljännen säädyn" edustajana tai jopa sosialistina kuten Mathiez on joskus häntä kuvannut?

Ei toki. Toistettakoon vielä kerran, että jakobiinit edustivat demokraattisen (pikku- ja keskisuuren) porvariston, talonpoikien ja kaupunkiköyhälistön liittoa. Nämä eri luokkia edustavat voimat toimivat yhdessä, koska niitä yhdistivät yhteiset edut. Niiden elinedut liittyivät käynnissä olevaan porvarilliseen vallankumoukseen, mutta ne eivät olleet kuitenkaan vielä saaneet toteutettua päävaatimuksiaan ja siksi nämä voimat tukivat vallankumouksen etenemistä. Ymmärrettävistä syistä niiden vaatimukset eivät voineet olla yhtäläisiä ja sen tähden liiton sisällä syntyi myöhemmin erimielisyyksiä. Tiettyyn ajankohtaan asti jakobiiniliittoutumaan kuuluneilla voimilla oli kuitenkin yhteisiä tehtäviä ja yhteiset viholliset ja ne saavuttivat voiton toimimalla yhteistuumin.

Mielestäni olisi virheellistä yrittää määritellä tarkasti Robespierren sosiaalista paikkaa. Jakobiinit esiintyivät luokkalähtökohdiltaan hajanaisen liittoutuman edustajina ja tuon liittoutumanhan muodosti itse asiassa Ranskan kansa. Toisin sanoen Robespierre edusti ja puolusti vallankumousta toteuttavan Ranskan kansan etuja.

Äsken siteeraamamme muistiinpanot osoittavat, kuinka selkeästi Robespierre tiedosti vallankumouksen teh-

tävät sen ratkaisevina päivinä 31.5.—2.6. Tarvittiin nopeita ja aidon vallankumouksellisia toimenpiteitä kansan yhdistämiseksi ja kokoamiseksi girondistijohtajista puhdistetun konventin ympärille.

Jakobiinien johtama konventti löysi ratkaisut. Agraarilait *, jotka hyväksyttiin 3. ja 10. kesäkuuta sekä 17. heinäkuuta 1793, antoivat talonpojille kuudessa viikossa sen, mitä vallankumous ei ollut pystynyt antamaan niille neljässä vuodessa. Feodalismin murskaaminen maaseudulla ja maan luovuttaminen talonpojille — jos kohta ei kokonaan niin oleelliselta osaltaan — varmisti talonpoikien pääjoukon siirtymisen jakobiinien puolelle.

Mathiez on väittänyt, että vuorelaisten toimenpiteet, jotka pääosin tyydyttivät talonpoikia, toteutettiin Robespierren luonnoksen mukaan.[149] Se on tietenkin jonkin verran liioiteltua. Tiedetään, että näiden toimenpiteiden valmisteluun ja toteuttamiseen osallistui useita henkilöitä, mm. maatalous- ja kauppakomitean sekä feodaalioikeuksia käsitelleen komitean jäseniä, samoin konventin jäseniä. On kuitenkin syytä yhtyä Mathiez'n kantaan siitä, että Robespierre oli kaikkien noiden toimenpiteiden toteuttamisen eräänlainen sielu ja kantoi niistä vastuun.

Yhtä yllättävän nopeasti, kolmen viikon kuluessa, jakobiinit laativat, hyväksyivät konventissa ja antoivat kansan vahvistettavaksi uuden perustuslain. Tuon tasavaltaisen, johdonmukaisen demokraattisen perustuslain oli tarkoitus toimia aatteellis-poliittisena toimintaohjelmana, joka kokoaisi koko kansakunnan taakseen.

Jakobiinit olivat tutkineet hyvin perusteellisesti perustuslailliseen ja demokraattiseen järjestelmään liittyviä ongelmia. Robespierre saattoi käyttää hyväkseen sekä Rousseaun teoreettista perintöä että myös omaa koke-

* Muistettakoon, että kesäkuun 3. päivän 1793 asetuksella emigranteilta pakkolunastetut maat lohkottiin pieniksi palstoiksi ja köyhät talonpojat saivat 10 vuoden maksuajan niiden ostamiseen. Kesäkuun 10. päivän asetus jakoi yhteismaat (yli 8 miljoonaa hehtaaria) tasan talonpoikien kesken. Heinäkuun 17. päivän asetus poisti kaikki feodaaliset oikeudet, rasitteet, verot ja etuoikeudet ilman korvausta.

mustaan, jota hän oli saanut taistellessaan demokratian periaatteiden puolesta perustuslakia säätävässä kokouksessa. Yleistämällä vallankumouksen elävää kokemusta, muun muassa ensi kokemuksia tasavaltalaisesta hallitusmuodosta Robespierre oli muodostanut johdonmukaisen näkemyksen poliittisen demokratian kysymyksistä jo girondisteja vastaan käydyn taistelun aikana.[150] Verrattuna hänen perustuslakiohjelmaansa perustuslakia säätävän kokouksen kaudelta siinä oli uutta kansan itsemääräämisoikeuden säilymisen voimakkaampi varmistaminen: niinpä mukaan oli otettu valtion viranhaltijoiden valinnaisuus, tilivelvollisuus ja erottamisoikeus (poiskutsumisoikeus); kansan valvontaa lainsäädäntöelimiin nähden oli lisätty ja valtion toimihenkilöiden toimikausi rajoitettiin kahteen vuoteen. Uutta oli myös omistusoikeuden tulkitseminen rajallisena, mikä oli sisältynyt *Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen* luonnokseen, sekä Robespierren laatima kohta "oikeus työhön", mikä oli osoituksena Robespierren halusta saada tulevaan perustuslakiin mukaan myös joitakin aineksia tasa-arvonäkemyksistään.[151]

Ei ollutkaan ihme, että tuo perustuslaki sai kansan yksimielisen hyväksynnän, kun se asetettiin perustason kokousten vahvistettavaksi. Olihan se joiltakin osiltaan demokraattisin kaikista Ranskan historian aikana voimassa olleista perustuslaeista aina nykypäivään asti.

Jakobiinien ja heidän johtajansa Maximilien Robespierren todellinen suuruus aitoina vallankumouksellisina tuli kuitenkin esiin juuri siinä, että jätettyään taakseen tutun maaperän he lähtivät astumaan pelottomasti eteenpäin uusia uria aukoen. Heidän suuruutensa ilmeni siinäkin, että hyväksyttyään demokraattisimman perustuslain ja saatuaan sille kansalta täyden tuen he eivät ryhtyneetkään toteuttamaan sitä käytännössä, vaan korvasivat sen toisella, korkeammalla vallan organisaatiomuodolla eli vallankumouksellisella demokraattisella diktatuurilla. He nimittäin ymmärsivät aivan oikein, että elämästä ja kuolemasta käytävä sota sisäistä ja ulkoista vastavallankumousta vastaan edellytti sitä.

Jakobiinit olivat jo aiemmin käsitelleet teoreettisesti

perustuslailliseen demokraattiseen järjestelmään liittyviä kysymyksiä. Vallankumouksellisen demokraattisen diktatuurin suhteen asia olikin toisin. Ongelmaa ei oltu käsitelty eikä ylipäätään asetettu, ei jakobiinien kirjoissa eikä missään muussakaan kirjallisuudessa. Tässä kuten monessa muussakin suhteessa poikkeuksen muodostaa Jean-Jacques Rousseau. Kuulussa kirjassaan *Yhteiskuntasopimus* Rousseau otti nerokkaalla tarkkanäköisyydellä huomioon sellaisen tilanteen syntymismahdollisuuden, jossa on välttämätöntä poiketa tavallisista lainsäädännöllisistä normeista.

Rousseau kirjoitti kirjansa kuudennessa luvussa otsikolla "Diktatuurista": "Lakien joustamattomuus, joka estää niiden mukauttamisen tilannemuutoksiin, voi jossain tapauksissa tehdä ne vahingollisiksi ja aiheuttaa valtion tuhon kriisitilanteessa... Tämän vuoksi ei ole tarpeen pyrkiä lujittamaan poliittisia säädöksiä niin paljon, että jäisi vaille mahdollisuutta keskeyttää niiden voimassaolo..." Rooman tasavallan ja jossain määrin myös Spartan historiallisesta kokemuksesta lähtien *Yhteiskuntasopimus*-kirjan kirjoittaja näki, että yhden tai muutaman laajoin oikeuksin varustetun henkilön diktatuuria voidaan käyttää tietyissä olosuhteissa väliaikaisena, mieluummin lyhytaikaisena keinona.

Robespierrelle Jean-Jacques Rousseaun kaikki teokset ja erityisesti *Yhteiskuntasopimus* ohjelmallisine poliittisine kysymyksenasetteluineen olivat eräänlainen Opettajan *(opettajan* suurella alkukirjaimella) testamentti. Koko elämänsä ajan Robespierre suhtautui tasavertaisuuden opin luojaan hetkeksikään horjumattomalla, rajattomalla kunnioituksella. Hän luki Rousseauta toistuvasti. Hän ikäänkuin kyseli tältä neuvoja ja mietiskeli, miten Jean-Jacques olisi toiminut tietyssä tilanteessa.

Kuivan pedanttinen dogmatismi ja kaavamaisuus olivat vieraita kummankin Robespierren, sekä Maximilienin että Augustinin, ajattelutavalle ja luonteelle. He olivat luovia, jopa kiihkeän luovia ihmisiä, jotka lähtivät rohkeasti tuntemattomille vesille. Heille kuten useimmille jakobiineille teot olivat aina sanoja tärkeämpiä.

Tietenkin Robespierre oli lukenut ja kiinnittänyt huomiota Rousseaun *Yhteiskuntasopimuksen* kuudenteen lukuun. Jean-Jacques tarkasteli kuitenkin diktatuuriongelmaa hyvin yleisessä muodossa, abstraktina hypoteesina. Sitä käsittelevä luku hänen kirjassaan ei antanut käytännöllisesti katsoen minkäänlaisia vastauksia kysymyksiin, joita elämä toi väistämättä eteen vuonna 1793. Se ei voinutkaan antaa vastauksia, ohjeita tai suosituksia, olihan se kirjoitettu lähes 20 vuotta ennen vallankumouksen alkua.

Vallankumouksen kuluessa näkyi ajoittain merkkejä siitä, että Marat ja Robespierre ymmärtäisivät kansan diktatoristen toimien välttämättömyyden. Marat'lla se tuli esiin selvemmin, Robespierren osalta se oli ikäänkuin vaistonvaraista. Nämä olivat silti ainoastaan sattumalta välähtäneitä ajatuksia, joita he eivät kehitelleet eteenpäin.

Jakobiinien vallankumouksellinen demokraattinen diktatuuri ei syntynyt eikä muotoutunut tietoisen valmistelun tuloksena. Se ei pohjautunut ennalta laadittuun suunnitelmaan eikä diktatuurin välttämättömyyden teoreettisiin perusteluihin. Itse elämä, joukkojen vallankumouksellinen luova toiminta synnytti ja loi sen. Vasta sen jälkeen kun se oli pystytetty ja siitä oli tullut elävää todellisuutta, jakobiinijohtajat ja ennen kaikkea Robespierre tiedostivat ja myöhemmin yleistivät teoreettisesti sen antaman kokemuksen.

Vallankumouksellisen demokraattisen diktatuurin varsinaisena alkuna oli itse kansanjoukkojen kapina 31.5.—2.6.1793 ja kapinan synnyttämä uusi luokkien voimasuhde maassa. Tullessaan valtaan jakobiinit eivät kuitenkaan huomanneet tai tiedostaneet tilanteen tätä puolta. Tasavallan asema oli niin kriittinen ja sitä joka suunnalta uhkaava vaara kasvoi niin nopeasti, ettei jakobiineilla ollut noina päivinä aikaa mietiskellä ja miettää tapahtumassa ollutta. Oli toimittava, oli vastattava salamannopeasti iskulla iskuun, vieläpä ennätettävä iskuissa vastustajan edelle. Kesällä 1793 jakobiinit suuntasivat ponnistuksensa etupäässä joukkojen aloitteellisuuden edistämiseen ja poliittisten rakenteiden kaikinpuoli-

seen demokratisointiin. He pyrkivät vetämään kansan entistä laajemmin mukaan vallankumoukseen.

Jakobiinien toimesta maassa laajennettiin ja elvytettiin lyhyessä ajassa perustasoon valinnaisten vallankumouksellisten elinten, vallankumouskomiteoiden verkosto. Niin sanottujen kansan yhdistysten, laajalle koko maahan levinneen jakobiiniklubiverkoston sekä muiden demokraattisten klubien, Pariisin ja eräiden muiden kaupunkien sektioiden kokousten ohella noista uusista, vallankumouksen synnyttämistä demokraattisista järjestöistä tuli muoto, jolla kansa osallistui välittömästi valtiokoneiston rakentamiseen ja maan poliittiseen elämään.

Kansan aloitteellisuus ja vallankumouksellinen luomisvoima saivat toteutumisväylän noista monimuotoisista demokraattisista järjestöistä. Samalla nämä järjestöt toimivat joukkojen vaikutuskanavana ylempiin vallan elimiin.

Vuori nojasi kansan ja sen etujoukon, sanskulottien voimiin taistelussaan Girondea vastaan. Girondesta oli tullut sisäisen vastavallankumouksen kaikkia voimia yhdistävä keskus ja sen lipunkantaja. Robespierren sanonta "Se, joka kulkee kullalla ommelluissa housuissa, on kaikkien sanskulottien vihollinen" paljasti Vuoren ja Gironden välisen taistelun sosiaalisen puolen ja luokkasisällön. Girondistien vastainen sota oli köyhien taistelua rikkaita vastaan.

Jo ennen toukokuun 31. päivän kapinaa Robespierre sanoi edellä mainitussa ohjelmapuheessaan jakobiiniklubilla 8. toukokuuta 1793: "On olemassa ainoastaan kaksi ihmisluokkaa: yhtäällä vapauden ja tasa-arvon ystävät, sorrettujen puolustajat ja köyhien ystävät — sekä toisaalla epäoikeudenmukaisesti hankittujen omaisuuksien ja itsevaltaisen harvainvallan edustajat." [152] Jakobiinit olivat "köyhien ystäviä". Robespierre itse painotti, että hän on periaatteellinen köyhyyden kannattaja. Hän sanoi samassa puheessaan: "Olisin myös voinut myydä sieluni rikkaudesta, mutta näen rikkaudessa sekä rikoksen palkan että rangaistuksen siitä. Haluan olla köyhä, jotten olisi onneton." [153] Näihin sanoihin tiivis-

tyvät jakobiinilaisuuden ja sen johtajan Robespierren näkemykset rikkaudesta ja köyhyydestä kaikkine niistä seuraavine johtopäätöksineen.

Käydessään sotaa "rikkaita ja tyranneja vastaan" sekä girondisteja ja Euroopan kuningaskuntien armeijoita vastaan jakobiinien tasavalta saattoi ja sen täytyi käydä sitä kansan sotana eli käyttää kansan, sanskulottien keinoja.

Syyskuun alussa konventti päätti pariisilaisten kansanjoukkojen vaatimuksesta: "On otettava terrori päiväjärjestykseen." Vallankumoustribunaalin toimintaa laajennettiin. Vallankumouksellinen terrori kohdistettiin nyt vallankumouksen vihollisten ja epäilynalaisten ohella myös keinottelijoita ja hintakattolakia rikkovia välittäjiä vastaan.

Ankaran elintarvikekriisin vallitessa konventti hyväksyi köyhälistön etujen ja sen vaatimusten mukaisesti asetuksen yleisen hintakaton voimaansaattamisesta. Se ei mennyt taistelutta läpi. Sosiaalisen lainsäädännön logiikka edellytti valtiolta jakelun ja kaupan ankaraa säätelyä ja entistä voimallisempaa puuttumista talouselämän tärkeimpiin alueisiin. Sitä vaati myös nopeasti kasvavan armeijan huolto ja sen varustaminen aseilla ja ampumatarvikkeilla.

Vallan poliittisiakin funktioita piti voimistaa ja lujittaa. Oli käynnissä ankara sisällissota. Kun sen lisäksi oli voitettava ja kukistettava lukemattomien, tasavaltaan nähden ylivoiman omaavien vihollisten kiivaat hyökkäykset ja salaiset tihutyöt, tarvittiin täysin uudenlaista valtiovallan organisaatiota. Tasavallan pelastamiseksi oli torjuttava joka taholta satelevat iskut. Tämän lisäksi oli vielä kyettävä lyömään viholliset murskaavin vastaiskuin hajalle ja tuhoamaan ne toinen toisensa perään. Tällaiseen ei käynyt perustuslaillinen järjestelmä, vaan tarvittiin voimakasta keskitettyä valtaa, joka nojasi kansanjoukkojen laajaan tukeen ja jota johti ehdottomalla arvovallalla ja rajattomilla valtuuksilla varustettu valtioelin. Tarvittiin vallankumouksellista demokraattista diktatuuria.

Jakobiinien vallankumouksellisen demokraattisen

8—689

diktatuurin järjestelmä muodosti laajan verkoston, johon kuuluivat paikalliset vallankumouskomiteat, kansanseurat ym. sekä arvovaltaisin ja autoritaarisin pääelin, yhteishyvän valiokunta.

Uutta vallankumouksellista valtaa, tuota kansalaissodan kuluessa syntynyttä joukkojen luovuuden ilmausta oli luonnollisesti kehiteltävä ja perusteltava myös teoreettisesti. Muutamat jakobiinihallituksen jäsenet, mm. Saint-Just, Barère ja Billaud-Varenne omistautuivat tälle työlle. Kokonaisvaltaisimman ja johdonmukaisimman perustelun vallankumoukselliselle vallalle antoi kuitenkin Maximilien Robespierre.

"Teoria vallankumouksellisesta hallinnosta", Robespierre sanoi puheessaan 25. joulukuuta 1793, "on yhtä nuori kuin tuon hallintojärjestyksen luonut vallankumous. Olisi turhaa hakea tätä teoriaa niiden poliittisten kirjoittajien teoksista, jotka eivät nähneet ennalta vallankumousta." [154]

Jo näistä sanoista, itse lähestymistavasta aistii vallankumousmiehen, joka ei säiky uutta ja on valmis ammentamaan kansaa varten oppia vallankumoustaistelun elävästä käytännöstä eikä suinkaan kirjaviisaudesta tai "isien kokemuksesta".

Mikä on vallankumouksellisen hallinnon ydin? Mikä on sen suhde perustuslailliseen demokraattiseen järjestelmään, jonka puolesta jakobiinit vielä aivan äsken kamppailivat?

Robespierre ymmärsi, että tällaisia kysymyksiä heräsi jokaisella vallankumoukseen osallistuvalla. Hän antoi niihin täysin selkeän vastauksen: "Vallankumous on sotaa vapauden ja sen vihollisten välillä; perustuslaki kuuluu järjestelmään, jossa vapaus on jo saavuttanut voiton ja rauhan." Saman ajatuksen Robespierre on ilmaissut vieläkin ytimekkäämmin: "Perustuslaillisen hallinnon päämääränä on tasavallan säilyttäminen, vallankumouksellisen hallinnon päämääränä tasavallan luominen." [155]

Robespierren ajatuksen mukaan vallankumouksellinen hallintojärjestelmä edustaa siten siirtymävaihetta.

Konventissa 5. helmikuuta 1794 pitämässään ohjelmallisessa puheessa Poliittisen moraalin periaatteista Robespierre täsmensi vielä kerran, mikä on olennaista siirtymävaiheeksi ymmärretyssä "vallankumouksellisessa hallinnossa": "Luodaksemme ja lujittaaksemme keskuudessamme demokratiaa ja siirtyäksemme perustuslakien rauhalliseen valtakauteen meidän on vietävä loppuun vapauden sota tyranniaa vastaan, meidän on läpäistävä kunnialla vallankumouksen myrsky." [156]

"Vapauden sota tyranniaa vastaan" on vallankumouksellisen hallinnon olemus. Jotta tuo oikeudenmukainen sota voitaisiin viedä voittoisaan loppuunsa saakka, vallankumouksellisen hallintojärjestelmän on toimittava toisin keinoin kuin perustuslaillisen järjestelmän. Sen on oltava aktiivinen, toimiva ja joustava. Mitkään muodolliset oikeudelliset rajoitukset eivät saa häiritä sitä. "Vallankumouksellinen hallintojärjestelmä", Robespierre sanoi, "toimii kauhistuttavissa ja jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa, siksi sen on pakko itsekin käyttää niitä vastaan uusia ja nopeasti vaikuttavia taistelukeinoja." [157]

Vallankumouksellisen ajattelun suuri voima auttoi Robespierreä ymmärtämään ja laatimaan kansalle suunnatun yleistetyn yhteenvedon uuden siirtymävaiheen järjestelmän merkityksestä vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin muotona. Robespierre on sanonut: "Vallankumouksellinen hallitus *nojaa toiminnassaan yhteiskunnan pelastamisen pyhään lakiin ja kaikista perusteista kiistattomimpaan, välttämättömyyteen*" (kursivointi kirjoittajan — *A. M.*). [158]

Vaikka Robespierre oli Sorbonnen oikeustieteellisen tiedekunnan entinen kasvatti, oli hän valmis uhraamaan lainsäädännön muodollisen juridisen perustan. Hän oli suuri vallankumouksellinen ja siksi hän asetti epäröimättä vallankumouksen edut muodollisen oikeuden yläpuolelle.

Vallankumous itse opetti Robespierreä. Hän yleisti teoreettisesti vallankumoustaistelun opetukset osoittaen hämmästyttävän syvällistä ymmärrystä ja nopeata omaksumiskykyä. Robespierre käsitti, että vallankumouksellis-demokraattiseen diktatuuriin täytyy sisältyä kahden päätehtävän dialektinen ykseys. Näitä päätehtä-

viä olivat kansan eduista huolehtiminen sekä sovittamaton ja armoton taistelu vallankumouksen vihollisia vastaan. Puheenvuorossaan konventissa 5. helmikuuta 1794 Robespierre kääntyi edustajien puoleen sanoen: "Syntyneessä tilanteessa teidän politiikkanne ensimmäisenä sääntönä täytyy olla kansan hallitseminen järjen avulla ja kansan vihollisten hallitseminen terrorin avulla."[159]

Taantumuksellinen historiankirjoitus on vuosikymmenien ajan panetellut Robespierreä kuvaten häntä verenhimoiseksi tyranniksi, katkeroituneeksi terrorin julmuuksilla nautiskelevaksi olennoksi ja verisen rankaisupolitiikan pääsuunnittelijaksi. Tämän alemmas ei Robespierren mustamaalaaminen enää voinut mennä. Robespierre oli vilpitön ja vakaumuksellinen humanisti, joka kypsään ikään ehtineenä jo oli periaatteessa vastustanut kuolemantuomiota. Hän ryhtyi tukemaan vallankumouksellista terroria vasta kun siitä oli tullut välttämätön tasavallan itsepuolustuksen keino sisäisten ja ulkoisten vihollisten vastavallankumouksellisen terrorin torjumiseksi.

Kuten on jo todettu, vallankumouksellisen terrorin vaatimus nostettiin esiin alhaalta käsin. Se oli kansanjoukoille välttämätön itsepuolustuskeino. Kansanliike 4.—5. syyskuuta 1793 pakotti konventin "ottamaan terrorin päiväjärjestykseen".

Robespierre ei olisi ollut suuri vallankumouksellinen, ellei hän olisi kyennyt heti ymmärtämään tuon vaatimuksen merkitsevän tasavallan pelastusta. Vallankumouksellinen terrori ei ollut hänelle mikään erityinen periaate eikä missään tapauksessa itsetarkoitus. Robespierre piti sitä väliaikaisena, äärimmäisenä toimenpiteenä, johon vallankumoushallituksen oli turvauduttava pelastaakseen vallankumouksen ja siis ihmiskunnan.

"Terrori ei ole muuta kuin nopeaa, ankaraa ja tinkimätöntä oikeudenmukaisuutta. Se on siten hyveen ilmentymä", Robespierre sanoi helmikuun 5. päivän puheessaan 1794. Hän lisäsi, ettei terroria tule tarkastella erityisenä periaatteena, vaan "johtopäätöksenä yleisestä demokratian periaatteesta, jota sovelletaan isänmaan äärimmäisimmän hädän hetkellä".[160]

Robespierre sovelsi Rousseaun ajatusta kansan suvereniteetista johtaen sen loogiseen loppuunsa. Engels on ilmaissut saman ytimekkäästi: "Rousseaun yhteiskuntasopimus toteutui terrorin aikana."[161]

Olivatko Maximilien Robespierre, Jean-Paul Marat, Saint-Just, Couthon ja muut jakobiinijohtajat, jotka toistivat niin usein Rousseaun nimeä, pelkästään suuren geneveläisen innokkaita oppilaita?

Itse kysymyksen asettelu saattaa ensi silmäyksellä tuntua väärältä. Noinkohan Rousseau olisi joskus kehottanut terroriin? Olisikohan *Yksinäisen haaveilijan kävelyretkien* kirjoittaja jotenkin voinut nähdä ennalta seuraajiensa Ranskaan vuosina 1793—1794 pystyttämän armottoman vallankumouksellisen diktatuurin ankaran ajan?

Rousseaulta ei tietenkään voi löytää kehotuksia vallankumouksellisen terrorin järjestelmän luomiseen. Kuten tiedetään, ei hän koskaan täysin rinnoin julistanut vallankumoustakaan. Silti äsken siteerattu Engelsin lausuma pitää paikkansa. Jakobiinien vallankumouksellisdemokraattinen diktatuuri Ranskassa oli historian ensimmäinen yritys toteuttaa käytännössä Rousseaun ajatuksia kansanvallasta, tasa-arvosta ja oikeudenmukaisesta yhteiskuntajärjestelmästä.

Monet vuodet "kirjaviisautena" pysyneet Rousseaun ajatukset saattoivat muuntua yhteishyvän valiokunnan karuksi ja kauhistuttavaksi politiikaksi kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että Rousseaun kannattajat eivät olleet ainoastaan hänen oppinsa tiukkoja kannattajia, vaan heillä oli myös muunlaisia ominaisuuksia.

Robespierre kunnioitti aina vilpittömästi Rousseaun lahjakkuutta ja piti tätä todellisena vallankumouksen opettajana. Hän omaksui suuren Jean-Jacquesin tuotannon kokonaisuudessaan, ei ainoastaan *Yhteiskuntasopimusta* ja muita poliittisia teoksia, vaan myös *Uuden Héloïsen, Emilen* ja *Tunnustukset*. Hän oli Rousseaun tasa-arvokonseption vakaumuksellinen kannattaja. Lukijan on helppo vakuuttua siitä, että Rousseaun vaikutus näkyy selvästi myös Robespierren kirjallisessa tyylissä.[162] Tarkkasilmäinen Puškin, jolla oli hämmästyttävä histo-

riallinen vaisto, pystyi huomaamaan vielä muutakin. Hän kutsui Robespierreä "sentimentaaliseksi tiikeriksi".[163] Määritelmä on paradoksaalinen pannessaan merkille Robespierren hahmon tietyn ristiriitaisuuden, ja siihen sisältyy sattuva oivallus: "tiikerin" sentimentaalisuus, tunteellisuus oli se, mitä Robespierre oli perinyt Rousseaulta.

Robespierre omaksui siis koko Rousseaun — aina tunteellisuutta myöten. Robespierren historiallisesta suuruudesta silti todistaa, ettei hän jäänyt *Yhteiskuntasopimuksen* kirjoittajan araksi jäljittelijäksi. Hän käänsi Rousseaun abstraktit poliittiset hypoteesit vallankumouksellisten tekojen ankaralle kielelle. Minne Rousseaun ajatus pysähtyi päättämättömänä, sieltä Robespierre jatkoi pelotta eteenpäin. Robespierre tarkisti opettajansa ajatusten todenperäisyyden käytännössä ja tämä julma käytäntö antoi tietenkin hänelle mittaamattoman paljon enemmän kuin Jean-Jacquesin kirjaviisaat neuvot. Robespierre loittoni päivä päivältä Rousseausta; mutta vaikka hän kehittyi eteenpäin, nimitti hän kuitenkin tätä edelleen opettajakseen.

Marat'n, Saint-Justin, Couthonin ja muiden jakobiinien, noiden rautaisen karaistuneiden ihmisten lailla Robespierre vapautti rousseaulaisuuden sille ominaisesta taipumuksesta mietiskelyyn ja haaveiluun. Jakobiinit olivat toiminnan ihmisiä, vallankumouksellisen käytännön suuria mestareita. Ei ollut aikaa haaveilla, uneksia tai odottaa. Oli itse rynnättävä taistelun tiimellykseen, iskettävä miekalla oikealle ja vasemmalle, vedettävä muut mukaansa, oli mentävä rohkeasti vaaroja vastaan, otettava riskejä, uskallettava ja voitettava.

Jakobiinit, joista jälleen kerran ensimmäisenä on mainittava Robespierre, vapauttivat rousseaulaisuuden sen hämärän epämääräisestä, pessimistisestä sävystä. He eivät nähneet edessään auringon laskua. He näkivät aamuruskon, uuden päivän heräämisen, nousevan auringon kirkkaiden säteiden valaiseman aamun.

Robespierressä ei ollut sitä karkeaa elämänjanoa ja kahlitsematonta intohimojen kiehuntaa, mikä oli ominaista Dantonin voimakkaalle luonteelle. Robespierre

oli jakobiinitovereitaan ankarampi ja keskittyneempi.

Kirjallisuudessa kerrotaan tarinaa nuoren Robespierren Ermenonvillen vierailusta 1778. "Yksinäinen haaveilija" Rousseau oli eristäytynyt sinne elämänsä loppupäiviksi. Rousseaun keskustellessa nuoren sorbonnelaisen opiskelijan kanssa häneen teki vaikutuksen keskustelukumppanin poikkeuksellinen lukeneisuus: tämä tunsi hämmästyttävän hyvin hänen sellaisetkin teoksensa, jotka hän itse oli jo kauan sitten unohtanut, vieläpä osasi siteerata niitä ulkomuistista. Kaikkein voimakkaimman vaikutuksen teki kuitenkin eräs toinen seikka, nimittäin Robespierren hivenen siristävien silmien luja, läpitunkeva, ikäänkuin teräksinen katse.

On vaikea sanoa, kuinka todenperäinen tuo laajalle levinnyt tarina on. Joka tapauksessa siinä ei liene mitään, mikä ei voisi pitää paikkaansa. Kauhua huonon omantunnon omaavissa ihmisissä synnyttävästä Maximilienin järkähtämättömien, teräksisten silmien siristyksestä on kirjoitettu paljon.

Maximilien Robespierre silmäsi teräksisin ja pelottomin katsein lähestyviä vihollisia ja joka taholla vaanivia lukemattomia vaaroja — saartoliikkeitä, salajuonia ja milloin minnekin asetettuja väijytyksiä. Hän näki ja huomasi kaiken. Mikään ei päässyt hänen liikkumattomalta ja kivettyneeltä vaikuttavan, mutta tarkkaavaisen katseensa ohi. Robespierren läpitunkemattomien kasvojen kiihkottomuus kätki häntä vaivanneet ajatukset ja tunteet.

Ja silti Robespierrekin oli kerran ollut "elämänsä aamussa". Hän oli kasvanut 1700-luvun kirjallisuuden vaikutuspiirissä ja hänessä piili romantikkoakin. Hänen romantisminsa ammensi ravintonsa antiikin muistoista. Mietiskelevä haaveellisuus oli silti hänelle vierasta kuten muillekin hänen sukupolvensa jakobiineille. Maailma ei avautunut hänen eteensä kaikessa kauneudessaan; maailma oli kamppaillen voitettava. Jakobiinit kävivät läpi liian ankarien taistelujen koitokset antautuakseen pienimmässäkään määrin elegisten mielialojen valtoihin.

"Kaunista on se, mitä ei ole", on Rousseau sanonut. Robespierre torjui tuollaisen pessimistisen muotoilun.

Tie kauneuteen kulkee voittojen ja taistelun kautta — näin ehkä voisi määritellä Robespierren tavan hahmottaa maailmaa.

Vuonna 1794 Robespierre hahmotteli Ranskan tulevaisuutta: "Muodostukoon Ranska, jota joskus orjuutetut maat ihailivat, mutta joka nykyisin jättää varjoonsa kaikkien tähänastisten vapaiden kansojen maineen, malliksi kaikille kansakunnille, kauhuksi sortajille, lohdutukseksi sorretuille ja kaunistukseksi maailmankaikkeudelle. Tulkoon se hetki, jolloin me sinetöityämme työmme verellämme voimme nähdä edes vain kajon kaikkien yhteisen korkeimman onnen sarastuksesta."[164]

Robespierre oli vakuuttunut, että "kaikkien yhteisen korkeimman onnen sarastuksen kajo" ja ihmiskunnan "kulta-aika" oli aivan lähellä. Olisi vain keskitettävä kansan viime ponnistukset. Olisi vain yhdistyttävä, koottava voimat ja sitten koko voimallaan iskien kukistettava viholliset. Se olisi täysin mahdollista toteuttaa. Jäljellä olevat tehtävät olivat sormin laskettavissa: maahantunkeutujien karkottaminen, sisäisen vastavallankumouksen tukahduttaminen sekä viimeisten salaliittolaisten ja pettureiden toimittaminen giljotiiniin. Siinä olisikin itse asiassa kaikki. Silloin voiton saavuttanut kansa saisi omakseen kiihkeästi kaivatun vapauden, tasavertaisuuden, oikeudenmukaisuuden ja onnen maailman.

Tuollainen oli tie onneen ja ihanuuteen Robespierren käsityksen mukaan. Näköala, jonka hän avasi kanssakansalaisilleen, oli täynnä valtavaa sosiaalista optimismia.

Vallankumous on voittamaton. Sitä vastaan ei saa asettua kukaan eikä mikään. Sen voimat ovat ehtymättömät ja se pystyy murskaamaan jokaisen vihollisensa.

Näissä ajatuksissa ilmenee Robespierren horjumaton vakaumus, jonka hän oli ammentanut vallankumouksen kokemuksista. Siihen vakaumukseen perustui hänen pelottomuutensa, varmuutensa asiansa oikeutuksesta sekä hänen toimintansa järkkymätön päättäväisyys.

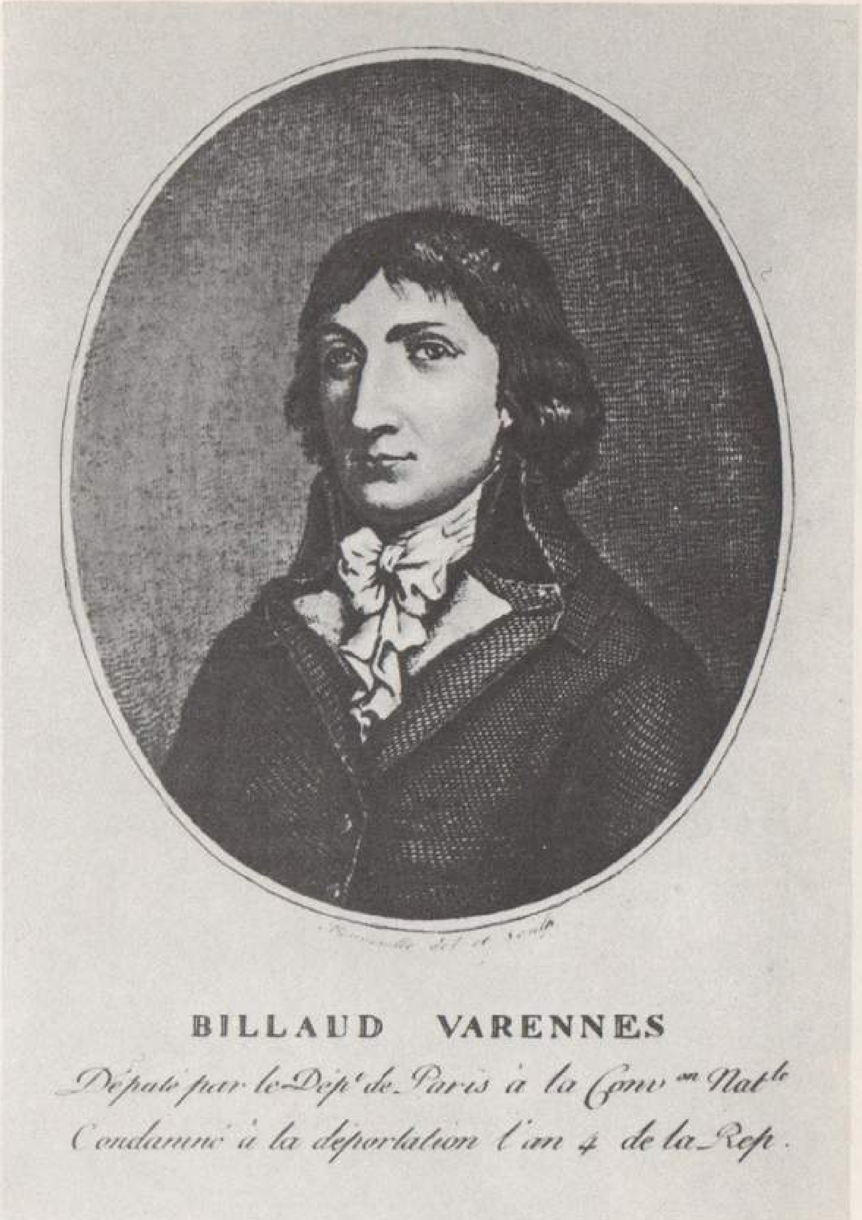

Billaud-Varennes. Carnavalet'n museossa säilytettävä kuparipiirros

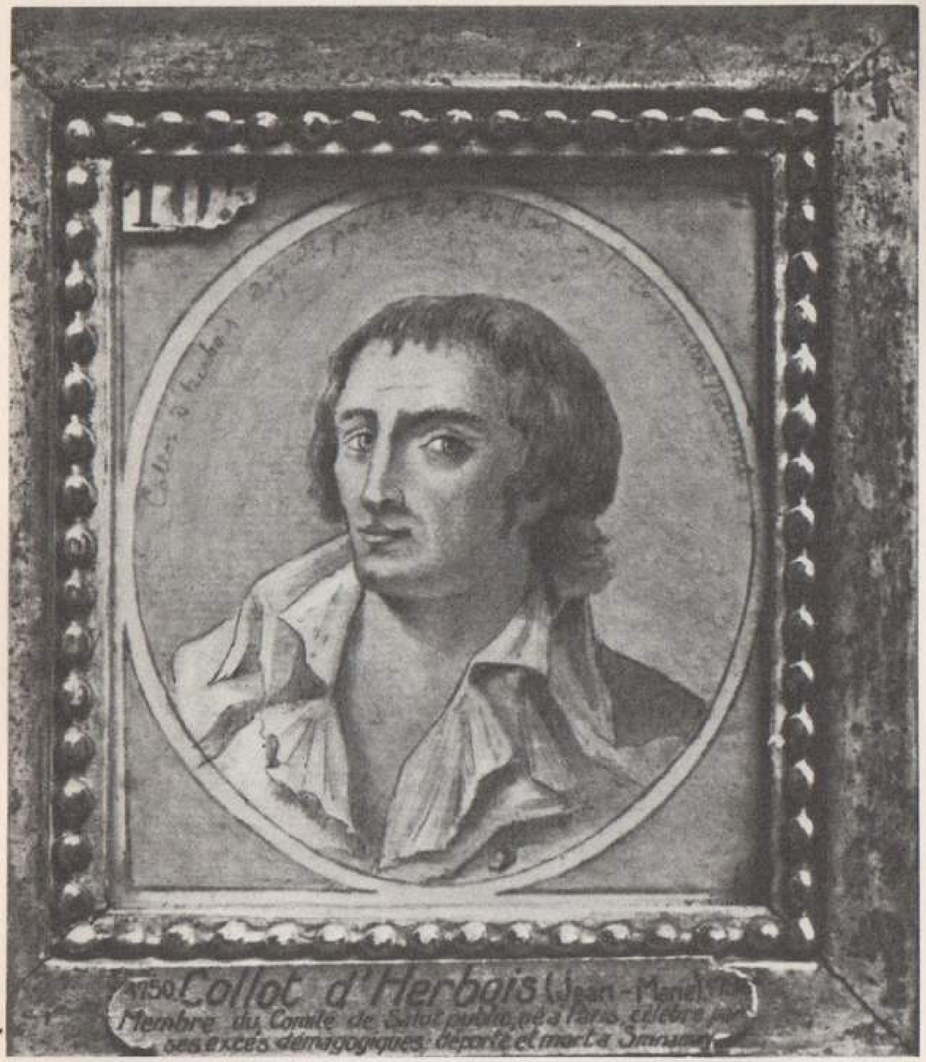

Collot d'Herbois (1750-1796). Kuva: Bulloz

Robespierre (1758-1794).
Lefevren maalaus Carnavalet'n museossa. Kuva: Bulloz

Barère. Carnavalet'n museossa säilytettävä kuparipiirros

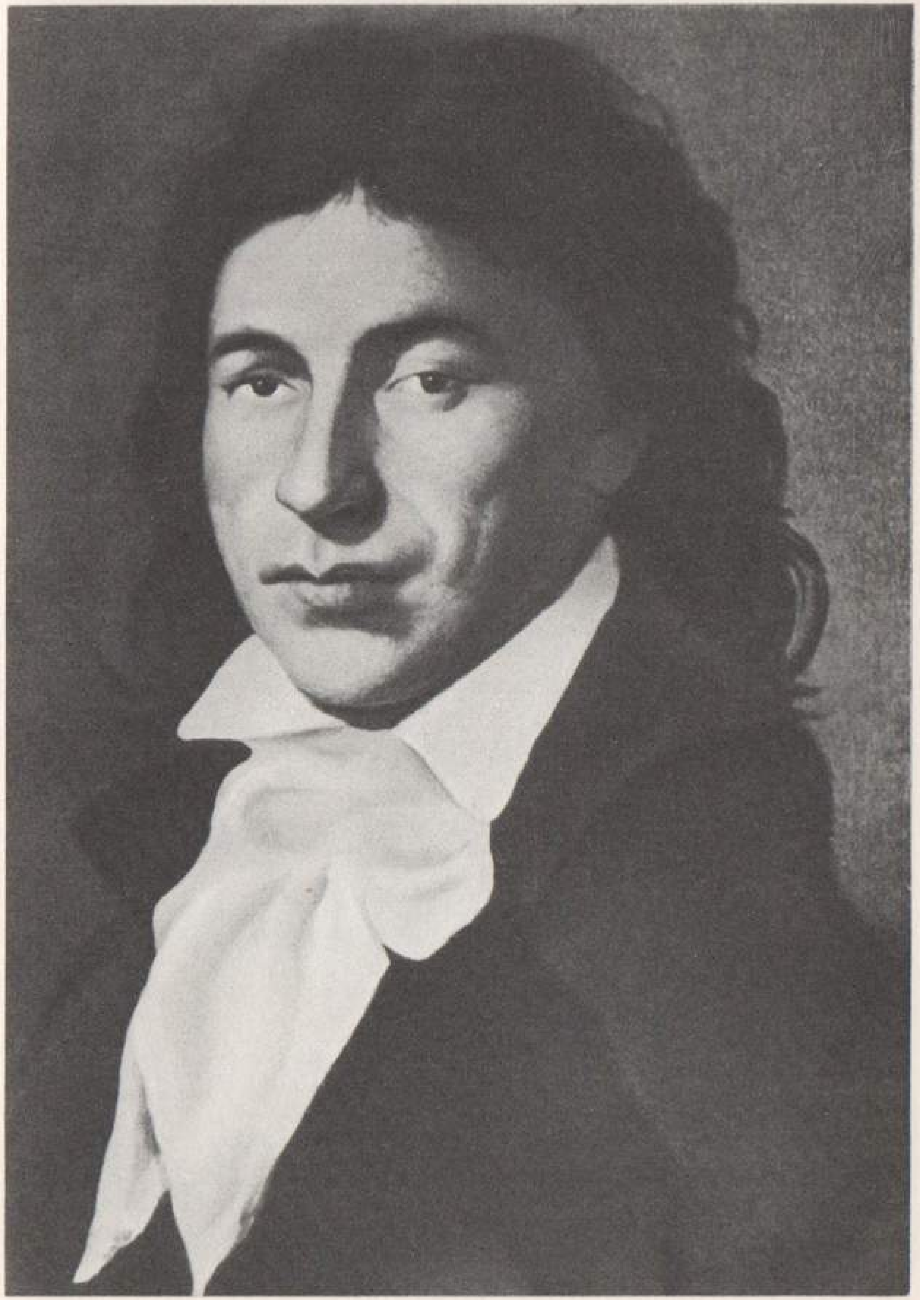

Camille Desmoulins (1760-1794). Carnavalet'n museo. Kuva: Bulloz

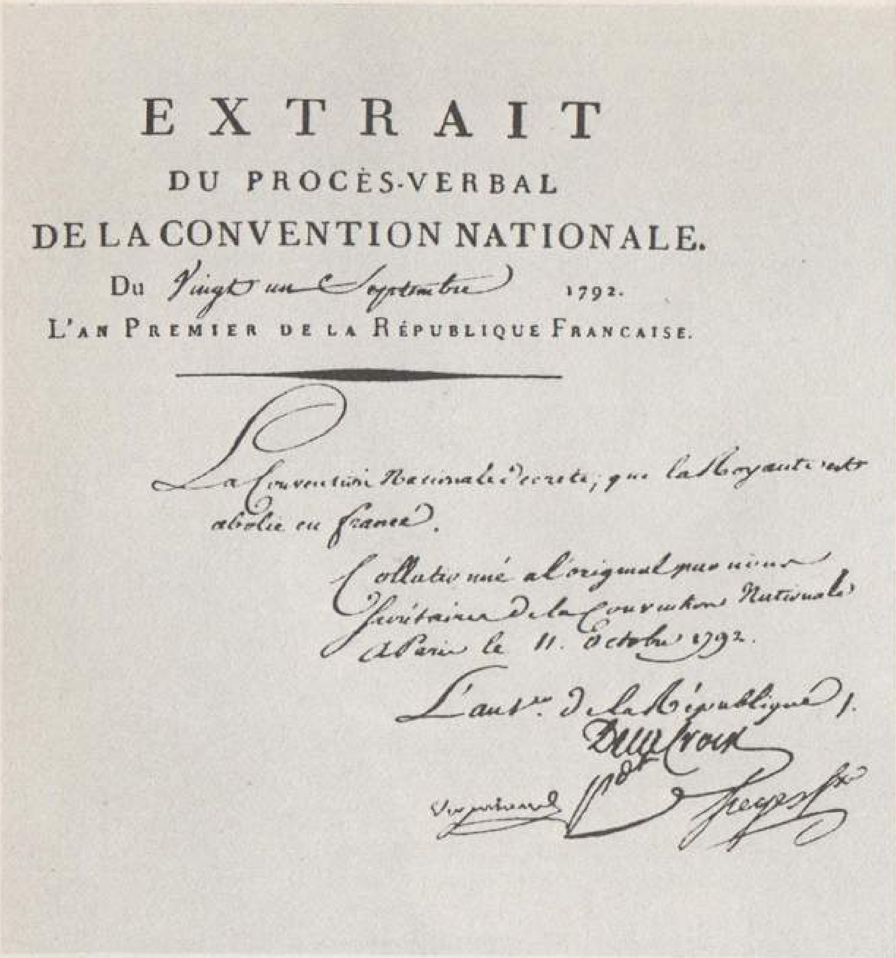

EXTRAIT
DU PROCÈS-VERBAL
DE LA CONVENTION NATIONALE.
Du Vingt un Septembre 1792.
L'AN PREMIER DE LA RÉPUBLIQUE FRANCAISE.

La Convention Nationale décrète, que la Royauté est abolie en France.

Collationné à l'original par nous Secrétaires de la Convention Nationale à Paris le 11. Octobre 1792.

L'an Ier de la République.

Konventin asetus, joka lakkautti kuningasvallan Ranskassa (21. syyskuuta 1792). Alkuperäinen, George Quinin lahjoittama asiakirja

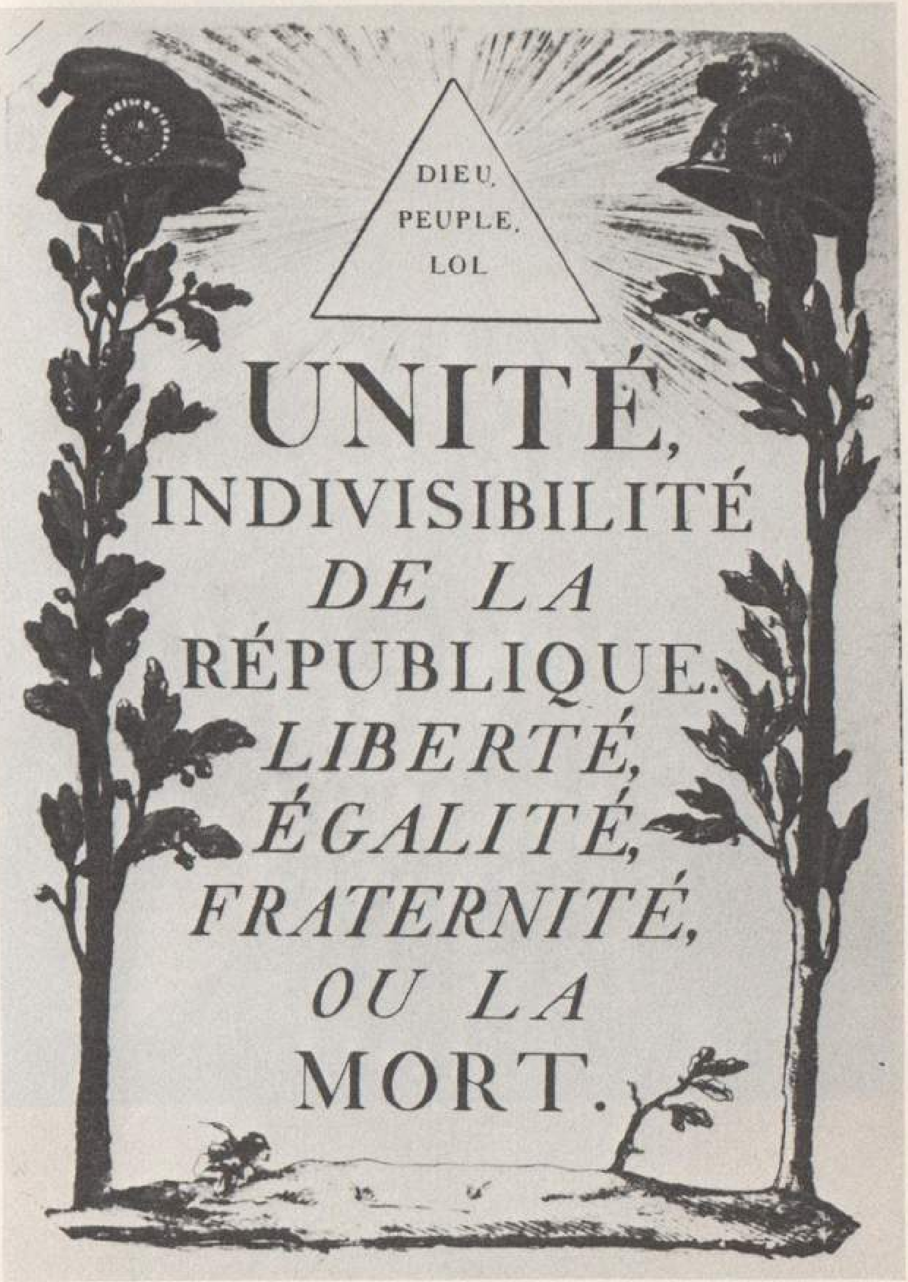

Tasavaltalaisten iskulause. Carnavalet'n museossa säilytettävä kuparipiirros

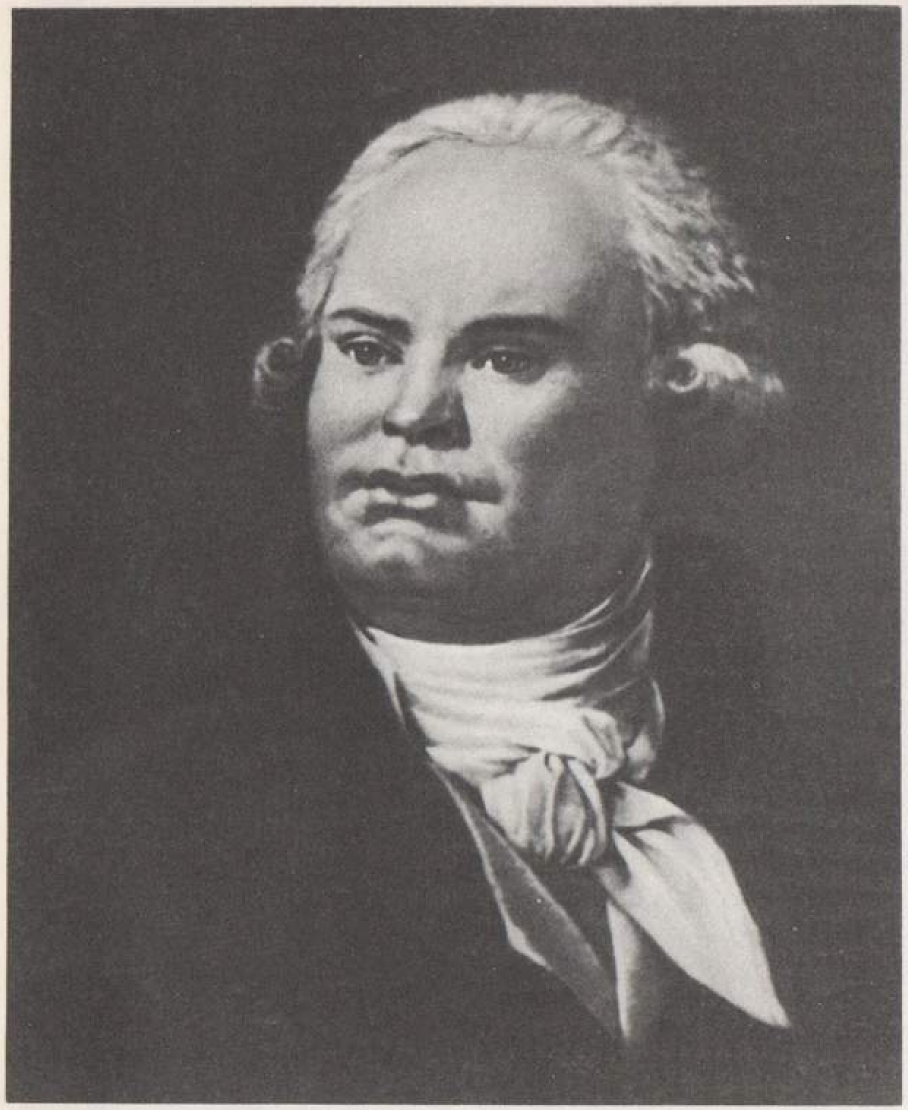

Danton. Carnavalet'n museossa oleva maalaus

2. kesäkuuta 1793. Carnavalet'n museo

Kansalliskonventin edustajan todistus

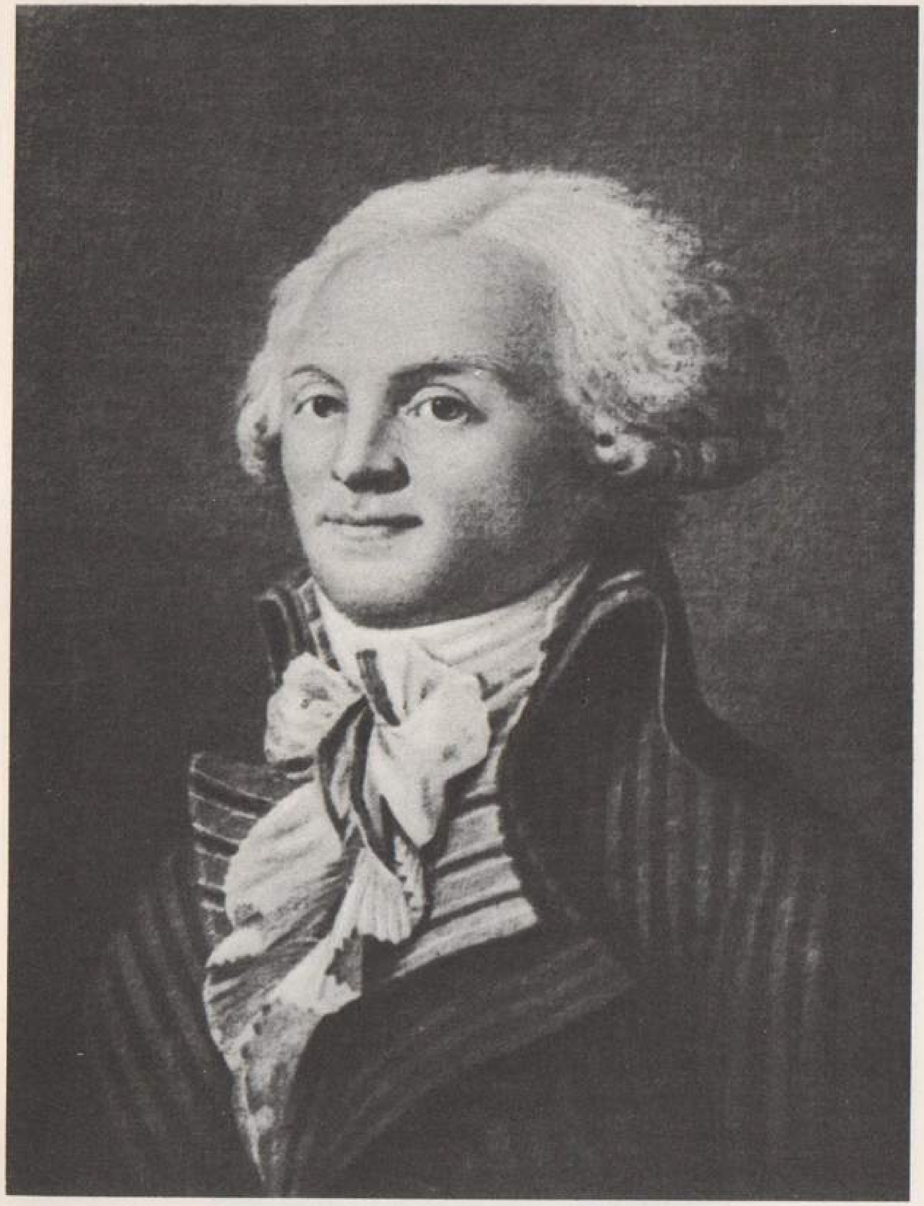

Robespierre. Kuva: Giraudon

Saint-Just. Carnavalet'n museossa säilytettävä asiakirja

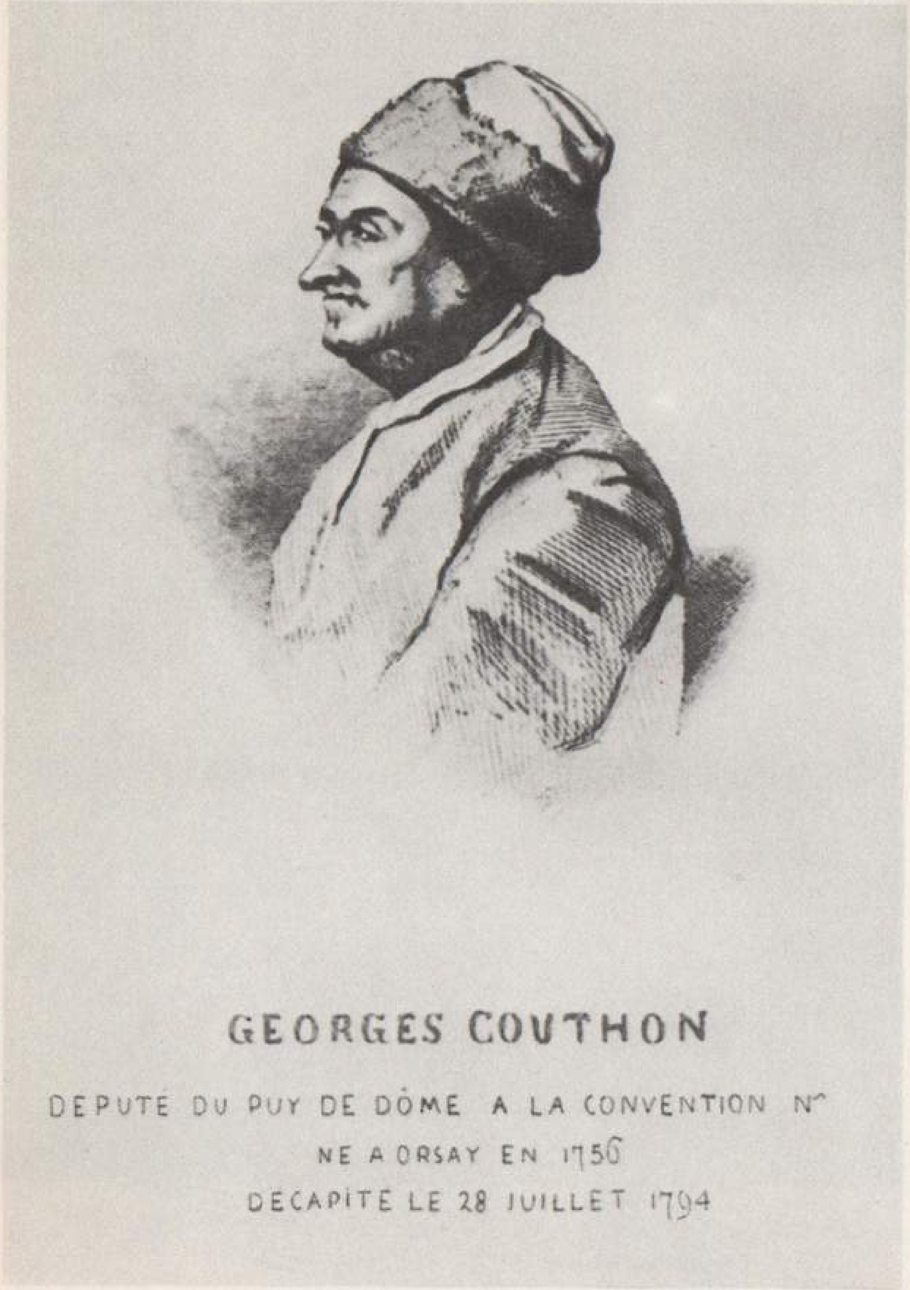

Couthon. Carnavalet'n museossa säilytettävä kuparipiirros

Chaumette, Pariisin kommuunin virallinen syyttäjä (1763-1793)

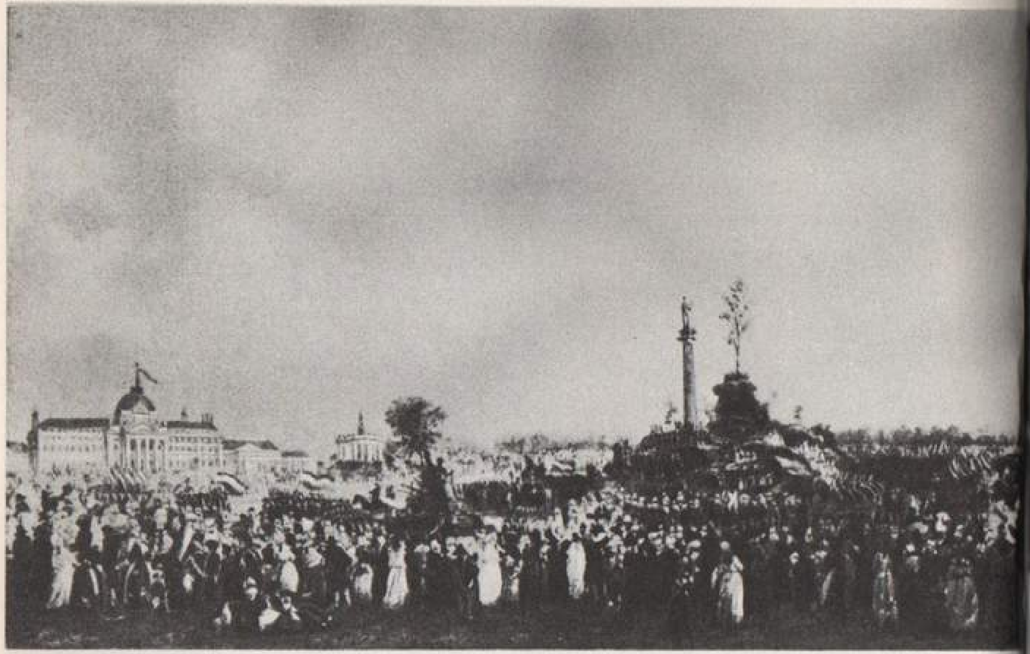

Korkeimman olennon juhla Mars-kentällä 20. prairialia v. 11, tai 8. kesäkuuta 1794. Carnavalet'n museo

Marat'n murha (13. heinäkuuta 1793). Carnavalet'n museo

Chalier, Lyonin kommuunin virallinen syyttäjä (1717-1793).
Carnavalet'n museo

Lebas. Carnavalet'n museon kuparipiirros

Fabre d'Eglantine (1750-1794). Greuzen maalaus Louvren museossa

Hébert (1757-1794). Kuva: Bulloz

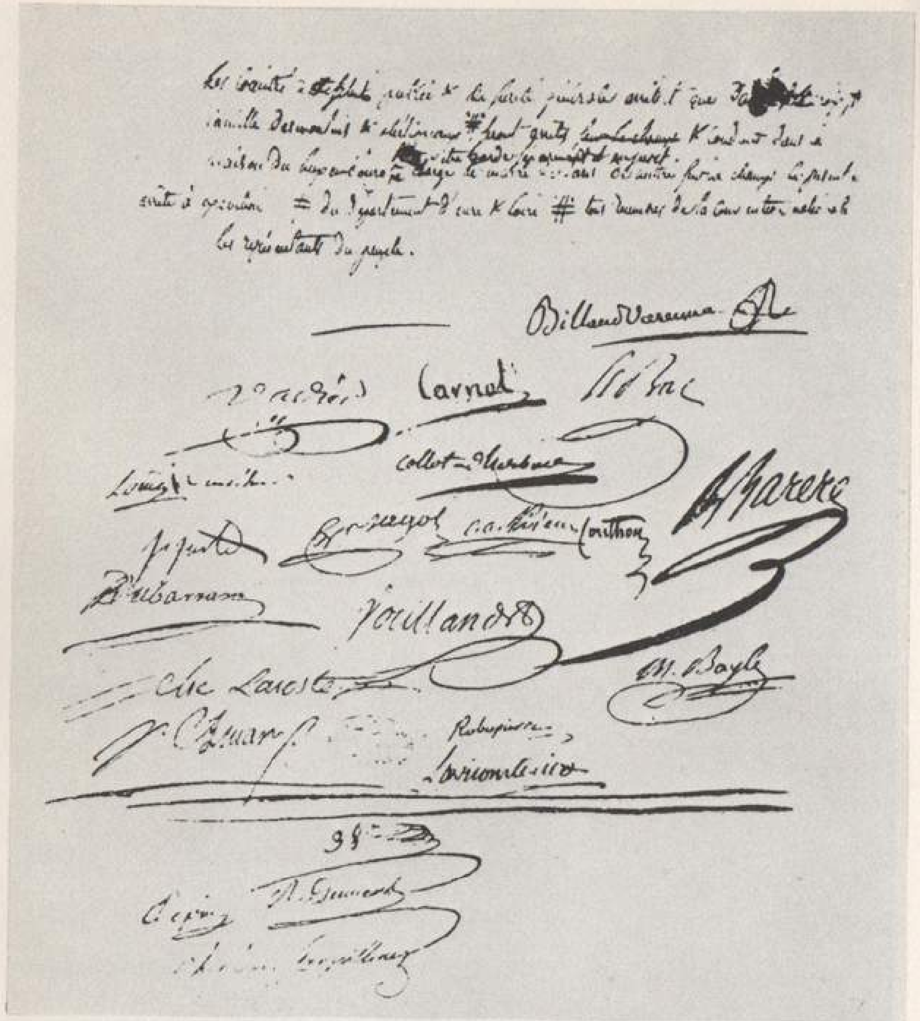

Dantonin, Delacroix'n, Camille Desmoulinsin ja Philippeaux'n pidätysmääräys. Kansallisarkistossa säilytettävän asiakirjan mukaan

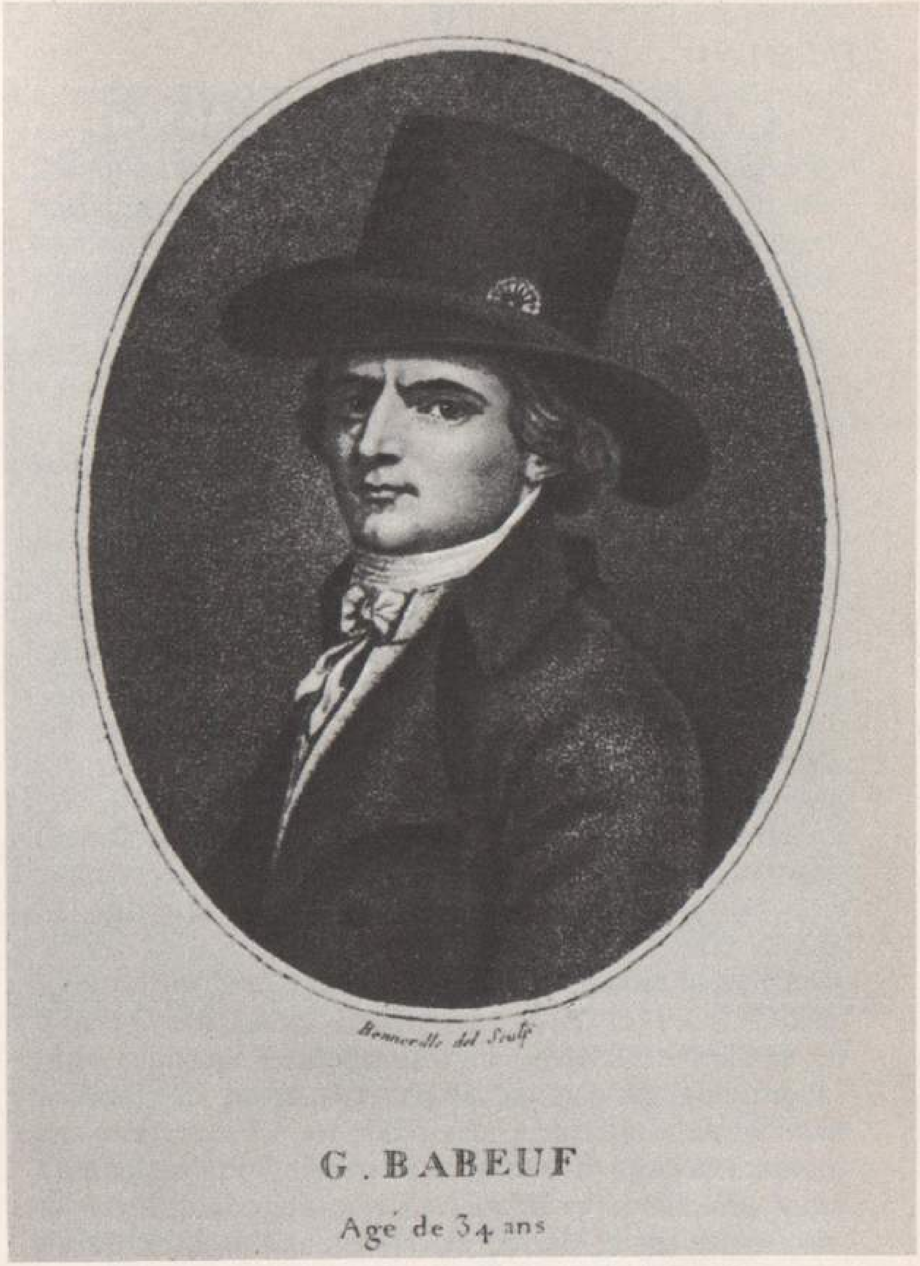

Gracchus Babeuf 34-vuotiaana (1760-1797)

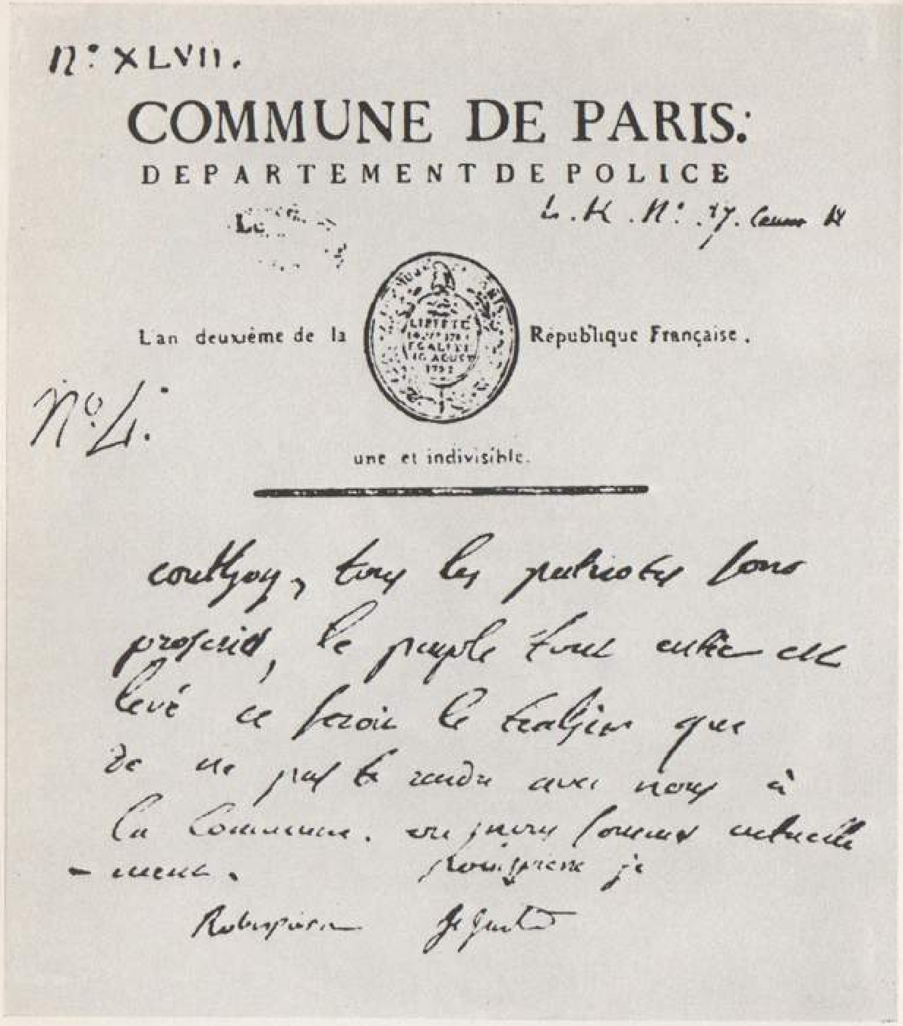

Robespierren nimikirjoitus, jonka ovat varmentaneet Robespierre nuorempi ja Saint-Just. Kansallisarkistossa säilytettävä asiakirja: "Couthon, kaikki patriootit on ajettu pakoon ja koko kansa mellakoi; olet petturi, ellet liity meihin Kommuunissa, missä me olemme tällä hetkellä".

VIII

Se, mikä tuntui aikalaisista ja erityisesti vallankumouksen vihollisista ihmeeltä, se, mikä myöhemmin on ihmetyttänyt kaikkia, jotka ovat yrittäneet päästä perille ensimmäisen tasavallan arvoituksellisesta historiasta, nimittäin jakobiinien johtaman Ranskan uskomaton, hämmästyttävä, jopa selittämätön voitto lukemattomista sisäisistä ja ulkoisista vihollisistaan, se saavutettiin mitättömän lyhyessä ajassa, kahdessa-kolmessatoista kuukaudessa.

Kesällä 1793 tuntui, ettei kestäisi kauankaan, ennen kuin jakobiinien tasavalta kaatuisi sitä joka taholta ahdistavien vihollisten iskuista. Tasavalta oli saartorenkaan, maahantunkeutujien ja vastavallankumouksellisen kapinoinnin puristuksessa. Se oli tukehtumaisillaan nälkään, aseiden, ruudin ja kaikkein välttämättömimpienkin tarvikkeiden puutteeseen. Vihollinen oli omissa kaavailuissaan "kuopannut" sen jo moneen kertaan. Kaikesta huolimatta jakobiinitasavalta pystyi torjumaan kiivaat hyökkäykset ja tukahduttamaan kapinat. Se pystyi vieläpä siirtymään hyökkäykseen ja vanhoillisen, taantumuksellisen maailman kauhuksi murskaamaan vastustajansa. Tasavallasta tuli yksi Euroopan vahvimpia valtioita.

Sen lisäksi jakobiinidiktatuuri ratkaisi kaikki vallankumouksen keskeisimmät tehtävät historiallisesti erittäin lyhyessä ajassa. Siihen meni vain yksi vuosi. Diktatuuri murskasi feodalismin niin täydellisesti kuin se oli mahdollista porvarillis-demokraattisen vallankumouksen puitteissa. Se loi neljätoista armeijakuntaa melkein kuin maasta polkaisten. Se varusti ne nykyaikaisin asein. Se asetti niiden johtoon kyvykkäät sotapäälliköt, jotka olivat lähtöisin kansan syvistä riveistä ja sovelsivat rohkeasti uutta, vallankumouksellista sodankäyntitaktiikkaa. Tasavallan armeija löi maahantunkeutujien joukot Fleurusin taistelussa 26. kesäkuuta 1794. Se ajoi ne Ranskan rajojen ulkopuolelle ja poisti feodaalisen kuningasvallan palauttamisen vaaran. Tasavallan alueellinen eheys palautettiin ja sisäinen vastavallankumous (gi-

10—689

rondistinen, vendéelainen ja rojalistinen) lyötiin ja ajettiin maan alle.

Robespierren ja muiden jakobiinijohtajien kaikkein rohkeimmatkin lupaukset toteutettiin. Tuntui kuin tasavalta olisi lähestymässä sitä rajaa, jonka takana koittaa vallankumouksen johtajien kuvaama vapauden, tasa-arvon ja veljeyden valtakunta.

Tapahtui kuitenkin kummia. Mitä pitemmälle vallankumous eteni ja mitä enemmän vihollisia kaatui sen kuolettavien iskujen lyöminä, sitä heikommaksi ulkoisesti niin voimakkaalta vaikuttanut jakobiinitasavalta muuttui sisäisesti.

Viikko Fleurusin loistavan, koko Eurooppaa järisyttäneen voiton jälkeen Maximilien Robespierre sanoi jakobiiniklubilla 1. heinäkuuta 1794 pitämässään puheenvuorossa: "Valtion kukoistusta ei arvioida niinkään sen ulkoisten menestysten perusteella kuin sen onnellisen sisäisen tilanteen mukaan. Jos ryhmäkunnat ovat häikäilemättömiä, jos viattomuus vapisee, niin se merkitsee, ettei tasavalta ole tukevalla perustalla."[165]

Mistä johtui noin murheellinen sävy vallankumoushallituksen johtajan puheessa? Tuntuisihan luonnollisemmalta iloita tasavallan suurenmoisista voitoista.

Tuo surun ääni, nuo tuhon, murheen ja pettymyksen sävyt, jotka kuulsivat yhä selvempinä Robespierren puheissa kesällä 1794, olivat ymmärrettäviä ja selitettävissä. Robespierre tunsi jo, miten kansan valtavien uhrien hinnalla saavutettu voitto oli luisumassa käsistä, miten jakobiinit olivat menettämässä sen.

Mitä oikein tapahtui?

Robespierre samoin kuin hänen taistelutoverinsa ja kaikki aktiivisesti vallankumoukseen osallistuneet ajattelivat, että heidän viiden vuoden aikana käymänsä jättimäinen kamppailu oli taistelua vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta ja veljeydestä, "ihmisen luonnollisista oikeuksista" sekä kaikkien yhteisestä onnesta maan päällä kuten vuoden 1793 oikeuksien julistuksessa suoraan sanottiinkin.[166]

Robespierre ei suinkaan muistuttanut kuvitelmien ja näkyjen maailmassa elävää la Manchan surullisen hahmon ritaria. Päinvastoin, oli pikemminkin aihetta ihmetellä hämmästyttävää tarkkanäköisyyttä, eräänlaista selvänäköisyyden lahjaa, joka hänellä oli 35-vuotiaana. Hänen kotkankatseensa mittasi koko valtavaa taistelukenttää. Hän vainusi vastustajan vihamieliset aikeet jo aivan alussa ja heti sen jälkeen yhteishyvän valiokunnan rankaiseva käsi kurottui vihollisseen nopeudella, jota tämä ei aavistanut.

Se, että Robespierre kaikessa tarkkasilmäisyydessään jaksoi uskoa hyvän voittoon ja onnellisen ajan koittamiseen, ei johtunut naiiviudesta tai kypsymättömästä haaveellisuudesta. Hän oli oman aikansa edistyksellisen yhteiskunnallisen ajattelun tasolla oleva poliitikko. Hänen tapaansa ajattelivat kaikki 1700-luvun viisaimmat ihmiset. Johtaessaan vallankumousta, joka oli suurta vapaussotaa koko ihmiskunnan uudesti syntymisen nimissä, he eivät ymmärtäneet eivätkä voineet ymmärtää, että he todellisuudessa johtivat vallankumousta, joka oli objektiivisilta tehtäviltään porvarillinen eikä voinut muuta ollakaan.

Olemme tähän asti puhuneet jakobiinidiktatuurin ja sen johtajan Robespierren vahvoista puolista. Kuitenkin ne ristiriidat ja virheet, joita Robespierrellä oli ilmennyt vallankumouksen ensi vuosina, voimistuivat ja tulivat turmiollisemmiksi jakobiinidiktatuurin aikana. Nämä virheet, ristiriidat ja erehdykset eivät olleet Robespierren henkilökohtaisia puutteita. Ne olivat seurausta itse vallankumouksen luokkaluonteesta. Robespierre oli 1700-luvun suuri vallankumouksellinen, mutta hän oli itse sitä tiedostamattaan suuren porvarillisen vallankumouksen johtaja. Siitä johtuivat hänen erehdyksensä ja virheensä, siinä oli hänen tragediansa.

Jo jonkin aikaa, juuri siitä lähtien, kun vallankumous murskasi kaikki päävastustajansa ja osoitti voimiensa järkkymättömyyden sarjalla häikäiseviä voittoja, Robespierre aisti selvästi, että valtiovallan ohjain, joka oli niin kuuliaisesti alistunut hänen voimakkaaseen käteensä, ei enää totellutkaan häntä. Sen hallitseminen tuli yhä vaikeammaksi.

Mistä oli kysymys? Mitä oikein oli tapahtunut?

Jakobiinidiktatuuri oli varmistanut porvarillis-demokraattisten tehtävien ratkaisemisen toimimalla köyhälistön keinoin. Mutta heti kun vallankumouksen päätehtävät oli ratkaistu, sen viholliset lyöty ja olojen ennalleen palauttamisen (restauraation) välitön vaara oli poistettu, kaikki itse jakobiinien vallan olemukseen perustuvat sisäiset ristiriidat nousivat nopeasti pinnalle.

Edellä puhuttiin jo siitä, että jakobiinit eivät muodostaneet luokka- ja poliittisilta lähtökohdiltaan yhtenäistä, homogeenista voimaa. Jakobinismi oli erilaisten luokkavoimien liittoutuma, joka toimi tiiviisti ja solidaarisesti yhdessä niin kauan kuin tuhoisa sota feodaalista vastavallankumousta vastaan oli käynnissä. Yhdistynyttä sisäistä ja ulkoista vastavallankumousta vastaan käydyn hirvittävän sodan aikana jakobiinien vallankumoushallitus etsi tukea pääasiallisesti kansasta, jonka vaikutus oli tuolloin kasvanut jyrkästi. Samalla hallituksen täytyi noudattaa ankaraa rajoituspolitiikkaa porvariston etujen suhteen.

Itse elämä edellytti tuota rajoittavaa ja monasti rankaisevaa politiikkaa. Lakeja hintakatosta ei olisi tarvinnut käsitellä, hyväksyä eikä toteuttaa, ellei tasavallan elintarviketilanne olisi ollut niin huono. Hintakattolait synnytti ennen kaikkea välttämättömyys. Samaa voisi sanoa vallankumouksellisen terrorin järjestelmästä. Myös sen oli itse elämä nostanut esiin välttämättömänä itsepuolustuskeinona. Voitaisiin esittää muitakin esimerkkejä. Olisi kuitenkin väärin olettaa, että vallankumoushallitus toimi pelkästään elämän esiinnostamien vaatimusten mukaan ja että hallitus muodostui pelkästään päiväkohtaisiin tehtäviin mukautuvista pragmaatikoista.

Hallituksella oli myös positiivisia ihanteita ja niitä vastaava ohjelma. Se oli asettanut itselleen päämäärän, johon se pyrki tietoisesti kaikki päiväkohtaiset vaikeudet ja huolet voittaen. Robespierre, Saint-Just, Couthon sekä heidän aatetoverinsa olivat kaikki Rousseaun ja siis myös hänen tasa-arvoaatteidensa kannattajia.

Robespierren ja jakobiinien vallankumoushallituksen politiikassa on helppo huomata tuo tasa-arvopolitiikan linja, jota he toteuttivat täysin tietoisesti.

Robespierre torjui täydellisen omistuksellisen tasavertaisuuden. Hän piti sitä mahdottomana toteuttaa ja sen propagoimista vahingollisena. Hän tuomitsi samasta syystä ns. agraarilain, jolla ymmärrettiin kaiken maan uudelleenjakoa yhtä suuriin osuuksiin. Hän tuomitsi myös Jacques Roux'n hälyä herättäneen teesin: "Tasa-arvon sirpin oli välttämättä kuljettava rikkaiden päillä!"

Vaikka Rousseaun tavoin Robespierrekään ei uskonut mahdollisuuteen toteuttaa täydellinen omistuksellinen tasa-arvo, oli hän kuitenkin vilpittömän vakuuttunut siitä, että oli välttämätöntä poistaa omistuksellisen epätasa-arvon äärimmäisyydet. Hän pyrki omaisuuksien suhteelliseen tasoittamiseen.

Kun valtionhallinnon avaimet tulivat Robespierren ja hänen aatetovereidensa käsiin, he pyrkivät tekemään kaiken mahdollisen tasa-arvo-ohjelmansa toteuttamiseksi.

Pakkolainojen ottaminen rikkailta, progressiivinen tulovero, yhteismaiden jako, myytävänä olevien maa-alueiden lohkominen, perintöoikeuden rajoittaminen, terrorin käyttö keinottelijoita ja hintakaton rikkojia vastaan sekä lopulta kuulut ventôse-kuun asetukset ovat kaikki osoituksena siitä, että Robespierren johtama vallankumoushallitus pyrki toteuttamaan tasa-arvo-ohjelmaansa, joka tähtäsi "ikuisen oikeudenmukaisuuden valtakunnan" pystyttämiseen.

Saint-Justin ensimmäisessä ventôse-kuun asetuksia koskevassa puheenvuorossa huomio kiinnittyy yhteen lauseeseen: "Joka toteuttaa vallankumouksen puolinaisesti, kaivaa samalla vain itselleen hautaa."[167] Lause paljasti ventôse-kuun lakien periaatteellisen merkityksen. Robespierre vaikutti aatteellisesti Saint-Justin kasvuun poliitikoksi. Saint-Just oli Robespierren luotettavin työtoveri. Hänen näkemyksensä tasavallan tulevaisuudesta heijastivat epäilemättä myös Lahjomattoman käsityksiä.

Jakobiinien vallankumoushallituksen tarmokkaasti ajama tasa-arvopolitiikka ei silti suinkaan vienyt tasa-

valtaa kohti "hyveen ja vaatimattoman tyytyväisyyden onnea", mistä tuon politiikan "isät" olivat haaveilleet.[168] Lenin kirjoitti myöhemmin: "Tasavertaisuuden aate on porvarillis-demokraattisten tehtävien mitä täydellisin, johdonmukaisin ja jyrkin ilmaus... Tasavertaisuus ilmaisee vapaan kapitalismin ja tavaratuotannon ehtojen täydellisintä toteuttamista ei ainoastaan aatteellisesti. Myös aineellisesti, taloudellisten suhteiden alalla maanviljelyksessä, joka kasvaa maaorjuudesta, pientuottajain tasavertaisuus on kapitalistisen maatalouden mitä laajimman, täydellisimmän, vapaimman ja nopeimman kehityksen ehto."[169]

Jakobiinit ja heidän johtajansa Robespierre eivät onnistuneet toteuttamaan kokonaan tasa-arvo-ohjelmaansa. He eivät onnistuneet luomaan "pientuottajain tasavertaisuuden" tasavaltaa. Mutta jo se, mitä he ehtivät tehdä — eikä se ollut vähän (feodalismin murskaaminen ja tuhoaminen) — johti tuloksiin, jotka vahvistavat Leninin sanat.

Jakobiinien politiikka puhdisti objektiivisesti heidän tahdostaan riippumatta Ranskan maaperän vapaaksi esteistä, jotta porvaristo ja kapitalistiset suhteet voisivat kehittyä. Rankaisipa jakobiinidiktatuuri yksittäisiä suurporvareita, keinottelijoita ja hyödyntavoittelijoita miten julmasti tahansa tai puuttuipa se tulonjakoon miten määräävästi tahansa (säilyttäen samalla yksityisomistukselle perustuvan tuotantotavan), ei sen ankara rangaistus- ja rajoituspolitiikka kyennyt pysäyttämään eikä pidättelemään suurporvariston taloudellisen mahdin kasvua. Itse asiassa samaan aikaan, kun keinottelijoita pantiin kuriin giljotiinin voimalla ja harjoitettiin kovaa kieltojen politiikkaa, syntyikin uutta keinottelevaa porvaristoa, joka hankki valtavia omaisuuksia mm. armeijatoimituksilla, tonttikaupoilla, elintarvikekeinottelulla sekä käyttämällä hyväkseen rahan kaksinaista kurssia.

Niin kauan kuin maata uhkasi vaara, että maahantunkeutujien armeijat voittavat ja vanha, feodaalis-absoluuttinen järjestys palautetaan, täytyi uuden porvariston, jonka elinedut, aineelliset edut liittyivät vallankumouksen toteuttamaan omaisuuden uusjakoon, nöyrästi

sietää jakobiinidiktatuurin rankaisevaa kättä. Sen täytyi sopeutua sekä kansan kasvaneeseen merkitykseen että säännöstelyjärjestelmään. Uuden porvariston täytyi vannoa uskollisuutta oikeudenmukaisuuden ja hyveen suurille ihanteille, koska ainoastaan jakobiinilaisten "tasavertaisuuden apostolien" rautainen käsi pystyi suojaamaan heitä maahantunkeutujien pistimiltä ja vanhan hallinnon restauraatiolta.

Heti kun restauraation vaara oli ohi, porvaristo ja sen rinnalla kaikki jakobiinidiktatuurin rajoituslinjan ahdistelemat pienomistajat alkoivat etsiä keinoa vapautua siitä.

Heti porvariston jälkeen varakas talonpojisto teki samanlaisen käännöksen oikealle. Sen jälkeen sitä seurasi myös keskivarakas talonpojisto. Vallankumous oli vapauttanut nämä ryhmät feodaalisesta sorrosta ja rasitteista. Se oli antanut niille maan ja avannut rikastumisen mahdollisuuden. Mutta jakobiinidiktatuuri ei sallinut noiden saavutusten hedelmistä nauttimista. Jakobiinien kiinteiden hintojen ja pakko-ottojen politiikka herätti maaseudulla voimakasta ärtymystä.

Porvariston ja maanomistaja-talonpoikien pääjoukon kääntyminen jakobiinidiktatuuria vastaan merkitsi porvarillisen vastavallankumouksen voimien muotoutumista.

Robespierre ja vallankumoushallitus taistelivat ylivoimaa, ikäänkuin hydraa vastaan, jolle jokaisen irtileikatun pään tilalle kasvoi heti kymmenen uutta.

Vallankumoustribunaali voimisti rankaisutoimiaan. Keinottelijoita ja hintakattolain rikkojia vastaan nostettiin yhä uusia oikeusjuttuja, joiden lopputulos oli useimmiten ennalta määrätty: kuolema mestauslavalla. Mutta vastarinta vallankumoushallitusta kohtaan oli päivä päivältä tuntuvampaa. Vastarinta ei jäänyt pelkästään vallankumoushallituksen seinien ulkopuolelle. Se antoi merkkejä itsestään, vaikkakin vielä kätketyssä muodossa, konventissa, jopa yhteishyvän valiokunnassa ja vielä voimakkaammin yleisen turvallisuuden valiokunnassa.

Mistä Robespierren johtama vallankumoushallitus

saattoi etsiä tukea? Kaupunkiköyhälistöstäkö? Vaiko maaseudun köyhiltä? Voiko se tukeutua niihin yhteiskunnan alempiin kerroksiin, joita nykyään kutsuttaisiin vasemmistovoimiksi? Lenin vastasi näihin kysymyksiin sattuvasti: "Konventti leventeli suurieleisillä hankkeillaan, vaikka sillä ei ollut tarvittavaa tukea niiden toteuttamiseksi eikä se edes tiennyt, mihin luokkaan olisi pitänyt nojautua sen tahi tämän hankkeen toteuttamisessa."[170]

Paremmin ei asiaa voisi ilmaista. Jakobiinien ja vallankumouksen tunnustettu johtaja Robespierre ei todellakaan tiennyt kumouksen viime vaiheessa, mihin luokkaan vallankumouksen olisi pitänyt nojautua. Robespierre ja jakobiinit olivat suuria ja mahtavia silloin, kun he tiivistivät ja yhdistivät kansaa sekä nostattivat sen taisteluun feodaalisen vastavallankumouksen ja porvariaristokratian kauhistuttavia voimia vastaan. Heidän iskunsa säilyttivät saman pelottavan mahdin, kun he kansaa johtaen etenivät vallankumouksen rinnalla eteenpäin ja taistelivat suurporvaristoa ja girondisteja vastaan. Nyt he nostivat jälleen kätensä ja iskivät kaikin voimin. Se ei kuitenkaan osunut viholliseen; heikentynyt käsi vaipui voimattomana.

Jakobiinihallituksen politiikka, mm. sen sosiaali- ja talouspolitiikka synnytti keväällä 1794 tyytymättömyyttä omistavien kerrosten keskuudessa, mutta myöskään kaupunkiköyhälistö tai yleensä demokraattisesti asennoituvat alimmat yhteiskuntakerrokset eivät olleet siihen kokonaan tyytyväisiä. Hintakatto oli toimenpide, joka toteutettiin ensisijaisesti sanskulottien, omaisuutta vailla olevien alimpien kaupunkilaiskerrosten etuja silmällä pitäen. Kun jakobiinihallitus ulotti ylärajan myös työläisten palkkoihin ja piti voimassa Le Chapelier'n työläisvastaisen lain, se osoitti, ettei se ymmärtänyt työläisten tarpeita. Työläiset ilmaisivat tyytymättömyytensä kyseiseen lakiin. Hintojen kallistumisen myötä tyytymättömyys voimistui. Myöskään maatalouspolitiikan alueella jakobiinihallitus ei tehnyt mitään parantaakseen maaseutuköyhälistön raskasta asemaa eikä puolustanut sen etuja. Työvelvollisuuden käyttöönotto (nk. työkäsien pakko-otto, mobilisointi) synnytti myös tyytymättömyyttä.

Noihin päiviin asti yhtenäisen jakobiiniliittoutuman muodostaneet luokkavoimat hajaantuivat ja erkanivat toisistaan kuin keskipakoisvoiman heittäminä. Ristiriitojen kärjistyminen jakobiiniliittoutumassa johti väistämättä sisäiseen taisteluun ja jakobiinidiktatuurin kriisiin.

Se, mitä marxilainen historioitsija, jolla on käytössään kaikki historiatieteen keräämät tiedot, tällä hetkellä lähes kaksisataa vuotta myöhemmin voi rauhassa eritellä, näytti kuitenkin tietysti aivan toisenlaiselta niistä ihmisistä, jotka olivat itse tapahtumien tiimellyksessä ja ajattelivat kaukaisen 1700-luvun käsittein ja kategorioin.

Robespierre ei voinut olla tuntematta, miten vallankumouksen tielle nousi esteitä sitä mukaa kun se saattoi kirjata tililleen voittoja. Mitä lähemmäksi hän pääsi haluttua päämäärää, sitä kauemmaksi se luisui.

Tuntui, että vallankumous oli tehnyt kaiken mahdollisen ja kaiken ajateltavissa olevan palauttaakseen ihmisen "luonnolliset oikeudet". Se oli murskannut kaikki, jotka olivat yrittäneet riistää nuo "luonnolliset oikeudet" tai tallata rikollisilla toimillaan hyveen maahan. Robespierre vakuuttui kuitenkin, etteivät ihmiset tulleet paremmiksi tai tasavallan vihollisten määrä pienentynyt vallankumouksen edetessä. Viholliset päinvastoin lisääntyivät päivä päivältä.

Aikaisemmin, kun taistelun kärki suuntautui aristokraatteihin, feuillantteihin ja girondisteihin, silloin koko jakobiiniliittoutuma kamppaili veljellisessä rintamassa voimakkaita vihollisia vastaan ja kaikki oli selvää. Nyt taistelu oli kuitenkin alkanut itse jakobiiniliittoutuman riveissä. Oli taisteltava ihmisiä vastaan, jotka vielä eilen olivat asetovereita ja jotkut heistä myös henkilökohtaisia ystäviä — kuten Robespierren toveri Camille Desmoulins.

Menneiden päivien muistot eivät voineet koitua Robespierrelle voittamattomaksi esteeksi hänen järkähtämättömän tahtonsa ja kokonaisvaltaisen luonteensa

vuoksi. Hän tarkasteli eilisen asetoverinsa nykyistä ilmettä selväjärkisen tutkivin silmin.

Huomionarvoista Robespierren alustavissa dantonistien vastaisissa muistiinpanoissa, jotka eivät juurikaan seurailleet vallankumoustribunaalin esittämän muodollisen syytteen ajatuskulkuja, on yritys päästä perille Dantonin olemuksesta. Voi vaikuttaa jopa kummalliselta, että näissä muistiinpanoissaan Robespierre kosketteli suhteellisen vähän Dantonin tekoja ja toimintaa. Hän tarkasti joitakin ensi silmäyksellä merkityksettömiltä näyttäviä yksityiskohtia. Niinpä Robespierre kirjoitti: "Sana 'hyve' synnytti Dantonissa naurua. Ei ole vankkumattomampaa hyvettä, hän sanoi pilaillen, kuin hyve, jota hän harjoittaa joka yö vaimonsa kanssa." Ja Robespierre, jolle sana "hyve" oli pyhä, jatkoi heti perään selvästi havaittavalla suuttumuksella: "Kuinka ihminen, jolle kaikkinainen moraalin idea on vieras, voi olla vapauden puolustaja."[171]

Jäljempänä Robespierre totesi: "Danton paljasti itse politiikkansa salaisuuden seuraavilla huomionarvoisilla sanoilla: 'Se, mikä heikentää asiaamme', sanoi hän todelliselle isänmaanystävälle jakaen muka tämän tunteet, 'on periaatteidemme ankaruus, joka pelästyttää monia ihmisiä'..."[172]

1700-luvun kategorioin ajatteleva Robespierre ei määritellyt eikä voinutkaan määritellä Dantonin politiikan luokkasisältöä. Hän osui kuitenkin vaistonvaraisesti lähelle totuutta arvioidessaan siinä tärkeimmäksi Dantonin tyytymättömyyden "periaatteiden ankaruutta" kohtaan. Tyytymättömyys jakobiinien periaatteisiin olikin yhdistävä tekijä kaikille niille, joita vallankumouksellis-demokraattinen diktatuuri oli ahdistanut ja jotka halusivat vapautua mahdollisimman pian noista "korkeista periaatteista" päästäkseen käsiksi maalliseen hyvään.

Tarkkanäköinen Robespierre tajusi olevansa tuhoon tuomittu, mutta hän suhtautui pelottomasti ja halveksivan välinpitämättömästi kuolemaan. Hän ei pystynyt arvostamaan muiden sen paremmin kuin omaakaan elämäänsä. Hän lähetti mestauslavalle tai sanokaamme va-

rovammin ja tarkemmin, yhdessä yhteishyvän valiokunnan ja yleisen turvallisuuden valiokunnan kaikkien jäsenten kanssa hän ratkaisi ennalta Dantonin, Desmoulinsin, Philippeaux'n ja muiden kuolemantuomion. Oikeudenkäynti heitä vastaan pidettiin 4.—5. huhtikuuta.

Tuhoamalla Dantonin ja Desmoulinsin (josta Lahjomaton ilmeisesti edelleen piti) Robespierre uskoi tuhoavansa koko "fraktion" (kuten 1700-luvulla sanottiin), kaikki, jotka olivat nostaneet kätensä hyvettä ja Vuoren pyhiä periaatteita vastaan.

Robespierren tragedia oli siinä, ettei hän kyennyt heti näkemään tai paremmin sanoen arvioimaan oikein tuomittujen dantonistien varjojen takana olevia voimia. Hänestä näytti alkuun siltä, että olisi kyse kymmenkunnasta, korkeintaan parista tusinasta luopioita ja vehkeilijöitä, jotka olivat luopuneet poliittisen moraalin periaatteista. Todellisuudessa osoittautuikin, että vallankumousta vastassa olivat loputtomat vihollisrivistöt, jotka ahdistivat sitä lumivyöryn tavoin joka suunnalta. Lujaa ja ahnetta porvaristoa kasvoi esiin joka rakosesta Ranskan maaperän puhdistaneen jakobiiniauran jäljiltä eikä tuolloin löytynyt voimaa, joka olisi pystynyt pysäyttämään sen.

Ei ole syytä toistaa jakobiiniliittoutuman sisäisen taistelun koko historiaa. Mutta on aihetta palauttaa mieliin, että vallankumoushallitus suuntasi iskunsa oikean laidan ohella myös vasemmalle.

Vielä syyskesällä 1793 kaikki jakobiinit olivat yhteisin toimin lyöneet ns. raivopäät, Ranskan vallankumouksen vasemmistolaisimman liikkeen. Ryhdyttyään ratkaisevaan taistoon dantonisteja vastaan vallankumoushallitus murskasi maaliskuussa 1794 vasemmistolaisten jakobiinien joukosta erottautuneen hébertistiryhmän. Hébertisteihin kuului erilaisia ihmisiä eikä heidän yrityksensä nostattaa kapinaa saanut sanskulottien tukea. Hébertistien vastainen isku ulotettiin myös kordeljeereihin. Vasemmistolaisten jakobiinien paras edustaja Chaumette asetettiin syytteeseen vallankumoustribunaalissa ja tuomittiin sitten kuolemaan muutama päivä Dantonin mestauksen jälkeen, vaikka hän ei ollut tuke-

nutkaan hébertistien kapinayritystä. Pariisin kommuuni "puhdistettiin" heti perään Chaumetten kannattajista.*

Tuon ajan puheissaan Robespierre käsitti dantonistit ja vasemmistolaiset jakobiinit yhden vallankumoukselle vihamielisen ryhmittymän eri haaroiksi: "Toinen noista kahdesta ryhmäkunnasta on työntämässä meitä heikkouteen, toinen kaikenlaiseen äärimmäisyyteen... Toisille on annettu lisänimi maltilliset; toisille pikemminkin nokkela kuin oikeaanosuva nimitys — äärivallankumoukselliset... Kumpikin ovat saman isännän palvelijoita tai, mikäli niin haluatte, rikostovereita, jotka teeskentelevät riitaa peittääkseen paremmin rikoksensa. Älkää muodostako mielipidettänne heistä puheiden erilaisuuden vaan tulosten samankaltaisuuden perusteella."[173]

Robespierre osoitti hänelle ominaista tarkkanäköisyyttä ja arvasi räikeän vallankumouksellisin värein peitetyn salaisen sukulaisuuden ns. maltillisten ja toisaalta valheellisen ja petollisen Fouchén, sellaisten lahjustenottajien ja valtionvarkaiden kuin Tallienin, Barrasin ja Fréronin sekä muiden heidän kaltaistensa välillä. Nämä olivat uuden porvariston hyökkäysarmeijan eri suojavärein peiteltyjä tiedustelijoita. Robespierre oli oikeassa ja toimi epäilemättä vallankumouksen etujen mukaisesti vastustaessaan ääriterroristeja, jotka aiheuttivat suurta vahinkoa vallankumoukselle mielettömillä julmuuksillaan. Robespierre osoitti valtioviisautta tuomitessaan yritykset kristinuskon lakkauttamiseksi. Hébert, Chaumette ja muut jakobiinit toteuttivat uskonnonvastaista politiikkaansa väkivaltaisin toimenpitein. Se oli synnyttänyt jo aiemminkin vaarallista tyytymättömyyttä talonpoikien keskuudessa.

Robespierre teki silti virheen, kun hän kieltäytyi näkemästä vallankumoushallituksen rajojen ulkopuolella

* On todettava, etteivät henkilömuutokset kommuunin kokoonpanossa vaikuttaneet pienimmässäkään määrin sen sosiaaliseen koostumukseen. Se pysyi pääosin samana. Ns. Robespierren kommuuni ei juurikaan eronnut ns. Chaumetten kommuunista niissä edustettuina olleiden luokkien suhteen. (Ks. *M. Eude*, Etudes sur la Commune robespierriste, Paris 1973.)

muita vasemmistolaisia poliittisia voimia. Sellaisia voimia oli kaikesta huolimatta olemassa ja niillä oli merkittävä vaikutus vallankumoukseen. Chaumette ja hänen kannattajansa, Momoron tyyppiset ihmiset sekä kommuunin rivijäsenet olivat kaikki vasemmistolaisempia kuin Robespierren johtama jakobiinihallitus; he tukivat jakobiinidiktatuuria vasemmalta.

Sama ristiriitaisuus ja samat virheet ilmenivät myös jakobiinihallituksen sosiaalipolitiikassa. Kuten jo todettiin, maaliskuussa 1794 hyväksyttiin ventôse-kuun asetukset, jotka sisälsivät vallankumouksen vihollisten omaisuuden jakamisen korvauksetta omaisuutta vailla olevien kesken. Ventôse-kuun asetukset eivät tietenkään olleet "uuden vallankumouksen ohjelma" millaiseksi Mathiez ne aikanaan tulkitsi.[174] Ne eivät olleet myöskään taktinen väistöliike, joten Georges Lefebvre[175] niitä ennen kaikkea tarkasteli. Ventôse-kuun asetukset ilmensivät Robespierren, Saint-Justin ja muiden rousseaulaisten jakobiinien tasa-arvopyrkimyksiä, joissa ilmenivät kansanjoukkojen toiveet tasajaosta.

Mikäli ventôse-kuun asetukset olisi pantu täytäntöön, ne olisivat johtaneet omistajien määrän kasvamiseen ja siis vallankumouksen demokraattisen pohjan laajenemiseen. Niiden toteuttaminen olisi tietyssä määrin johtanut vastavallankumouksellisen porvariston osittaiseen taloudelliseen ja poliittiseen "aseistariisuntaan". Ymmärrettävästi voimme tosin tänä päivänä varmuudella väittää, ettei ventôse-kuun lakien toteuttaminen viime kädessä olisi muuttanut yleistä asiaintilaa, mutta vuoden 1794 tapahtumiin osallisille ihmisillehän se ei ollut selvää. Ventôse-kuun lakien poliittinen merkitys oli kuitenkin sinällään suuri.

Mutta tapahtuikin kummia. Kului kuukausi ja toinenkin eikä ventôse-kuun lakeja pantu täytäntöön. Porvariston ja varakkaan talonpojiston laajat kerrokset suhtautuivat lakeihin kielteisesti tai pikemminkin avoimen vihamielisesti. Lait törmäsivät konventin enemmistön sekä hallituksen keskus- ja paikalliskoneiston hiljaiseen vastustukseen.

Miksei sitten vallankumouksellisen diktatuurin hir-

muista voimaa otettu käyttöön konventin hyväksymien asetusten toteuttamiseksi? Miksi Robespierre, joka muutoin oli järkähtämättömän luja päämääränsä pyrkiessään, osoitti tässä asiassa epäröintiä ja heikkoutta? Miksei hän uskaltautunut murtamaan ventôse-kuun lakeihin kohdistunutta vastarintaa?

Minne mennä? Millaista ohjelmaa ehdottaa konventille, Vuorelle ja isänmaanystäville? Löytyykö tietä, joka säilyttäisi ja lujittaisi kansan ja vallankumoushallituksen yhtenäisyyttä? Muiden jakobiinihallituksen johtajien tavoin Robespierre etsi vastauksia, mutta ei voinut löytää oikeata ratkaisua.

Vallankumouksen sosiaalisen sisällön syventämisen tielle, jonka ventôse-kuun asetukset olisivat avanneet, ei lähdetty. Tuota tietä ei tuomittu eikä sitä torjuttu. Kukaan ei ilmaissut edes ääneen epäilyksiä sen oikeellisuudesta. Ventôsen asetusten tieltä vain erkaannuttiin hiljaisuuden vallitessa.

Robespierre yritti löytää toista tietä. Hän piti 7. toukokuuta 1794 konventissa suuren puheen "korkeimman olennon" kultin puolesta.[176] Ajatus "korkeimmasta olennosta on sosiaalinen ja tasavaltalainen ajatus", sanoi Robespierre. "Korkeimman olennon" kultti oli yritys yhdistää ja tiivistää kansakuntaa uuden valtiollisen tasavaltalaisen uskonnon pohjalta.

Gérard Walter on Robespierre-tutkimuksessaan esittänyt mielipiteen, että toukokuun 7. päivän puhe ilmaisee Lahjomattoman ajatukset täydellisimmin ja syvällisimmin.[177] Hän osuu ehkä lähelle totuutta. Joka tapauksessa puhe oli kirjoitettu ja se pidettiin eittämättömän innostuksen vallassa. Robespierre oli vielä täynnä toivoa. Puheesta henki vielä hehkuva usko voiton pikaiseen saavuttamiseen. "Ja te, Ranskan tasavallan perustajat", hän sanoi kääntyen konventin jäsenten puoleen, "varokaa menettämästä toivoanne ihmiskuntaan tai epäilemästä edes hetkeäkään suuren hankkeenne menestystä!

Maailma on muuttunut. Sen täytyy muuttua vielä enemmän!"[178]

Robespierre kuvasi Ranskan vallankumouksen ja

Ranskan kansan suorittamia valtavia uudistuksia. Hän vetosi isänmaallisen ylpeyden tunteisiin: "Ranskan kansa on ikäänkuin ohittanut 2000 vuodella koko muun ihmissuvun." Robespierre puhui haltioituneesti Ranskasta, ihmeellisestä, auringon hyväilemästä maasta, joka on luotu vapauden ja onnen maaksi. Hän muistutti konventin jäseniä suuresta tehtävästä, jonka historia on antanut Ranskalle; hän puhui jokaisen ranskalaisen isänmaanystävän kunniakkaasta ja kunnioitetusta vastuusta. Robespierre varoitti vaarasta, jonka pahe aiheuttaa riistäessään maan kohtalon hyveen käsistä. Hän kehotti taistelemaan paheen turmiollista vaikutusta vastaan ja vaati konventin jäseniltä kansalaisuljuutta.[179]

"Pitäkää silmämääränänne ainoastaan yhteiskunnan etua ja ihmiskunnan etuja!" Robespierre huudahti.[180]

Mutta kenelle nuo sanat oli suunnattu? Konventin edustajilleko, jotka osoittivat puhujalle suosiotaan tarkoituksellisen lujaa, kädet esillä pitäen, mutta kätkien häneltä katseensa? Tallienille ja Barrasille, Bordeaux'n ja Toulonin prokonsuleille, noille lahjustenottajille ja varkaille, jotka tukahduttivat vastavallankumousta verivirroilla muuttaen veren kullaksi itselleen? Petolliselle Fouchélleko, poliittiselle kameleontille, eiliselle hébertistille, tulevalle Napoléonin poliisiministerille? Ehkä markiisi Roverelle, ostettavissa olevalle aristokraattiloikkarille, kyyniselle, tyystin moraalittomalle ihmiselle, joka yritti painaa unohduksiin menneisyytensä liehakoimalla ja tekemällä häikäilemättömästi tuttavuutta sanskulottijohtajien kanssa, ihmiselle, joka oli armoton raivoisassa terrorissaan verhoten sen äärimmäiseen vallankumouksellisuuteen vaikkakin käyttäen sitä uhriensa ryöstämiseen verekseltään? Puhuiko Robespierre ehkä Marie-François Laportelle, joka tekeytyi jakobiiniliittoutuman uskolliseksi palvelijaksi ja rivijäseneksi, konventin tahdon vilpittömäksi toteuttajaksi, mutta joka myöhemmin, vuosina 1796—1797 paljastui yli 20 miljoonan frangin kavaltajaksi? Fréronilleko, valtionvarkaalle ja murhamiehelle, "kultaisen nuorison" rosvokoplien tulevalle johtajalle? Osoittiko Lahjomaton sanansa Merlin de Thionvillelle, joka haaveili ruhtinaallisesta kartanosta?

Vaiko Sieyèsille, vanhalle varikselle, joka ei avannut nokkaansa ennen kuin hänen aikansa oli koittava?

”Isänmaan etu”, ”inhimillisyys” ja ”hyve” olivat tyhjiä sanoja kaikille noille huomispäivän thermidorilaisille, salaisille nousukkaille, jotka olivat täyttäneet taskunsa vallankumouksen vuosina ja kiiruhtivat nauttimaan helpolla saavutetusta rikkaudesta.

He olivat jo tiedostaneet voimansa. Sankaruus, kehotukset uljuuteen ja hyveeseen kyllästyttivät jo heitä. He vaihtoivat nopeasti katseita, mutta ymmärsivät, ettei heidän aikansa ollut vielä tullut. Siispä he osoittivat seisten suosiota Robespierrelle ja äänestivät yksimielisesti hänen esittämänsä ”korkeimman olennon” kulttia käsittelevän asetusluonnoksen puolesta.

Kesäkuun 8. päivänä Pariisissa Tuileries'n puistossa ja myöhemmin Mars-kentällä pidettiin juhla ”korkeimman olennon” kunniaksi. Tuileries'n vehreä puisto oli koristettu kuulun Davidin luonnosten mukaan valmistetuilla vertauskuvallisilla hahmoilla. Konventin juuri yksimielisesti valittu puheenjohtaja Robespierre astui puhujakorokkeelle uudessa taivaansinisessä frakissa rukiintähkät käsissään. Hän piti lyhyen puheen vallankumoushallituksen nimissä.

”Ranskalaiset, tasavaltalaiset, teidän on puhdistettava maa, jonka tyrannit ovat lianneet, ja kutsuttava takaisin heidän maanpakoon ajamansa oikeudenmukaisuus”, Robespierre sanoi.[181]

Kansa tervehti Lahjomatonta hehkuvin suosionosoituksin. Tavalliset ihmiset, jotka uskoivat Robespierreen, hakkasivat käsiään yhteen ja huusivat: ”Eläköön tasavalta!” Vaikutti siltä kuin vallankumoushallitus olisi vahvempi kuin koskaan ja sen asema horjumaton.

Mutta tämä oli harhakuvaa.

Maakuntien ja pääkaupungin jakobiiniklubeilta saapui konventtiin tervehdyskirjeitä, joissa hyväksyttiin ”korkeimman olennon” hyväätekevä kultti. Niihin ei kuitenkaan saattanut uskoa. Saint-Justin johtama yhteishyvän valiokunnan poliisiosasto sai tiedottajiltaan ja agenteiltaan toisenlaisia tietoja, joiden mukaan kansa oli

ottanut ”korkeimman olennon” kultin vastaan kylmästi ja suurimmalta osin vihamielisesti.

Toisin ei olisi voinut ollakaan. Yritykset korvata suurten sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen uskonnollisilla tai puoliuskonnollisilla puheilla, asetuksilla ja manifestaatioilla olivat jo ennalta tuomittuja epäonnistumaan. Robespierren henkilökohtainen menestys konventissa ja heinäkuun kahdeksannen juhlallisuuksissa Pariisissa ei tietenkään voinut peittää, vielä vähemmän muuttaa vuonna 1794 kesään mennessä muotoutunutta luokkien voimasuhdetta, joka kääntyi jakobiinidiktatuurille äärimmäisen epäsuotuisaksi.

Lisäksi Lahjomattoman henkilökohtainen menestys oli illuusion varassa. Pariisin sanskulotit, tavalliset ihmiset luottivat edelleen häneen. Hänen elämänsä oli kaikkien nähtävissä. Tultuaan Ranskan kohtaloiden ratkaisijaksi Robespierre asui edelleen samassa paikassa puuseppä Duplayn luona Saint-Honoré-kadulla. Hänellä oli sama yksinkertainen elämäntapa, hän käveli jalkaisin ja oli yhtä köyhä kuin ollessaan vielä tuntematon. Sitä työkansa arvosti: ”Hän ei petä.” Mutta konventin seinien sisäpuolella ei ollutkaan enää kansa isäntänä. Kesäkuun kahdeksannen juhlapäivänä Robespierre erotti hyväksyvien äänien seasta selvästi vihamielistä supinaa. Ne olivat tuttuja konventin jäsenten ääniä. Sitten seurasivat Amiralin ja Cécile Renault'n tekemät murhayritykset. Robespierre saattoi itsekin huomata näennäisten ystäviensä ilkeämielisen uutteruuden: kaikkia hänen nimeensä liittyneitä asioita paisuteltiin tietoisesti. Niin ei käynyt ainoastaan häntä vastaan tehtyjen murhayritysten yhteydessä. Jotta olisi voitu saattaa Robespierre huonoon valoon, eristää hänet muista konventin jäsenistä ja esittää hänet kansalle naurettavassa ja epäsuotuisassa valossa, keksittiin ja paisuteltiin juttua, joka liittyi erääseen puolihulluun vanhukseen Catherine Théot'on.

Tasavallan armeijan saavuttama menestys, muun muassa loistava Fleurusin voitto 26. kesäkuuta, mikä antoi vankat takuut restauraation uhkaa vastaan, voimisti kaikki omistajaryhmät yhdistäneen porvariston pyrkimyksiä lopettaa vallankumouksellis-de-

11—689

mokraattisen diktatuurin järjestelmä. Jakobiinit, nuo "tasavertaisuuden apostolit" olivat raivanneet rautaisin ottein pois kaikki vallankumouksen tiellä olleet. Samalla he raivasivat tietä porvaristolle. Jakobiinit olivat täyttäneet tehtävänsä ja nyt porvaristo itse kiirehti raivaamaan heidät tieltään.

Robespierre tunsi selvästi sisäisen uhkan kasvun, joka niin merkillisesti yhdistyi ulkoiseen menestykseen. Puheessaan konventissa prairial-kuun 22. päivänä (kesäkuun 10. päivänä 1794) hän tunnusti: "Sillä hetkellä, kun vapaus näyttää saavuttavan loistavan riemuvoiton, isänmaan viholliset muodostavat yhä röyhkeämpiä salaliittoja."[182]

Miten panna sulku salaliitoille? Miten lujittaa tasavaltaa? Mitä tietä pitkin ohjata sitä? Tuollaiset kysymykset nousivat yhä uudestaan vallankumoushallituksen johtajien eteen.

Lakimiehenä, oikeustieteen lisensiaattina ja asianajajana Robespierre pyrki aina soveltamaan kaikkia oikeusnormeja puolustuksen eduksi. Syntyneessä tilanteessa hän kuitenkin lähti tietoisesti supistamaan niitä. Hän oli valmis kaventamaan syytetyn oikeuksia oikeusprosessissa vallankumoustribunaalin työn nopeuttamiseksi ja voimistamaan vallankumouksellista terroria. Robespierre tuki tarmokkaasti Couthonin 10. kesäkuuta esittämää lakiluonnosta, joka edellytti vallankumoustribunaalin uudelleenjärjestelyä ja oikeusprosessin yksinkertaistamista vallankumouksen vihollisten nopeammaksi rankaisemiseksi.[183]

Ensimmäistä kertaa girondistien kukistumisen jälkeen konventti otti yhteishyvän valiokunnan ehdotuksen vastaan vaikenevan torjuvasti. Ruamps, Barère ja muutamat muut edustajat tekivät esityksen lain hyväksymisen siirtämisestä. Robespierre puhui kuitenkin kärkevässä sävyssä sen pikaisen hyväksymisen puolesta. Konventin äänestystulos oli yksimielinen ja prairial-kuun 22. päivän luonnoksesta tuli laki.

Terrori voimistui. Vallankumoustribunaalin tuomiot ratkaistiin nopeasti ja useimmissa tapauksissa ne toistivat samaa kaavaa: kuolemantuomio. Puolentoista kuukauden aikana, prairial-kuun 23. päivästä thermidorkuun 8. päivään vallankumoustribunaali antoi 1563 tuomiota. Niistä 1285 oli kuolemantuomiota ja vain 278 vapauttavaa päätöstä. Tätä ajanjaksoa edeltäneinä 45 päivänä oli annettu 577 kuolemantuomiota ja 182 vapauttavaa tuomiota.[184]

Oliko Robespierre vastuussa äärimmäiset mitat saaneesta terrorista?

Hänellä oli epäilemättä suuri vaikutus prairial-kuun 22. päivän lain hyväksymiseen, mutta siihen hänen osallisuutensa kesän 1794 terroriin rajoittuukin. Lain soveltaminen käytäntöön ei ollut enää hänen valvonnassaan eikä se vastannut hänen toiveitaan. Samoin kuin ventôse-kuun lakien yhteydessä hän jälleen kerran tunsi, ettei valtiovallan ohjain tottele hänen kättään vaan muita voimia. Hän ei voinut enää muuttaa mitään eikä korjata mitään. Joku puhalsi tahallaan terrorin liekkiin laskelmoiden, että sen pahaenteinen hehku lankeaa Robespierren kasvoille. Ne, joihin vallankumouksellisen oikeuden rankaisevan käden olisi pitänyt käydä käsiksi, pystyivät kaappaamaan hallituspolitiikan välineet ja käyttämään terroria omiin tarkoituksiinsa.

Tämä asia onkin syytä selvittää tarkemmin.

IX

Itse taistelun logiikka työnsi jakobiinit terroriin. "Rikkaat ja tyrannit", girondistit ja feuillantit sekä kuningasvallan ja vanhan järjestyksen kannattajat eivät missään tapauksessa suostuneet luovuttamaan asemiaan ilman taistelua. Ne vastustivat kiivaasti 2. kesäkuuta voittanutta uutta jakobiinivaltaa. Lisäksi ne siirtyivät vastahyökkäykseen. Jakobiinien vastustajat solmivat suorat yhteydet Euroopan kuningaskuntien hallituksiin ja maahantunkeutuja-armeijoihin. Näin syntyi sisäisen ja ulkoisen vastavallankumouksen kaikki voimat käsittävä mahtava liittoutuma.

Puolustautuessaan joka taholta hyökkääviä vihamielisiä voimia vastaan jakobiinihallituksen täytyi turvau-

tua poikkeuksellisiin keinoihin. Sen oli muun muassa vastattava vastavallankumoukselliseen terroriin vallankumouksellisella terrorilla.

Vallankumouksellisesta terrorista on keksitty monenlaisia tulkintoja, historiallisia konstruktioita ja tarinoita. Ei kenties mitään muuta kysymystä vallankumouksen historiassa ole samalla tavalla sotkettu eikä vääristelty niin mielivaltaisesti tai pahansuovasti kuin kysymystä vallankumouksellisesta terrorista. On jo aika selvittää tuo kysymys, mikä itse asiassa olisi pitänyt tehdä jo kauan sitten.

Ryhdyttäessä tarkastelemaan vuosien 1793—1794 terroria on heti kärkeen pyrittävä vapautumaan ennakkoasenteista ja moralisoinnista. Sitähän historiatiede edellyttää: asiat on nähtävä sellaisina kuin ne olivat ja paljastettava niiden historialliset syy-yhteydet.

Ennen kaikkea on todettava, että vallankumouksellista terroria ei aloitettu jakobiinien aloitteesta. Se oli pakollinen vastatoimi sille vastavallankumoukselliselle terrorille, jonka girondistit ja heidän kanssaan yhteisymmärryksessä toiminut maanalainen jakobiinien vastainen oppositio alkujaan panivat käyntiin. Erilaisten väärintulkintojen estämiseksi on syytä todeta tämä seikka mahdollisimman selvästi.

Muistuttakaamme vielä yleisesti tunnetuista tosiasioista. Kansanjoukkojen kapinan (31.5—2.6.1793) jälkeen jakobiinit turvautuivat vain lieviin toimenpiteisiin. Niinpä tyydyttiin panemaan girondistijohtajat ja heitä lähellä olevia edustajia — kaiken kaikkiaan 29 henkilöä — kotiarestiin (käytännössä he säilyttivät henkilökohtaisen vapautensa). Girondistit pakenivat kotiarestista Bordeaux'hon sekä muihin etelä- ja lounais-Ranskan kaupunkeihin ja nostattivat siellä vastavallankumouksellisen kapinan. Girondistien innoittama Charlotte Corday murhasi "kansan ystävän" Jean-Paul Marat'n ammeeseen tämän kodissa 13. heinäkuuta 1793. Heinäkuun 16. päivänä vastavallankumouksellisen vallankaappauksen jälkeen Lyonissa surmattiin paikallisten jakobiinien johtaja Chalier. Jo aiemmin oli murhattu Michel Le Peletier de Saint-Fargeau, konventin jakobiinedustaja, joka oli uskollisimpia vallankumousaatteiden kannattajia. Hänen murhansa oli kosto siitä, että hän oli äänestänyt konventissa Ludvig XVI:n kuolemantuomion puolesta.

Siis girondistit ja muut vastavallankumoukselliset ryhmittymät käyttivät ensimmäisinä heinä-elokuussa 1793 terroria poliittisen taistelun keinona. Henkilöihin kohdistuva terrorismi eli jakobiinijohtajien fyysinen tuhoaminen yhdistettynä tavallisten isänmaanystävien joukkomurhiin, mitä tapahtui Lyonissa, Bordeaux'ssa, Toulonissa ja kaikkialla missä kapinalliset saavuttivat voittoja, oli uuden vallan kannattajien pelottelukeino. Girondistit, feuillantit ja rojalistit laskivat nopeuttavansa terrorilla vuoripuolueen vallan kukistumista, mikä tuntuikin heistä olevan lähellä.

Jotta voisimme ymmärtää vallankumouksellisen terrorin syntyhistorian (terroriahan ei voi tarkastella muista vallankumouksellisen diktatuurin vahvistamiseen tähdänneistä toimenpiteistä erillään), on tarpeen muistuttaa mieliin heinä-elokuussa 1793 muodostunut tilanne.

Tasavalta oli katastrofin partaalla. Tuntui kuin sen päivät olisivat luetut eikä löytyisi keinoa, millä jakobiinit onnistuisivat pitämään vallan käsissään. Heidän kukistumisensa näytti useimmista aikalaisista väistämättömältä.

Tasavallan viskatessa Euroopan valtaistuinten eteen teloitetun Ludvig Capet'n pään vastavallankumouksellisen liittoutuman voimat moninkertaistuivat. Englanti, Espanja, Hollanti sekä joukko italialaisia ja saksalaisia kuningaskuntia lähtivät sotaan vallankumouksellista Ranskaa vastaan. Vaikka Venäjä ei kuulunutkaan muodollisesti maahantunkeutujien liittoutumaan, se tuki sitä moraalisesti ja poliittisesti. Lähes koko monarkistinen, vastavallankumouksellinen Eurooppa oli sotaretkellä kapinallista Ranskaa vastaan. Interventioarmeijat tunkeutuivat Ranskan rajojen sisäpuolelle pohjoisesta, koillisesta, idästä, kaakosta ja etelästä. Tasavallan armeijat perääntyivät kaikkialla ylivoimaisten vastustajien edellä. Vierasmaalaiset maahantunkeutujat ja sisäisen vastavallankumouksen voimat kaappasivat yhdessä toimien

käsiinsä Toulonin. Vendéessä jo maaliskuussa 1793 leimahtanut rojalistikapina levisi nopeasti maan luoteisosan departementteihin. Etelässä ja lounaassa valta siirtyi etupäässä kapinallisten girondistien käsiin. Vaikka eri ryhmittymät, girondistit, feuillantit ja rojalistit olivat vielä vähän aikaa sitten kiistelleet ankarasti keskenään, niin yhteisen vihollisen ilmaantuminen tasoitti entiset erot. Niitä kaikkia yhdisti nyt leppymätön viha jakobiineja kohtaan. Vanhat erimielisyydet oli heitetty syrjään, mitä niitä muistelemaan! Päätehtävä, joka yhdisti kaikki Vuoren vastustajat yhtenäiseksi vastavallankumoukselliseksi liittoutumaksi, oli selvä ja ilmeinen: jakobiinihallituksen kaataminen. Marat'n kohtalo odotti myös Robespierreä, Saint-Justia ja Couthonia. Vuori piti kukistettaman. Se oli ensimmäinen ja alustava ehto, joka avaisi tien uudenlaiseen tulevaisuuteen.

Kesällä 1793 oli 83 departementista 60 kapinallisten vallassa. Euroopan voimakkaimpien kuningaskuntien kouliintuneet, hyvin varustetut ja erinomaisesti aseistetut armeijat tekivät joka suunnalta tuloaan kohti Pariisia. Muusta maasta eristetty pääkaupunki näki nälkää kapinallisten ja maahantunkeutujien saartorenkaan kuristuksessa. Varhaisesta aamusta lähtien liha- ja leipäkauppojen suljettujen ovien eteen alkoi muodostua pitkiä jonoja.

Mikä saattoi pelastaa kuolemaantuomitun jakobiinien Pariisin? Näytti siltä, että sen kukistuminen oli jo ennalta ratkaistu. Ihme tapahtui kuitenkin. Jakobiinien Pariisi piti puolensa. Kuolemanvaaran hetkellä vuorelaiset ja erikoisesti heidän poliittiset johtajansa osoittivat sellaista hengen lujuutta, urhoollisuutta, tarmokkuutta, vallankumouksellista aloitteellisuutta ja uskoa kansan voimiin, että pystyivät uskomattomalta tuntuneeseen tekoon.

Jakobiinikonventin agraarilainsäädäntö kesäheinäkuulta 1793 murskasi täydellisesti feodalismin ja kaikki sen oikeudelliset jäänteet. Se toteutti maaomaisuuden uusjaon, mikä vastasi pääosin talonpoikien etuja. Agraarilainsäädännön toteuttamisesta seurasi talonpoikien enemmistön siirtyminen jakobiinihallituksen puolelle.[185] Siihen jakobiinit pyrkivätkin. Robespierreä voidaan enemmän tai vähemmän perustellusti moittia siitä, että hän kiinnitti puheissaan vähän huomiota agraariongelmiin. On kuitenkin mahdotonta kieltää sitä kiistatonta tosiasiaa, että jakobiinien poliittisena johtajana Robespierre ymmärsi erinomaisesti, kuinka välttämätöntä oli pikaisesti saada aikaan talonpojiston etujen mukainen sosiaalinen lainsäädäntö, ja hän edesauttoi sen toteuttamista käytännössä.

Jakobiinihallitus vapautti talonpojat kaikista feodalismin rasitteista, velvoitteista ja jäänteistä, vieläpä ilman lunastusmaksuja. Jakobiinihallitukselta talonpojat saivat myös yhteismaat, huomattavan osan emigranttien maista sekä osan kansallista omaisuutta. Lyhyesti sanoen, ainoastaan jakobiinien valta teki talonpojasta täysivaltaisen, tilanherrasta riippumattoman ja vapaan oman maapalstansa omistajan. Tämän vuoksi ja hänen täyteen hallintaansa tulleen maan vuoksi talonpoika oli valmis taistelemaan jokaista vastaan, joka yritti käydä käsiksi tähän hänen saavutukseensa. Hänhän oli haaveillut siitä vuosisatojen ajan.

Jakobiinivalta ja sen politiikan isä Maximilien Robespierre pyrkivät ensi sijassa turvaamaan kansalle, ts. työihmisille, köyhälistölle ja ns. keskikerroksille, poliittiset oikeudet mahdollisimman laajoina. He valmistelivat ja esittivät kansan hyväksyttäväksi demokraattisimman perustuslain, mitä porvarillisten vallankumousten historia tietää. Tästä oli puhe jo aiemminkin, mutta siitä on syytä vielä kerran muistuttaa. Vain jakobiinivalta näet pystyi turvaamaan porvarillisen demokratian puitteissa laajimman vapauden sekä todellisen mahdollisuuden luovaan aloitteellisuuteen ja joukkojen osallistumiseen uuden, kaikista feodaalisista kahleista ja jäänteistä vapautetun yhteiskunnan luomiseen.

Vuoden 1793 touko-kesäkuun vaihteen kansankapinan jälkeisinä viikkoina ei Maximilien Robespierre, Saint-Just tai kukaan muukaan jakobiinijohtajista suinkaan ollut henkisesti valmis vallankumouksellisen väkivallan veritekoihin. Ajatuskin oli heille täysin vieras.

Louis Davidin maalattua kuolemattoman ja surulli-

sen taulunsa, joka esitti murhatun Marat'n alaspainunutta päätä ja avuttomana riippuvaa hengetöntä kättä, Kansan ystävän yleiskansalliseksi surupäiväksi muodostuneiden hautajaisten mentyä ohi sekä viestin Chalier'n julmasta murhasta Lyonissa saavuttua jakobiinijohtajat ymmärsivät, ettei enää saanut vitkastella.

Mitä tahansa puutteita jakobiineissa olikaan, tahdottomia mitättömyyksiä tai viisastelijoita he eivät olleet. He olivat toiminnan ihmisiä eivätkä pysähtyneet puolitiehen. Iskuun oli vastattava iskulla.

Mitä tulee kysymykseen vallankumouksellisen terrorin synnystä ja poliittisesta vastuusta, ei siinä ole mitään epäselvyyttä. Siinä ei ole horjunnan eikä tulkinnan varaa: kaikki on yksiselitteistä ja selvää. Vastuu terrorikäytännöstä on girondistien ja muiden feodaalis-porvarillisen vastavallankumouksen voimien. Ne käyttivät ensin terroria ja pakottivat jakobiinit vastaamaan vastavallankumoukselliseen terroriin vallankumouksellisella terrorilla.

Kun eräät poliitikot ja historioitsijat ristivät kätensä, kohottavat katseensa taivaaseen tai muilla sanattoman epätoivon eleillä ilmaisevat surunsa syyttömästi kuolleiden sielujen puolesta tai kun he kiroavat Robespierren ja Saint-Justin verenhimoista julmuutta kuvaten heidät kyltymättömiksi kuoleman demoneiksi, on se kaikki tietoista, täysin valheellista tekopyhyyttä. He yrittävät vierittää syyllisyyden omista tai esi-isien rikoksista muiden harteille.

Vastuu terrorin synnystä politiikan ja poliittisen käytännön keinona ei kuulu jakobiineille vaan heidän vastustajilleen. Toistakaamme vielä kerran, että jakobiinien vallankumouksellinen terrori oli ainoastaan vastatoimenpide. Juuri tässä mielessä Marx, Engels ja Lenin hyväksyivät sen varauksetta.

Muitakaan ongelmia ei voi sivuuttaa vaikenemalla. Kun meidän aikalaisemme, englantilainen historioitsija Alfred Cobban, käsityksiään muuttanut ja jakobiinidiktatuurin moittimiseen ja herjaamiseen siirtynyt Oxfordin yliopiston professori Richard Cobb tai ranskalaiset historioitsijat François Furet ja Denis Richet hyökkäävät

koko rintaman leveydeltä jakobiinivaltaa ja yleensä jakobiinilaisuutta vastaan, ovat heidän poliittiset motiivinsa ilmiselvät. Yhtä ilmiselvää on heidän tieteellisten lähtökohtiensa heikkous. Rajoitun vain yhteen esimerkkiin. Furet ja Richet ovat tulleet kuuluisiksi osittain kaksiosaisen teoksensa ensimmäisen painoksen epätavallisen komean ulkoasun ansiosta, mutta eniten kuuluisuutta he ovat saavuttaneet tulkinnallaan jakobiinivaiheen paikasta ja merkityksestä vallankumouksessa. Tulkinta synnytti jonkin verran hälyä ja aiheellisia vastaväitteitä. Autoilijaslangia käyttäen Furet ja Richet väittivät, että jakobiinivallan kaudella Ranskaa kiidätettiin niin, ettei tiellä tahdottu pysyä; näin toisinaan sattuukin suurilla nopeuksilla ajettaessa.[186]

Tämä vulgaari konstruktio on epätieteellinen ennen kaikkea, koska se ei ota huomioon vallankumouksellisen Ranskan eikä ylivoimaisen sisäisen ja ulkoisen vastavallankumouksen välisen leppymättömän sodan julmuutta ja armottomuutta. Furet ja Richet eivät näe eivätkä haluakaan nähdä, että ankara ja voimakas keskitetty jakobiinidiktatuuri oli historiallisesti välttämätön tuolloisessa tosiasiallisessa tilanteessa. Siinä uusi, lähinnä porvarillinen yhteiskunta oli sodassa vanhan, Keski- ja Itä-Eurooppaa vielä täysin hallinneen yksinvaltaisen feodalismin kanssa. Vallankumouksen tärkeimpien sosiaalisten ja poliittisten saavutusten säilyttäminen ja Ranskan kansallisen itsemääräämisoikeuden, eheyden ja riippumattomuuden turvaaminen olisi ollut mahdotonta ilman lujaa vallankumouksellista valtaa.

Vallankumouksellinen terrori oli samalla tavalla historiallisesti välttämätön elämästä ja kuolemasta käydyn sodan sovittamattomuuden vuoksi. Siinä ei ole mitään kiistelemistä.

Heti kohta kun vallankumouksellisen terrorin käyttäminen lakkasi olemasta historiallisesti välttämätöntä, syntyvät siihen liittyvät kiistat.

Sodan kummankin osapuolen julmuus, leppymättömyys ja armottomuus johti ihmishengen halpenemiseen, sen eräänlaiseen devalvaatioon. Vallankumouksen toteuttivat nuoret ihmiset. Palauttakaamme mieleen, että

vallankumoushallituksen tosiasiallinen johtaja Maximilien Robespierre oli 35-vuotias 1793—1794; Georges Danton oli samanikäinen. Louis Antoine Saint-Just, joka oli yhteishyvän valiokunnan jäsen, konventin edustaja tasavallan kohtalon ratkaisseissa armeijakunnissa ja merkityksensä ja arvovaltansa puolesta hallituksen tosiasiallinen kakkosmies, oli 25—26-vuotias. Robespierren ja Saint-Justin lähimmät työtoverit olivat suunnilleen samanikäisiä. Philippe Lebas, joka nautti toveriensa rajatonta luottamusta ja vastasi heille samanlaisella uskollisuudella, oli 29-vuotias. Nuorempi Robespierre, Augustin, oli 29—30-vuotias ja Pariisin kommuunin johtaja Chaumette 30-vuotias. Oikeudenistunnossa, joka ratkaisi Camille Desmoulinsin kuolemantuomion, Desmoulins vastasi puheenjohtajan ikää koskevaan kysymykseen röyhkeästi: "Olen yhtä vanha kuin Jeesus Kristus, olen 33-vuotias." Kansalliskaartin komentaja Hanriot oli myös 33-vuotias ratkaisevien tapahtumien aikoihin.

Vallankumoushallituksen johtajien vastustajat olivat myös nuoria. Taistelussa, jota käytiin elämästä ja kuolemasta, vallankumoushallituksen nuoria johtajia vastassa oli saman sukupolven edustajia, Joseph Fouché, josta aina piirtyy mielikuva vanhana paatuneena rikollisena, täytti 30 vuotta vallankumouksen aikana. Maximilien Robespierren verivihollinen Jean Tallien oli ratkaisun hetkinä juuri ylittänyt 25 vuoden iän. He olivat kaikki siinä iässä, jolloin elinvoima pursuaa yli rajojensa. Heidän mahdollisuutensa tuntuivat niin pohjattomilta ja rajattomilta, että elämä menetti heille merkityksensä. Lukekaapa jakobiinijohtajien puheita vuosilta 1793—1794 ja huomaatte niiden olevan täynnä kuolemanhalveksuntaa. Ne eivät olleet pelkkiä sanoja ja asenteita kuulijoiden myötätunnon herättämiseksi, vaan ilmaisivat asian ytimen.

Tuntematta näitä taustoja olisi vaikeata ymmärtää, miten kaikki nuo nuoret ihmiset, jotka pitivät valtiovaltaa käsissään, niin helposti laajensivat vallankumouksellista terroria. Terrori kasvoi ehkä heidän itsensäkään sitä huomaamatta poliittisten vastustajien poikkeuksellisesta pelottelukeinosta jokapäiväiseksi, lähes arkipäiväiseksi käytännöksi. Aluksi vallankumouksellista terroria käytettiin ainoastaan vastatoimenpiteenä vastavallankumouksen terroritoiminnalle. Terrori kehittyi uuteen suuntaan syyskuussa 1793 kansan liikehdinnän (3.—5.9.) jälkeen ja ns. epäilynalaisia koskeneen lain tultua hyväksytyksi 17. syyskuuta. Vuoden 1793 syyskuun tapahtumien jälkeen terroria ryhdyttiin soveltamaan myös vallankumouksellisten lakien rikkojiin. Keinottelijat, lahjustenottajat, valtionvarkaat ja hintakattolain rikkojat asetettiin syytteeseen vallankumoustribunaalissa. Tapahtuneesta kertovia asiakirjoja julkaistiin aikoinaan. Näistä asioista on myös kirjoitettu useita kirjoja ja artikkeleita, ehkä jopa enemmän kuin ne ansaitsisivatkaan. Onhan Michelet joskus muistuttanut, että kaikki Pariisissa vallankumouksellisen terrorin takia henkensä menettäneet ovat tuskin 1/40 Borodinon taistelussa kaatuneista sotilaista.

Vallankumouksellinen terrori sai uuden merkityksen ja sisällön siitä hetkestä alkaen, kun se ulotettiin vallankumouksen vihollisia vastaan käydystä taistelusta jakobiiniliittoutuman sisäiseen välienselvittelyyn. Vallankumouksellinen terrori oli poliittisen taistelun keino niin kauan, kun giljotiiniin lähetettiin sellaisia ihmisiä kuin Charlotte Corday, entinen kuningatar Marie-Antoinette tai aseistettuina tavatut girondistiedustajat.

Vastuu yllä mainituista toimista lankesi pääosin vallankumoushallituksen tosiasiallisen johtajan Robespierren harteille. Robespierre ei väistänytkään vastuuta, sillä hänen mielestään vallankumouksellinen terrori oli syntyneessä tilanteessa välttämätöntä, se oli vastaus vastavallankumouksen toimille. Puheessaan jakobiiniklubilla Marat'n murhan jälkeisenä päivänä 14. heinäkuuta 1793 Robespierre sanoi: "Marat'n ja Peletier'n murhaajien on maksettava hirvittävä rikoksensa hengellään Vallankumousaukiolla. On välttämätöntä, että tyrannian apurit, petolliset, kapinalipun nostaneet edustajat, ne, jotka hiovat jatkuvasti aseitaan kansan pään menoksi, ne, jotka ovat tuhonneet isänmaan ja muun muassa nämä sen pojat,— minä toistan, on välttämätöntä, että nuo hirviöt

vastaavat siitä verellään, että me kostamme vapauden puolesta kaatuneiden veljiemme veren, jonka nuo hirviöt panivat niin julmasti vuotamaan... On välttämätöntä, että jokainen meistä, unohtaen itsensä, antautuisi tasavallan palvelukseen vaikkapa vain joksikin aikaa ja omistautuisi kokonaisuudessaan ajamaan sen etuja." [187]

Robespierre määritteli puheessaan täysin selvästi ehdottamansa terroristisen käytännön poliittiset motiivit: "On välttämätöntä kostaa kaatuneiden puolesta." Terrori rajoitettiin siinä poliittiseksi vastatoimeksi. Robespierre painotti samaa ajatusta kaikissa puheenvuoroissaan jakobiiniklubilla ja konventissa eikä vetäytynyt rankaisutoimien mukanaan tuomasta henkilökohtaisesta vastuusta.

Vähitellen terroria alettiin tulkita laajemmin. Ennen kaikkea kenraalien yllä häälyi ankara terrorin uhka. Tasavallan armeijakunnat ja niiden komentajat olivat yksinkertaisesti joko — tai tilanteessa: joko voitto tai kuolema. Jos tarkastellaan Pariisin kansallisarkistossa olevia vallankumousta koskevia asiakirjoja, on helppo huomata, että lähes kaikissa tasavallan vaakunoissa ja tunnuksissa toistuu kategorinen, lakoninen vaatimus: vapaus, veljeys, tasa-arvoisuus tai kuolema. Kuolemasta tuli vaihtoehto voitolle. Sotapäälliköt, jotka eivät kyenneet turvaamaan voittoa, saivat nousta mestauslavalle. Sellaisen kohtalon kokivat mm. kenraalit Custine, Houchard ja Westermann.

Vaikein tilanne vallankumouksellisen terrorin tulkinnassa tuli eteen silloin, kun terrori vietiin jakobiiniliittoutuman sisäiselle taistelukentälle. Jakobiiniryhmittymä ei missään vaiheessa ollut yhtenäinen ja eheä. Se ei ollut mahdollistakaan, sillä jakobiinit eivät edustaneet jonkin tietyn luokan, vaan erilaisten luokkien liittoutuman etuja. Tästä seikasta olemme jo maininneet, mutta se on selvyyden vuoksi ehkä tarpeen toistaa vielä kerran. Jakobiiniliittoutuma muodostui demokraattisesta keskivarakkaasta ja pikkuporvaristosta, talonpojista ja kaupunkiköyhälistöstä, joita ranskalaiset historioitsijat kutsuvat yleensä yhteisnimellä sanskulotit. Jakobiinien luokkalähtökohtien erilaisuuden takia myös vallanku-

moushallitus luonnollisesti ilmensi erilaisia luokkaetuja. Jakobiinit ja vastaavasti vallankumoushallitus pystyivät välttämättömyyden pakosta toimimaan yhtenäisenä ja eheänä rintamana ja alistuivat kaiken vallan itselleen keskittäneen yhteishyvän valiokunnan lujan käden ohjailtaviksi vallankumouksen kriittisessä vaiheessa, kun vallankumouksellinen Ranska oli pelastettava joka suunnalta hyökkääviltä maahantunkeutuja-armeijoilta sekä sisäiseltä vastavallankumoukselta, yhteiskunnan joka rakosesta esiin tunkevilta salaliittolaisilta, murhaajilta ja vakoojilta. Kun vaikein aika oli ohi ja koitti käännekohta, kun tuli selväksi, että tasavalta voittaa vastustajansa, silloin jakobiinien ja jakobiinivallan olemukseen kuuluvat sisäiset ristiriidat alkoivat nousta pinnalle.

Historioitsijat, jotka selittävät jakobiiniliittoutuman sisäisen taistelun kärjistymisen keväällä 1794 Maximilien Robespierren tai Saint-Justin luonteen erityispiirteillä tai heidän vastakohtanaan esitetyn Georges Dantonin temperamentilla, ovat naiiveja. Sellaiset tekijät eivät määränneet tapahtumien kehitystä. Henkilökohtaisilla erityispiirteillä on tietty vaikutuksensa, eiväthän ne voi olla täysin merkityksettömiä. Tässä tapauksessa niiden merkitys oli kuitenkin suurimmalta osin toissijainen, sillä ristiriidat sisältyivät itse jakobiinivallan olemukseen. Ristiriitoja esiintyi selkeimmin kahden ryhmän, omistavien ja omaisuutta vailla olevien välillä. Omistajaryhmä oli rikastunut ja lisännyt hyvinvointiaan vaikeina sotavuosina. Omaisuudettomat olivat edelleen sosiaalisesti puutteenalaisessa asemassa.

Ristiriidoilla oli myös muita, syvällisempiä syitä. On syytä lukea niitä Maximilien Robespierren puheita, jotka on koottu hänen teostensa 9. ja 10. osaan; [188] ne antavat kaikkein täydellisimmän kuvan jakobiinijohtajan poliittisesta ajattelusta. Robespierren perustelujen lähtökohtana olivat moraalis-eettiset kategoriat. Hän puhui hyveen voitosta ja paheen tappiosta, hyvän ja pahan taistelusta sekä rikoksen voittavasta oikeudenmukaisuudesta. Hänen moraalis-eettiset mielipiteensä olivat aina vilpittömiä. Hänen mielestään yhteiskunnassa käynnissä oleva taistelu oli olemukseltaan hyvän ja pahan, oikeu-

denmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden välistä kamppailua. Ei pidä unohtaa, että Robespierre oli Jean-Jacques Rousseaun uskollinen oppilas ja Rousseaun mielestä poliittisessa toiminnassa piti pyrkiä turvaamaan ihmisen "luonnollisten oikeuksien" voitto. Robespierre puhui kiivaan ja peittelemättömän vihaisesti vallankumouksen vastustajista, sillä hänen käsityksensä mukaan ranskalaisten vallankumouksellisten aloittama hanke ei vastannut pelkästään ranskalaisten etuja, sillä oli myös yleisempi merkitys. Vallankumous oli ihmissuvun suurta humanistista uudistamista. Humanistiset ainekset, humanistinen lähestymistapa, miten paradoksaaliselta se sitten Robespierren vihamiehistä näyttääkin, olivat aina vallitsevina hänen tulkitessaan elettyjä tapahtumia.

Totta on myös se, ettei Robespierre koskaan muistuttanut sen paremmin Don Quijotea kuin Hamletiakaan, mikäli rinnastus näihin kuuluihin klassisiin hahmoihin sallitaan. Hänellä oli molemmat jalat syntisellä maankamaralla ja hän katsoi vastustajiaan suoraan silmiin. Robespierreltä voi löytää kohtia, jotka osoittavat, että hän aavisteli hapuillen, ikäänkuin vaistonvaraisesti käynnissä olleen taistelun luokkataustan. Hän kutsui itseään jatkuvasti köyhyyden ystäväksi: "Olen ylpeä siitä, että olen köyhä." Robespierre ei kaivannut rikkautta ja siinä mielessä hän oli aina johdonmukainen rousseaulainen, joka torjui rikkauden jonakin rikollisena ja häpeällisenä. Robespierren lausumat tuomiot Itä-Intian kauppakomppanian juttuun sekaantuneista valtionvarkaista Chabot'sta ja Basiresta eivät sisältäneet mitään tekopyhää eikä keinottelulta haiskahtavaa. Robespierre oli vakuuttunut siitä, että nuo likaisen kullan perässä juoksevat ihmiset olivat ylittäneet sallitun rajan ja sanoutuneet irti vallankumouksen todellisista tehtävistä.

Olisi kuitenkin järjetöntä vaatia Robespierreltä, Saint-Justilta, Couthonilta, Lebas'lta tai yksinkertaiselta ja vuokralaiselleen uskolliselta puuseppä Maurice Duplaylta, että he olisivat ymmärtäneet vallankumouksellisten prosessien objektiivisen sisällön. Toisin sanoen heiltä ei voi odottaa sellaisten asioiden ymmärtämistä, jotka marxilaiset historioitsijat käsittävät nyt, lähes kaksisataa

vuotta puheena olevien dramaattisten tapahtumien jälkeen.

Maximilien Robespierren, hänen ystäviensä ja kaikkien jakobiinien tragedia oli siinä, etteivät he kyenneet oman aikansa yhteiskunnallisen tajunnan tasolla arvioimaan oikein seikkoja, jotka meille tänä päivänä ovat ilmeisiä.

Ranskan suuri vallankumous oli objektiiviselta sisällöltään porvarillinen vallankumous. Muunlainen se ei voinutkaan olla ennen kaikkea siksi, että millekään muulle ratkaisulle ei ollut olemassa aineellisia edellytyksiä. Silloisessa historian vaiheessa siirtyminen feodalismista porvarilliseen järjestelmään oli tullut ajankohtaiseksi. Puhuivat tai lupasivat aikakauden poliitikot mitä muuta hyvänsä, ainoana vaihtoehtona oli porvarillisen, aikaansa nähden edistyksellisen yhteiskuntajärjestelmän luominen. Robespierren ja Saint-Justin tasa-arvohaaveita sekä heidän toiveitaan ihanteellisesta, oikeudenmukaisesta ja tasa-arvoisesta yhteiskunnasta ei ollut mahdollista toteuttaa.

Aikakauden historiallisen prosessin objektiivisena sisältönä oli Ranskan maaperän puhdistaminen kaikista kapitalismin kasvua jarruttavista kahleista. Jakobiinihallitus toteutti Ranskan vallankumouksen päätehtävät yhden toimintavuotensa kuluessa. Se murskasi ja raivasi pois feodalismin jäänteet. Se ratkaisi vallankumouksen kansalliset tehtävät heittämällä maahantunkeutuneet armeijat rajoiltaan. Se turvasi Ranskan tasavallalle alueellisen eheyden, itsenäisyyden ja yhtenäisyyden ja teki siten Ranskasta yhden Euroopan voimakkaimpia valtioita. Jakobiinihallitus tuhosi tai ajoi syvälle maan alle vanhan järjestelmän kannattajat ja uuden järjestyksen, vallankumousvuosina toteutetun omaisuuden uusjaon vastustajat.

Jakobiinivalta käytti vallankumouksellista terroria armottomasti hintakaton ja elintarvikepolitiikkaan liittyvien lakien rikkojia vastaan. Nälänhädän oloissa hallituksen oli harjoitettava ankaraa elintarvikepolitiikkaa. Monet keinottelijat saivat maksaa teoistaan päällään. Varomattomat joutuivat mestauslavalle.

On kuitenkin pidettävä mielessä, että vaikka vallankumoushallitus säännösteli elintarvikkeiden jakelua ja puuttui määräyksillään talouselämän eri toimintoihin, se ei koskenut yksityiseen tuotantotapaan. Raivaamalla syrjään uuden, porvarillisen järjestelmän kaikki vastustajat se loi samalla välttämättömän liikkuma-alan uusille, porvarillisille yhteiskuntasuhteille. Aikakauden historiankirjoittajat ovat todenneet, että tuona hämmästyttävänä aikana saattoi tavallisten ihmisten kokeman ankaran puutteen ja nälänhädän ohella nähdä myös ties minkälaisten ihmisten hillitöntä hurjastelua, huimapäistä juhlintaa, elostelua ja orgioita. Porvarillisen yhteiskunnan joka raosta oli kasvanut huomaamatta esiin uusi riistävä ja keinotteleva porvaristo.

Vallankumous ei ottanut käytäntöön ainoastaan tohtori Guillotinin keksintöä, keskeytyksettä toimivaa mestauslavaa, se loi myös suotuisat olosuhteet äkkirikastumiselle. Miten pystyi hankkimaan omaisuuden lyhyessä ajassa? Tunnettu ranskalainen miljonääri Ouvrard on kertonut myöhemmin avomielisesti muistelmissaan, miten hän loi omaisuutensa. Kun vallankumous leimahti liekkiin vuonna 1789, Ouvrard oli nuori mies. Hän ei ollut mitenkään tyhmä, pikemminkin nokkela ja lujaotteinen käytännönmies. Ouvrard pani merkille, että ensimmäisten sanomalehtien ilmestymisen jälkeen Pariisiin ilmaantui paljon uutta, Ranskassa ennen näkemätöntä kirjallisuutta ja laajalevikkistä lehdistöä, sanomalehtiä, lentolehtisiä ja kirjasia. Massalehdistön syntyminen ja monien uusien sanomalehtien ilmestyminen tulisi lisäämään jyrkästi paperin kysyntää. Ouvrard'lta löytyi vapaata rahaa ja hän sijoitti koko pääomansa valtavan suuren paperierän ostamiseen. Paperin hinta oli vielä vuoden 1789 alussa alhaalla. Ouvrard'sta tuli ellei nyt aivan monopolisti niin kuitenkin eräs suurimpia paperinomistajia. Sittemmin hän hankki miljoonaomaisuuden paperin jälleenmyynnillä. Lyhyessä ajassa Ouvrard'sta tuli miljonääri.

Kymmenet ja sadat muut yritteliäät liikemiehet ovat tehneet saman, mistä Ouvrard on kertonut. Millä saattoi lyödä rahoiksi? Millä tahansa: halvalla ostettujen ja kalliilla myytävien tonttien välityksellä; rahan arvon vaihtelulla (kurssivaihtelut olivat jatkuvia setelirahan arvon alenemisen seurauksena, kurssivaihtelulla keinotteleminen tuotti miljoonavoittoja); armeijatoimituksilla (tasavalta perusti lyhyessä ajassa 14 armeijakuntaa, joiden sotilaat oli varustettava ja huollettava, millä nokkelat alihankkijat tekivät itselleen miljoonaomaisuuksia). Rahoihin pääsi käsiksi tietysti myös suoranaisesti varastamalla, mihin palaamme vielä myöhemminkin. Suurten sosiaalisten mullistusten aikana ei kaikkea arvokasta ennätetä pitää silmällä, ja näin kävi Ranskassakin. Rahanpyydystäjät pitivät toisaalla hehkuvia puheita tasavallan suuresta valtionvelasta, toisaalla korjasivat huomiota herättämättä parempaan talteen kaiken minkä pystyivät.

Porvaristo on porvaristoa. Porvariston pääkiihokkeina olivat voitto ja tulot; paradoksaalista kyllä tasavalta, joka oli käynyt hirvittäviä sotia elämästä ja kuolemasta sisäisiä ja ulkoisia vihollisia vastaan, loi porvaristolle niin hyvät rikastumismahdollisuudet, ettei sellaisia ole ollut ennen eikä myöhemminkään.

Myös eräs toinen seikka on otettava huomioon. Vallankumousvuosina pantiin toimeen suuri omaisuuden uusjako. Ranskasta paenneet emigrantit olivat jättäneet linnansa ja maansa kohtalon huomaan. Itse asiassa he olivat luovuttaneet omaisuutensa kansakunnan käyttöön. Alkoi emigranttien maiden ja linnojen takavarikointi. Tilannetta hyväksi käyttäen ovelimmat ja taitavimmat keräsivät hetkessä valtavat omaisuudet.

Tunkeutuivatko nämä ilmiöt jakobiinien riveihin? Tai näkyivätkö ne konventin päätöksissä? Epäilemättä: jakobiiniryhmittymä halkeili ja sen eräät osat muuttivat luonnettaan. Samat ihmiset, jotka vielä eilen julistivat uskollisuuttaan oikeudenmukaisuuden suurille periaatteille ja valmiuttaan palvella ihmiskuntaa, tunkivat heti tilaisuuden tullen kätensä valtion taskuun ja veivät sieltä kaiken vietävissä olevan. Intian kauppakomppanian oikeusjuttu, josta Albert Mathiez on kirjoittanut hyvin yksityiskohtaisesti, osoitti miten osa jakobiineista muuttui ryöväreiksi, keinottelijoiksi, valtionvarkaiksi ja ruumiin-

12—689

ryöstäjiksi. Konventin jäsenistä mm. Chabot, Basire, Fabre d'Eglantine ja Hérault de Séchelles osoittautuivat yksinkertaisesti joko varkaiksi tai petosoperaatioiden osanottajiksi.

Alkoi levitä huhuja, että siihen asti yksi suosituimmista vallankumousjohtajista, Georges Danton, joka oli eristäytynyt maatilalleen Arcis-sur-Aubeen, vietti siellä elämää, joka ei vastannut mielikuvaa hyveellisestä ja vaatimattomasta ihmisestä. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista eikä välttämätöntäkään syventyä tarkastelemaan lähemmin kysymystä Dantonin lahjottavuudesta, jonka Albert Mathiez aikoinaan nosti esiin. Nähdäkseni Mathiez oli sittenkin liian puolueellinen ja viime kädessä epäoikeudenmukainen kuulua vallankumousmiestä kohtaan.

Danton oli kaikessa Robespierren vastakohta. Häntä ei houkuttanut niinkään ihmiskunnan huominen kuin tämän päivän nautinnot. Danton eli kiihkeää, myrskyisää ja mahdollisuuden siihen tarjoutuessa helppoa elämää. Hän piti tämänpuoleisen maailman aineellisesta hyvinvoinnista eikä teeskennellyt tekopyhästi tietä tuleville sukupolville raivaavaa sankaria. On täysin mahdollista, että jotkin niistä syytöksistä, joita Mathiez esitti Dantonia kohtaan 150 vuoden kuluttua tämän kuolemasta, olivat aiheellisia. Viimeisenä vuotenaan Danton todellakin eli yltäkylläisesti. Vieläkään ei tiedetä tarkkaan, mistä tulivat rahat tuohon kepeään, huolettomaan elämään, mutta toisaalta ei saa unohtaa sitä suurta merkitystä, mikä Dantonilla oli tasavallan kriittisinä hetkinä syksyllä 1792. Silloin hän oli se ihminen, jossa ikäänkuin ruumiillistuivat täydellisimmin kaikki tasavallan kansalliset voimat. Marx ja Lenin ovat syystä kutsuneet Dantonia vallankumouksellisen taktiikan suureksi mestariksi. Danton pysyi ranskalaisena isänmaanystävänä elämänsä loppuun asti. Nykyään tiedetään varmasti, että Danton oli tietoinen häneen kohdistuvan iskun valmisteluista ja hänellä oli reaalinen mahdollisuus paeta Ranskasta. Dantonin kuuluisa lausahdus "Eihän isänmaata voi viedä mukaan kengänpohjissaan!" on jäänyt historiaan. Se ei ollut sanahelinää, vaan kuvasti Dantonin sisintä. Danton kieltäytyi annetusta pakomahdollisuudesta. Hän otti pää pystyssä lähestyvän vaaran vastaan.

Olemme poikenneet hivenen sivuun pääteemasta. Siihen palataksemme on todettava, että halusipa Danton sitä tai ei, niin hänen poliittisen ja valtiollisen arvovaltansa vuoksi hänestä tahtomattaan tuli se keskushahmo, jonka ympärille kaikki vallankumoushallitukseen tyytymättömät oikeistovoimat keräänty ivät. Kaikki ne, jotka olivat päässeet käsiksi suuriin rahoihin, mutta joutuneet kätkemään ne kirstuihin ja kulkemaan köyhän vaatimattomissa vaatteissa, jotteivät herättäisi huomiota, kaikki ne, joilla oli syytä pelätä yhteishyvän valiokunnan raskasta kättä, jotka vilkuilivat levottomina Robespierreen, oliko tämä huomannut heidän salaiset edesottamuksensa — kaikki nuo ihmiset etsivät turvaa ja puolustajaa. Ja Dantonista tuli tahtoen tai tahtomattaan äkkirikkaiden ryhmän johtaja ja puolustaja.

Kasvavasta ja nopeasti voimistuvasta uudesta keinottelijaporvaristosta juuri tuli se päävoima, joka potentiaalisesti suuntautui vallankumoushallitusta vastaan. Tietyn aikaa porvariston oli elettävä sovinnossa vallankumoushallituksen kanssa, vaikka porvaristolla ei muuta päämäärää ollutkaan kuin pelkästään ja yksinomaan "rahan tekeminen". Jonkun oli joka tapauksessa puolustettava Ranskaa interventioarmeijoita vastaan, jonkun oli varmistettava voitto taistelurintamilla. Sitä eivät tietenkään tehneet nuo kauppamiehet ja nylkyrit, joita huoletti vain taskujensa täyttäminen. Ranskan saattoivat pelastaa vain rautaisen karaistuneet ihmiset, sellaiset kuin Robespierre, Saint-Just, Couthon ja Lebas. Kauppamiehet taputtivat käsiään Robespierrelle ja julistautuivat Vuoren uskollisiksi kannattajiksi, vallankumouksellisiksi ja vallankumoushallituksen puolustajiksi. He tiesivät, että mikäli maahantunkeutujat voittavat ja vanha järjestelmä palautetaan, on heidän luovuttava kaikesta. He menettäisivät ryöväämänsä omaisuuden sekä maatilat ja linnat, jotka olivat onnistuneet ostamaan polkuhintaan. Kaikki joutuisivat maksamaan kaikesta. Tämän vuoksi he tukivat tiettyyn rajaan asti Robespierren johtamaa vallankumoushallitusta.

Kun keväällä 1794 alkoi käydä täysin selväksi, että vallankumous voittaa ja tasavallan armeija siirtyy offensiiviin maahan tunkeutuneita vieraita armeijoita vastaan, kun Ranskan departementit yksi toisensa jälkeen vähitellen joutuivat tasavallan käsiin, silloin porvariston piirissä heräsi ajatus, että on etsittävä keino vapautua vallankumoushallituksen ankarasta ja vaativasta vallasta.

Johtavaksi luokkavoimaksi muodostuneen uuden keinottelijaporvariston käänne oikealle veti mukaansa myös suurtalonpojat. Ei sovi unohtaa, että kaupunkiporvariston ohella myös talonpojiston ylin kerros rikastui kansallisomaisuuden ja emigranttien jälkeensä jättämän omaisuuden myynnistä. Samoin se hyötyi yhteismaiden jaosta. Vallankumouksen aikana syntyi uusi ja monilukuinen maanomistajatalonpoikien luokka, joka piti tiukasti kiinni jokaisesta hankkimastaan maapalasesta. Maanomistajatalonpojatkin sietivät jakobiinivaltaa niin kauan kun oli olemassa tilanherrojen paluun uhka ja talonpojat pelkäsivät, että heiltä voidaan viedä maa ja heidät pakotetaan jälleen tekemään työtä tilanherralle. Ranskan armeija oli pääasiassa talonpoikaisarmeija. Talonpojat taistelivat vimmatusti vihollisjoukkoja vastaan, koska tuossa sodassa he puolustivat omia maapalstojaan. He taistelivat omien elinetujensa puolesta.

Kun voitto alkoi kallistua tasavallan puolelle, erityisesti ratkaisevan Fleurusin taistelun jälkeen kesäkuussa 1794, ja kun restauraation vaara väistyi, silloin talonpojisto, ennen kaikkea sen varakas osa alkoi avoimesti ilmaista tyytymättömyyttään jakobiinidiktatuuria kohtaan. Talonpojilla olikin siihen täysin todelliset aineelliset perusteet. Jakobiinivalta toimi ankarasti. Neljatoista armeijakuntaa piti ruokkia, sotilaille piti jakaa jokapäiväinen leipäannoksensa. Vallankumoushallitus ei juuri kursaillut. Se toimi suoraviivaisesti saadakseen armeijan huollon pelaamaan. Yhteishyvän valiokunta ei epäröinyt hyväksyä lakeja viljan, leivän ja elintarvikkeiden pakko-otoista sekä pakollisista toimituksista, joilla talonpoikien piti tyydyttää armeijan tarpeet. Akateemikko N. M. Lukin osoitti aikanaan vakuuttavasti, miten suuri

oli maaseudun varakkaiden kerrosten tyytymättömyys vallankumoushallituksen harjoittamaa pakko-otto- ja takavarikointipolitiikkaa kohtaan.[189]

Näin siis porvariston jälkiä seuraten varakas ja huomattavassa määrin myös keskivarakas talonpojisto kääntyi jakobiinihallitusta vastaan. Jakobiinidiktatuurin sosiaalinen pohja supistui nopeasti.

Nuo meille 1900-luvun lopun ihmisille niin selvät ja ilmeiset pinnan alla tapahtuneet prosessit, olivat vähemmän selviä vallankumoustaisteluun välittömästi osallistuneille ihmisille.

X

Vuoden 1794 alusta jakobiiniryhmittymän sisäiset ristiriidat alkoivat ilmetä jo enemmän tai vähemmän selvästi. Maaliskuussa 1794 Robespierre, Saint-Just ja Couthon eivät enää voineet olla näkemättä, että vallankumoushallitusta painostettiin kahdelta suunnalta. Etualalle tuntui nousevan jakobiiniliittoutuman vasemmistolaisten ryhmittymien muodostama vaara. Vasemmistovoimia kutsutaan usein epätarkasti hébertisteiksi. Hébertistiryhmä oli silti vain osa vasemmistosiipeä eikä se itsekään ollut yhtenäinen. Hébert toimitti erittäin suosittua *Père Duchésne*-lehteä, joka oli olevinaan kansanomainen; todellisuudessa se muistutti myöhempää ns. keltaista lehdistöä.* Hébertillä itsellään ei ollut selkeitä poliittisia näkemyksiä. Hänen lehtensä pyrki esiintymään sanskulottien poliittisena äänitorvena. Syksystä 1793 maaliskuuhun 1794 lehden linja oli useimmissa kysymyksissä hyvin vasemmistolainen, jopa äärivasemmistolainen. Hébert edusti jakobiiniliittoutuman äärimmäistä siipeä. Yhdessä Fouchén ja Chaumetten kanssa Hébert propagoi kristinuskonvastaista politiikkaa ja toimi sen organisaattorina. Karkeita menetelmiä käyttäen

* NKP:n keskuskomitean alaisen Marxismi-leninismin instituutin kirjastosta löytyvät Hébertin toimittaman *Père Duchèsne*-lehden kaikki numerot.

tuon politiikan kannattajat vaativat, että papit kieltäytyisivät viroistaan ja sulkisivat kirkot. Kristinuskon poistamiseen tähdännyt politiikka ja siihen liittyneet pappien vainot synnyttivät tyytymättömyyttä talonpojissa, jotka sanoutuivat näistä toimista irti. Laajakatseinen Robespierre, jolla oli selkeä käsitys valtion tehtävistä, puuttui asiaan ja pani pisteen kristinuskon lakkauttamispyrkimyksille. Hän tuomitsi julkisesti väkivaltaiset kirkkojen sulkemiset ja pappeihin kohdistetun vainon. Hänen mielestään nuo toimenpiteet eivät olleet vallankumoushallituksen poliittisen linjan mukaisia. Yhteishyvän valiokunnan arvovalta oli niin suuri, että Hébert, Chaumette ja Fouché kiiruhtivat katumaan syntejään ja tuomitsemaan kristinuskon poistamiseen tähdänneen politiikan.

Hébert ehdotti sanskulottien eli rahvaan hyötyyn vetoamisen varjolla toimenpiteitä, jotka koskettivat suoranaisesti vallankumouksellisen vallan etuja. Hän kehotti armottomaan ja julmaan sotaan kaikkia — sekä suuria että pieniä — kauppiaita vastaan, aina torimuijaa myöten. Hébertin silmissä he kaikki olivat vallankumouksen vihollisia. Vaatimus oli vaarallinen, sillä tuollainen "äärivasemmistolaisuus", nykyajan termejä käyttääksemme, uhkasi nostattaa pikkuporvariston ja köyhän kansan vallankumouksellista valtaa vastaan.

Hébertin lehden kriittiset nuolet oli suunnattu Dantonia ja dantonisteja vastaan; näitä hän kutsui "lempeiksi". Dantonin ohella Hébertin kohteena oli kuitenkin samalla myös Robespierren ja Saint-Justin vallankumoushallitus. Hébertillä ei vain riittänyt rohkeutta sanoa sitä ääneen.

Maaliskuussa 1794 Hébert kannattajineen yritti nostattaa kapinan vallankumoushallitusta vastaan. Hébert oli puhumassa kordeljeeriklubilla. Hänen kannattajansa verhosivat Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen suruliinalla ja esittivät kapinakutsun. Äänestä vain puuttui tarpeellinen päättäväisyys ja lujuus. Kun Hébert kehotti ryhtymään vallankumoushallituksen vastaiseen kapinaan ja toistamaan vuoden 1793 toukokuun 31. ja kesäkuun 2. päivien tapahtumat, laski hän Pariisin kommuunin tuen varaan. Chaumetten johdolla Pariisin kommuuni sanoutui kuitenkin irti hébertistien suunnitelmista ja torjui heidän seikkailupolitiikkansa. Sektioiden enemmistö ei myöskään tukenut Hébertin kehotusta. Kun Hébert huomasi jäävänsä häviölle, ryhtyi hän todistelemaan, ettei ollut tarkoittanut hallituksen vastaista kapinaa. Siitä huolimatta hänen kohtalonsa oli jo sinetöity. Maaliskuun 24. päivänä Hébert, Ronsin, Vincent, Momoro ja muut hébertistejä lähellä olleet poliittiset johtohenkilöt, joista useimmat olivat vasemmistolaisia jakobiineja, pidätettiin ja luovutettiin vallankumoustribunaalin tuomittavaksi.

Hébertistioikeudenkäynti merkitsi uutta käännettä vallankumouksellisen terrorin käytössä. Siihen asti giljotiini oli toiminut ainoastaan vallankumouksen vihollisia vastaan. Oikeudenkäynti hébertistejä vastaan oli ensimmäinen poliittinen oikeusjuttu, jossa terrorista tuli jakobiiniliittoutuman sisäisten erimielisyyksien ratkaisuväline.

Itse Hébert esiintyi oikeudenkäynnissä erittäin luotaantyöntävästi: hän osoittautui pikkusieluiseksi pelkuriksi vierittäen syyn muiden niskoille ja yrittäen itse kiemurrella vastuusta. Läsnäolijoille tuli hyvin raskas tunnelma. Oli Hébertin käytös sitten millaista tahansa, periaatteelliselta kannalta oikeudenkäynti oli tärkeä. Siinä vallankumouksellisen terrorin kärki käännettiin oman ryhmittymän jäseniä vastaan.

Oliko Robespierre poliittisesti vastuussa tapahtuneesta? Kyllä tietenkin. Hän tiesi, mihin ryhtyi. Juridiselta kannalta katsoen oikeudenkäynti muodosti selvän poikkeaman oikeuskäytännössä yleisesti hyväksytyistä normeista.

Hébertistioikeudenkäynti vietiin läpi ns. sekaoikeudenkäyntinä. Vallankumoustribunaalin syyttäjän Fouquier-Tinvillen arvellaan keksineen tämän oikeudenkäyntitavan. Ideana oli yhdistää mekaanisesti samaan oikeudenkäyntiin eri ihmisten ja ihmisryhmien, syyllisten ja syyttömien, asian käsittely, vaikkei niillä olisikaan todellisuudessa ollut mitään yhteyttä keskenään. Esimerkiksi hébertistien oikeudenkäyntiin liitettiin ulkolais-

ten vakoilijoiden (sellaisina heidät ainakin yleisölle esiteltiin) Prolin, Pereiran ja Desfieux'n asian käsittely. Ihmiset, joilla ei ollut mitään tekemistä hébertistien kanssa, liitettiin "sekaoikeudenkäynnissä" siis heidän kanssaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Oikeudenkäynnissä oli "syytettynä" myös henkilö, joka paljastui poliisin agentiksi, hän kun oli syytetyistä ainoa lopulta henkiinjäänyt.[190]

Tiesikö Robespierre kaikista näistä yksityiskohdista ja oikeusnormien rikkomisesta? Sitä on vaikea sanoa. Hän ei tietenkään ollut "kaikkialla läsnä". Lisäksi rankaisukoneisto ei ollut varsinaisesti Robespierren käsissä; se oli alistettu yleisen turvallisuuden valiokunnalle. Poliittinen vastuu hébertistien oikeudenkäynnistä kuului kuitenkin hänelle. Yhteishyvän valiokunta oli tehnyt ratkaisun Hébertin, Momoron, Ronsinin ja Vincentin teloittamisesta jo ennen kuin vallankumoustribunaali langetti heille kuolemantuomion.

Jakobiiniliittoutuman sisäinen taistelu ajoi Robespierreä pitemmälle. Dantonisteja avoimesti vastustaneiden hébertistien tappio johti "lempeiden" ryhmän äkilliseen voimistumiseen. Oikeistovoimat olivat kaikesta huolimatta päävastustaja ja juuri nämä voimat vahvistuivat objektiivisesti kiitos vasemmistolaisiin ryhmittymiin kohdistettujen iskujen (perusteltujen tai ei, se on toinen kysymys). Camille Desmoulinsin toimittaman *Le Vieux Cordelier*-lehden linjan muuttuminen oli näkyvä ilmaus vallankumoushallitusta vastustavan oikeistosiiven merkityksen kasvusta. Lahjakkaan lehtimiehen ja terävän väittelijän Desmoulinsin hyökkäykset yhteishyvän valiokuntaa kohtaan kävivät numero numerolta voimakkaammiksi ja kärkevämmiksi.

Taistelu dantonisteja vastaan oli Robespierrelle psykologisesti vaikea kysymys, sillä henkilökohtainen ystävyys yhdisti hänet Camille Desmoulinsiin. He olivat olleet aikoinaan koulutovereita, kukaties istuneet samassa pulpetissakin ja heillä oli ollut hyvät välit aina viime päiviin asti. Muistikirjamerkinnöissään (Robespierren kuoleman jälkeen ne tulivat tunnetuksi "dantonistien vastaisina muistiinpanoina") Maximilien Robespierre kirjoitti:

"Camille Desmoulins saattoi tulla Fabren ja Dantonin sokean uskolliseksi kannattajaksi ailahtelevan mielensä ja turhamaisuutensa takia. Täten he olivat ajamassa häntä rikokseen, sillä he saivat hänet kiintymään itseensä vain tekeytymällä valheellisesti isänmaallisiksi. Desmoulins osoitti suoruutta ja tasavaltalaista mieltä moittimalla lehdessään hehkuvasti Mirabeauta, Lafayettea, Barnavea ja Lamethia heidän mahtinsa ja kuuluisuutensa päivinä, vaikka oli aiemmin vilpittömästi ylistänyt heitä."[191] Nämä merkille pantavat rivit osoittavat, että ratkaisevien toimien aattona Robespierre säilytti entisen asenteensa Desmoulinsiin.

Vaikka Dantonin ja dantonistien vastaisesta oikeudenkäynnistä ei ole olemassa yhtä tarkkaa ja täydellistä pöytäkirjaa kuin hébertistien, siitä voi silti saada täysin selvän käsityksen asiaa käsitelleen kirjallisuuden perusteella. Tässä yhteydessä siihen, mikä jo tunnetaan, ei ole paljoa lisättävää. Historioitsijalle on psykologisesti ehkä itse oikeudenkäyntiä (sen lopputuloshan oli jo ennalta ratkaistu) tärkeämpää sen valmistelu. En tarkoita tässä muodollisia, juridisia valmisteluja, vaan aivan muuta: miten tavoittaa ja kuvata se vaikeasti määriteltävä henkinen prosessi, jonka kuluessa nuo vielä eilen toisiaan ystävinä pitäneet, elinvoimaa, iloa ja optimismia pursunneet nuoret miehet kävivät toisilleen vieraiksi, kunnes he lopulta kuin jonkun vastustamattoman voiman ajamina alkoivat kilvan työntää toisiaan kuolemaan? Alphonse Aulardin julkaisemista jakobiiniklubin pöytäkirjoista — vaikka muistiinpanot ovatkin suppeat ja epätäydelliset — käy ilmi, miten klubilla keskusteltiin Camille Desmoulinsista ja hänen toimittamansa *Le Vieux Cordelier*-lehden viimeisistä numeroista (jotka vallankumoushallituksen määräyksestä takavarikoitiin). Lieneekö tarpeen lisätä, että kaikki, jotka keväällä 1794 osallistuivat asian käsittelyyn, ymmärsivät täysin selkeästi, että jakobiiniklubista erottaminen merkitsi lähes automaattisesti myös asian vetämistä vallankumoustribunaaliin?

Toivon, että ankarat tuomarini — ammattiveljeni ja vaateliaat lukijani, jotka eivät pidä siitä, että vakiintuneista normeista poiketaan,— antavat minulle anteeksi

sen, etten seuraavassa kerro Desmoulinsin kohtalon kannalta ratkaisevan jakobiiniklubin istunnon yksityiskohdista käyttämällä aineistona olemassa olevia tarkkoja asiakirjoja, vaan sovellan toista lähestymistapaa.

Historioitsijan oikeudella olen yrittänyt piirtää siitä, miten Desmoulins erotettiin jakobiiniklubista, saman kuvan kuin asiakirjatkin olisivat antaneet, mutta hieman toisin keinoin. Kuvaan tapahtumia Camillen vaimon Lucile Desmoulinsin silmin.

Piirtämästäni kuvasta tuli seuraavanlainen:

Alkoi hämärtää, Lucile asettui ikkunaan. Jakobiinien kokous oli ehkä jo päättynyt; tavasta, miten Camille palaisi kotiin, hänen astunnastaan, ryhdistään — tulisiko hän pystypäin vai pää alas vaipuneena — ja monista muista merkeistä Lucile ymmärtäisi heti, miten ratkaiseva päivä oli päättynyt.

Aika kului, hämärä tiheni nopeasti. Kadulla oli yhä vähemmän liikettä. Kun tuli aivan pimeää, Lucile käveli nojatuolille, käpertyi sen pehmeään syliin ja alkoi kuulostella.

Miten hitaasti ja tuskallisesti aika kuluikaan! Oli niin hiljaista, että saattoi erottaa harvakseltaan kulkevien ihmisten vaimeat askeleet jalkakäytävältä. Ja jälleen laskeutui pitkä, rikkoontumaton hiljaisuus.

Sitten ovi kävi alhaalla ja Lucile kuuli Camillen askeleet: epävarmat, epätasaiset, hitaasti nousevat askeleet natisevilla portailla. Silloin Lucile ymmärsi, että kaikki oli mennyttä.

Ei tarvinnut kysellä mitään, sanat olivat turhia. He istuivat jonkin aikaa vaitonaisina vastakkain. Lopulta Camille ei kestänyt, vaan sekavasti, epäselvästi, tavallista enemmän änkyttäen alkoi kertoa, miten kaikki oli käynyt.

Häntä raatelivat liian myöhäiset, hyödyttömät tunnontuskat: ei olisi pitänyt esiintyä siten, vaan aivan toisin. Olisi pitänyt itse lähteä hyökkäykseen ja avata silmät näkemään tapahtumassa olevan hirvittävyys. Olisi pitänyt huutaa heille: ”Malttakaa mielenne! Havahtukaa! Jumalani! Kenet te haluatte erottaa? Itse vallankumouksenko? Itsennekö? ’Lyhtypylvään prokuraattorinko’, ihmisen, joka vuoden 1789 kuumina heinäkuun päivinä heitti ensimmäisenä ilmoille Palais-Royalissa kehotuksen vallata Bastilji, *Les Révolutions de France et de Brabant*-lehteä toimittaneen Camille Desmoulinsinko, joka on ollut yhtä kuin vallankumous sen kaikkina viitenä vuotena? Desmoulinsia ei voida erottaa nostamatta kättä itse vallankumousta vastaan, mitätöimättä kaikkea, mitä se on tehnyt...”

Jos hän olisi puhunut noin, he olisivat pysähtyneet. Ja Maximilien, — Maximilien, joka oli niin monasti silmäillyt häntä nopein, karsastavin, ikäänkuin sisäistä hämmennystä heijastavin katsein, Maximilien olisi silloin kehottanut heitä järjestykseen. Hän olisi ymmärtänyt, että oli tultu rajalle, jota ei saanut ylittää. Mikäli sen rajan, sen kuilun yli mentäisiin, niin jo huomispäivänä veisi voimakkaan, alati kasvavan vyöryn voima kaikki mukanaan, syöksisi kaikki alas pohjattomaan syvyyteen.

Mutta noita ankarassa totuudellisuudessaan voittamattomia sanoja ei lausuttu. Nyt ei mikään voinut muuttaa väistämätöntä, ennalta määrättyä tapahtumien kulkua.

Ja Camille purskahti itkuun. Hän oli voimaton, kaikki toivo oli menetetty.

Hän itki, itki ääneen. Hän nyyhkytti kuin lapsi kätkien kasvonsa Lucilen syliin. Ja Lucile, lempeä Lucile silitteli pehmeällä lämpimällä kädellään hänen pörröisiä hiuksiaan ja kyynelten kostuttamia kasvojaan. Hän rauhoitteli Camillea kuiskaten: ”Älä välitä, pienokaiseni, ei se mitään. Kaikki menee joskus ohi. Koittaa aamu, tulee valoisaa ja kaikki asettuu omalle paikalleen. Ja meistä tulee jälleen onnellisia.”

Ehkä Lucilesta todellakin tuntui, että kun tuo tuskallinen yö on takana, kun yön varjot liukuvat pois ja koittaa uusi kirkas, auringon säteiden valaisema päivä, niin kaikki palautuu itsestään ennalleen. Camillen nyyhkytys on enää muisto ja Lucile saa kuulla hänen innostuneen, härnäävän naurunsa.

Mahtoiko Lucile tietää tuolloin, että taivaanrannalla pilkottava aamunsarastus on armottomampi kuin kulunut yö, että ei ennätä kulua montaakaan päivää, kun

Camillen pää vierähtää giljotiinin terän alta? Mahtoiko hän aavistaa, että vähän myöhemmin — ei siihen mene kuin kuukausi — hän nousee valkoisessa juhlapuvussaan, melkein kuin morsiuspuvussaan mestauslavalle odottaakseen suljetuin silmin piinansa päättymistä giljotiinin terän putoamiseen.

Poliittinen oikeudenkäynti dantonisteja vastaan erosi olennaisesti hébertistiryhmittymän helpolla toteutetusta murskaamisesta. Eroja oli useita. Ennen kaikkea: "lempeiden" ryhmä, kuten dantonisteja tavattiin nimittää, oli todellisuudessa vaikutusvaltaisin voima maassa. Riippumatta siitä, millainen merkitys Dantonin aatetovereilla ja kannattajilla oli vallankumoushallituksessa tai konventissa, he edustivat objektiivisesti sitä luokkavoimaa, jonka mahti kasvoi päivä päivältä. Dantonista tuli, halusi hän sitä tai ei, porvariston niiden piirien — ehkäpä jopa laajemmin: yleensä niiden varakkaiden omistajakerrosten — johtaja, jotka halusivat siirtyä vallankumouksellisista julistuksista ja poikkeustoimia toteuttavasta järjestyksestä porvariston arkiseen tasavaltaan, mikä avaisi mahdollisuuden vallankumouksen käytännön saavutusten toteuttamiseen. Porvaristo kasvoi päivä päivältä, tunti tunnilta. Se tuli rikkaaksi ja taloudellisesti vaikutusvaltaiseksi. Se ei halunnut enää kuunnella puheita hyveestä, velvollisuudesta isänmaata kohtaan, sankarillisuudesta tai tasavertaisuuden pyhistä periaatteista. Tuo kaikkihan soti sitä yksinkertaista ja karkeaa vaatimusta vastaan, että oli saatava nauttia mitä pikimmin ja täydellisesti siitä aineellisesta hyvinvoinnista, joka oli siihen mennessä hankittu.

Toistan vielä kerran, että kyseisen ajan sosiaalisia prosesseja on edellä kuvattu kaaviomaisesti, kenties yksinkertaistetusti. Danton oli hyvin lahjakas ja monipuolinen ihminen. On täysin varmaa, ettei hän suinkaan mieltänyt tehtäviään kyseisessä vallankumouksen vaiheessa niin yksinkertaisesti kuin olemme esittäneet. Yleinen näkemys on (eikä ole mitään syytä olla eri mieltä niiden historioitsijoiden kanssa, jotka ovat kirjoittaneet useita teoksia tunnetusta ranskalaisesta poliitikosta), että keväällä 1794 Dantonin poliittinen ohjelma edellytti vallankumouksellisen komennon lieventämistä, "Laupeuden komitean" perustamista, terrorin lopettamista tai huomattavaa vähentämistä sekä vähittäistä siirtymistä perustuslailliseen tasavaltaiseen hallintotapaan. Ei Dantonin ohjelma tietenkään aivan näin suoraviivainen ollut, mutta kirjamme tehtävä ei ole Dantonin hahmon tarkastelu kaikessa sen moninaisuudessa ja ristiriitaisuudessa, vaan aivan muu.

Kun Robespierre aloitti taistelun Dantonia vastaan, hän ei voinut olla ottamatta huomioon, että hänen vastustajallaan oli lähes yhtä suuri arvovalta poliitikkona kuin hänellä. Robespierre otti huomioon sen, että taistelu Dantonia vastaan oli vaikeampaa kuin Hébertiä tai jotakin Prolia vastaan. Robespierren oli pohdittava myös sitä, miten sallittua oli soveltaa hébertistejä vastaan käytettyjä vallankumouksellisen terrorin keinoja myös vallankumouksessa erittäin ansioituneisiin poliitikkoihin. Kysymys vallankumouksellisen terrorin sallittavuuden rajoista nousi jälleen esiin. Mitä Georges Dantonin ja Camille Desmoulinsin asettaminen syytettyinä vallankumoustuomioistuimen eteen merkitsi? Se merkitsi heidän lähettämistään giljotiiniin. Yhteishyvän valiokunta ei pannut toimeen poliittisia oikeudenkäyntejä synnyttääkseen väittelyjä, jotka voisivat johtaa mihin tahansa ratkaisuun. Tuomio tiedettiin ennen kuin oikeudenkäynti oli alkanut. Oikeudenkäynti pantiin toimeen vastustajan tuhoamiseksi.

Täytyy ymmärtää Lahjomattoman näkemykset kokonaisuudessaan selittääkseen psykologisesti, miten eittämättä rehellinen ihminen, joka pyrki aina kaikissa poliittisissa hankkeissaan olemaan rehellinen itselleen, päätti lähettää Georges Dantonin, Camille Desmoulinsin, Philippeaux'n ja heidän ystävänsä mestauslavalle.

Robespierre oli vakuuttunut siitä, että kansan valtavien ponnistusten, hirvittävien taistelujen ja vastavallankumousta vastaan käydyssä taistelussa tapahtuneen suotuisan käänteen jälkeen tasavalta tulee yhä lähemmäksi ihanteidensa toteuttamista. "Kulta-aika", tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden valtakunta ja se ihmisyhteiskunnan sulautuminen yhteen suuren aina kukoista-

van vehreän luonnon kanssa, josta Jean-Jacques Rousseaun kannattaja Robespierre oli haaveillut vuosia ja jota vallankumoushallituksen johtaja Robespierre oli yrittänyt toteuttaa käytännössä, — se ihanteellinen maailma näytti Robespierrestä olevan jo lähellä. Mikä esti päämäärän saavuttamisen? Aiemmin tiellä olivat olleet rojalistit ja aristokraatit. Toisena vastustajien muurina ihanteelliseen järjestelmään pääsemisen edessä olivat feuillantit, Lafayette, Bailly, Mounier ja muut perustuslaillisen kuningasvallan kannattajat. Vallankumous lakaisi myös heidät tieltään. Kolmanneksi esteeksi osoittautuivat girondistit, Brissot, Vergniaud, Buzot, Roland ja muut. Kansanjoukkojen kapina 31. toukokuuta — 2. kesäkuuta 1793 mursi Gironden ja girondistien vallan.

Kun girondistit oli voitettu, vallitsi vähän aikaa harhakuvitelma, että aivan kohta muka voitaisiin siirtyä tasavertaisuuden oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan. Robespierren kirjoittama perustuslakiluonnos vuodelta 1793 ja konventin hyväksymä tasavallan uuden perustuslain teksti osoittivat Vuoren johtajien, jakobiinien olleen lähestulkoon täysin varmoja siitä, että he ovat lähellä päämääräänsä, oikeudenmukaista, korkeinta yhteiskuntajärjestelmää.

Elävä käytäntö löi nuo toiveet pirstaleiksi ja osoitti ne vääriksi. Paremman yhteiskunnan saavuttamiseksi oli torjuttava vielä yksi rynnäkkö. Vastassa oli mahtava voima, koko feodaalinen Eurooppa, koko eurooppalaisvaltioiden liittoutuma, joka tukeutui sisäiseen vastavallankumoukseen. Kesäkuun 2. päivän jälkeen ilmaantuneet vastustajat olivat paljon voimakkaampia kuin edeltäjänsä. Kokemus kuitenkin osoitti, että jakobiinit kykenivät suoriutumaan tuostakin uskomattoman vaikeasta tehtävästä. He tekivät epätodennäköisestä totta. Kurjuuteen asti köyhä, nälkäinen ja eristetty Ranskan tasavalta kävi sotaa koko tai lähes koko feodaalista vastavallankumouksellista Eurooppaa vastaan ja pystyi saavuttamaan siitä voiton. Se tuntui ihmeeltä, mutta keväällä 1794 tuosta ihmeestä tuli totta, todellisuutta. Siihen uskoivat kaikki, tasavallan ystävät ja sen vastustajat. Tasa-

vallan armeija siirtyi vastahyökkäykseen kaikilla rintamilla. Kun nyt kaikkein mahtavimmatkin voimat oli murskattu ja poistettu päämäärän saavuttamisen tieltä, mikään ei ollut enää esteenä. Oli loogista ajatella, että päämäärä tavoitettaisiin.

Mutta juuri kun pian koittavan paremman maailman ääriviivat jo väikkyivät Robespierren silmien edessä, nousi taas uusia esteitä. Ilmaantuivat hébertistit ja dantonistit. Taas kohosi uusi aalto vallankumouksellisen liikkeen etenemisen vastustajia — niitä, jotka estävät ylittämästä sitä viimeistä rajaa, minkä takana "hyveen valtakunta" häämöttää.

Robespierre oli vallankumouksellinen sanan täsmällisimmässä merkityksessä. Hän pyrki saavuttamaan päämäärän, jolle omisti koko elämänsä. Kun Robespierre tuli vakuuttuneeksi siitä, ettei oikeudenmukaista, parempaa maailmaa voida toteuttaa ilman hébertistien ja dantonistien murskaamista, asia oli hänen puolestaan ratkaistu.

Dantonistien vastaisista muistiinpanoista ei löydy jälkeäkään Robespierren henkisestä horjunnasta tai sisäisestä epäröinnistä. Yllä todettiin, ettei muistiinpanoissa ole mitään Camille Desmoulinsia kohtaan henkilökohtaisesti vihamielistä, mutta Dantoniin Robespierre asennoitui puolueellisesti. Robespierre painotti ennen kaikkea Dantonin kielteisiä piirteitä. Hän piti tätä juonittelijana ja etsi Dantonin poliittisesta henkilöhistoriasta ensi sijassa puutteita. Kannattaa palauttaa mieleen, että oli aika, jolloin Robespierre myös puolusti Dantonia. Vielä jokin aika sitten tavatessaan Dantonin Robespierre oli yrittänyt hieroa sovintoa potentiaalisen poliittisen vastustajansa kanssa. Myöhemmin sovitteleva sävy Dantonin suhteen kuitenkin hävisi tyystin eikä sitä löydy Robespierren itseään varten kirjoittamistaan muistiinpanoista, mikä todistaa jälleen kerran oikeaksi edellä esitetyn selityksen: Robespierre oli omalta osaltaan päättänyt, että oli välttämätöntä murtaa ja lyödä viimeinen voima, joka oli noussut esteeksi paremman, oikeudenmukaisen järjestelmän rakentamiselle.

Käytännössä dantonistiryhmän murskaaminen

osoittautui vaikeammaksi kuin Robespierre oli olettanut. Kuten tunnettua, Danton torjui hänelle annetun pakomahdollisuuden. Pako ei kuulunut hänen tapoihinsa, se oli ristiriidassa hänen vaaroja vastaan menevän taistelijaluonteensa kanssa. Dantonin käyttäytyminen osoitti hänen historiallisen suuruutensa. Siihen sisältyi myös reaalisia mahdollisuuksia onnistua vastoin Robespierren laskelmia.

Vallankumoustribunaalin oikeudenkäynnissä Danton valitsi taktiikakseen hyökkäyksen. Ensimmäiseen puhtaasti muodolliseen kysymykseen asuinpaikasta ja nimestä hän vastasi: ”Minun asuinpaikkani on aivan pian nirvana ja nimeni löydätte historian pantheonista.” Hän ryhtyi hyökkäämään vihollisiaan vastaan heti, kun ilmaantui tilaisuus johdonmukaisen puheenvuoron pitämiseen. Danton totesi, ettei puolustautuminen ollut tarpeen suinkaan hänelle vaan hänen vastustajilleen. ”Näyttäytykööt minun syyttäjäni, niin minä syöksen heidät mitättömyyteen”, Danton julisti jylisevällä äänellä ääriään myöten täynnä olevassa salissa, ”minunlaiseni ihmiset ovat mittaamattoman arvokkaita, heillä on pysyvä vapauden leima otsassaan, heissä on tasavallan henki.”

Se oli tietenkin 1700-luvun, vallankumouksen aikakauden kieltä, mutta Dantonin koko vastaustyyli osoitti, miten tosissaan hän aikoi puolustautua oikeudenkäynnissä. Dantonilla oli hämmästyttävän voimakas ääni, kenties vain Mirabeaulla oli ollut mahtavampi. Dantonin ääni jyrisi, se kaikui oikeussalin levällään olleiden ikkunoiden kautta ulos ja keräsi kadulle valtavan väentungoksen. Danton hyökkäsi syyttäjiään vastaan niin taitavasti, ponnekkaasti ja vakuuttavasti, että salissa läsnäolleiden ihmisten samoin kuin kadulle kerääntyneen väkijoukon sympatiat alkoivat kallistua hänen puolelleen.

Camille Desmoulins siirtyi Dantonin rohkean hyökkäyksen innostamana myös offensiiviin ja syytetyt muuttuivat itse asiassa syyttäjiksi. Alkoi näyttää täysin epäselvältä, mihin juttu päättyy. Fouquier-Tinville keskeytti oikeusistunnon vakuututtuaan, ettei pysty saamaan moraalista eikä juridistakaan yliotetta vastustajistaan. Mutta kun oikeudenkäyntiä jatkettiin, sen lopputulos näytti edelleen epävarmalta. Saint-Justin piti henkilökohtaisesti puuttua asiaan. Hän saapui vallankumoustribunaaliin ja muutti oikeustutkinnan menettelyä. Loukaten karkeasti muodollisia lakeja Fouquier-Tinville yksinkertaisti oikeudenkäyntimenettelyä. Sen jälkeen kun syytetyiltä vietiin käytännössä puheoikeus, Camille Desmoulins rutisti ennalta valmistelemansa puheliuskat paperipalloksi ja viskasi sen syyttäjän kasvoille. Hän kieltäytyi puolustuksen jatkamisesta, koska laillisuutta rikottiin karkeasti.

Odotetusti vallankumoustribunaali pystyi tekemään päätöksen vasta kolmantena istuntopäivänä. Huhtikuun 3. päivänä 1794 vallankumoustribunaali julisti kaikille syytetyille kuolemantuomion (tässäkin tapauksessa syytettyjä oli yhdistetty surullisen kuuluisan sekaoikeudenkäynti-periaatteen mukaisesti). Vallanpitäjillä oli kiire panna tuomio täytäntöön. Kuolemantuomio luettiin 4. huhtikuuta ja 5. päivän aamuna Danton, Camille Desmoulins ja muut tuomitut vietiin kärryillä Grèven aukiolle. Kärryt kulkivat Saint-Honoré-katua pitkin ja ohittivat puuseppä Duplayn talon, jossa Robespierre asui. Danton oli koko matkan ajan noitunut katukieltä käyttäen. Robespierren asunnon kohdalla hän huudahti kuuluvasti: ”Maximilien, pian sinä minua seuraat!”

Danton jatkoi kiroiluaan teloituksen edellä, Camille Desmoulins sen sijaan itki. Juuri ennen mestauslavalle nousemistaan Danton käveli Camille Desmoulinsin luo ja suuteli häntä. Pyöveli ilmoitti, että se oli vastoin lakia. ”Hölmö”, Danton sanoi hänelle, ”sinähän et estä meidän päitämme suutelemasta hetken päästä korissa.” Tiedetään sanat, jotka Danton lausui noustessaan mestauslavalle. Hän kääntyi pyövelin puoleen ja sanoi hänelle: ”Nosta minun pääni ja näytä sitä kansalle. Se on sen arvoinen.”

13—689

XI

Kaikki tasavallan vastustajat oli nyt murskattu. Yhteishyvän valiokunta sai vallankumoustribunaalin selostuksen oikeudenkäynneistä, tuomioista ja niiden täytäntöönpanosta. Kaikki tasavallan tiellä olleet viholliset, kaikki sen päävastustajat oli muutettu tomuksi. Tuntui, että nyt ei enää mikään voisi estää toteuttamasta onnellista kulta-aikaa, joka oli näyttänyt olevan niin lähellä mutta aina viime hetkellä luiskahtanut jonnekin etäämmälle.

Robespierre piti viimeiset poliittiset puheensa konventissa 10. ja 12. kesäkuuta 1794.[192] Kesäkuun kymmenennen aattona Robespierren hyvin läheinen ystävä ja aatetoveri, yhteishyvän valiokunnan jäsen Georges Auguste Couthon tuotiin rullatuolillaan konventin puhujakorokkeelle; hänen jalkansa olivat halvaantuneet eikä hän pystynyt itse liikkumaan. Couthon teki konventissa esityksen yhteishyvän valiokunnan nimissä. Hän esitti hyväksyttäväksi lain, joka antaisi uusia mahdollisuuksia vallankumouksellisen terrorin käyttöön. Lakiluonnos tähtäsi oikeudenkäyntimenettelyn yksinkertaistamiseen. Vallankumoustribunaali saisi uudet, käytännöllisesti katsoen rajattomat mahdollisuudet toteuttaa rankaisutoimintaansa. Lakiluonnoksen mukaan luovuttaisiin syytettyjen esikuulustelusta. Myös syytettyjen puolustusasianajaja-järjestelmää yksinkertaistettaisiin ja itse käsite "kansan vihollinen" tulkittaisiin erittäin laajasti. Tarpeen vaatiessa se voitaisiin suunnata ketä tahansa epämieluisaa henkilöä vastaan.

Tapahtui käytännössä ensimmäisen kerran, että yhteishyvän valiokunta teki konventille päätösesityksen sopimatta siitä etukäteen yleisen turvallisuuden valiokunnan kanssa, jonka tehtäväkenttään vallankumouksellisen terrorin käyttö varsinaisesti kuului. Tapaus oli ensinnäkin osoituksena hallituksessa syntyneistä erimielisyyksistä ja toiseksi se vahvisti välillisesti tosiasian, ettei yleisen turvallisuuden valiokunta nauttinut suurtakaan luottamusta vallankumoushallituksen ylimmän lenkin, Robespierren välittömästi johtaman yhteishyvän valiokunnan keskuudessa.

Vaikka Couthonia pidettiin yhtä tai lähes yhtä kaikkivoipana kuin Robespierreä, hänen esityksensä kohtasi vastustusta, mikä oli ensimmäinen kerta vallankumoushallituksen toiminta-aikana. Muutamat konventin jäsenet ilmaisivat varovaisen ja pidättyväisen vastalauseen asetuksesta. Oisen edustaja Bourdon esitti asetuksesta käytävän lopullisen keskustelun lykkäämistä, kun ei uskaltanut ryhtyä avoimiin syytöksiin.

Maximilien Robespierre astui puhujakorokkeelle. Hän vaati, ettei konventti lykkäisi keskustelua, vaan hyväksyisi tehdyn esityksen. Robespierre oli tavalliseen tapaansa vakuuttunut, että asetus tarkoitti tasavallan hyvää ja vastasi vallankumouksen etuja. Puheenvuorossaan hän sanoi: "Tutkikaa tätä lakia ja näette ensi silmäyksellä, ettei se sisällä yhtään säädöstä, jota vapauden ystävät eivät olisi jo ennalta voineet hyväksyä, ettei siinä ole yhtään artiklaa, joka ei perustuisi oikeudenmukaisuuteen ja järkeen, ja että jokainen sen osa on tehty palvelemaan isänmaanystäviä ja pelotukseksi aristokraateille, jotka salaliittoilevat vapautta vastaan."

Puheenvuoro osoitti Robespierren vielä säilyttäneen uskonsa, että oli välttämätöntä käyttää vallankumouksellista terroria viimeisten vastustajien lyömiseen. Puhe ei kuitenkaan johtanut lain läpimenoon. Kesäkuun 12. päivänä Robespierren täytyi esiintyä toistamiseen tukeakseen lakia, jota Oisen edustaja Bourdon vastusti päättäväisesti. Bourdon keskeytti Robespierren väittäen, että Robespierre yrittää syyttää häntä. Siihen Robespierre vastasi: "Minä en ole maininnut Bourdonia nimeltä. Onneton se, joka itse itsensä mainitsee!"

Robespierre sai konventin äänestämään laista ja hyväksymään sen. Itse asiassa tämä kuitenkin johti siihen, että tuosta hetkestä lähtien vallankumouksellisen terrorin politiikka menetti tukensa. Toiminnan miehenä Robespierren olisi pitänyt ymmärtää, että terrorin toteuttaminen oli käytännössä ajautumassa yhteishyvän valiokunnan valvonnan ulkopuolelle. Robespierre lähetti maakuntakierrokselle Marc Antoine Jullienin, johon hän henkilökohtaisesti luotti täydellisesti. Jullien oli tuohon aikaan hädin tuskin 19-vuotias. Hän oli rehellinen,

puhdas ja äärettömän uskollinen vallankumoukselle. Jullien tarkasti yhteishyvän valiokunnan erikoisvaltuuksin sitä, miten vallankumouksellisen terrorin politiikkaa harjoitettiin käytännössä.

Pariisin kansallisarkistossa säilytetään Jullienin kirjeitä Maximilien Robespierrelle, Saint-Justille, Couthonille ja yhteishyvän valiokunnalle. Jullienia kohtasi maakunnissa kauhistuttava näky. Terrori oli muuttunut välineeksi, jolla tehtiin selvää epämieluisista henkilöistä, ryöstettiin, kerättiin henkilökohtaisia rikkauksia ja pantiin toimeen muita häpeällisiä väärinkäytöksiä.

Bourdeaux'ssa Jullien tarkkaili tuon Ranskan rikkaimpiin kuuluvan kaupungin prokonsulin, konventin komissaarin Tallienin toimintaa. Mitä siellä tapahtui? Mitä Tallien teki? Oli helppoa saada piankin selville, että Tallien oli ensi alkuun pidätyttänyt ja teloituttanut paljon ihmisiä, mutta sittemmin antanut ymmärtää, että henkiriepunsa saattoi pelastaa maksamalla suuria rahasummia. Näin Tallienin taskuihin virtasi satoja tuhansia kultarahoja. Yhdessä rakastettunsa Thérèse Cabarrusin kanssa Tallien loi suorat yhteydet Bordeaux'n suurimpiin porhoihin ja monet aiemmin vangitut pääsivät ennen pitkää vapaaksi. Markiisi Fontenet'n vaimo Thérèse Cabarrus oli aiemmin esiintynyt vapauden kunniaksi järjestetyissä teatterinäytöksissä lähes alastomana tai kevyeen tunikaan verhoutuneena fryygialaismyssy päässään; sittemmin hän oli lyöttäytynyt näppärästi yhteen konventin pelottavan komissaarin Tallienin kanssa, jolle maalliset mieliteot eivät olleet vieraita.

Yhteishyvän valiokunnan määräyksestä Tallien kutsuttiin Bordeaux'sta takaisin Pariisiin ja hänen täytyi tehdä valiokunnalle tiliä toiminnastaan.

Marseillen tilanne oli lähes samanlainen. Siellä toimivat konventin komissaarit Barras ja Fréron. Vielä vuosi sitten Fréron tunnettiin Kansan ystävän Jean Paul Marat'n oppilaana. Siitä ajasta oli jo kuitenkin moni asia muuttunut. Fréron oli jo kauan sitten tullut siihen johtopäätökseen, että kullan kilinä omissa taskuissa oli parempaa kuin kaunis sanahelinä oikeudenmukaisuudesta. Barras ja Fréron toteuttivat tehtäväänsä Marseillessa

niin häpeämättömästi ja kyynisesti, että vastaavaa oli vaikea löytää tasavallan muista suurista kaupungeista. He sulkivat satoja, tuhansia ihmisiä vankilaan ja sitten vapauttivat heidät saatuaan ensin valtavat lahjukset. Fréron ja Barras harjoittivat suoranaista valtionvarkautta.

Joseph Fouché toimi Lyonissa yhtä julmin menetelmin. Hän oletti, että mitä armottomammin hän käyttää vallankumouksellista terroria, sitä enemmän hän lujittaa mainettaan uskollisena kumousmiehenä. Mutta oliko hän vallankumouksellinen? Aiheellinen kysymys!

Jullien, joka oli tarkastamassa Fouchén toimintaa Lyonissa, näki tämän edesottamuksissa vain ketjun rikoksia. Fouché kutsuttiin kiireesti Pariisiin antamaan selonteko yhteishyvän valiokunnalle. Nokkela, joustava ja valheellinen Fouché koetti ennen kaikkea löytää keinon, jolla voisi saavuttaa Maximilien Robespierren suosion. Voittaakseen Lahjomattoman sympatiat puolelleen hän oli valmis äärimmäisiinkin keinoihin. Fouché alkoi liehitellä Maximilienin sisarta Charlotte Robespierreä. Hän toivoi, että pyydettyään tätä puolisokseen voisi solmia sukulaissuhteen mahtavaan Maximilieniin ja samalla lieventää tämän suuttumusta. Maximilien tyrmäsi halveksien kaikki Fouchén yritykset. Ottamatta itse osaa asian käsittelyyn Robespierre vaati, että jakobiiniklubi erottaisi Fouchén ja Tallienin jäsenyydestään. Tuohon aikaan kaikki tiesivät, että jakobiiniklubin jäsenyydestä erottaminen johti lähes automaattisesti syytteeseen vallankumoustribunaalissa ja viime kädessä giljotiiniin.

Voidaan melkoisella varmuudella olettaa, että kahtena viimeisenä kuukautenaan Robespierre ymmärsi vallankumouksellisen terrorin vääristymisen turmiollisuuden ja vaarallisuuden. Oli kohtalon ilkeää ironiaa, että kaikki hänen vihollistensa ja vihamiestensä suorittamat rikokset ja teot laitettiin hänen syykseen. Maximilien Robespierre oli viime kädessä vastuussa kaikesta. Öisillä kävelyretkillään autiossa Pariisissa, puhellessaan satunnaisten keskustelukumppaneiden kanssa hän vakuuttui siitä, miten Maximilien Robespierreä kirottiin niiden ri-

kosten, murhien, väkivallan ja mielivallan vuoksi, joita hänen vihollisensa suorittivat vallankumouksen nimissä. Luultavasti silloin alkoi se henkinen kriisi, joka kasvoi ja voimistui Robespierren tajunnassa hänen viime viikkoinaan.

Jakobiiniklubilla 9. heinäkuuta pitämässään puheessa Robespierre sanoi: "Emme voi salata itseltämme sitä, minkä päivittäin näemme, nimittäin sitä, miten konventtia halutaan nöyryyttää ja se halutaan mitätöidä terrorijärjestelmällä."[193] Hän siis sanoutui irti ja jopa tuomitsi sellaisen terrorin, jota harjoitettiin vastoin hänen tahtoaan kesäkuun 10. päivän lain nojalla.

Sen jälkeen, kun konventissa oli käyty vaikea, pahaenteinen keskustelu kesäkuun kymmenennen laista, Robespierre ei thermidor-kuun 8. päivään saakka enää käyttänyt tasavallan korkeimman elimen istunnoissa puheenvuoroja. Heinäkuun alun jälkeen hän ei enää käynyt yhteishyvän valiokunnan kokouksissa sen enemmistön kanssa ilmaantuneiden erimielisyyksien takia. Ne harvat asiapaperit, jotka hän allekirjoitti tuona aikana, tuotiin luultavasti hänelle kotiin Saint-Honoré-kadulle. Robespierre oli edelleen tasavallan keulakuvana. Hänen vihollisensa liioittelivat tietoisesti hänen merkitystään ja pyrkivät aina mahdollisuuden tullen painottamaan hänen johtajuuttaan. Tosiasiassa Robespierre oli jo sivussa. Hän ei enää ohjannut valtiokoneiston kulkua, vaan vetäytyi yhä sivummalle jopa jokapäiväisistä käytännön asioista.

Merkitsikö se sitä, että Robespierre menetti jo ennen thermidoria vaikutuksensa ja kaiken tuen muuttuen eläväksi muinaisjäänteeksi?

Ei toki.

Kansa tunsi luotettavalla vaistollaan Lahjomattoman aikeiden puhtauden ja jalouden. Hänen epäitsekkyytensä, köyhyytensä ja vakuuttuneisuutensa asiansa oikeutuksesta viehätti tavallisia ihmisiä. Kuiskuttelivatpa pahat kielet mitä tahansa, Robespierren suosio pysyi erittäin suurena kansan keskuudessa.

Robespierressä vallankumous tuli lihaksi ja vereksi Ranskan kansan, koko maan ja koko Euroopan silmissä. Robespierren kiivaimpiin vastustajiin kuulunut Cambon on tunnustanut katkerasti, että ne, jotka halusivat kukistaa vain Robespierren, itse asiassa "tappoivat tasavallan".[194]

Jakobiinien vallankumouksellisen demokraattisen diktatuurin ja sen johtajan Robespierren tuki oli sanskuloteissa, niin sanotuissa toisen luokan kansalaisissa. Ristiriitaisuutensa takia jakobiinihallituksen politiikka tosin loukkasi usein työtätekevien köyhimpien kerrosten taloudellisia ja poliittisia etuja, mikä synnytti tyytymättömyyttä osassa köyhintä väkeä. Pariisin eräiden demokraattisten sektioiden thermidorin 10. päivän vastaisena yönä osoittaman horjunnan ansiosta muutamat aikansa edistykselliset ihmiset, kuten Gracchus Babeuf, hyväksyivät väliaikaisesti thermidor-kuun vallankaappauksen. Ei ollut sattumaa, että Pariisin kommuuni (joka luokkataustaltaan edusti samoja köyhiä kansankerroksia kuin ennen kevättä 1794) ja muutamat pääkaupungin sektiot nousivat puolustamaan Robespierreä ja hänen ystäviään "laillista" konventtia vastaan. Sattumaa ei ollut myöskään, että Gracchus Babeuf katui hyvin pian thermidorin päivinä ottamaansa väärää kantaa. Myöhemmin, vuonna 1796 Babeuf tunnusti tehneensä virheen ja nimitti Robespierreä ja Saint-Justia edeltäjikseen.[195]

Robespierren murhenäytelmä oli siinä, että vastoin aikeitaan ja toiveitaan köyhät ihmiset ja Robespierre heidän johtajanaan eivät todellisuudessa tehneetkään työtä ja taistelleet ihmisten yleisen onnen ja etujen hyväksi, vaan rikkaiden hyödyksi. Oli tullut aika, jolloin rikkaat päättivät ottaa vallan omiin käsiinsä.

Robespierren silmät avautuivat kesä-heinäkuun vaihteen tienoilla. Hän alkoi käsittää, että näköala, jota hän niin monasti oli esitellyt kanssakansalaisilleen, yhteisen onnen sopusointuisen järjestelmän, hyveen ja oikeudenmukaisuuden tasavallan nopean saavuttamisen perspektiivi, tuo kiehtova ja urotekoihin kannustanut näköala siirtyi yhä kauemmas. Viholliset, pahan voimat olivat osoittautuneet paljon voimakkaammiksi kuin hän oli odottanut. Paljon oli jo vihollisia murskattu, mutta

nyt nuo lyödytkin heräsivät eloon pahojen henkien lailla, sekoittuivat eläviin ja pistelivät tasavaltaa kuolemanpiikeillään.

Maximilien tajusi päivä päivältä tarkemmin ja selkeämmin, ettei mikään mennytkään niin kuin oli odotettu, haluttu ja arvioitu. Häntä nimitettiin diktaattoriksi, tasavallan kohtaloiden ylimmäksi päättäjäksi ja ihmiseksi, joka yhdellä kulmakarvojensa liikkeellä ratkaisee maan, kaupunkien ja tuhansien ihmisten tulevaisuuden. Saint-Just näytti Robespierrelle yhteishyvän valiokunnan poliisiosastoon saapuneita papereita. Herra jumala! Mitä kaikkea puhuttiinkaan diktaattorin kaikkivallasta! Vadier, Amar ja lähes kaikki yleisen turvallisuuden valiokunnan jäsenet levittelivät salaisten agenttien tiedotuksia, jotka sisälsivät sadattelua, parjausta, valheita ja moitteita, siis kaikkea mahdollista tasavaltaa hallitsevia triumviraatin jäseniä vastaan.

”Triumviraatin jäsenet”? ”Diktaattorit”? Katalaa pilaa. Robespierre tiedosti nyt yhä selvemmin oman voimattomuutensa. Hän ei voinut mitään, ei kerta kaikkiaan mitään tapahtumien kululle. Häntä kutsuttiin ”diktaattoriksi”, ”tyranniksi” ja ”itsevaltiaaksi”ja kuitenkin hän oli ainoastaan valtameren voimakkaiden aaltojen sinne tänne heittelemä lastu. Näkymättömät, varjoihin kätkeytyneet häntä mahtavammat voimat ohjasivat asioiden kulkua. Missä ne olivat? Keitä ne olivat? Niitä ei näkynyt missään, mutta ne olivat kaikkialla läsnä. Ainuttakaan yhteishyvän valiokunnan käskyä tai määräystä ei panna täytäntöön. Ne juuttuvat salaisen sabotaasin ja kätketyn vastarinnan sakeaan liejuun. Kukaan ei vastusta niitä, kukaan ei kiistä niitä, sanoissa kaikki ovat samaa mieltä, myöntelevät ja hyväksyvät. Entä käytännössä? Tosiasiassa mikään ei suju...

Milloin se alkoi? Tunne siitä, ettei valtiolaivan ruori enää alistukaan käden ohjaukseen, ilmaantui ensimmäisen kerran keväällä 1794, kun käsiteltiin ventôse-kuun lakeja. Silloin ne, valiokunta, Robespierre ja Saint-Just, olivat törmänneet salaiseen sabotaasiin, vähäisiin vastalauseisiin, keinotekoisesti luotuihin vaikeuksiin, vitkasteluun sekä toinen toisensa jälkeen kasautuviin esteisiin

yrittäessään panna täytäntöön noita lakeja. Silloin asialle oli olemassa selitys. Kyseessä oli tietyn politiikan, vallankumoushallituksen tasa-arvopolitiikan vastustus ja Maximilien ymmärsi sen selvästi, samoin kuin Saint-Just. Suurporvarit, omistajat eli varakkaat ihmiset eivät halunneet maan luovuttamista maattomille. He vastustivat ylipäätään politiikkaa, joka tähtäsi omaisuuserojen tasoittamiseen. Miksei pyrkiä itse pääsemään käsiksi rikkauksiin? Mikseipä moninkertaistaa omia tuloja?

Silloin todellakin kävi jo ilmiselväksi, että monet konventin, hallituskoneiston ja — ikävä kyllä! — myös jakobiiniklubin jäsenet vastustivat ventôse-kuun asetusten täytäntöönpanoa. Se tehtiin silloin vielä hyvin suurella varovaisuudella, sivuille vilkuillen, huomaamatta, salakavalasti. Silloin kaikki vielä pelkäsivät yhteishyvän valiokunnan rautaista kättä.

Taistelu hébertistien ja dantonistien kanssa, kevään 1794 poliittiset oikeudenkäynnit peittivät kaiken muun alleen. Ventôse-kuun lait alkoivat vähitellen unohtua.

Ja sitten kesällä 1794, kun kaikki vastustajat oli kukistettu, kaikki viholliset tuhottu, kaikki vastustavat äänet olivat vaienneet ja konventissa, Pariisin kommuunissa sekä jakobiiniklubissa kaikki tukivat ja hyväksyivät yhteishyvän valiokunnan politiikan ja äänestivät sen puolesta, silloin jälleen tuo salaisen vastustuksen näkymätön ja kätketty voima muistutti itsestään.

Asiasta ei ollut epäilystäkään. Kaikkein pahinta on pettää itse itseään, sulkea silmänsä ympäröivältä todellisuudelta ja yrittää olla näkemättä sitä, mitä on tapahtumassa. Rauhoittakoon Collot d'Herbois itseään ja muita suuriäänisellä rehentelyllään; toistakoon hän vaikka sadasti, että vallankumous saavuttaa voiton toisensa perään. Siitä lähtien kun Collot onnistui välttämään Amiralin tikarin ja tuli lähes vapauden marttyyriksi, hän on nähnyt kaiken ruusuisten lasien läpi.

Olkoon! Tasavaltalaissotilaat todella saavuttivat voittoja rintamilla, sitä hän ei käynyt kiistäminen. Ja vierasmaalaisten maahantunkeutujien armeijat myös todel-

la perääntyivät. Fleurusin voiton jälkeen koko maailman oli tunnustettava tasavallan armeijan voima ja mahti. Vallankumouksen asevoimat olivat nyt ottaneet sotilaallisen aloitteen tukevasti omiin käsiinsä. Eivät suinkaan maahantunkeutujat vaan isänmaanystävien armeija määräsi kaikkialla sotatoimien tulevan kulun.

Eikö näiden rintamalla saavutettujen voittojen taustaa vasten ollut vieläkin surullisempaa tiedostaa tilanteen huononeminen maan sisällä? "Valtion kukoistusta ei arvioida niinkään sen ulkoisten menestysten perusteella kuin sen onnellisen sisäisen tilanteen mukaan. Jos ryhmäkunnat ovat häikäilemättömiä, jos viattomuus vapisee, niin se merkitsee, ettei tasavalta ole lujalla perustalla." Näin totesi Robespierre jakobiiniklubilla 1. heinäkuuta 1794 pitämässään puheessa.

Fleurusin suuri voitto ei sokaissut häntä. Ei ollut epäilystäkään (ja se oli todennäköisesti tärkeintä), etteikö tasavallan vihollisten ja vallankumoushallituksen vastustajien määrä kasvanut sen sijaan että olisi vähentynyt. Vihollisia ilmaantui kuin sieniä sateella, niitä nousi kaikkialta. Mistä ne oikein tulivat?

Keitä olivat nuo mahtavat voimat, jotka olivat sulkeneet isänmaanystäviltä tien vuoden 1793 perustuslain julistamaan yleisen onnen tasavaltaan? Tuohon aikaan Robespierre puhui heistä usein käyttäen abstrakteja etiikan termejä. Hän puhui pahan voimista, paheesta, rikoksesta ja petollisuudesta. Hän puhui "kaikkien turmiollisten intohimojen, kaikkien loukattujen itserakkauksien ja kaikkien yhteiskunnan etua vastaan asetettujen etujen vaarallisesta liittoutumasta."[196] Moraalis-eettisten käsitteiden laaja käyttö vastasi täysin 1700-luvun yhteiskunnallisen ajattelun henkeä. Se ei kuitenkaan saa estää meitä näkemästä, miten Robespierren ajatukset porautuivat tasavaltaa kesällä 1794 järisyttäneen taistelun ytimeen.

Robespierre ei tietenkään käyttänyt meidän aikamme käsitteitä. Silti ei voi olla ihmettelemättä, miten lähelle totuutta hän pääsi koettaessaan määritellä niiden voimien luonnetta, jotka tuolloin olivat vallankumouksen päävastustajia. Keitä siis olivat nuo isänmaanystävien vaaralliset viholliset? Robespierre vastasi: kaikkien vallankumoukselle vihamielisten voimien liittoutuma. Hän ei käyttänyt myöhemmin ajan termiä "liittoutuma", vaan korvasi sen taitavasti toisella, erinomaisella määritelmällä: "kaikkien ryhmäkuntien liitto". Puheessaan jakobiiniklubilla 9. heinäkuuta hän sanoi: "Kaikkien ryhmäkuntien liitto toimii kaikkialla samalla tavalla."[197] Sen toimintatapaan kuuluivat petos ja valhe, tekopyhät vakuutukset uskollisuudesta vallankumousta kohtaan, komealla sanahelinällä verhottu alhainen parjaus, likainen vehkeily, petollinen herjaus ja veljessotaan johtava intohimojen lietsominen.

Tyrannien palvelijat, brissot'ien, hébertien ja dantonien perilliset eivät kaihtaneet mitään rikoksia. "He ovat pyrkineet kansalliskonventin lakkauttamiseen, sen tuhoamiseen korruption avulla... He ovat yrittäneet turmella yhteiskuntamoraalia ja tukahduttaa vapauden- ja isänmaanrakkauden jalot tunteet karkottamalla tasavallasta terveen järjen, sankaruuden ja humaanisuuden... Lopulta, panettelua, petturuutta, tulipaloja, myrkytyksiä, ateismia, korruptiota, nälkää ja murhia — kaikkia rikoksia he ovat jakaneet meille runsain mitoin. Heille jää vielä kerran murha, uudelleen murha ja sitten jälleen murha!"

Robespierre päätti vihollisten suorittamien rikosten voimalataukseltaan erinomaisen syyteluettelon odottamattomaan, vallankumouksellisen ylpeyden täyttämään johtopäätökseen: "Iloitkaamme ja kiittäkäämme taivasta, olemme palvelleet isänmaata niin hyvin, että meidän katsotaan ansaitsevan kuolema tyrannien tikareista!"[198]

Palatkaamme jälleen itse aiheeseen. Kaikkien ryhmäkuntien yhteisliitossa oli olemassa johtava, suunnan antava voima. Robespierre havaitsi sen selvästi ja ikäänkuin osoitti sitä sormellaan.

Jakobiiniklubilla 1. heinäkuuta pitämässään puheessa, joka oli täynnä surua ja levottomuutta, Robespierre teki täysin tiettäväksi, millainen vaara uhkasi vallankumousta. Tuossa puheessaan Robespierre osoitti sen ka-

pinallisen ryhmäkunnan, joka yhdisti ja kokosi kaikki tasavallalle vihamieliset voimat. Se oli niin sanottujen lempeiden ryhmäkunta. "Lempeiden ryhmäkunta on sekoittunut muiden ryhmien kanssa, se on niiden tuki ja turva... Tuo ryhmäkunta, joka on kasvanut kaikkien muiden ryhmien kustannuksella, yhdistää yhdeksi ketjuksi kaikki, jotka ovat järjestelleet salaliittoja vallankumouksen alusta alkaen... se ottaa nyt käyttöön samat keinot, joita käyttivät aikoinaan brissot't, dantonit, hébertit, chabot't ja niin monet muut pahantekijät." [199]

"Lempeät" tai "maltilliset" olivat tunnetusti dantonisteille annettuja lisänimiä. Robespierre oli erittäin tarkkanäköinen erottaessaan kirjavasta ja heterogeenisesta liittoutumasta dantonistien jälkijoukon sen johtavaksi voimaksi. Tehtävä ei suinkaan ollut helpoimpia, sillä Robespierren vihollisina eivät ensi sijassa esiintyneet suinkaan dantonistit, vaan dantonistien vastustajat, tulevat ns. vasemmistolaiset thermidorilaiset, kuten Billaud-Varenne, Collot d'Herbois ja Vadier. "Lempeillä" eli dantonisteilla ei ollut enää merkittäviä johtajia Dantonin ja Desmoulinsin teloituksen jälkeen. Merkityksensä ja painoarvonsa he kuitenkin saivat siitä, että he edustivat poliittisesti porvarillista vastavallankumousta johtavaa uutta keinottelijaporvaristoa.

Robespierreltä puuttuivat jakobiinidiktatuuria vastaan hyökkäävien voimien erittelystä vain luokkamääritelyt. Hän poimi kuitenkin tuosta kirjavasta joukosta esiin sen johtavan iskujoukon niin oikein ja niin tarkasti, että tuntuu kuin luokkamääritelmätkin olisivat Robespierrellä olleet aivan kielen kärjellä. Hän nimitti "lempeiden" ryhmäkuntaa vastavallankumoukselliseksi ja korosti sen voiman olevan jo uhkana vallankumoukselle. "En puhuisi tänään tuota ryhmäkuntaa vastaan, ellei se olisi tullut niin mahtavaksi, että yrittää asettaa esteitä hallituksen toimille." [200]

Niin monien uhrien ja ponnistusten jälkeen, niin monien loistavien voittojen jälkeen, sen jälkeen kun kaikki vallankumousta pysäyttämään pyrkineet mahtavat vastustajat — Danton, Camille Desmoulins ja Delacroix — on murskattu ja tuhottu, kaiken sen jälkeen veren kyllästämä Ranskan maaperä siis kasvoi karhiaista; heittiöt, varkaat ja murhamiehet, fouchét ja tallienit olivat kohottaneet myrkytetyt tikarinsa jakobiinien tasavallan ylle.

Robespierren luonteessa ei ollut mitään yhtäläisyyksiä Hamletiin, ei tahtoa heikentäviä epäilyjä eikä tuskallista horjuntaa. Robespierre ei olisi huudahtanut Hamletin tavoin: "Voi, Yorrick parka! — Minä tunsin hänet, Horatio..." Hän kulki katsettaan kääntämättä ystäviensä ja vihollistensa hautojen ohi. Hän oli toiminnan ihminen. Silti nuoruudesta alkaen aina ihmeellisen kohtalonsa viimeisiin päiviin saakka Robespierre oli pysynyt uskollisena tärkeimmälle unelmalleen — unelmalle kulta-ajasta, hyveen, tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden maailmasta.

Robespierre pysyi loppuun asti Rousseaun uskollisena seuraajana ja oppilaana. Samoin kuin suurella filosofilla myös hänellä oli lähes naiivi, puolittain lapsenomainen sammumaton usko oikeudenmukaisempaan ja parempaan yhteiskuntajärjestelmään, joka on lähellä, toteutettavissa ja saavutettavissa siinä määrin ja sikäli kuin ihminen on lähellä häntä joka taholta ympäröivää ikuista, kaunista, vihannoivaa luontoa. Robespierre poikkesi kuitenkin opettajastaan siinä, ettei jäänyt tämän tavoin lopuksi ikäänsä haaveilijaksi. Hän edusti toisenlaista, uutta sukupolvea, joka ei tyytynyt haaveilemaan. Hän muutti haaveensa päättäväisiksi, sitkeiksi ja lannistumattoman tarmokkaiksi teoiksi.

Maximilien Robespierren johtaman yhteishyvän valiokunnan terrorismi ilmensikin jakobiinijohtajan pyrkimystä päästä oikotietä jossain aivan lähellä olevaan iäti vihannoivaan, luonnon ääntä noudattavaan ja ihmisen "luonnollisiin oikeuksiin" perustuvaan tasavertaisuuden, oikeudenmukaisuuden ja onnen maailmaan.

Oli vain raivattava tie tuohon parempaan maailmaan, oli poistettava rautaisella kädellä kaikki esteet onnen tieltä. Robespierren sanat "Rangaistuksen pitää olla yhtä nopea kuin rikoksenkin" ovat tulleet kuuluisiksi. Nuo sanat ilmaisivat dynaamisen ytimekkäästi Robespierren hillittömän halun raivata kansalle tien onneen.

Robespierre pysyi samanlaisena lyhyen elämänsä viimeisinä viikkoinakin. Edelleenkään häntä ei mikään pelottanut eikä suistanut valitsemaltaan tieltä. Esiintyessään prairial-kuun 7. päivänä konventissa Robespierre syytti suuttuneena "kunnianhimoisten, vehkeilijöiden, jaarittelijoiden, petkuttajien, veijareiden... puijareiden, ulkomaisten agenttien, vastavallankumouksellisten ja tekopyhien hylkiöjoukkoa, joka oli asettunut Ranskan kansan ja sen edustajien väliin pettääkseen ensinmainittua ja parjatakseen jälkimmäisiä..." Sitten hän lisäsi levollisena: "Lausumalla nämä sanat hion tikareita itseäni vastaan, mutta sen tähden minä ne lausunkin."

Robespierre suhtautui kuolemaan entistä välinpitämättömämmin, ylenkatseellisen välinpitämättömästi. Hän oli jo kauan sitten mukautunut ajatukseen väkivaltaisen lopun väistämättömyydestä. "Ei meidän laskelmiimme sisältynytkään pitkän elämän etua", hän totesi katkeran ironisesti prairial-kuun seitsemäntenä.[201] Siitä hänen hämmästyttävä pelottomuutensa, joka synnytti hyistä kauhua hänen vastustajissaan. "Tyrannit ja heidän palvelijansa eivät pysty riistämään minulta rohkeutta",[202] hän heitti halveksivasti vastustajilleen eräässä viimeisistä puheistaan.

Robespierre ei ollut niitä ihmisiä, jonka joku Fouché, Barras tai muu verta janoavista sakaaleista olisi pystynyt yllättämään. Hänen terävä katseensa seurasi tarkkaavaisena vastustajan väistöliikkeitä ja sudenkuoppia. Hän sai vaivatta selville Fouchén likaisen pelin tämän yrittäessä tehdä mairittelevasti sovintoa Lahjomattoman kanssa ja sai aikaan Fouchén erottamisen jakobiiniklubista. Robespierren ja Saint-Justin käytössä oli tietoja yhä laajenevasta salaliitosta, sen osanottajista, johtajista sekä näiden salaisista toimista ja suunnitelmista. Robespierre tiesi, että salaliittoon tulivat vähitellen mukaan dantonistien ja hébertistien perässäkulkijat, tavalla tai toisella loukatut tai ansaittua rangaistusta pelkäävät konventin jäsenet, aina vaienneet "suon" edustajat, jotka olivat suoraan tai välillisesti liitoksissa äkkirikkaisiin, salaisiin keinottelijoihin ja kauppamiehiin. Robespierre

tiesi myös, että salaliiton langat ulottuivat maan alle, girondisteihin.

XII

Lähes kaikki aikalaiset ja muistelmien kirjoittajat vahvistavat yksimielisesti kesän 1794 olleen tukahduttavan kuuma. Jo varhaisesta aamusta ilma oli hautova ja taivas pilvetön. Vasta puoleen päivään mennessä kerääntyi tummia pilviä. Näytti siltä kuin ukkonen olisi puhkeamaisillaan, mutta pilvet hajaantuivatkin vähitellen. Taivas kirkastui eikä tullutkaan vilvoittavaa armeliasta sadetta, jota luonto ja ihmiset olivat niin odottaneet.

Viime kuukausina Robespierre nukkui huonosti. Päivisin erilaiset asiat eivät antaneet hänelle mahdollisuutta mietiskellä ja keskittyä. Iltaan ehdittäessä hän tunsi itsensä äärimmäisen rasittuneeksi. Ilta oli tuskin pimentynyt, kun Robespierre jo nukahti. Unta ei kuitenkaan kestänyt kauan. Hän heräsi puoleen yöhön mennessä. Silloin hänelle tuli mieleen ajatuksia, joille ei ollut päivällä jäänyt vapaata aikaa. Hän pukeutui tapansa mukaan huolellisesti, hivenen vanhanaikaisesti. Ulkomuotonsa puolesta hän oli edelleen pysynyt vanhan maailman miehenä. Hänellä oli puuteroitu peruukki, sukat ja hyvin silitetty rusetti: ilmetty herra de Robespierre. Hän teki pitkiä öisiä kävelyretkiä Pariisin kaduilla valtavan suuren koiransa Brountin kanssa, johon hän oli kiintynyt jotenkin erityisellä tavalla viime kuukausien aikana.

Matkiko hän opettajaansa Jean-Jasques Rousseauta? Toistiko hän noinkin epäsopivissa olosuhteissa "yksinäisen haaveilijan kävelyretkiä"? Öinen Pariisi oli autio. Mutta heti aamun kajon myötä suljettujen liha- ja leipäkauppojen eteen alkoi muodostua pitkiä jonoja. Jokainen yritti tulla mahdollisimman aikaisin, koska elintarvikkeista oli puutetta. Jaettavaa riitti vain niille, jotka seisoivat lähinnä suljettuja ovia. Aamulla kello kahdeksan lihakauppias avasi ovensa. Hän myi lihaa tiettyjen rajoitettujen normien mukaan. Kului tunti ja tiskit tyhje-

nivät. Mitkään hallituksen lait kiinteistä hinnoista tai pakollisista elintarvikkeiden myyntinormeista eivät pystyneet tyydyttämään Pariisin tarpeita. Ihmisten oli huono elää.

Öisillä kävelyretkillään koiransa kanssa Robespierre lähestyi joskus noita jonoja, jäi seisoskelemaan jonnekin jonon hännille (termi syntyi jo tuolloin ja kaupungin asukkaat tunsivat sen) sekä aloitti keskustelun ympärillä olevien ihmisten kanssa. Kaikki kirosivat vallankumoushallitusta, koska se ei pystynyt huolehtimaan siitä, että väestö saisi riittävästi elintarvikkeita. Kaikki valittivat raskasta kohtaloaan ja haukkuivat "sitä Maximilien Robespierreä" syyttäen tätä kaikista osakseen tulleista onnettomuuksista. Maximilien kuunteli tarkkaavaisesti. Joskus hän esitti kysymyksiä, mutta kiistelemään hän ei ryhtynyt.

Robespierre käveli Brount-koira rinnallaan autioita rantakatuja pitkin ja meni Pont-Neufin yli joen oikealle rannalle. Hän istahti joskus autioon Tuileries-puistoon, missä heräävät linnut olivat aloittamassa visertelyään ja jokunen rakastunut pari saattoi kulkea ohi. Hytisten aamuyön suloisesta, lyhyestä raikkaudesta aution puiston penkillä Robespierre ajatteli maansa tulevaisuutta.

Historioitsijalla ei ole oikeutta sepitellä ajatuksia, joita ei ole tallennettu mihinkään muistiin. Mitä Maximilien Robespierre mahtoi mietiskellä elämänsä viime kuukautena pitkillä retkillään autiossa öisessä tai heräävässä Pariisissa? Hänen aatoksensa, sisäinen sanaton vuoropuhelunsa itsensä kanssa on jäänyt jälkipolville tuntemattomaksi.

Puuseppä Duplayn talossa Maximilienin poissaolo huomattiin heti. Hänen rakastettunsa, yhä edelleen morsiamena pysynyt Eléonore Duplay oli huolissaan sulhasestaan. Heidän rakkautensa oli kummallista, sille ei koskaan jäänyt aikaa. Eléonore kyseli Maximilienilta, milloin he oikein asettuvat yhteen ja perustavat oikean perheen. Hänkin haaveili vuosisatojen aikana perinteiseksi muodostuneesta avioliitosta, joka kestäisi monet vuodet. Silloin Maximilien vastasi aina: "Odota hiven, vain vähän aikaa, kohta vallankumous voittaa." Eléonore odotti ja odotti. Eihän hänellä ollut muuta vaihtoehtoa; eihän hän voinut ehdottaa mitään muutakaan jumaloimalleen ihmiselle. Hän vain seurasi Maximilienia jatkuvasti huolestuneena välimatkan päästä yrittäen olla mahdollisimman huomaamaton.

Aamun sarastaessa Maximilien palasi. Yöllinen pitkä kävely oli rasittanut häntä ja hän nukahti jälleen hetkiseksi. Brount makasi hänen jalkojensa juuressa kuulostellen ulkoa kantautuvia ääniä.

Historiallisessa kirjallisuudessa on kiistelty pitkään siitä, mistä oikein johtui Robespierren outo käyttäytyminen elämänsä kahtena viime kuukautena ja erityisesti thermidorin kohtalokkaina päivinä ja öinä. Miksi Robespierre hidasteli, miksei hän vetänyt miekkaansa tupesta ja iskenyt vihollistaan? Mitä oli hidastelun, horjunnan ja vaikeasti selitettävän toimettomuuden takana?

Ikävä kyllä kiistat ovat koskeneet pääasiassa Robespierren toimia 8. ja 9. thermidor-kuuta. Niitä edeltäneet kuusi viikkoa ovat jääneet tarkastelun ulkopuolelle, vaikka ne liittyivätkin kiinteästi asiaan.

Alphonse Aulard ja häntä seuraten G. Pariset ovat koettaneet selittää Robespierren päättämättömyyden thermidorin yhdeksäntenä ennen kaikkea hänen laillisuuden kunnioituksellaan. Kun Robespierre joutui ristiriitaan konventin enemmistön ja valiokuntien kanssa, menetti hän tämän tulkinnan mukaan oikeudellisen, perustuslaillisen pohjan taistelun jatkamiselta.[203]

Mathiez on esittänyt vastalauseensa Aulardin ja Pariset'n selitykseen. Hän kaatoi helposti näiden loogisen rakennelman muistuttamalla, miten Robespierre suhtautui kansanjoukkojen kapinointiin 14. heinäkuuta 1789, 10. elokuuta 1792 sekä 31. toukokuuta — 2. kesäkuuta 1793. Mathiezin ei ollut vaikeata todistaa noilla esimerkeillä, ettei Robespierre ollut mikään laillisuusintoilija tai laillisuuden vanki. Mathiez kumosi Aulardin ja Pariset'n tulkinnan myös esittämällä varsin vakuuttavan selityksen Robespierren todelliselle käyttäytymiselle thermidor-kuun 9. ja 10. päivän välisen yön ratkaisevina tun-

14 689

teina.[204] Mathiez osoitti, ettei Robespierre muuttunut mitenkään elämänsä viimeisinä tunteina, vaan pysyi kiireestä kantapäähän entisensä laisena kumousmiehenä.

Mutta osoitettuaan ensin loistavasti Aulardin tulkinnan Robespierrestä laillisuuden kannattajana vääräksi Mathiez päätyi yllättäen samaan, juuri torjumaansa kantaan. Hän selitti Robespierren 8. ja 9. thermidorkuuta tekemät virheet ja vikapistot sillä, että Lahjomaton erehtyi poliittisessa tilannearviossaan. Hänen käsityksensä mukaan Robespierre ei pitänyt mahdollisena vastustajiensa — vuorelaisten terroristien ja häntä siihen asti tukeneiden "suon" maltillisten edustajien — liittoutumista keskenään. Mathiezin mielestä Robespierre säilytti "uskonsa konventtiin eikä hänelle tullut mieleenkään, ettei enää voisi nousta sille puhujalavalle, jolla hänen kaunopuheisuutensa oli niin usein saavuttanut loistavan menestyksen, eikä hän voinut käsittää, että puheenjohtajan kello voisi hiljentää hänen äänensä..."[205]

Vaikka Mathiez onkin merkittävä Ranskan vallankumouksen tuntija, on mahdotonta yhtyä noilta osin hänen mielipiteeseensä. Prairial-kuun 24. päivästä thermidor-kuun 8. päivään eli puolentoista kuukauden aikana Robespierre ei kertaakaan esiintynyt konventissa. Miksei? Oliko hän sairaana? Puhuiko hän ylipäätään missään? Tosiasiat osoittavat, että Robespierre puhui useampaan otteeseen jakobiiniklubilla. Hän siis vältti täysin tietoisesti ja harkitusti konventissa esiintymistä ja kääntyi jakobiiniklubin puoleen. Mikäli palautetaan mieliin konventin horjunta ja torjuva vaikeneminen hänen esiintyessään siellä 10. ja 12. kesäkuuta 1794, niin tulee aivan itsestään siihen johtopäätökseen, ettei Robespierre enää tuntenut suurtakaan luottamusta konventin enemmistöä kohtaan. Hän ei erehtynyt arvioidessaan, että häntä vastaan oli muotoutunut salaliitto.

Robespierre kuuli vihollisten varoittavat äänet. Nimetön kirjoittaja, joka kutsui itseään konventin edustajaksi, teki päiväämättömässä kirjeessään uhkailevia kysymyksiä Robespierrelle: "Pystytkö katsomaan eteesi, kykenetkö välttämään minun tai kahdenkymmenenkahden muun kaltaiseni päättäväisen Brutuksen ja Scaevolan iskun?"

Myös ystävät varoittelivat Robespierreä. Nuoruudenystävä Buissart hänen kotikaupungistaan Arrasista kirjoitti: "Kuukauden ajan siitä lähtien kun kirjoitin sinulle, minusta on tuntunut, että sinä, Maximilien, nukut ja sallit isänmaanystäviä tapettavan."[206]

Maximilien ei nukkunut. Hän näki ja kuuli kaiken, mutta ei toiminut.

Tuo toiminnan mies, rautaisella tahdolla varustettu lannistumaton voimanpesä oli menettänyt tarmokkuutensa. Hän ei toiminut, koska käsitti, ettei vallankumous, johon hän oli liittänyt oman kohtalonsa, enää totellut oikeudenmukaisuuden ja omantunnon ääntä; se ei enää kantanut huolta kansan eduista. Tasa-arvopuolueen johtaja, kuten Buonarroti nimitti Robespierreä[207], alkoi vakuuttua, että suurista uhrauksista huolimatta eivät voitakaan tasa-arvo ja hyve, vaan rikokset, paheet ja rikkaus. Olihan hän kirjoittanut muistiinpanoihinsa ensimmäisinä jakobiinien voiton jälkeisinä päivinä: "Paheelliset ja rikkaat ihmiset ovat meidän vihollisiamme."[208] Nyt kun oli kulunut vuosi kansanjoukkojen maineikkaasta kesäkuun 2. päivän kapinasta, nuo viholliset valmistautuivat juhlimaan voittoaan.

Jähmettyneisyyden tila, jossa Robespierre oli viimeisten elinviikkojensa ajan, johtui vallankumouksen syvästä kriisistä, mistä ei ollut ulospääsyä. Robespierren tila heijasti omalla tavallaan sitä jähmettyneisyyttä, jonka vallankumous itse koki ennen kuolemaansa.

Jakobiiniklubilla 9. heinäkuuta pitämässään puheessa Robespierre sanoi: "Jos jakobiinien puhujalava onkin jonkin aikaa ollut hiljainen, ei se ole johtunut siitä, etteikö heillä olisi ollut mitään sanottavaa. Jakobiinien keskuudessa vallitseva syvä hiljaisuus on seurausta horrostilasta, joka ei salli heidän avata silmiään näkemään synnyinmaata uhkaavia vaaroja."[209]

Vallankumous oli horrostilassa, sanoi Robespierre. Hänen ystävänsä ja aatetoverinsa Saint-Just tunsi samoin. Saint-Just kirjoitti suunnilleen samoihin aikoihin

muistikirjaansa: "Vallankumous on kohmettunut, sen kaikki periaatteet ovat heikenneet, jäljelle ovat jääneet vain punaiset myssyt vehkeilijöitten päissä."[210]

Robespierre ilmaisi vielä toisinaan uskonsa oikeudenmukaisuuden periaatteiden voittoon, mutta ajatus sai jo aivan toisenlaisen merkityksen kuin aiemmin. Aikaisemmin hän puhui varmalla äänellä vallankumouksen suurten ihanteiden pikaisesta voitosta. Nyt hän esitti oletuksen vain vallankumouksen suurten periaatteiden lopullisesta voitosta tai tarkasteli sitä yhtenä vaihtoehtona. "Sodan julistaminen rikokselle merkitsee tietä hautaan ja kuolemattomuuteen; rikoksen edistäminen puolestaan tietä valtaistuimelle ja mestauslavalle", Robespierre sanoi prairial-kuun alussa,[211] kun kaikki toiveet vihollisten voittamisesta eivät olleet vielä menneet.

Myöhemmin Robespierren mietteet muuttuivat avoimen pessimistisiksi: "Parempi meidän olisi palata metsiin kuin kiistellä kunnianosoitusten, maineen ja rikkauden takia; siitä taistelusta syntyy ainoastaan tyranneja ja orjia."[212]

Thermidorin kahdeksantena (heinäkuun 26. päivänä) Robespierre nousi puhujakorokkeelle ääriään myöten täynnä olevassa konventtisalissa. Kaikki tunsivat tai paremminkin tiesivät, että tuosta puheesta alkaisi ratkaiseva taisto jakobiinitasavallan ja sen vihollisten välillä.

Taistelualoite ei kuitenkaan ollut Robespierren hallussa. Hän ei ollut valinnut paikkaa ja aikaa puheelleen. Hänen täytyi esiintyä, koska konventti oli Dubois-Crancén protestin pohjalta määrännyt valiokunnat antamaan selvityksen Robespierren toiminnasta.[213] Robespierren oli tietyssä mielessä pakko ilmestyä konventin puhujalavalle, jossa häntä ei ollut nähty kuukauteen.

Thermidor-kuun 8. ja 9. päivän tapahtumia eritelleet historioitsijat ovat kiinnittäneet paljon huomiota Robespierren tämän kamppailun kulussa tekemiin virheisiin: niinpä hän ei henkilöinyt syytöksiään, ei nimittänyt ketään nimeltä ja sai siten kaikki konventin edustajat yhdistymään itseään vastaan; hän ei ollut päättäväinen eikä taistellut hyökkäystaktiikalla; hän ei mukauttanut

omaa puheenvuoroaan Saint-Justin ja Couthonin puheisiin.[214]

Noissa mielipiteissä on mahdollisesti peräänkin. Robespierren viimeisten puheiden huolellinen tutkiminen saa kuitenkin vakuuttumaan aivan muusta. Hän ei aikonutkaan antautua ratkaisevaan taisteluun vastustajiensa kanssa thermidorin kahdeksantena ja yhdeksäntenä.

"Älkää luulkokaan, että tulin tänne esittääkseni jonkin syytöksen; minua vaivaa tärkeämpi huoli enkä ota kantaakseni muiden velvollisuuksia. On olemassa niin paljon välittömästi uhkaavia vaaroja, että tuolla kysymyksellä on ainoastaan toissijainen merkitys."[215] Näin sanoi Robespierre puheensa alussa.

Oliko se vain taktinen keino vastustajien valppauden heikentämiseksi ja konventin jäsenten luottamuksen saavuttamiseksi? Tuskinpa.

Riittää, kun verrataan Robespierren thermidorin kahdeksantena pitämää puhetta hänen konventtipuheenvuoroihinsa 22. ja 24. prairial-kuuta. Ne erosivat jyrkästi toisistaan. Prairialin puheet olivat konkreettisia ja määrätietoisia. Niiden koko sisältö oli täysin alistettu Robespierren asettamille selkeille tehtäville. Thermidorin kahdeksannen päivän puheesta tuo määrätietoisuus puuttui. Ajoittain oli jopa epäselvää, mitä puhuja varsinaisesti ajoi takaa. Oli vain arvailtava. Kun Robespierre sanoi, että oli olemassa tärkeämpiä asioita kuin syyllisten syytteleminen, hän ilmeisesti tarkoitti olennaisinta kysymystä: mikä on tasavallan tulevaisuus ja vallankumouksen kohtalo?

Mikäli Robespierren thermidorin kahdeksannen puhetta yleensä halutaan johonkin verrata, niin sitä pitäisi tarkastella hänen vuonna 1789 esittämiään puheita vasten. Niissä havaitsee saman suuren varmuuden omasta oikeutuksesta ja saman välinpitämättömyyden sen suhteen, miten kuulijat ottavat puheen vastaan. Kuten vuonna 1789, puhui Robespierre 8. thermidor-kuutakin kuulijoidensa päiden yli toiselle yleisölle. Keille? Ranskan kansalle? Jälkipolville? Tuleville sukupolville?

Ehkäpä.

Robespierre puhui vallankumouksen yllä leijuvasta

mitä suurimmasta vaarasta. "Mitä merkitystä onkaan kuninkaiden aseistettujen käskyläisten perääntymisellä meidän armeijoidemme edellä, jos me peräännymme yhteiskunnan vapauden tuhoavien paheiden edessä! Mikä merkitys onkaan meidän voitollamme kuninkaista, jos meistä saavat voiton paheet, jotka johtavat meidät tyranniaan!"[216]

Robespierre oli ihminen kaikkine ihmisille ominaisine intohimoineen ja heikkouksineen; siksi hän ei voinutkaan olla koskettelematta omaa rooliaan: "Minua nimitetään tyranniksi. Jos tosiaan olisin tyranni, niin he ryömisivät jalkojeni juuressa. Minä peittäisin heidät kullalla ja turvaisin heille oikeuden toteuttaa kaikenlaisia rikoksia ja he olisivat minulle kiitollisia!" Robespierre puhui innostuneesti, lähes profeetallisesti: "Tyranniksi päästään veijareiden avulla; mihin pääsevät ne, jotka taistelevat veijareiden kanssa? Hautaan ja kuolemattomuuteen."[217]

Robespierre varoitti vaarallisesta, tasavaltaa uhkaavasta salaliitosta. Hänen arvovaltansa oli edelleen niin suuri ja hänellä oli vielä niin ratkaiseva vaikutusvalta, että tuo puhe, joka herätti hämmennystä ja kauhua monissa kuulijoissa, otettiin vastaan raikuvin suosionosoituksin.

Kuitenkaan ei tehty muuta päätöstä kuin että puhe painettaisiin. Konventti päätti ensin lähettää puheen kommuuneihin, mutta päätös peruttiin Billaud-Varennen, Charlier'n ja muiden vastustuksen takia. Robespierreä pyydettiin nimittämään ne edustajat, joita hän syytti. Hän kieltäytyi. Hän ei tehnyt mitään muutakaan päätösesitystä.

Illalla Robespierre piti saman puheen jakobiiniklubilla. Eikö se ollutkin alunperin tarkoitettu jakobiineille? Joka tapauksessa puheen tekstistä näkee, että se oli suunnattu suuremmassa määrin jakobiineille kuin konventin edustajille.

Erotuksena konventista, missä puhe oli suosionosoitusten jälkeen nostattanut vastalauseita, jakobiiniklubilla se otettiin vastaan innostuneesti. On olemassa tulkinta, jonka mukaan Robespierre on kutsunut puhettaan kuolemaansa edeltäväksi testamentikseen. Jakobiinit taputtivat seisaaltaan käsiään Lahjomattomalle. "Minä juon myrkkymaljan sinun kanssasi pohjaan saakka", huudahti kuuluisa David. Billaud-Varenne ja Collot d'Herbois yrittivät esittää vastalauseensa, mutta heidät ajettiin pois puhujalavalta ja työnnettiin kadulle.

Valmistautuiko Robespierre taistelun jatkamiseen seuraavana päivänä? Mikään ei puhu sen puolesta.

Robespierre palasi Duplayn taloon Saint-Honoré-kadulle ja nukkui aamuun asti. "Se uni maksoi hänelle hänen elämänsä",[218] kirjoitti Louis Barthou. Toteamus on historioitsijan liioittelua. Robespierren koko toimintatapa ja jopa tuo pieni viimeinen yksityiskohta saavat vakuuttumaan siitä, että noina viime päivinä Robespierre ei halunnut ratkaisevaa taistelua. Hän vältti sitä, koska hänen mielessään olivat muut asiat.

Mitä hän mietti? Tulevaisuutta? Huomispäivää? Elämää ja kuolemaa? Kuolemaa ja kuolemattomuutta? Ehkä hän ajatteli aamua, joka tukahduttavan heinäkuisen illan tihenevässä hämärässä näytti olevan vielä loputtoman kaukana, mutta joka väistämättä silti sarastaisi.

Sitähän emme koskaan saa tietää.

Robespierre nukkui koko viimeisen, thermidorin yhdeksännen vastaisen yön heräämättä välillä. Brount-koira lepäsi hänen jalkojensa juuressa höristellen unessa korviaan äänille, joita vain sen korvat pystyivät vastaanottamaan. Salaliittolaiset pitivät kokousta koko yön ja valmistelivat toimintasuunnitelmaa. Eilen vielä rohkeiksi tekeytyneet röyhkeät lurjukset olivat Robespierren puheen kuultuaan kauhun lyömiä; he olivat kuin sakaalit häntä koipien välissä kuultuaan leijonan karjaisun. Barras, Fréron, Tallien, Rovère ja heidän rikoskumppaninsa olivat vastuussa niin monesta rikoksesta, että tärisivät voittamattomasta, eläimellisestä kauhusta. He näkivät jo giljotiinin terän päänsä päällä. Heillä oli kuitenkin vielä aikaa, pää ei ollut vielä kierähtänyt heidän harteiltaan. Heidän ilkitöidensä ja rikostensa musta listakaan ei ollut vielä tullut julkisuuteen. Saint-Just laatisi sen huomenna, siitä ei ollut epäilystäkään. Hänhän tiesi kaiken. Sen jälkeen ei mitään enää olisi pelastettavissa...

Siis — oli toimittava.

Ensimmäinen halveksiva muistutus tyhjänjauhajien pelkuruudesta ja voimattomuudesta oli tullut muualta kuin salaliittolaisten piiristä. Se oli tullut naiselta. Thérèse Cabarrus oli onnistunut lähettämään pariisilaisesta naisvankilasta kirjelapun Tallienille. Lappunen oli lyhyt ja vertauskuvallinen. "Minä näin unta", Cabarrus aloitti kirjeensä ja kuvasi kummallisen unensa sisällön. Hän oli nähnyt unta, että hänet teloitettaisiin seuraavana päivänä, mutta jos maan päältä löytyisi itkuherkkien tyhjäntoimittajien sijaan todellisia miehiä, kaikki voisi vielä kääntyä parhain päin.

Siinä oli tuon oudon, harkitun loukkaavan kirjelapun summittainen sisältö.* Ehkäpä Thérèse Cabarrus oli ensimmäisenä herättelemässä salaliittolaisia toimintaan. Varkaat, murhaajat, valtionvarkaat, kiristäjät, lahjustenottajat, ryövärit ja ruumiinryöstäjät, jotka olivat keränneet omaisuutensa ryöstämällä uhrinsa, kantoivat vielä (vielä! ehkä viimeistä päivää!) kansan edustajan, konventin jäsenen korkeata arvonimeä. Tasavallassa ei korkeampaa arvoa ollutkaan. Voisihan noilla valttikorteilla yrittää voittoakin! Pelipanoksina olivat päät. Hävinneet saivat maksaa omalla päällään.

Salaliittolaiset onnistuivat vapautumaan heidät lamauttaneesta kauhusta. Paljon kokeneet murhamiehet osasivat toimia kuolemanvaaran hetkellä. Jostain ihmeestä pinnalle pulpahtanut, vaitelias ja puheissaan vältttelevä Fouché solmiskeli solmujaan ja nivoi näkymättömin langoin yhteen itsenäisiltä ja erillisiltä näyttäviä toimia.

Saatiin aikaan täysi yksimielisyys vasemmistolaisiksi kutsuttujen, mm. Collot d'Herbois'n, Billaud-Varennen, Vadier'n ja Amarin kanssa. Heitä imarreltiin ja mielisteltiin; heidät päästettiin eteen, näkyville paikoille.

Tarpeellista varovaisuutta noudattaen pystyttiin löytämään yhteinen kieli tai, sanokaamme varovammin, päästiin lähes yhteisymmärrykseen erittäin vaikutusvaltaisten konventin jäsenten, mm. Carnot'n, Barèren ja Cambonin kanssa.

---

* Ouvrard on julkaissut sen.

Nyt salaliittolaiset etsivät tilaisuutta taistelun jatkamiseen.

Taistelu käynnistyi uudelleen thermidor-kuun yhdeksännen päivän (heinäkuun 27. päivän) aamuna 1794 konventin täpötäydessä istuntosalissa. Pariisissa oli heinäkuun loppupäivinä hyvin kuumaa. Heti aamusta ilma oli hiostava ja painostava. Vaiteliaat, odottavat ihmiset täyttivät silti painostavan tukahduttavasta säästä huolimatta istuntosalin ja sen lehterit.

Saint-Just astui rauhallisena ja varmana puhujalavalle. Hän aloitti selostuksensa kylmän pidättyväisessä sävyssä. Hän oli noussut puhujakorokkeelle temmatakseen naamiot salaliittolaisten kasvoilta ja paljastaakseen kaikki heidän rikoksensa...

Puheenjohtajana toimi Collot d'Herbois. Hän oli osallistunut yöllisiin maanalaisiin kokouksiin ja kuului salaa kehittyneen salaliiton puuhamiehiin. Hän oli entiseltä ammatiltaan näyttelijä ja näytelmäkirjailija, jonka murhenäytelmät ja draamat eivät tosin ole pysyneet teattereiden ohjelmistoissa. Collot ei pystynyt voittamaan turhamaista ylpeydentunnetta sen itse asiassa ratkaisevan aseman johdosta, johon historia oli hänet tuona päivänä asettanut. Hän ei vielä tiennyt, millaiseksi tuo vuosisadoiksi ihmismieliin painunut autereinen heinäkuun aamu hänen kohdallaan kääntyy, ja hän yritti näyttelijän aidolla innostuksella tehdä parhaansa juopuneena ensimmäisestä kohdalleen osuneesta suuresta roolista.

Collot d'Herbois ei antanut Saint-Justin lausua ratkaisevia sanoja. Salaliittolaiset toimivat ennalta laaditun ja huolellisesti valmistellun suunnitelman mukaan. He synnyttivät salissa uskomattoman sekasorron ja hälyn, jonka aikana he kävivät yksi toisensa jälkeen puhumassa puhujakorokkeella. Collot ei antanut Saint-Justille mahdollisuutta jatkaa selostustaan. Käyttäen väärin puheenjohtajan oikeuksiaan hän luovutti puheenvuoron Billaud-Varennelle, jonka jälkeen puhui Tallien. Tuhoamiensa ihmisten verellä itsensä tyystin tahrinut Tallien, joka oli saatu kiinni valtionvarkaudesta, lahjusten ottamisesta ja ryöstöistä ja joka oli jo erotettu jakobiiniklu-

15—689

bista, ei tietenkään ryhtynyt puhumaan omista rikoksistaan, vaan julisti suuttumusta teeskennellen "joutuvansa kuohuksiin" Robespierren ja Saint-Justin tyranniasta ja heidän antautumisestaan terrorismiin. Salaliittolaiset kiirehtivät sysäämään omat rikoksensa vallankumoushallituksen johtajien harteille. Robespierre yritti sitkeästi saada puheenvuoroa.

"Viimeisen kerran, murhamiesten puheenjohtaja, minä vaadin puheenvuoroa", Robespierre huudahti kääntyen Collot d'Herbois'n puoleen. Tämä vaiensi kuitenkin hänet kellonsa kilistyksellä. Yölliset rikostoverit olivat sopineet ennen kaikkea siitä, ettei niin Saint-Justille kuin Robespierrellekään anneta missään olosuhteissa puheenvuoroa.

Saint-Just pysyi edelleen puhujalavalla. Hänhän ei ollut vielä saanut hänelle oikeuden mukaan kuuluvaa puheenvuoroa eikä siis esittänyt valmistamaansa selostusta. Saint-Just hypisteli täyteen kirjoittamiaan paperiliuskoja käsissään. Miksi hän salli noin helposti, ilman kiistaa halveksittavan Tallienin riistää röyhkeästi hänen oikeutensa? Ehkä hän odotti, milloin tulisi hänen vuoronsa. Mistä ihmeestä tuollainen kärsivällisyys?

Emme saa koskaan tietää vastauksia kysymyksiimme. Ivallinen, halveksiva hymy huulillaan Saint-Just seurasi tarkoin valmisteltua esitystä, ala-arvoista farssia, jonka jokaisen näytöksen saattoi ennakoida erehtymättä. Puhujakorokkeella toisiaan seuranneet Billaud-Varenne, Vadier ja Barère pyörittelivät asiaa uskaltautumatta lausumaan tärkeintä. Heiltä ei riittänyt siihen rohkeutta. Ja vasta kun joku mitätön, kaikille tuntematon Louchet jostain ylhäältä, ehkä lehteriltä huudahti ehdotuksen Robespierren pidättämisestä, sali jähmettyi hetkeksi. Tuli hiljaista. Sitten salaliittolaiset alkoivat myrskyisästi tukea Louchet'ta voimakkain huudoin ja suosionosoituksin tilanteen riistäytyessä täysin sekasortoiseksi. Salaliittolaiset olivat saavuttaneet päämääränsä.

Collot d'Herbois on myöhemmin väittänyt, että konventti äänesti esityksestä. Ehkä oli niin, ehkä ei. *Moniteur*-lehden kuulu numero 311, joka ensimmäisenä välitti

thermidorin yhdeksännen päivän tapahtumat, ei selostanut sellaisia yksityiskohtia. Gérard Walter on yrittänyt myöhemmin verrata *Moniteurin* antamaa kuvaa *Courrier de l'Égalité*-lehden ja muiden lähteiden sisältämiin imkirmgme,[219] vaikkei hän suinkaan ollut ensimmäinen, joka halusi saada mahdollisimman täydellisen kuvaan noista kuuluisista historiallisista tapahtumista. Walterinkin tutkimusten jälkeen noissa tapahtumissa on kuitenkin edelleen paljon epätarkkaa, ristiriitaista ja epäselvää. Tosin voi kysyä, onko kaikilla yksityiskohdilla edes oleellista merkitystä.

Eräs täysin paikkansapitävä seikka on syytä todeta, nimittäin se, että "suo", joka edusti huomattavaa konventin jäsenenemmistöä ja oli aina seurannut vahvoilla olevia voimia, vielä edellisenä päivänä oli taputtanut käsiään Robespierrelle, mutta 9. thermidor-kuuta kallistui kaiken tapahtuneen jälkeen Robespierren vastustajien puolelle. Tarpeen vaatiessa "suo" olisi äänestänyt kevyin sydämin Robespierreä vastaan.

Thermidorin yhdeksäntenä kauhun tunne oli konventin jäsenillä päällimmäisenä ja se määräsi heidän käyttäytymisensä. Kauhu yhdisti ja kokosi Robespierren vastaisen enemmistön, joka erottui hyvin selvästi salissa. Pelissä, jonka panoksina olivat ihmispäät, jonkun Louchet'n ehdotus hyväksyttiin niin yksimielisesti ennen kaikkea siksi, että sen ehdotuksen mukaan he, rikolliset, heidän rikostoverinsa ja koko rosvokopla, joka vapisi pelätessään joutuvansa vastuuseen kaikista ilkitöistään ja rikoksistaan, saivat pitää päänsä. Sen sijaan putoaisivat heidän syyttäjiensä päät.

Salaliittolaiset taputtivat käsiään ja huudahtelivat äänekkäästi. He eivät voineet peittää iloaan siitä, että olivat onnistuneet operaatiossaan, joka oli tuntunut uskomattoman vaikealta, lähes ylivoimaiselta. Nyt riemuitsivat merirosvot, jotka olivat kaapanneet valtiolaivan ja lähettäneet mestauslavalle ne, joilla oli käsissään kumoamattomat todisteet heidän rikoksistaan.

Nuorempi Robespierre, Augustin ilmoitti haluavansa jakaa veljensä kohtalon, koska jakaa tämän uljuuden-

kin: "Vaadin syytepäätöstä." Vaatimus täytettiin heti paikalla. Päätettiin myös Saint-Justin, Couthonin ja Lebas'n pidätyksestä. Aiemmin oli jo tehty päätös Hanriot'n ja vallankumoustribunaalin puheenjohtajan Dumas'n pidättämisestä.

"Tasavalta oli kuollut. Rosvot ovat voittaneet", Robespierre sanoi laskeutuessaan alas konventin vankiselliin.

Oli iltakuuden aika. Puheenjohtaja ilmoitti tunnin tauosta.

Salaliittolaisista oli tullut tasavallan kohtaloiden valtiaita, sen johtajia ja kansan tahdon tulkkeja. He eivät pystyneet peittämään riemuaan, vaan juhlivat voittoaan notkuvien pöytien ja humalluttavien viinipikareiden ääressä. Heidän juhliessaan ja riemuitessaan tapahtui jotain ennalta-arvaamatonta.

Pidätettyjen kohtalo oli yleisen turvallisuuden valiokunnan käsissä. Osoittautui, ettei pidätettyjen vankilaan sulkeminen ollutkaan aivan yksinkertainen tehtävä. Robespierre lähetettiin Luxembourgin vankilaan, mutta kun vankilan päällikkö sai tietää vangin henkilöllisyyden, hän kieltäytyi ottamasta tätä vastaan. Robespierrekö vankilaan? Siihen hän ei suostuisi koskaan! Robespierre jouduttiin kuljettamaan poliisiprefektuurin rakennukseen. Sinne hänet otettiin vastaan, mutta kaikella kohteliaisuudella ja suurella kunnioituksella. Suunnilleen samoin kävi myös Couthonille, Saint-Justille ja Lebas'lle.

Mutta tässä ei vielä ollut tärkein. Pariisilaiset kansanjoukot, pääkaupungin sanskulotit, köyhälistökortteleiden tavalliset ihmiset, sotilaat ja tykkimiehet nousivat puolustamaan Robespierreä ja hänen ystäviään heti, kun viesti tapahtuneesta oli kiirinyt heille. Pariisin kommuuni, jakobiiniklubi ja eräät sektiot julistivat konventin nimen taakse piiloutuneiden salaliittolaisten toimet laittomiksi ja kehottivat kansaa kapinaan. Kansa vapautti vallankumousjohtajat vankiloista ja kuljetti heidät erikseen eri aikoina kaupungintalolle, Pariisin kommuunin päämajaan.

Se oli spontaanisti syntynyttä kansan kapinaa ilman

johtajia ja ilman minkäänlaista toimintasuunnitelmaa.

Noiden käänteentekevien tapahtumien kulussa on edelleen paljon ristiriitaista, epäselvää ja arvoituksellista, vaikka tutkijat ovat jo kauan pyrkineet selvittämään niitä alkuperäislähteiden avulla. Käytössäni on hyvin paljon erilaisten dokumenttiaineistojen kopioita thermidorin yhdeksännen tapahtumista. Ne ovat peräisin Pariisissa sijaitsevan Ranskan kansallisarkiston vastaavista asiakirjakokoelmista.[220] Noiden asiakirjojen tutkiminen ei kuitenkaan vähennä, vaan lisää neuvottomuutta herättävien ja vaikeasti ratkaistavien kysymysten määrää.

Koko thermidorin yhdeksännen päivän illan ajan punnukset siirtyivät edestakaisin vaakakupista toiseen.

Hetken aikaa tuntui, että kapinoiva kansa saisi yliotteen. Hanriot, jonka santarmit olivat alunperin pidättäneet ja Coffinhal sittemmin vapauttanut, alkoi nopeasti koota asevoimia. Tykkimiehet ja kansalliskaarti esiintyivät salaliittolaisia vastaan konventissa. Sotilaallinen ylivoima oli selvästi kansan puolella. Salaliittolaiset ehtivät jo luulla, että heidän pelinsä oli pelattu. Iltaistunnon aikana täydet valtuudet saaneelle Barrasille ilmoitettiin, että suuret aseistetut joukot olivat Coffinhalin johdolla tulossa konventtia kohti. Tukeutuen uskollisiin joukkoihin Coffinhal todellakin eteni nopeasti kohtaamatta vastarintaa. Mutta sen sijaan että Coffinhal olisi pidättänyt pakoon jo valmistautuneet salaliittolaiset, hän kääntyikin viime hetkellä yhteishyvän valiokuntaan ja otti sen haltuunsa. Kun Amaria ja Vadier'ta ei löytynyt sieltä heti, heitä alettiin etsiä. Sitten Coffinhal määräsi joukkonsa palaamaan kaupungintalon aukiolle.

Tehtiin monia virheitä, karkeita erehdyksiä ja vikapistoja, mutta mikä pahinta, menetettiin aikaa. Fleuriot-Lescot ja Payan tunsivat olonsa varmaksi kaupungintalon suurissa, korkeissa kipsiveistoksin koristelluissa huoneissa ja tuhlasivat aikaa julistusten laatimiseen kansaa varten. Noina historian ratkaisevina tunteina eivät kuitenkaan olleet tarpeen julistukset tai sanat, vaan teot. Tuhansia, ehkä kymmeniä tuhansia ihmisiä —sotilaita,

tykkimiehiä tykkeineen, kansalliskaartilaisia, sanskulotteja ja työläisiä — seisoi aukiolla kaupungintalon edessä. He odottivat toimintakäskyä.

Salaliittolaiset eivät hukanneet aikaa. He ymmärsivät selvästi, että heidän päänsä oli jälleen asetettu peliin. He suojautuivat konventin nimen taakse ja tekivät päätöksen Robespierren ja hänen ystäviensä julistamisesta lainsuojattomiksi. Tuolla katalalla tempulla he vapauttivat itsensä siitä, mitä eniten kavahtivat, eli välttämättömyydestä järjestää oikeudenkäynti vallankumoushallituksen johtajia vastaan. Kaikkein eniten he pelkäsivät, että Robespierre ja Saint-Just saattaisivat avata suunsa ja kertoa heistä totuuden.

Salaliittolaiset lähettivät salaisia lähettiläitään kaikkiin Pariisin porvarillisiin sektioihin ja heille uskollisiin sotilasosastoihin.

Kello yhdentoista tienoilla illalla Maximilien Robespierre, hänen nuorempi veljensä, Saint-Just, Lebas ja Hanriot olivat koolla kaupungintalon salissa. Couthon tuotiin muita myöhemmin sinne. Vallankumouksen johtajat olivat jälleen vapaina, kaikki yhdessä ystävien keskken ja aukiolla oli kansa heitä puolustamassa.

Saattoi vaikuttaa siltä, että punnukset olivat äkkiä jälleen siirtyneet vaakakupista toiseen ja maailmanhistoria oli valmistautumassa yhteen huimimmista käänteistään.

Robespierre oli ilmeisesti hetken aikaa jonkinlaisen jähmetyksen vallassa. Kun hän kuitenkin näki, että kansa oli luotettavalla vaistollaan käsittänyt, kuka oli oikeassa, hän lähti taistoon ja oli valmis aloittamaan kaiken alusta.

On kirjoitettu, että viime hetkinä Robespierreä painoivat epäilykset hänen tekojensa laillisuudesta. Mathiez on vakuuttavasti kumonnut sellaiset väitteet perusteettomina.[221] Konventin lainsuojattomiksi julistamat ja kapinoivan kansan vapauttamat vallankumousjohtajat edustivat vallankumousta sen viime hetkinä eikä suinkaan "laillinen" konventti. Kun piti allekirjoittaa julistus armeijalle, syntyi ongelma, kenen nimissä se tehtäisiin. "Konventin nimissä, eikö se olekin aina siellä, missä mekin?" huudahti Couthon. "Ei", vastasi Robespierre mietittyään hetken, "on parempi allekirjoittaa se Ranskan kansan nimissä." Viimeisinä elinhetkinään he siis pysyivät suurina vallankumouksellisina. Vapaina kaikista muodollisista oikeudellisista dogmeista he asettivat Ranskan kansan kaikkein arvovaltaisimpienkin perustuslaillisten laitosten yläpuolelle.

Kaikki oli kuitenkin jo myöhäistä. Osa vastavallankumouksellisia joukkoja pääsi petturien avulla sisälle kaupungintaloon ja tunkeutui saliin, jossa vallankumousjohtajat olivat koolla. Santarmi Merda ampui pistoolillaan Robespierren leuan murskaksi. Oliko vastarinnan jatkaminen mahdollista? Siinä ei ilmeisesti ollut enää mitään järkeä. Niin myös salissa olleet sen ymmärsivät. Lebas ampui itsensä. Nuorempi Robespierre heittäytyi ikkunasta ulos. Hän murskautui maahan, mutta jäi henkiin. Kaikki oli lopussa.

Ainoastaan Saint-Just pysyi mietteliään välinpitämättömänä. Hänen katseensa osui sattumalta erästä kaupungintalon salia koristaneeseen marmoritauluun, johon oli hakattu kultakirjaimin Ihmisoikeuksien julistus. Hän luki sen ensi rivit (hän osasi ulkoa sitä seuraavatkin) ja lausui edelleen mietteliäänä: "Nehän olivat sentään minun luomiani..."

Kaikki kuljetettiin pois. Kaupungintalon salit tyhjentyivät. Oli jo pitkään hankkinut ukkosta. Myöhään yöllä se puhkesi.

Seuraavana päivänä Robespierre ja hänen toverinsa, elävät ja kuolleet, kaikkiaan kaksikymmentäkaksi ihmistä teloitettiin ilman oikeudenkayntiä giljotiinilla Grèven aukiolla. Sitä seuraavana päivänä, 11. thermidorkuuta mestattiin vielä 71 henkeä ilman että heitä tutkittiin tai kuultiin. Heitä syytettiin siitä, että he olivat olleet Robespierren läheisiä avustajia.

Kaikki oli saatu päätökseen. Tasavalta oli kukistettu. Esirippu laskeutui. Roomalainen murhenäytelmä oli päättynyt.

Oli alkamassa uusi esitys, uusi näytelmä. Se oli proosallinen, arkipäiväinen kertomus siitä, miten pitivät valtaa kauppamiehet, keinottelijat, valtionvarkaat, tavalli-

set varkaat, murhaajat, ilotytöt, vääränrahantekijät ja vieraiden miljoonien metsästäjät, joista oli tullut tärkeitä korkea-arvoisia herroja ja uuden yhteiskunnan johtajia — jotka yrittivät jopa ajoittain antaa jonkinlaisia moraalin oppitunteja.

* * *

Näin kertomuksemme lähestyy loppuaan. Suokoon lukijani minulle anteeksi, kun sen sijaan että yhteenvetona kirjan kuvaamista historiallisista prosesseista kirjoittaisin loppulauseen, perusteltuja ja tarkoin argumentoituja johtopäätöksiä, rohkenen esittää joitakin täysin henkilökohtaisia muistelmia.

Olen syntynyt ja kasvanut Leningradissa. Sinne on haudattu äitini, isoisäni ja hänen isoisänsä. Vaikka en ole asunutkaan enää vuosikausiin synnyinkaupungissani, tunnen jatkuvasti verisiteeni siihen ja palaan aika ajoin "kyyneliin saakka tuttuun" kaupunkiin, missä kaikki muistuttaa minua kauan sitten menneestä lapsuuden ja nuoruuden ajasta.

Monien vanhemman ikäpolven leningradilaisten tavoin saavun tuohon kaupunkiin ja asun hotellissa. Hotellihuoneen puhelin kuitenkin vaikenee: kaupungissa ei ole enää jäljellä yhtään sukulaistani tai läheistäni. Edes hautausmaat, mihin vanhempani ja esi-isäni on haudattu, eivät ole säilyneet. Joka kerta saapuessani synnyinseudulleni menen Piskarjovin hautausmaalle ja viivyn siellä kauan katsellen pitkiä rivejä nimettömiä hautakiviä, joihin on merkitty vain vuosiluku: 1941, 1942, 1943, 1944. Näiden hautakivien alla lepäävät myös kaikki minun lapsuudenystäväni ja kohtalotoverini.

Käydessäni Leningradissa kuljeskelen pitkin kaukaisen lapsuuteni ja nuoruuteni katuja. Ja kävellessäni noiden vuosikymmeniä muuttumattomina pysyneiden, minulle hyvin tuttujen kivitalojen ohi, palaan ajatuksissani elettyihin vuosiin, ikuisesti poismenneeseen aikaan.

Ollessani Leningradissa muisti palauttaa minut, kumma kyllä, vallankumouksen ensimmäisen vuoden tapahtumiin. Elokuussa 1918, joitakin kuukausia loka-

kuun vallankumouksen voiton jälkeen vietettiin Aleksandrovski-puistossa Moskovan Kremlin vieressä suurta juhlaa. Toteuttaen Leninin allekirjoittamaa kansankomissaarien neuvoston asetusta muistomerkkien pystyttämisestä menneiden aikojen suurille vallankumousmiehille siellä paljastettiin juhlavin menoin Ranskan suuren vallankumouksen johtajan Maximilien Robespierren patsas.

Ranskan suuren vallankumouksen johtajan patsas oli ensimmäisiä nuoren neuvostotasavallan pääkaupunkiin pystytettyjä muistomerkkejä. Noina neuvostovallan ensi kuukausina, kun kansalaissota oli jo alkanut ja tasavallassa oli äärimmäinen puute kaikesta — leivästä, polttoaineesta, metallista ja aseista, joita kansa tarvitsi taisteluun vihollisia vastaan —, ei ollut pronssia eikä marmoria. Suuren jakobiinin muistomerkkiä ei siis voitu valmistaa noista jaloista aineista. Ei ollut myöskään aikaa pystyttää pysyvää muistomerkkiä.

Muutaman vuoden kuluttua Robespierren patsas alkoi murentua, koska se oli tehty hauraasta aineesta. Ei kestänyt kauankaan, kun muistomerkki luhistui kokonaan. Tänä päivänä ei muistomerkkiä enää ole olemassa eikä merkkejä sen sijaintipaikasta.

Aina käydessäni Leningradissa muistelen tuota ensimmäistä niin kovin lyhytikäistä Robespierren patsasta Aleksandrovski-puistossa Moskovassa. Miksihän?

Olen jo kertonut, että saavuttuani lapsuuteni ja nuoruuteni kaupunkiin kuljeskelen minulle erikoisen rakkailla paikoilla. Jos käytte tänä päivänä Leningradissa, Venäjän vallankumouksen kehdossa, kuljette Liteinyivaltakadun päähän aina Nevan graniittirannoille saakka ja käännytte oikealle, niin silmiinne osuu sininen emaljilaatta: "Robespierren rantakatu".

Katu nimettiin Robespierren mukaan vallankumouksen ensimmäisinä päivinä, pian Lokakuun aseellisen kapinan jälkeen, ja sitä kutsutaan vielä tänäänkin samalla nimellä.

Joka kerta saapuessani kotikaupunkiini kuljen Robespierren rantakadulla Nevan graniittireunaisilla partailla. Myös te, hyvät lukijani, voitte kulkea samaa reit-

tiä. Ja jos Robespierren rantakadulla silmäätte suoraan yli Nevan aaltojen, näette kuinka vastapäisellä rannalla piirtyvät selvästi näkyviin veistoksen ääriviivat: Lenin puhuu panssarivaunun katolla viitaten kädellään eteenpäin.

Katsahtakaa sinisen emaljilaatan tekstiin: "Robespierren rantakatu" — ja sitten kaukana Nevan toisella puolella kohoavaan Leninin patsaaseen; silloin kuulette historian äänen. Se kaikuu näiden nimien hämmentävässä yhdistymisessä, siinä, kuinka ne on kirjoitettu vallankumouksellisen kaupungin kiveen ja metalliin. Silloin kuulette, miten kaukainen 1700-luku sankareineen kytkeytyy näkymättömin ja elävin sitein 20. vuosisadan synnyttämään uuteen maailmaan.

TASAVALTALAINEN KALENTERI

Vallankumouksen aikana 5.X.1793 hyväksytty uusi tasavaltalainen kalenteri (*Calendrier républicain*) oli voimassa vuoden 1805 loppuun. Ajanlasku aloitettiin tasavallan julistamisesta ja syyspäivän tasauksesta 22.IX.1792. Vuosi jaettiin 12 kuukauteen, joissa kussakin oli 30 päivää; lisäksi oli 5 (karkausvuosina 6) juhlapäivää, jotka lisättiin vuoden loppuun. Viikkojen sijasta kuukausi jaettiin 3 dekadiin, joissa kussakin oli kymmenen päivää. Myös kuukausien nimet muutettiin; ne otettiin luonnonilmiöistä ja niiden pääte osoitti vuodenajan (syksy: -aire, talvi: -ôse, kevät: -al, kesä: -dor). Vallankumouskalenterin kuukaudet vastasivat vanhaa ajanlaskua seuraavasti:

Vendémiaire	22.IX. — 21.X.
Brumaire	22.X. — 20.XI.
Frimaire	21.XI. — 20.XII.
Nivôse	21.XII. — 19.I.
Pluviôse	20.I. — 18.II.
Ventôse	19.II. — 20.III.
Germinal	21.III. — 19.IV.
Floréal	20.IV. — 19.V.
Prairial	20.V. — 18.VI.
Messidor	19.VI. — 18.VII.
Thermidor	19.VII. — 17.VIII.
Fructidor	18.VIII. — 17.IX.

RANSKAN VALLANKUMOUKSEN KULKU

1789

6.V. Valtiopäivät, ensimmäiset 175 vuoteen, avataan Versailles'ssa. Lähes heti syntyy kiistaa äänestystavasta: säädyttäin vai edustajien pääluvun mukaan?

17.VI. Kolmas sääty, joka — Sieyèsin sanojen mukaan — "edustaa yhdeksääkymmentäkuutta sadasosaa kansakunnasta", julistautuu kansalliskokoukseksi.

20.VI. Pallohuoneen vala, jossa kansalliskokous vannoo ettei hajaannu ennen kuin on säätänyt Ranskalle perustuslain.

23.VI. Kuningas määrää kansalliskokouksen hajaantumaan ja työskentelemään vanhojen säätyvaltiopäivien tapaan. "Menkää ja sanokaa niille, jotka teidät ovat lähettäneet, että olemme täällä kansan tahdosta ja lähdemme vain pistinten voimalla", vastaa Mirabeau kuninkaan hajaantumiskäskyä tuoneelle yliseremoniamestari de Brézélle.

27.VI. Kuningas taipuu ja määrää aateliston ja papiston jäsenet liittymään kansalliskokoukseen sen jälkeen kun monet näiden säätyjen edustajista olivat tehneet sen jo omaaloitteisesti.

12.VII. Hovi yrittää vastaiskua: kuningas erottaa suositun valtiovarainministeri Neckerin ja muodostaa uuden hallituksen. Tieto tästä synnyttää levottomuuksia Pariisissa.

14.VII. Pariisin kansanjoukot valtaavat Bastiljin ryöstettyään ensin Hôtel des Invalidesin asevaraston.

17.VII. Kuningas, joka on joutunut kutsumaan Neckerin takaisin, saapuu Versailles'sta Pariisiin. Hän vahvistaa kapinoinnin aikana muodostetun La Fayetten kansalliskaartin eikä uskalla torjua hänelle ojennettua kokardia, vaan kiinnittää sen hattuunsa.

4. — 5.VIII. "Etuoikeuksien pärttylinyö" kansalliskokouksessa. Aatelisto ja papisto luopuvat feodaalivallan aikaisista säätyerioikeuksistaan.

26.VIII. Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus.

5. — 6.X. Elintarviketilanteen jatkuvasti huononnuttua alkusyksyn aikana Hallien naiset marssivat suurena joukkona Versailles'iin vaatien leipää. Kuninkaallinen perhe suostuu palaamaan Pariisiin, missä se asettautuu Tuileriespalatsiin.

16.X. Kansalliskokous seuraa kuningasta ja siirtyy myös Versailles'sta Pariisiin.

2.XI. Kirkon maaomaisuus kansallistetaan.

19.XII. Ensimmäiset assignaatit (valtionvelkasetelit) lasketaan liikkeelle; niiden katteena on kirkon kansallistettu maaomaisuus.

1790

13.II. Luostarilaitos lakkautetaan.

4.III. Ranskan hallinto organisoidaan uudelleen: entisten maakuntien sijaan maa jaetaan 83 departementtiin.

19.VI. Aatelisarvot lakkautetaan.

14.VII. Liittojuhla: kansalliskaartien edustajat eri puolilta Ranskaa kokoontuvat Pariisiin vannomaan valan kansakunnalle, kuninkaalle ja säädettävälle perustuslaille.

24.VIII. Kuningas vahvistaa lain papiston kansalaisasemasta. Papeista tulee valtion virkamiehiä ja kirkko menettää itsenäisen asemansa.

1791

10.III. Paavi tuomitsee lain papiston kansalaisasemasta.

2.IV. Mirabeau kuolee.

20.VI. "Varennesin kriisi": kuningasperhe yrittää paeta Pariisista. 21.VI. se tavoitetaan Varennesista ja kuljetetaan vartioituna takaisin Pariisiin. Kuningas menettää tekonsa johdosta loputkin siitä kansansuosiosta, mikä hänellä vielä oli.

10.VII. Voltairen jäännökset siirretään Panthéoniin.

17.VII. Verilöyly Mars-kentällä. Jakobiinit ja kordeljeerit keräsivät tasavaltalaisessa juhlassa allekirjoituksia kirjelmään, jossa vaadittiin kuninkaan ajamista pois valtaistuimelta. Kansalliskokouksen ja Pariisin kaupungin johtohenkilöt eivät hyväksyneet tätä, vaan lähettivät La Fayetten kansalliskaartin tulittamaan mielenosoittajia. Tapahtumien seurauksena perustuslaillisen kuninkuuden kannattajien ja tasavaltalaisten vasemmistolaisten välille syntyi peruuttamaton juopa.

14.IX. Kuningas hyväksyy perustuslakia säätävän kansalliskokouksen laatiman valtiosäännön. Ranskasta tulee virallisesti perustuslaillinen monarkia.

30.XI. Saatettuaan työnsä loppuun perustuslakia säätävä kansalliskokous hajaantuu. Sen paikalle astuu seuraavana päivänä lakiasäätävä kansalliskokous, johon ei saatu valita ainoatakaan ensimmäisen kansalliskokouksen jäsentä.

1792

9.II. Emigranttien — ulkomaille vallankumousta paenneiden aatelisten — maaomaisuus kansallistetaan.

20.IV. Girondistien politiikan tuloksena päädytään antamaan sodanjulistus Itävallalle. Ranska saa vihollisekseen myös Preussin, joka on Itävallan liittolainen.

20.VI. Kansanjoukko tunkeutuu Tuileries'hin sen jälkeen kun kuningas on uhannut kaataa vetollaan eräitä kansalliskokouksen säätämiä lakeja. Kuningasta pidetään vankina useita tunteja neuvoston salissa; hän taipuu ottamaan päähänsä jakobiinimyssyn ja juomaan "Ranskan kansakunnan terveydeksi".

14.VII. Liittojuhla Mars-kentällä, jossa mm. poltetaan "feodalismin puu".

22.VII. Vihollisarmeijoiden etenemisen takia annetaan julistus "Isänmaa on vaarassa". Muutamassa päivässä tasavallan lippujen alle pestautuu 10 000 uutta vapaaehtoista.

25.VII. Vihollisarmeijan ylipäällikkö Braunschweigin herttua antaa Koblenzissa julistuksen, jossa Preussin ja Itävallan nimissä uhataan pariisilaisia "sotilaallisella kurinpidolla ja täydellisellä lannistamisella", jos kuninkaalle tai hänen perheelleen tapahtuu jotakin.

3.VIII. 47 Pariisin 48 sektiosta vaatii kuninkaan luopumista vallasta, koska hän "on erottanut omat etunsa kansakunnan eduista". Perustuslaillisen kuninkuuden kannattajien asema murentuu.

10. VIII. Kansanjoukot ryntäävät Tuileries'hin ja ottavat kuninkaallisen perheen vangiksi. Pariisin kaupunginhallitus hajotetaan ja valta siirtyy uudelle kommuunille, joka on vasemmistolaisten voimien käsissä. Muodostetaan uusi hallitus, jonka johtavana hahmona on oikeusministeriksi nimitetty Danton.

20. VIII. La Fayette siirtyy itävaltalaisten puolelle rintamaa yritettyään ensin turhaan marssia Pariisia vastaan kuninkaan avuksi.

1. IX. Preussilais - itävaltalainen armeija valloittaa Verdunin linnoituksen ja uhkaa Pariisia. Kaupungissa huhutaan aateliston ja pappien salaliitosta.

2. IX. Dantonin aloitteesta kansalliskokous julistaa kuolemantuomion niille, jotka kieltäytyvät osallistumasta isänmaan puolustautumiseen tai vastustavat siinä tarkoituksessa annettuja käskyjä. 2.—6. IX. välisenä aikana kansanjoukot murtautuvat vankiloihin ja surmaavat n. 1500 poliittista vankia.

20.IX. Dumouriez'n ja Kellermannin johtamat joukot lyövät Valmyn luona itävaltalaiset ja preussilaiset.

21.IX. Lakiasäätävä kansalliskokous hajaantuu; sen sijaan astuu kansalliskonventti, jossa on 749 edustajaa. Ensimmäisenä istuntopäivänään konventti lakkauttaa kuninkuuden. Ranska julistetaan tasavallaksi seuraavana päivänä. Vuoren ja Gironden keskinäinen kiistely jatkuu.

6.XI. Ranskalaiset joukot voittavat itävaltalaiset Jemappesin luona; Dumouriez miehittää Belgian.

11.XI. Girondistien aloitteesta konventti hyväksyy julistuksen, jossa Ranska lupaa apua kaikille kansoille, jotka haluavat kukistaa hallitsijansa. Tällä julistuksella tasavalta haastaa kaikki Euroopan monarkiat.

27.XI. Girondistien valloituspolitiikka jatkuu: Savoiji liitetään Ranskaan.

10.XII. Oikeudenkäynti kuningasta vastaan alkaa.

1793

21.I. Kuningas Ludvig XVI mestataan Place de la Révolutionilla. Teloituksen seurauksena Euroopan vallat (Itävalta, Englanti, Preussi, Espanja, Hollanti, Sardinia ym.) muodostavat ensimmäisen liittokunnan Ranskaa vastaan.

1.II. Konventti julistaa sodan Englannille ja Hollannille.

10.III. Vallankumoustuomioistuin perustetaan girondistien jarrutuksesta huolimatta.

18.III. Dumouriez, joka on suunnitellut joukkojensa kääntämistä Pariisia kohti ja perustuslaillisen monarkian palauttamista, kärsii tappion Neerwindenissä. Hän siirtyy rintaman yli vihollisen puolelle ja kompromettoi näin girondistit, jotka olivat tukeneet häntä.

28.III. Emigranttien omaisuus otetaan valtion haltuun.

6.IV. Dumouriez'n petos ja Vendéessä riehuva talonpoikaiskapina pakottavat keskittämään valtaa: perustetaan yhteishyvän valiokunta.

24.IV. Marat, joka oli asetettu syytteeseen vallankumoustuomioistuimessa girondistien vaatimuksesta, vapautetaan; sanskulotit kantavat hänet harteillaan pois oikeussalista. Girondistien ja vasemmiston käsissä olevan Pariisin kommuunin välinen jännitys kasvaa.

31.V. Jakobiinien kapina Pariisissa puhkeaa. Girondistit karkotetaan konventista ja heidän johtajansa vangitaan. Suurin osa maakunnista nousee kapinaan girondisteista puhdistettua konventtia vastaan.

21.VI. Tasavaltalaiset joukot voittavat Nantesissa kuningasmielisten vendéeläisten armeijan.

24.VI. Vuoden 1791 perustuslain sijaan konventti hyväksyy uuden, tasavaltalaisen valtiosäännön, jossa kansalle myönnetään mm. yleinen äänioikeus. Vallitsevan tilanteen vuoksi sen toteuttamista kuitenkin lykätään "toistaiseksi".

10.VII. Yhteishyvän valiokunta organisoidaan uudelleen. Danton putoaa siitä pois. Valiokunnassa on yhdeksän jäsentä: Barère, Couthon, Hérault de Séchelles, Thuriot, Saint-Just, Lindet, Saint-André, Prieur de la Marne, Gasparin.

13.VII. Charlotte Corday murhaa Marat'n.

27.VII. Robespierre valitaan yhteishyvän valiokuntaan, jonka johtajaksi hän pian kohoaa.

23.VIII. Yleinen asevelvollisuus määrätään.

29.VIII. Englantilaiset miehittävät Toulonin, jonne kaupungin konventtia vastaan kapinoinut väestö on heidät kutsunut.

17.IX. Konventti hyväksyy lain epäluulonalaisista, joka on suunnattu vallankumouksen vihollisia vastaan.

29.IX. Elintarvikkeiden kalleuden johdosta yhteishyvän valio-kunta ajaa läpi rajahintalain ("maksimumin"). Samalla päätetään keinottelijoiden asettamisesta vallankumousoikeuteen.

5.X. Vallankumouskalenteri otetaan käyttöön.

9.X. Vallankumousta vastaan kapinoinut Lyon kukistuu; piiritystä on johtanut yhteishyvän valiokunnan jäsen Georges Couthon. Kun konventti vaati "vapautta vastaan sotaa käyneen" Lyonin hävittämistä kostoksi, ei Couthon halua panna päätöstä toimeen. Hänen sijaisiksiin astuvat Collot d'Herbois ja Fouché.

16.X. Kuningatar Marie Antoinette mestataan.

31.X. Jakobiinien kapinassa touko-kesäkuun vaihteessa vangiksi otetut 21 girondistijohtajaa — muun muassa Brissot, Vergniaud ja Gensonné — lähetetään giljotiiniin.

10.XI. Chaumette, Hébert ja Cloots järjestävät Pariisin Notre-Damessa "järjen juhlan": tarkoitus on lakkauttaa kristinusko ja korvata se järjen palvonnalla. Kirkkoja suljetaan ja ne muutetaan järjen temppeleiksi. Yhteishyvän valiokunta ja Robespierre katsovat näitä edesottamuksia kar saasti.

12.XII. Tasavaltalaiset voittavat kuningasmieliset Le Mansin luona Vendéessä.

18.XII. Englantilaiset luopuvat Toulonista, joka joutuu tasavallan joukkojen haltuun.

23.XII. Vendéen suuri armeija lyödään Savenayn luona.

26.XII. Tasavallan joukot karkottavat itävaltalaiset Elsassista.

1794

26.II. Ventôse-kuun lait: konventti päättää Saint-Justin ehdotuksesta takavarikoida tasavallan vihollisten omaisuuden ja jakaa sen köyhille. Lakeja ei ehditä panna toimeen.

24.III. "Ultravallankumoukselliset" hébertistit (Hébertin itsensä lisäksi mm. Chaumette, Cloots ja Momoro) lähetetään giljotiiniin vallankaappausyrityksestä syytettyinä.

5.IV. Danton ja hänen kannattajansa — Camille Desmoulins, Fabre d'Eglantine, Lacroix, Philippeaux, Hérault de Séchelles ym. — mestataan.

8.VI. "Korkeimman olennon juhla" 20. päivä prairial-kuuta Mars-kentällä, missä Robespierre puhuu. Korkeimman olennon palvonnalla oli tarkoitus korvata hébertistien ateismi.

10.VI. Couthon esittää konventissa uutta lakia, joka yksinkertaistaisi oikeudenkäyntimenettelyä poistamalla "kansan vihollisilta" kaikki oikeudet, mm. puolustusasianajajien käytön, pöytäkirjat ja todistajat. Laki hyväksytään; sen seurauksena on terrorin kiihtyminen pahimmilleen.

26.VI. Jourdanin johtamat tasavallan joukot lyövät itävaltalaiset Fleurusissa (Belgia) ja poistavat Ranskaa välittömästi uhanneen ulkoisen vaaran.

27.VII. Robespierre kukistuu thermidor-kuun 9. päivänä.

28.VII. Robespierre ja 21 muuta (mm. Saint-Just ja Couthon) mestataan.

12.XI. Jakobiiniklubi suljetaan.

24.XII. Rajahintalaki kumotaan.

1795

22.VIII. Vuoden III hallitusmuoto äänestetään voimaan konventissa.

26.X. Konventti hajaantuu; sen tilalle astuu direktorio sekä vanhain- ja viidensadan neuvostot.

1796

10.V. Babeuf pidätetään; häntä syytetään direktorion vastaisesta salaliitosta. Oikeudenkäynti alkaa vasta vuoden päästä.

VIITTEITÄ

[1] *А. И. Герцен*, Сочинения, т. 3, Москва 1956, с. 330.

[2] Ks. *Person*, Chants républicains et poésies patriotiques, An III; samasta aiheesta on olemassa prof. K. P. Dobroljubskin julkaisematon käsikirjoitus.

[3] Lähde: *Louis Blanc*, Histoire de la Révolution française (Paris 1847 ja ed.), siteerattu tässä venäjännöksen mukaan (*Луи Блан*, История французской революции 1789 года, т. XI, Санкт-Петербург 1909, с. 225).

[4] *E. Courtois*, Rapport fait au nom de la commission chargée de l'examen des papiers trouvés chez Robespierre et ses complices, Paris 1795.

[5] *L. Duperron*, Vie secrète, politique et curieuse de Maximilien Robespierre, suivi de plusieures anecdotes sur cette conspiration sans pareille, Paris, L'An 2 de la République; *Ch. F. L. Montjoie*, Histoire de la conjuration de Maximilien Robespierre, Paris 1796; *Merlin de Thionville à ses collègues*, Portrait de Robespierre; *L. Lecointre*, Robespierre peint par lui-même, Paris s. a.

[6] *Philippe Buonarroti*, Conspiration pour l'Égalité, Paris 1828; viite tässä venäjännöksen mukaan (*Ф. Буонарроти*, Заговор во имя равенства, именуемый заговором Бабёфа, т. II, М. 1948.) — Muista vasemmistolaisista thermidorilaisista vedettiin Babeufin salaliittoa vastaan käytyyn oikeudenkäyntiin Amarin ohella myös Vadier, joka Buonarrotin todistajanlausunnon mukaan kuitenkaan "ei tiennyt mitään salaliitosta".

[7] Ks. *J. Billaud-Varenne*, Mémoire inédit sur 9 thermidor, julkaisussa: Revue historique de la Révolution française, Paris 1910, s. 57—74, 161—175, 321—336; Trois lettres inédites de Voulland sur le crise de Thermidor, julkaisussa: Annales historiques de la Révolution française, Paris 1927, N:o 19, s. 67—77; Mémoires de B. Barère, membre de la Constituante, de la Convention, du Comité de

Salut public et de la Chambre des Représentants, publiés par H. Carnot et David (d'Anger), t. 1—2, Bruxelles 1842.

[8] Ks. *Buonarroti*, mt., osa II, s. 107.

[9] R. Levasseur, Mémoires, t. IV, Paris 1831, s. 66.

[10] *B. Barère*, Mémoires, t. 2, s. 210, 211.— Hippolyte Carnot, joka on varustanut yhdessä David d'Angerin kanssa toimittamansa Barèren muistelmat seikkaperäisin kommentaarein, väittää Barèren aloittaneen työn muistelmien parissa Napoléonin keisariuden alkuvuosina ja jatkaneen sitä elämänsä viimeisiin vuosiin saakka (hän kuoli 1841).

[11] Mts. 219—220. — Muiden muistelmissa esittämiensä itselleen edullisten lausuntojen ohella Barère toistaa myös Marseillen edustajan Granet'n hänelle muka lausumat sanat: "Siirry syrjään: se lopettaa kaiken. Vain näin menetellen pääset rauhaan, sillä nämä ihmiset eivät anna sinulle anteeksi kuuluisuuttasi eivätkä pitkäaikaista menestystäsi puhujanlavalla. On syytä väistyä ja antaa heille tilaa."

[12] Mts. 178—214.

[13] *A. Mathiez*, Le rôle de Barère et de Vadier au 9 thermidor jugé par Buonarroti, julkaisussa: Annales révolutionnaires, 1911, t. IV, s. 96—102; julkaistu uudelleen teoksessa *Albert Mathiez*, Autour de Robespierre, Paris 1925, s. 234—241.

[14] *A. Mathiez*, Autour de Robespierre, s. 237. — Buonarroti oli vuonna 1797 vankina Peléen saarella lähellä Cherbourgia yhdessä Vadierin kanssa, joka oli erehdyksessä vedetty mukaan Babeufin johtamaan "tasavertaisten salaliittoon". Myöhemmin, restauraation aikana, kun "kuninkaanmurhaajat" eli Ludvig XVI:n mestauksen puolesta äänestäneet edustajat oli karkotettu maanpakoon, Buonarroti tapasi Vadierin Belgiassa yhdessä Barèren kanssa.

[15] *A. Mathiez*, Babeuf et Robespierre, julkaisussa: Annales révolutionnaires, mai 1917; vrt. myös *A. Mathiez*, Autour de Robespierre, Paris 1925, s. 242—257.

[16] *A. Mathiez*, Autour de Robespierre, s. 246.

[17] Pages choisies de Babeuf recueillies, commentées, annotées par M. Dommanget, Paris 1935, s. 161—224.

[18] Ks. Le Tribun du peuple, N:o 40, 5 ventôse l'an IV (24. II. 1796); vrt. myös numeroita 29, 34.

[19] Ks. *Buonarroti*, mt., osa I, s. 84—87, 108—112, 137—140, 154—163, 216, 348—349; vrt. myös *В. М. Далин*, Люди и идеи, Москва, 1970.

[20] *A. Espinas*, La philosophie sociale du XVIII siècle et la Révolution, Paris 1898, s. 257—258.

[21] Vrt. Engelsin kirjettä Victor Adlerille 4. XII. 1889, teoksessa: *Karl Marx* ja *Friedrich Engels*, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 420. Lähes saman ilmaisun Engels toistaa kirjeessään Karl Kautskylle 20. II. 1889: "27. heinäkuuta Robespierre kukistui, ja porvarisorgiat alkoivat" (mts. 416).

[22] *Buonarroti*, mt., osa I, s. 72, 39.

[23] *P. Robiquet*, Buonarroti et la secte des Egaux d'après les documents inédits, Paris 1910, s. 28.

[24] *Buonarroti*, mt., osa I. s. 82.

[25] Mts. 81.

[26] Ks. *V. Advielle*, Histoire de Gracchus Babeuf et du babouvisme, t. 1—2, Paris 1884.

[27] Ks. *A. Mathiez*, Etudes sur Robespierre, Paris 1958, s. 237.

[28] Ks. *P. Щеголев*, Заговор Бабёфа, Ленинград 1927, vrt. myös Труды первой всесоюзной конференции историков-марксистов, т. II. Москва 1930, с. 158—201.

[29] *В. П. Волгин*, Движение "равных"и их социальные идеи. Johdantoartikkeli teokseen: *Buonarroti*, mt., osa I, s. 28. — Vjatšeslav Volgin on käsitellyt jakobinismin ja babouvismin suhdetta sosialismiin myös artikkeleissaan "Ranskan suuri vallankumous ja sosialismi" sekä "Babouvismin aatteellinen perintö", jotka ovat ilmestyneet suomeksi kokoomateoksessa: *V. Volgin* Esseitä sosialististen aatteiden historiasta, Moskova 1982.

[30] Mts. 22—23.

[31] *F. Engels*, Das Fest der Nationen in London, *Marx — Engels*, Werke (MEW), osa 2, Berlin 1962, s. 612—613.— Pyhässä perheessä Marx vuorostaan oli todennut: "*Ideat* eivät milloinkaan voi johtaa yli vanhan maailmanjärjestyksen, ne voivat johtaa vain yli vanhan maailmanjärjestyksen ideoiden... Tästä tarkastelusta piittaamatta Ranskan vallankumous on nostanut esiin *ideoita*, jotka johtavat koko vanhan maailmanjärjestyksen ideoiden yli. Vuonna 1789 *Cercle socialin* piirissä alkanut vallankumouksellinen liike, jonka keskivaiheen pääedustajia olivat *Leclerc* ja *Roux*, ja joka *Babeufin* salaliiton yhteydessä hetkeksi kärsi tappion, nosti esiin *kommunistiset* ideat, jotka Babeufin ystävä *Buonarroti* jälleen elvytti Ranskassa vuoden 1830 vallankumouksen jälkeen..." (*K. Marx* ja *Fr. Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 1, Moskova 1978, s. 486).

[32] Lähde: *A. Espinas*, mts. 257—258.

[33] Ks. *E. S. Sieyès*, Oeuvres politiques, t. 1—2, Paris 1796.

[34] Ks. *L. G. Bonald*, Pensées sur divers sujets et discours politiques, t. 1—2, Paris 1817; *F. R. Chateaubriand*, Oeuvres complètes, t. 2—3, Paris 1836—1837.

[35] Ks. *A. L. G. de Staël*, Considèrations sur les principaux événements de la Révolution française, t. I—III, Paris 1818; *P. Mignet*, Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'en 1814,

t. 1—2, Paris 1824; *A. Thiers*, Histoire de la Révolution française, t. 1—6, Paris 1823—1827.

36 *De Staël*, Considèrations.., t. II, s. 140—142. Madame de Staël lienee ensimmäinen, joka keksi legendan Robespierren silmäluomien "vihreästä väristä". Tarinaa paisutteli ja käytti hyväkseen Thomas Carlyle 1837 ilmestyneessä teoksessaan The French Revolution. On kuitenkin todettava, että vaikka de Staël suhtautui Robespierreen avoimen vihamielisesti, tunnusti hän silti, että kaikista vallankumouksen esiin nostamista nimistä Robespierren on ainoa, joka säilyy.

37 Ks. *P. Mignet*, Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'en 1814. Paris 1824, s. 300

38 *A. de Lamartine*, Histoire des Girondins, t. I—VIII, Paris 1848 (siteeraamme tätä teosta jatkossa vuoden 1884 ranskalaisen laitoksen mukaan).

39 Mt., t. IV, s. 354.

40 *A. de Lamartine*, Critique de l'histoire des Girondins par l'auteur des Girondins lui-même à quinze ans de distance (octobre 1861). Julkaistu liitteenä Lamartinen teoksessa Histoire des Girondins, t. IV, s. 544.

41 Ks. *J. Michelet*, Histoire de la Révolution française, t. 1—7, Paris 1847—1853; *E. Quinet*, La révolution, t. 1—3, Paris 1877; *Th. Carlyle*, The French Revolution, London 1837.

42 *H. Taine*, Les origines de la France contemporaine. La Révolution, t. 1—3, Paris 1878—1899.

43 *E. Quinet*, mt., t. 2, s. 219—220.

44 *Karl Marx*, Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850, *Karl Marx* ja *Friedrich Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 2, Moskova 1978, s. 481.

45 Mts. 481.

46 *V. I. Lenin*, Puhe kansan petkuttamisesta vapauden ja tasa-arvoisuuden tunnuksilla, Teokset, osa 29, s. 352.

47 Ph. *Buonarroti*, Conspiration pour l'Égalité dite de Babeuf, suivie du procès auquel elle donna lieu, et des pièces justicatives.., 1828 (venäjänkielinen, akateemikko V. P. Volginin toimittama laitos *Buonarroti*, mt. ilmestyi Moskovassa 1948); *R. Levasseur*, Mémoires, t. 1—4, Paris 1829—1831.

48 Marx tutki sangen tarkkaan Levasseurin muistelmia ja teki niistä muistiinpanoja, jotka on julkaistu kokonaisuudessaan uudessa MEGA: ssa (ks. *Marx — Engels*, Gesamtausgabe, IV/2, Berlin 1981, s. 283—298).

49 *Ph. Buchez & P. Roux*, Histoire parlementaire de la révolution française, ou journal des Assemblées nationales depuis 1789 jusqu'en 1815, Paris 1834—1838.

50 *L. Blanc*, Histoire de la Révolution française, t. 1—12, Paris 1847—1862.

51 Ks. V. I. Leninin Louis Blanc-arvioita, Teokset, osa 24, s. 16—19, 193—194, 317—321; Teokset, osa 25, s. 48—50, 82—85. Leninin teosten suomennoksessa on Louis Blancin 1840 ilmestyneen L'organisation du travail-kirjan nimi käännetty "Työn järjestämiseksi".

52 Ks. *Karl Marx* ja *Friedrich Engels*, Valitut teokset, kuusi osaa, osa 3, Moskova 1978, s. 141 ja ed.

53 *V. I. Lenin*, Mistä luokasta ovat nykyiset ja tulevat Cavaignacit?, Teokset, osa 25, s. 85.

54 Ks. *E. Hamel*, Histoire de Robespirre d'après des papiers de famille, des sources originales et des documents entièrement inédits, t. I—III, Paris 1865—1867; *A. Bougeart*, Jean-Paul Marat, ami du peuple, t. 1—2, Paris 1865; *E. Hamel*, Histoire de Saint-Just député à la Convention nationale, t. 1—2, Bruxelles 1860.

55 *A. Mathiez*, Notes inédites de Blanqui sur Robespierre, julkaisussa: Annales historiques de la Révolution française, 1928, N:o 4, s. 307—318.

56 *Heinrich Heine*, Französische Zustände I, kirje 3 (10. II. 1832), teoksessa: *H. Heine*, Sämtliche Werke, Halle/Saale i. p. (Verlag von O. Hendel), Bd. 3, s. 512.

57 *G. Tridon*, La Commune de Paris en 1793. Les hébertistes, Bruxelles 1871 (ensimmäinen painos 1864); *G. Avenel*, Anacharsis Cloots, l'orateur de genre humain, t. 1—2, Paris 1865.

58 Ks. *П. Кропоткин*, Великая французская революция 1789—1793, Собрание сочинений, т. II, М., 1919.

59 *M. Bernard*, Dix ans de prison au Mont-Saint-Michel et la citadelle de Doullens, Paris 1851.— Mathiez pani aivan oikein merkille Blanquin ja Martin Bernardin täysin eriävät Robespierre-arviot. Hän oletti — eikä aivan perusteitta — , että Blanqui jätti julkaisematta Robespierreä koskevat muistiinpanonsa, koska pelkäsi synnyttävänsä erimielisyyksiä omassa puolueessaan (ks. Mathiezin artikkelia julkaisussa Annales historiques de la Révolution française, 1928, N:o 28, s. 306—307).

60 *E. Hamel*, Histoire de Robespierre, t. I, s. I—XV.

61 *И. И. Панаев*, Литературные воспоминания, М., 1950, с. 242—243.

62 Ks. Русская старина, 1901, № 9, с. 483—484.

63 Mts. 414—415.

64 Mts. 243.

65 Литературное наследство, т. 56, с. 80.

66 *А. И. Герцен*, Сочинения, т. 9, М., 1956, с. 227.

67 Ks. Литературное наследство, т. 56, с. 80; Т. Н. Грановский и его переписка, т. II, М., 1897, с. 439—440.

68 Lände: *F. Engels*, Das Fest der Nationen in London, MEW, osa 2, s. 620.

69 Ks. *Н. А. Ерофеев*, Исторические взгляды чартиста О'Брайена julkaisussa: Из истории социально-политических идей. Сб. статей к 75-летию академика В. П. Волгина, М., 1955, с. 452—465. O'Brienin artikkeli ilmestyi National Reformer-lehdessä 11. III. 1837. Ks. myös *E. Dolléans*, Le chartisme, t. I, Paris 1912; *J. B. 'Brien*, The Life and Character of Maximilien Robespierre, London 1837.

70 Ks. *Шандор Петефи*, Собрание сочинений, т. I, М., 1952, с. 194—195; т. IV, с. 183.

71 Lettres et documents pour servir à l'histoire de Joachim Murat, t. I, Paris 1908.

72 Ks. esim. Georg Büchnerin näytelmää Dantonin kuolema (G. Büchner, Teokset ja kirjeet, toim. Riitta Pohjola, Helsinki 1984, s. 25 ja ed).

73 Vrt. Karl Gutzkowin, Lauben ym. teoksia.

74 *Fr. Engels*, Das Fest der Nationen in London, MEW, osa 2, s. 612.

75 *Ch. Aubertin*, L'Esprit public du dix-huitième siècle, 2 èd., Paris 1873, s. 340—341.

76 Tarkemmin tämän ajan aatevirtauksista ks. *П. В. Волгин*, Развитие общественной мысли во Франции в 18 веке М., 1958; *J. Bertaut*, La vie littéraire en France au XVIII siècle, Paris 1954; *D. Mornet*, Les origines intellectuelles de la Révolution française, 4 èd., Paris 1947; *Ph. Sagnac*, La formation de la société française moderne, t. 2, Paris 1947.

77 *Fr. M. Grimm*, Correspondance littéraire, philosophique et critique de Grimm et Diderot depuis 1753.., t. II, Paris 1829, s. 81.

78 Annales historiques de la Révolution française, 1958, N:o 152.

79 Maximilienin lapsuudesta ja nuoruudesta ks. *Ch. Robespierre*, Mémoires sur ses deux frères, Paris 1834 (teokseen on suhtauduttava kriittisesti); *J.-A. Paris*, La jeunesse de Robespierre, Arras 1870.

80 Oeuvres complètes de Robespierre, t. I (Robespierre à Arras), Paris 1912, s. 211—212.

81 Ne alkoivat apokryfisistä Robespierren "autenttisista muistelmista": Mémoires authentiques de Maximilien de Robespierre, t. 1—2, Paris 1830.

82 *E. Hamel*, Histoire de Robespierre, t. I, Paris 1865, s. 22.

83 *Maximilien de Robespierre*, Plaidoyers pour le sieur de Vissery de Bois-Valé, teoksessa: Oeuvres complètes, t. II, s. 136—170, 171—202.

84 Oeuvres complètes, t. I. Myös Voltaire oli laatinut tähän Gresset'n

runoon liittyvän epigrammin, ja kuningas Ludvig XVI oli peräti myöntänyt Gresset'lle sen ansiosta aatelisarvon.

85 *F. Roquain*, L'esprit révolutionnaire avant la Révolution, Paris 1878, chap. XII.

86 A la nation artésienne sur la nécessité de reformer les Etats d'Artois, Arras 1789.

87 Kolmannen säädyn edustajien kokouksia alettiin nimittää "kommuuneiksi" (ransk. *commune* "kunta, yhteisö"), koska ei haluttu käyttää epämieluisaa termiä "kolmas sääty".

88 Correspondance de Maximilien et Augustin Robespierre. Recueillie et Publiée par Georges Michon, Paris 1926, s. 39.

89 Tämä on G. Michonin mielipide (ks. mts. 37).

90 Mts. 41, 43.

91 *M. Bouloiseau*, Robespierre, Paris 1961, s. 18.

92 Correspondance de M. et Au. Robespierre, s. 42, 44, 44—45.

93 Oeuvres complètes, t. VI, s. 39—70.

94 Correspondance de M. et Au. Robespierre, s. 44, 50.

95 Vrt. Robespierren puheenvuoroja kansalliskokouksessa 21. lokakuuta 1789, 9. helmikuuta 1790, 22. helmikuuta 1790 ym.

96 Oeuvres complètes, t. VI, s. 238.

97 Mts. 240.

98 Mts. 126.

99 Puhe kuninkaan veto-oikeutta vastaan, mts. 88.

100 Mts. 131.

101 L'Ami du peuple, N:o 149, 30. VI. 1790.

102 *M. Bouloiseau*, mts. 19.

103 Puhe perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa 5. lokakuuta 1789. Lähteet: Mercure de France, 17. X. 1789; Oeuvres complètes, t. VI, s. 101.

104 *M. Robespierre*, Discours à l'Assemblée nationale sur la nécessité de révoquer les decrets qui attachent l'exercice des droits du citoyen à la contribution du marc d'argent.., Paris 1791. — Robespierrelle vihamielinen kansalliskokouksen enemmistö ei antanut hänen pitää tätä puhetta. Sen sijasta Robespierre painatti sen, ja julkaisu teki aikalaisiin suuren vaikutuksen.

105 Oeuvres complètes, t. VII, s. 165.

106 Mts. 166.

107 Ks. Robespierren puheenvuoroa perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa 5. joulukuuta 1790 sekä 27. huntikuuta 1791; Oeuvres complètes, t. VI, s. 611; t. VII, s. 259, 261—267.

108 Puhe 12. syyskuuta 1789; Oeuvres complètes, t. VI, s. 79; puhe 18. marraskuuta 1789; mts. 140.

109 Correspondance de M. et Au. Robespierre, s. 88; *A. Soboul*,

Saint-Just. Introduction à Saint-Just, Discours et rapports, Paris 1957, s. 12.
110 Mts. 96.
111 Oeuvres complètes de Robespierre, t. III. Correspondance.., prep. par G. Michon, Paris 1926; Supplément, Paris 1941.
112 Tapahtumista tarkemmin ks. Французская буржуазная революция 1789—1794 гг. Под редакцией В. П. Волгина и Е. В. Тарле, М.— Л., 1941; *А. З. Манфред*, Великая французская буржуазная революция, М., 1956, гл. VI; *A. Mathiez*, Le club des Cordeliers pendant la crise de Varennes, Paris 1910; supplément, Paris 1913; *Ph. Sagnac*, L'état des esprits en France à l'époque de la fuite à Varennes, julkaisussa: Revue d'histoire moderne et contemporaine, 1909, t. 12.
113 Oeuvres complètes, t. VII, s. 518—523. Tämä puhe julkaistiin useissa vasemmistolaisissa lehdissä: L'Ami du peuple, N:o 515/9. VII. 1791; Les Révolutions de France et de Brabant, t. VII, N:o 82 ym.
114 L'Ami du peuple, N:o 374, 17. II. 1791; N:o 497, 22. VI. 1791; N:o 500 ja 501, 25. ja 26. VI. 1791.
115 Oeuvres complètes, t. VI, s. 228—240 (puheet 9. ja 22. helmikuuta sekä 4. maaliskuuta 1790).
116 *Buchez & Roux*, Histoire parlementaire.., vol. 10, s. 193—197.
117 Ks. esim. Pétition présentée à l'Assemblée nationale, le 18 décembre 1791, par les citoyens du bataillon de la section du Faubourg-Montmartre, (Paris) 1791.
118 Oeuvres complètes, t. VIII. Discours (3 partie), Paris 1953, s. 39—42, 47—67 (puhe 18. joulukuuta 1791; se julkaistiin erillisenä lentolehtisenä).
119 Mts. 132—152, 157—184.
120 Mts. 47.
121 Mts. 132—152 (puhe jakobiiniklubilla 25. tammikuuta 1792).
122 La Société des Jacobins. Recueil des documents.., réd. et introd. par A. Aulard, t. II, Paris 1889, s. 513.
123 L'Ami du peuple, N:o 627, 12. IV. 1792; N:o 628, 13. IV. 1792.
124 Lehden numerot on kokonaisuudessaan julkaistu teoksessa Oeuvres complètes, t. IV.
125 Ks. *A. Chuquet*, Les guerres de la Révolution, t. I, Paris 1934 (ensimmäinen painos 1886); *A. Mathiez*, La victoire en l'an II, Paris 1916.
126 Ks. *Par Marat*, Journal de la République française, N:o 138, 2. III. 1793, s. 5.
127 Oeuvres complètes, t. VIII, s. 378—383, 388—389, 427—428.
128 Défenseur de la Constitution, N:o 10; Oeuvres complètes, t. IV, s. 308.

129 Mt., t. VIII, s. 410.
130 Oeuvres complètes, t. IV, s. 317—334.
131 Correspondance de M. et Au. Robespierre, s. 151.
132 Oeuvres complètes, t. VIII, s. 427—428.
133 Oeuvres complètes, t. IV, s. 359.
134 Mts. 352—353.
135 L'Ami du peuple, N:o 648, 3. V. 1792.
136 Lähde: *M. Bouloiseau*, Robespierre, s. 27.
137 Oeuvres complètes, t. IX, s. 79—100.
138 Mts. 89.
139 Mts. 121, 123.
140 Ks. Robespierren puheenvuoroa Konventissa 4. joulukuuta 1792 (Oeuvres complètes, t. IX, s. 136—140); 19. joulukuuta (mts. 172—175); 28. joulukuuta (mts. 183—200); 15. tammikuuta 1793 (mts. 227); 16. tammikuuta (mts. 228—229); 17., 18. ja 19. helmikuuta (mts. 230—231, 237—240, 243—244). Mitä Marat'n puheenvuoroihin tulee, ks. Journal de la République française, N:o 66, 82, 85, 99, 100, 101; edelleen: Saint-Just, Discours et rapports, Paris 1957, s. 62—69.
141 "Raivopäistä" ks. *Я. М. Захер*, Движение "бешеных", М., 1962 sekä muita J. M. Zaherin artikkeleita; vrt. myös *Walter Markov*, Robespierristen und Jacqueroutins, teoksessa: *M. Robespierre*, Berlin 1958.
142 *A. Mathiez*, La vie chère et le mouvement social sous la terreur, Paris 1927; *A. Soboul*, Les sans-culottes parisiens en l'an II, Paris 1958.
143 Lähde: *M. Bouloiseau*, Robespierre, s. 69.
144 Oeuvres complètes, t. IX, s. 361, 363—366, 367. Puheessaan Konventissa 10. huhtikuuta Robespierre kohdisti syytöksensä paitsi Brissot'iin, myös Guadet'iin, Vergniaud'iin, Gensonnéen ja muihin girondistijohtajiin (mts. 376—399).
145 Ks. etenkin hänen puheitaan Brissot'ia ja Guadet'ia vastaan jakobiiniklubilla 27. huhtikuuta 1792 (Oeuvres complètes, t. VIII, s. 304—318; Konventissa 29. lokakuuta 1792 (mt., t. IX, s. 62—67), 5. marraskuuta (mt., s. 79—100), 19. joulukuuta (mt s. 172—176); puheita jakobiiniklubilla 13. maaliskuuta ja 12. huhtikuuta 1793 (mt., s. 324—326, 419—427), Konventissa 27. ja 29. maaliskuuta 1793 (mts. 333—338, 324—340).
146 Oeuvres complètes, t. IX, s. 487—488.
147 Robespierren puheenvuorot jakobiiniklubilla 26. ja 29. toukokuuta 1793; Oeuvres complètes, t. IX, s. 357—359, 526, 537.
148 Lähde: Albert Mathiez, La Révolution française, t. III, M. 1930, s. 4.

149 Mts. 18.

150 Oeuvres complètes, t. IX, s. 459—470; Discours de M. Robespierre sur la Constitution, Paris (1793).

151 Oeuvres complètes, t. IX, s. 463—469 (Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen tekstin luonnos); ks. *E. Hamel*, Histoire de Robespierre, t. II, s. 685—688, missä tarkastellaan tekstin tulkintaongelmia.

152 Oeuvres complètes, t. IX, s. 488.

153 Mts. 488.

154 *M. Robespierre*, Sur les principes du Gouvernement révolutionnaire, julkaisussa: *M. Robespierre*, Textes choisis, préf. et commentaire par J. Poperen, t. III, Paris 1958, s. 99.

155 Mt. (koko puheen teksti s. 98—109).

156 *M. Robespierre*, Sur les principes de morale politique.., julkaisussa: Textes choisis, t. III, s. 111.

157 *M. Robespierre*, Sur les principes du Gouvernement révolutionnaire, julkaisussa: Textes choisis, t. III, s. 99.

158 Mts. 108.

159 Mts. 118.

160 Mts. 118.

161 *Fr. Engels*, Anti-Dühring, *K. Marx* ja *F. Engels* Valitut teokset, kuusi osaa, osa 5, Moskova 1979, s. 449. Tähän Engelsin ilmaus on suomennettu hieman toisin: "Rousseaun yhteiskuntasopimus oli muuttunut todellisuudeksi hirmuvallan aikana".

162 Tämän panivat merkille aikanaan jo Mathiez (Etudes sur Robespierre, Paris 1958, s. 45) sekä Aulard (ks. Ораторы революции, т. I. с. 331).

163 *А. С. Пушкин*. Полное собрание сочинений, т. VII, М., 1958, с. 356.

164 *M. Robespierre*, Sur les principes de morale politique, julkaisussa: Textes choisis, t. III, s. 113.

165 *M. Robespierre*, Oeuvres... avec une notice historique des notes et commentaires par Lapponeraye, t. 3, Paris 1840, s. 672.

166 Oeuvres complètes, t. IX, s. 463—469. Lopulliseen tekstiin on tehty joitakin korjauksia, jotka eivät kuitenkaan muuta itse sanomaa.

167 *Saint-Just*, Discours et rapports, s. 145.

168 Ks. *A. Soboul*, Les Institutions républicaines de Saint-Just, d'après les manuscrits de la Bibliothèque nationale, julkaisussa: Annales historiques de la Révolution française, 1948, s. 193 ja ed.

169 *V. I. Lenin*, Venäjän vallankumouksen voima ja heikkous, Teokset, osa 12, s. 340.

170 *V. I. Lenin*, Alustus maaseututyöstä (VKP(b) : n VIII edustajakokous), Teokset, osa 29, s. 189.

171 *A. Mathiez*, Les notes contre les Dantonistes, kirjassa: *A. Mathiez*, Etudes sur Robespierre, Paris 1958, s. 138.

172 Mts. 138.

173 *M. Robespierre*, Sur les principes de morale politique, Textes choisis, t. III, s. 122—124.

174 *Mathiez*, La Révolution française, t. III, s. 147.

175 *G. Lefebvre*, Questions agraires au temps de la terreur, s. 5.

176 *M. Robespierre*, Sur les rapports des idées réligieuses et morales avec les principes républicains et sur les fêtes nationales, Paris, an II, *Buchez & Roux*, Histoire parlementaire.., t. 32, s. 353—381; *E. Hamel*, Histoire de Robespierre, t. III, s. 540—541.

177 *Gérard Walter*, Robespierre, t. I, ed. définitive, Paris 1961, s. 429.

178 *M. Robespierre*, Sur les rapports des idées réligieuses et morales.., Textes choisis, t. III, s. 156.

179 Mts. 157, 158, 166.

180 Mts. 155—180.

181 *M. Robespierre*, Oeuvres.., par Lapponeraye, t. 3, s. 655.

182 Mts. 661.

183 Mts. 660—672.

184 *A. Mathiez*, La Révolution française, t. III, s. 208.

185 Ks. *А. В. Адо*, Крестьянское движение во Франции во время Великой буржуазной революции конца XVIII века, М., 1971.

186 *F. Furet & D. Richet*, La Revolution, t. 1—2, Paris 1965.

187 *M. Robespierre*, Oeuvres, t. IX, s. 624, 625.

188 *M. Robespierre*, Oeuvres, t. IX—X.

189 Ks. *Н. М. Лукин*, Избранные труды, т. I, М., 1960, с. 230—340.

190 Ks. Procès instruit et jugé au Tribunal révolutionnaire contre Hébert et consorts.., Paris, an II; tämän oikeudenkäynnin aineistosta on julkaistu muitakin versioita.

191 *A. Mathiez*. Etudes sur Robespierre (1758—1794) Préface de Georges Lefebvre, Paris 1973, s. 133.

192 Mts. 188—195.

193 Mts. 203. Robespierre palasi tähän seikkaan heinäkuun 9. päivän puheessaan useamman kerran.

194 Lähde: *M. Bouloiseau*, Robespierre, s. 121.

195 Vrt. jo edempänä siteerattua Babeufin kirjettä Bodsonille; ks. myös *A. Espinas*, La philosophie sociale du XVIII siècle et la Révolution, Paris 1898, s. 257—258.

196 *M. Robespierre*, Oeuvres, t. X.

197 Oeuvres de Maximilien Robespierre, t. X, s. 520.

198 Mts. 475.

199 Mts. 513.

200 Mts. 513.

[201] Mts. 475.
[202] Mts. 516 (puhe jakobiiniklubilla 1. kesäkuuta 1794).
[203] Ks. *A. Aulard.* Histoire Politique de la Révolution française, Paris 1926, s. 496—498; *G. Pariset,* La Révolution, s. 242.
[204] *A. Mathiez,* Robespierre à la Commune le 9 Thermidor, teoksessa: *A. Mathiez,* Etudes sur Robespierre, s. 185—213.
[205] Mts. 210.
[206] Lähde: *A. Mathiez,* La politique de Robespierre et le 9 Thermidor expliqués par Buonarroti, teoksessa: *A. Mathiez,* Etudes sur Robespierre, s. 268, 279.
[207] *A. Mathiez,* Etudes sur Robespierre, s. 237.
[208] Lähde: *A. Mathiez,* Etudes sur Robespierre, s. 270.
[209] Oeuvres choisies de M. Robespierre, t. X, s. 522.
[210] *Saint-Just,* Oeuvres complètes, t. II, Paris 1908, s. 508
[211] Oeuvres choisies de M. Robespierre, t. X, s. 476.
[212] Mts. 521.
[213] Discours prononcé par M. Robespierre à la Convention nationale dans la séance du 8 Thermidor de l'an II.
[214] Ks. esim. *A. Mathiez,* La Révolution française, t. III.
[215] *M. Robespierre,* Discours et rapports, publ. par Ch. Vellay, s. 384.
[216] Mts. 422.
[217] Mts. 396—397.
[218] *Louis Barthou,* Le Neuf Thermidor, Paris 1926, s. 81.
[219] Moniteur N:o 311; *G. Walter,* Robespierre, t. I, Paris 1961, s. 462—463.
[220] Archives Nationales, F 7.
[221] *A. Mathiez,* Robespierre à la Commune le 9 thermidor, teoksessa: *A. Mathiez,* Etudes sur Robespierre, s. 184—213.

Lukijalle

Pyydämme lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Olemme kiitollisia myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:
Zubovski bulvar 17,
Moskova, Neuvostoliitto